ANUARI INTERNACIONAL CIDOB 2025

EDICIÓ 2024

CLAUS PER INTERPRETAR L'AGENDA GLOBAL

EL SUD GLOBAL EN L'ORDRE INTERNACIONAL

L'AUGE DE LA NOVA DRETA INTERNACIONAL

L'ERA DE LA INSEGURETAT

CIDOB

BARCELONA
CENTRE FOR
INTERNATIONAL
AFFAIRS

ANUARI INTERNACIONAL CIDOB 2025

EDICIÓ 2024

CLAUS PER INTERPRETAR L'AGENDA GLOBAL

PRÒLEG
Pol Morillas **07**

INTRODUCCIÓ
Francesc Fàbregues i Oriol Farrés **11**

EL SUD GLOBAL EN L'ORDRE INTERNACIONAL

EL SUD GLOBAL: D'OBJECTE A SUBJECTE DE L'ORDRE INTERNACIONAL
Shivshankar Menon **20**

LA MIRADA DEL SUD GLOBAL ENVERS LES DINÀMIQUES DE SEGURETAT INTERNACIONAL
Rita Abrahamsen **30**

LA XINA: UN PAÍS DEL SUD GLOBAL?
Yun Sun **39**

LA CONSTRUCCIÓ D'UN NOU ORDRE GLOBAL: UNA PERSPECTIVA DES DE L'ÍNDIA
Happymon Jacob **48**

EL SUD GLOBAL S'OBRE CAMÍ EN EL MUNICIPALISME INTERNACIONAL
Agustí Fernández de Losada i Marta Galceran **75**

L'ACORDIÓ DEL CLIMA: COHESIÓ I TENSIÓ ENTRE EL NORD I EL SUD GLOBALS
Didac Amat i Puigsech **78**

EL COMPROMÍS DE LA UE AMB EL SUD GLOBAL: DEL DISCURS A LA REALITAT
Samuele C. A. Abrami **81**

APUNTS

EN DEFENSA D'UNA PROSPERITAT SOSTENIBLE PER ALS PAÏSOS DEL SUD GLOBAL
Aude Darnal **60**

QUÈ ES POT ESPERAR DE L'AMPLIACIÓ DELS BRICS?
Jakkie Cilliers **63**

EL SUD GLOBAL A LA POLÍTICA EXTERIOR DE LA XINA: DE MAO A XI
Inés Arco Escriche **66**

ELS ESTATS DEL CONSELL DE COOPERACIÓ DEL GOLF I EL SUD GLOBAL
Luciano Zaccara **69**

AMÈRICA LLATINA I LA CONFORMACIÓ DEL SUD GLOBAL
Anna Ayuso **72**

IN CONVERSATION WITH

L'ASCENS DEL SUD GLOBAL: IMPACTES I DESAFIAMENTS PER A L'ORDRE INTERNACIONAL BASAT EN REGLES

Pol Morillas i Christoph Heusgen **84**

INFOGRAFIES

QUÈ ÉS EL SUD GLOBAL? **90**

EL SUD GLOBAL I LA INTEL·LIGÈNCIA ARTIFICIAL: RUPTURA O INTEGRACIÓ? **92**

EL REPTE DE COORDINAR AGENDES: QUÈ PREOCUPA REALMENT AL SUD GLOBAL? **94**

L'AUGE DE LA NOVA DRETA INTERNACIONAL

L'AUGE DE LA ULTRADRETA: UNA AMENAÇA PER A LA UNITAT OCCIDENTAL?
Roberto Foa **98**

LA PERILLOSA TRANSFORMACIÓ DE LA DRETA CONVENCIONAL
Cristóbal Rovira Kaltwasser **109**

PER QUÈ LES DEMOCRÀCIES EUROPEES VIREN CAP A L'EXTREMA DRETA?
Gilles Ivaldi **118**

APUNTS

UN NOU CICLE PER A L'EXTREMA DRETA EUROPEA: MÉS FRAGMENTACIÓ, MÉS VISIBILITAT
Carme Colomina **129**

NATURALITZAR L'EXTREMA DRETA: UN RISC PER ALS CONSERVADORS
Caroline de Gruyter **132**

BONES I MALES NOTÍCIES SOBRE EL POPULISME EUROPEU
Jan-Werner Müller **135**

EXTREMA DRETA I RELIGIÓ: AFINITATS ELECTIVES?
Mar Griera i Martín Couto **138**

COM S'EXPLICA L'ATRACTIU DE L'EXTREMA DRETA ENTRE ELS JOVES BLANCS?
Pamela Nilan **141**

LA LLUITA A INTERNET CONTRA LA RADICALITZACIÓ D'EXTREMA DRETA
Dominik Hammer i Paula Matlach **144**

UNA CRÍTICA AL NEOLIBERALISME: NI ÉS NOU NI ÉS LIBERAL
Waldo Ansaldi **147**

L'ODI COM A ARMA POLÍTICA: CAUSES I CONSEQÜÈNCIES DEL DISCURS ANTIIMMIGRACIÓ DE L'EXTREMA DRETA A EUROPA
Francesco Pasetti **150**

RESPOSTES DE L'ESQUERRA A L'ASCENS DE LA DRETA RADICAL
Héctor Sánchez Margalef **153**

LA FRACTURA ENTRE L'ÀMBIT URBÀ I EL RURAL I L'AUGE DE L'EXTREMA DRETA A EUROPA
Sarah de Lange i Twan Huijsmans **156**

IN CONVERSATION WITH

DE TRUMP A ORBÁN: L'AUGE DE LA DRETA POPULISTA EN UN ANY ELECTORAL CRUCIAL
Blanca Garcés Mascareñas i Cas Mudde **159**

INFOGRAFIES

LA DRETA RADICAL A EUROPA: AVANÇA, PERÒ MENYS DEL QUE S'ESPERAVA **170**

L'AUGE GLOBAL DE L'EXTREMA DRETA: UNA ONADA COORDINADA? **172**

LES DRETES I ELS DRETS: LA QÜESTIÓ LGTBIQ+ **174**

L'ERA DE LA INSEGURETAT

EL REPTE DE CANALITZAR LA INSEGURETAT DE MANERA CONSTRUCTIVA
Astra Taylor **178**

DE L'AUSTERITAT A LA INSEGURETAT: REPERCUSSIONS POLÍTIQUES I SOCIALS
Clara Mattei i Lauren Johnston **188**

LES TURBULÈNCIES DE LA INSEGURETAT GLOBAL I EL FUTUR DEL PODER ESTATUNIDENC
Ellen Laipson **200**

APUNTS

GUERRA, GOVERNANÇA I CRISI DE L'ORDRE LIBERAL
Antoni Segura i Mas **212**

LA INTEL·LIGÈNCIA ARTIFICIAL A DEBAT: AMIGA O ENEMIGA?
Karina Gibert **215**

REPRESSIÓ DIGITAL: EL CONTROL ESTATAL DE LA POBLACIÓ AMB MESURES DIGITALS
Steven Feldstein i Iris Fiona Brauer **218**

DAVANT DEL REPTE DE LA INSEGURETAT, ÉS POSSIBLE REVOLUCIONAR L'ESTAT DEL BENESTAR?
Hilary Cottam **221**

LA UNIÓ EUROPEA EN L'ERA DE LA INSEGURETAT ECONÒMICA
Víctor Burguete **224**

LA SACRALITZACIÓ DE LA PROPIETAT, L'ALTRA CARA DE LA INSEGURETAT RESIDENCIAL
Lorenzo Vidal **227**

LA RESILIÈNCIA URBANA EN L'ERA DE LA INSEGURETAT
Ricardo Martinez **230**

SEGURETAT I CONVIVÈNCIA A LA METRÒPOLIS DEL SEGLE XXI
Ramon Torra i Xicoy **233**

LA NOVA ERA D'INSEGURETAT GLOBAL: UNA OPORTUNITAT PER AL CANVI SOCIAL
Waldo Swart **236**

LA PROBRESA MUNDIAL COM A INSTRUMENT DE TRANSFORMACIÓ DE LA POLICRISI GLOBAL
Andrea Paganini **239**

IN CONVERSATION WITH

VIURE EN TEMPS D'INSEGURETAT I PROMESES INCOMPLERTES
Pol Bargués i Marina Garcés **242**

INFOGRAFIES

PANORAMA DE LA DESIGUALTAT GLOBAL **250**

CANVI CLIMÀTIC: MOTOR D'INSEGURETAT I MÉS DESIGUALTATS **252**

LA PARADOXA DE LA SEGURETAT: MÉS CONFLICTES QUE MAI **254**

PRÒLEG

POL MORILLAS
Director del CIDOB

L'*Anuari Internacional CIDOB* arriba a la trenta-quatrena edició en un context internacional especialment convuls. A la successió de crisis globals de les darreres dècades, hem d'afegir-hi una dinàmica de rivalitat cada vegada major entre les grans potències i un increment dels conflictes internacionals, que ens situa en el pic més alt de conflictes actius des de la II Guerra Mundial. El panorama actual revela les limitacions de les institucions multilaterals que sustenten l'ordre actual, i ningú no sembla proposar-hi alternatives viables. L'actualitat internacional està protagonitzada per actors de naturalesa diversa –nacions, ciutats, corporacions, col·lectius i fins i tot individus amb influència– i té un impacte en el nostre dia a dia, perquè com ens recorda Christoph Heusgen, president de la Conferència de Seguretat de Múnic, en aquest *Anuari*: «ja no hi ha desafiaments locals. Avui tots els reptes són globals».

Amb l'*Anuari,* CIDOB presenta les principals claus de l'actualitat internacional. Enguany, hem escollit tres temes que mereixen una anàlisi en profunditat. El primer és l'emergència del Sud Global, que, tot i la seva relativa indefinició, es postula com una entitat aglutinadora d'un contrapès als valors i els principis promoguts per Occident, i que reclama tenir veu pròpia en la conformació d'un nou model de governança global. El segon gran tema és l'auge de la dreta radical a Europa i també a molts altres països i regions del món, una ideologia que aconsegueix normalitzar la seva agenda, incorporant-la al centre del debat polític. Finalment, abordem l'anomenada «era de la inseguretat», que es manifesta tant en l'àmbit físic com en l'emocional o psicològic, i que està alimentada pels desequilibris de la globalització econòmica, les desigualtats, la revolució tecnològica o la por davant del canvi climàtic, entre altres factors. Reconeixent que, generalment, les anàlisis internacionals tendeixen a dibuixar escenaris catastrofistes que emfatitzen el conflicte i la violència, volem acompanyar la nostra reflexió amb propostes constructives, amb la finalitat d'imaginar nous futurs i narratives que ens alliberin de l'angoixa que alimenta els extremismes i el descrèdit de la democràcia.

En aquesta aspiració constructiva, s'incorporen a aquesta publicació formats com les Converses CIDOB, presentades en vídeo i en el tradicional text redactat. Una altra característica de l'*Anuari Internacional CIDOB* que s'ha pretès mantenir i potenciar és la diversitat de veus i perfils que ens acompanyen cada any, que busquen tenir en compte la pluralitat de visions del món. A més, i des de fa ja cinc edicions, *l'Anuari* manté la convocatòria d'articles adreçada a estudiants i analistes menors de trenta anys, amb l'objectiu de cedir protagonisme a veus joves i fomentar visions renovades de la realitat internacional. Aquesta convocatòria segueix augmentant en nombre i nacionalitats dels participants, una tendència que creix any rere any.

Com a novetat important d'aquesta edició, s'ha introduït un canvi a la capçalera, que, per primer cop, presenta l'any entrant i no l'any de publicació, que era la pràctica habitual en els anuaris anteriors. Fa temps que l'*Anuari Internacional CIDOB* va deixar de ser una crònica del passat recent per focalitzar-se en les tendències de més llarg recorregut i de futur. Amb l'any 2025 a la capçalera s'accentua precisament aquest vincle amb el debat públic actual i prospectiu, cosa que respon al propòsit d'aproximar-nos a una conjuntura cada cop més volàtil.

L'*Anuari Internacional CIDOB* està disponible, tant en castellà com en català, a la nova web de CIDOB (http://www.cidob.org) i a la web exclusiva de l'Anuari, https://anuariocidob.org, en què s'ofereixen tots els continguts en accés obert d'aquest *Anuari* i també de les edicions anteriors. El nostre objectiu és contribuir, partint de diferents òptiques i múltiples visions del món, a una major comprensió de les dinàmiques polítiques i de les relaciones internacionals contemporànies.

Pol Morillas, director del CIDOB

INTRODUCCIÓ

FRANCESC FÀBREGUES I ORIOL FARRÉS
Coordinadors de l'*Anuari Internacional CIDOB*

Una de les conseqüències naturals de la profunda interconnexió i internacionalització de les dinàmiques polítiques, econòmiques i socials arreu del món ha estat l'extrema complexitat i imbricació d'allò que és local amb allò que és global i d'allò que és individual amb allò que és col·lectiu. A més, 2024 ha estat especialment violent, l'any amb més conflictes actius des del final de la II Guerra Mundial. De Gaza a Ucraïna, passant per Sudan, Iemen o Etiòpia, hem vist conviure moderns artefactes i estratègies (en forma de guerres comercials, ciberatacs, sabotatges o desinformació) amb els desplegaments tradicionals de tropes sobre el terreny, les anomenades *guerres cinètiques*. Per la seva naturalesa híbrida, són també conflictes armats sense principi ni final clars, disputes que es cronifiquen i que ens recorden la fragilitat de la pau en molts indrets del planeta.

Com ja apuntava el document de tendències publicat pel CIDOB a principis d'any, *El món el 2024: deu temes que marcaran l'agenda internacional*, 2024 era efectivament un any «d'armes», però també «d'urnes», amb més de la meitat de la població mundial exercint el seu dret a vot: eleccions al Parlament Europeu, però també a l'Índia, Taiwan, França, el Regne Unit, Rússia, Indonèsia, Mèxic i, tal vegada les més influents de totes, les presidencials dels EUA el novembre. Més de 70 països –dels quals només 18 són considerats democràcies plenes– estaven cridats a renovar els seus parlaments o governs.

Aquesta allau electoral és significativa no només pel volum de població convocada a les urnes, sinó també pel moment en què es produeix. L'any passat ja vam dedicar bona part de la nostra atenció a la crisi de la democràcia, una crisi més de les que semblen solapar-se, fet que en multiplica els efectes i que provoca una sensació d'inacció i de desemparament.

En el darrer informe sobre desenvolupament humà 2023-2024, titulat *Sortir de l'estancament: reimaginar la cooperació en un món polaritzat*, el PNUD afirma que estem encallats: tot i que coneixem molts dels problemes que ens esperen, les grans potències internacionals es mostren miops i més propenses a la rivalitat i l'aïllament.

Per això, molts actors estatals i no estatals que se senten abandonats o infrarrepresentats exploren qualsevol opció al seu abast per a augmentar la seva influència internacional i defensar els seus interessos amb l'objectiu de mitigar els reptes socials i polítics urgents als que es veuen exposats. Així doncs, podem afirmar que els fils de la urgència, la polarització i l'auge de les perifèries, amb matisos, recorren els tres temes escollits per a l'*Anuari* d'enguany. Ho veiem en el primer, la puixança de l'anomenat Sud Global, en el qual s'analitzen les prioritats d'aquest bloc heterogeni de països, en altres temps perifèrics i cada cop més influents i determinats. En segon lloc, i relacionat amb l'any electoral, s'exposa la creixent presència de la dreta radical en nombrosos parlaments nacionals, que, en un context d'incertesa davant el futur, ofereix respostes simples a desafiaments complexos, amb un fort component identitari i excloent. I, finalment, s'aborda l'era de la inseguretat, que es manifesta ara que disposem de més tecnologies, coneixements i capacitats que cap altra societat humana anterior i, paradoxalment, augmenta exponencialment el nombre de persones que manifesten sentir alts nivells de tristesa, estrès i preocupació pel futur. Estem, doncs, davant corrents de fons, avivats pels esdeveniments recents, però que mereixen un estudi reposat i profund.

El Sud Global en l'ordre internacional

L'ordre internacional es troba en un període de transició en el que les dues potències del moment, els Estats Units i la Xina, protagonitzen una rivalitat creixent que la resta del món observa amb inquietud. En aquest escenari de crisis contínues i alarmants, com

el canvi climàtic o la revolució tecnològica, que requeririen més cooperació i solidaritat, emergeixen nous actors que reclamen tenir veu pròpia i un nou model de governança global, que estigui més en consonància amb els seus valors i principis i que encari els temes que els són urgents. S'hi afegeix el seu malestar davant d'un sistema internacional que perceben com a desigual i que està marcat pels dobles estàndards i l'excepcionalisme de les grans potències –fins fa poc, països del Nord i occidentals–, que els relega a la perifèria del sistema i que serveix d'estímul a la formació d'una coalició informal d'estats i interessos –el Sud Global–, que, sense despeses associades de pertinença –de moment–, ofereix els guanys potencials d'associar-se a un col·lectiu més gran. Tanmateix, aquesta mateixa laxitud és la que genera dubtes sobre l'abast real del Sud Global com a concepte, i que fa que alguns dels seus promotors, com la Xina o l'Índia, aspirin a liderar-lo i modelar-lo en una institució.

El primer article que obre aquest apartat va a càrrec de **Shivshankar Menon**, investigador distingit del Centre for Social and Economic Progress (CSEP) i antic assessor de Seguretat Nacional indi, que reivindica el paper del Sud Global dins del sistema multilateral, amenaçat per la rivalitat entre les grans potències. Segons el seu punt de vista, aquesta denominació fa referència a un grup heterogeni i desigual de països, la vinculació dels quals és més aviat difusa i conjuntural. No obstant això, considera que el Sud Global pot articular-se de manera efectiva per influir en l'escenari internacional –especialment en qüestions econòmiques i diplomàtiques–, motiu pel qual considera que ens endinsem en una «era de coalicions ad hoc sobre temes específics, d'acords plurilaterals i de coalicions de compensació», dins d'un sistema multilateral cada cop més disfuncional.

La seguretat és una de les principals preocupacions del Sud Global i hi dedica la seva anàlisi **Rita Abrahamsen**, professora de Ciències Polítiques de la Universitat d'Ottawa. Abrahamsen aborda diverses crisis humanitàries que tenen lloc avui al Sud Global com a escenari, però també el seu paper actiu en les missions de pau i seguretat internacionals (23 dels 25 països que més tropes aporten a les missions de pau de l'ONU actualment –el 80%– són integrants del Sud Global). Tanmateix, l'acadèmica canadenca incideix en la idea que no s'ha de pensar en el Sud Global com un actor cohesionat i unitari de seguretat, ja que, històricament, ha estat sempre un conglomerat d'actors amb interessos divergents, quan no enfrontats.

Una altra pregunta cada cop més pertinent és qui lidera aquest Sud Global emergent, i fins i tot si necessita un lideratge per ser efectiu. **Yun Sun**, experta de l'Stimson Center, i **Happymon Jacob**, de la Universitat Jawaharlal Nehru, ens ofereixen dues visions divergents des de les perspectives de la Xina i de l'Índia, dues de les potències que aspiren a liderar aquest moviment. Per a Yun Sun, si bé és cert que la pertinença actual de la Xina al Sud Global és «tan qüestionable com la seva condició de país en desenvolupament», Pequín està convençut del seu legítim lideratge del Sud Global. També percep en les autoritats xineses la convicció que l'Índia està lluny de qüestionar aquest lideratge, i que la prioritat hauria de ser avançar en la institucionalització del Sud Global. La mirada a la relació entre la Xina i el Sud Global es completa amb un *Apunt* d'**Inés Arco**, investigadora del CIDOB, que situa la naturalesa històrica d'aquest vincle i exposa com s'ha transformat la narrativa sobre el Sud en el marc de la política exterior xinesa, amb el rerefons de les guerres de Gaza i Ucraïna.

Per la seva banda, i des de la perspectiva índia, Happymon Jacob aborda el vincle de Delhi amb els països del Sud Global, i en relació amb un sistema internacional que l'Índia, des de la seva independència, percep com a profundament desigual. L'article de Jacob ens

permet transitar per l'evolució de la política exterior de l'Índia en aquesta matèria: d'una actitud confrontativa i ideològica a una altra de molt més pragmàtica i acomodatícia, més partidària de la transformació que de la substitució de l'ordre actual.

En sengles *apunts*, **Aude Darnal** i **Jakkie Cilliers** reflexionen sobre la prosperitat econòmica i el desenvolupament del Sud. En el primer, Darnal reivindica un paper més actiu de la UE per donar suport als països del Sud Global en la negociació de reformes del sistema internacional, mentre que Cilliers se centra en el poder dels BRICS, el braç econòmic del Sud Global, i la seva recent ampliació amb cinc nous estats membres que antecedeixen els més de quaranta països que també ja han demanat ser-ne membres. El debat sobre el Sud Global ressona a l'Amèrica Llatina. **Anna Ayuso**, investigadora del CIDOB, reflexiona sobre la visió llatinoamericana del Sud Global i com, mitjançant aquesta plataforma, els països d'aquest continent busquen aliats per plantejar reivindicacions històriques i iniciatives per desenvolupar un ordre internacional diferent. En altres casos, la pertinença o no a aquest Sud Global és molt més controvertida; per exemple, són els petroestats del Golf membres del Sud Global? Per a **Luciano Zaccara**, de la Universitat de Qatar, la pertinença dels països del Consell de Cooperació del Golf (CCG) al Sud Global és, com a mínim, discutible, ja que, més enllà del discurs, la prioritat de les elits àrabs de la zona no és altra que «la supervivència dels règims polítics i de la seva família reial».

Per a **Agustí Fernández de Losada** i **Marta Galceran**, del Programa Ciutats Globals del CIDOB, les xarxes globals de ciutats representen un altre exemple del rol més assertiu del Sud Global, que establint noves geometries busca revertir la infrarepresentació política dins del municipalisme internacional. Un altre punt important de l'agenda del Sud és la lluita contra el canvi climàtic, a la qual **Didac Amat**, expert en Dret Internacional Climàtic a la Universitat Pompeu Fabra, dedica el seu *Apunt*. Amat explica que el Sud té el repte d'aconseguir la cohesió necessària per prendre mesures, tot i la divisió que puguin generar les mateixes mesures. La UE pot tenir un paper en aquest sentit, com ens recorda **Samuele Abrami**, un dels guanyadors de la cinquena Convocatòria per a Joves Autors, que reclama un compromís més gran de la UE amb el Sud Global i reivindica el seu paper més constructiu, inclusiu i equitatiu, sense renunciar als valors i als principis que la vertebren.

Finalment, el capítol es tanca amb una conversa entre **Pol Morillas**, director del CIDOB, i l'ambaixador **Christoph Heusgen**, president de la Conferència de Seguretat de Múnic (MSC), sobre els desafiaments actuals per a l'ordre internacional multilateral, basat en regles, i el paper que està cridat a ocupar-hi el Sud Global. Heusgen expressa les seves reserves davant la noció de Sud Global, que entén que pot ocultar importants matisos i diferències entre països que són determinants. No obstant això, opina que aquest fet no li resta capacitat d'arribar a acords i d'influir sobre la presa de decisions, motiu pel qual Occident ha d'escoltar més i millor els problemes reals dels països del Sud i la UE ha de treballar perquè aquests problemes s'incorporin a l'agenda global.

L'auge de la nova dreta internacional

Com hem esmentat a l'inici d'aquesta introducció, 2024 ha estat un any d'eleccions clau, com les del Parlament Europeu, al juny, i les presidencials de novembre als Estats Units, marcades per la polarització política. Un dels combustibles d'aquesta polarització creixent ha estat la normalització de la dreta radical i extrema a Europa, però també en moltes altres regions del món. Amb un discurs polític xenòfob, autoritari i euroescèptic, els partits d'extrema dreta s'han consolidat en els parlaments nacionals europeus i han aconse-

guit el 25% dels escons a l'Eurocambra. Tendències similars s'han produït recentment a l'Amèrica Llatina, a Àsia o als EUA. A quins factors obeeix aquesta tornada de la dreta radical? Podem parlar d'una onada coordinada d'extremes dretes al món? Fins a quin punt està en perill la democràcia? **Roberto Foa**, codirector del Cambridge Centre for the Future of Democracy, centra el seu article en les diferències i les similituds que existeixen entre els partits i els lideratges principals de la dreta radical, que divideix en quatre grans famílies o corrents: ultraconservadors, populistes nativistes, autoritaris nacionalistes i llibertaris. I en aquesta tipologia, diferencia els més pragmàtics dels que suposen realment un perill per a la democràcia. Per la seva banda, **Cristóbal Rovira**, de la Pontifícia Universitat Catòlica de Xile, posa el focus en el vincle de la dreta radical amb la dreta convencional, les característiques del qual repercuteixen en la salut democràtica. Rovira analitza, a més, la simpatia dels votants en diferents països cap als partits i les diferents famílies de partits: socialdemocràcia i dreta convencional. Conclou que, tot i les aparences, la dreta radical és la que més rebuig desperta entre els electors, fet que limita el seu recorregut, al contrari del que succeeix amb la socialdemocràcia. Per la seva banda, **Gilles Ivaldi**, investigador del CNRS i Sciences Po, analitza l'auge de l'extrema dreta en el marc europeu i l'impacte que té en àmbits com les migracions, el canvi climàtic, la transició energètica o el compromís defensiu amb Ucraïna. Ampliant el focus cap a Europa, **Carme Colomina**, investigadora del CIDOB, reflexiona sobre els resultats de les eleccions europees, que dibuixen una Eurocambra més imprevisible i menys capaç de teixir consensos.

Una part important d'aquest capítol es dedica a comprendre millor les causes d'aquest fenomen. Una d'aquestes és la fractura món urbà-món rural, que **Sarah De Lange** i **Twan Huijsmans**, de la Universitat d'Amsterdam, associen a la sensació d'abandonament, que les autores matisen que no és exclusiva del món rural. Per la seva banda, **Dominik Hammer** i **Paula Matlach**, de l'Institute for Strategic Dialogue (ISD), aborden l'ús intensiu de les xarxes socials per part de la dreta radical i extrema, que té un filó en la difusió de desinformació i de teories conspiratives. Aquests productes informatius, que penetren especialment entre els homes joves blancs, són el focus de l'anàlisi de **Pamela Nilan**, de la Universitat de Newcastle. **Mar Griera** i **Martín Couto**, de la Universitat Autònoma de Barcelona, centren el seu text en el component religiós subjacent en molts d'aquests moviments, que fan seva la defensa militant de la família tradicional i del discurs provida i que, a més, els articula internacionalment. Sobre aquesta qüestió, **Jan-Werner Müller** es mostra cauta i no descarta la «internacional nacionalista», tot i que les diferències que divideixen els populistes d'extrema dreta no només a Europa, sinó també en altres països, la fan especialment difícil.

Dues anàlisis tracten la importància de l'«ecosistema polític» en la normalització de la dreta radical i extrema. La primera l'elabora **Caroline de Gruyter**, columnista de *Foreign Policy* i *EUobserver*, que relata l'experiència de la CSU bàvara a Alemanya, partit que va voler competir amb la dreta radical i gairebé va escalabrar-se en l'intent. L'altra la duu a terme l'investigador del CIDOB **Héctor Sánchez Margalef**, que reflexiona sobre el paper de la socialdemocràcia als països de la UE i exposa algunes propostes per rearmar-la ideològicament.

La qüestió de la immigració és un dels elements clau en aquest capítol, al qual dedica el seu *Apunt* **Francesco Pasetti**, investigador del CIDOB. Per a aquest autor, el projecte de l'«Europa-fortalesa» s'edifica cada cop més a costa dels drets i la vida dels migrants. També hi incideix **Cas Mudde**, de la Universitat de Geòrgia (EUA), que subrat-

lla que «a Europa Occidental la immigració ha estat, i continua sent, el nucli essencial del discurs d'extrema dreta». En conversa amb **Blanca Garcés**, investigadora del CIDOB, Mudde afirma que l'actual buit ideològic és un camp de cultiu per a l'extrema dreta, que, a través de missatges simples, clars i familiars, fa que els ciutadans se sentin empoderats de nou, com succeeix amb Trump als EUA o amb la dreta radical a Europa. Una Europa que, en funció del resultat de les eleccions estatunidenques –que Mudde qualifica de les més importants per al continent–, tindrà més o menys temps per adaptar-se a una nova realitat: la d'uns EUA més renuents a proporcionar seguretat als seus aliats.

L'era de la inseguretat

Les diverses i consecutives crisis globals contemporànies –econòmiques, de salut global (COVID-19), vinculades a conflictes o la crisi climàtica, entre d'altres– han impactat en la nostra societat de manera aclaparadora i han disparat la incertesa sobre el present i, en especial, sobre el futur. No és, per tant, estrany que molts observin el passat com un espai confortable sobre el qual recrear les seves ànsies i aspiracions. El món es divideix cada cop més entre els que creuen que demà viuran millor que avui i els que temen el contrari. No obstant això, com ens recorden diversos autors d'aquest apartat, el futur no està escrit i depèn de les nostres accions presents.

Per comprendre millor aquesta «era de la inseguretat», el capítol s'obre amb una reflexió a càrrec d'**Astra Taylor**, activista i cineasta canadenca i una de les principals promotores del concepte, a través del seu llibre homònim. Taylor emfatitza que aquesta inseguretat que experimenten cada vegada més sectors de la societat (no només els més pobres, sinó també els privilegiats) no és un producte no desitjat del sistema econòmic, sinó que és, precisament, una de les claus del seu funcionament. En el llarg procés d'apropiació d'allò que és comú hi ha actors que es beneficien d'aquesta inseguretat i que la cultiven. També **Clara Mattei** i **Lauren Johnston**, de la New School for Social Research de Nova York, incideixen en la importància del model econòmic capitalista en aquesta percepció creixent d'inseguretat, que les autores vinculen a les polítiques d'austeritat i la ideologia que la sustenta.

Des de la disciplina de les relacions internacionals, **Ellen Laipson**, presidenta emèrita de l'Stimson Center, analitza la inseguretat creixent, que ella vincula a la capacitat dels EUA de seguir liderant l'ordre internacional actual. La seva conclusió és que, com a mínim a curt termini, el *poder dur* de Washington no té comparació i gaudeix de bona salut quant a l'anomenat *poder tou*. No obstant això, l'autora testimonia el replegament creixent dels EUA a l'escenari global, que es concentra cada cop més a la Xina i l'Indopacífic, estratègia que comparteixen tant el Partit Demòcrata com el Partit Republicà i que, en el cas d'una reelecció de Trump, tindria repercussions immediates. A l'estela d'aquesta interpretació més tradicional de la seguretat, publiquem un *Apunt* elaborat per **Antoni Segura**, president del CIDOB, que, entre altres qüestions, aborda el conflicte entre Israel i Hamàs a Gaza. Segura conclou que aquest conflicte posa de manifest «la crisi de governança global o, el que és el mateix, la incapacitat de l'ONU per acabar un conflicte asimètric o ferhi de mediadora». Una guerra sense treva que alimenta la visió d'un ordre lliberal en crisi que, a més, perpetua una doble vara de mesurar segons les circumstàncies i els actors implicats. Amb una perspectiva geoeconòmica i amb èmfasi a Europa, **Víctor Burguete**, investigador sènior del CIDOB, afirma que la seguretat econòmica de la UE passa per crear un veritable mercat únic que li permeti competir de tu a tu amb els Estats Units i la Xina, aplanant el camí cap

a la seva autonomia energètica i de defensa. Burguete recorda que la UE fou dissenyada sota un model globalista multilateral, i no per a un entorn geopolític com l'actual.

Dediquem també una anàlisi a la inseguretat que generen la revolució de les tecnologies i la digitalització de la societat. **Steven Feldstein** i **Fiona Brauer**, del Carnegie Endowment for International Peace, exposen que cada cop són més els governs que utilitzen eines digitals per controlar i reprimir la ciutadania, imitant pràctiques pròpies dels règims autoritaris. Per la seva banda, **Karina Gibert**, catedràtica i directora del Centre de Recerca en Ciència Intel·ligent de Dades i Intel·ligència Artificial de la Universitat Politècnica de Catalunya (IDEAI-UPC), aborda el desafiament que suposa la implantació de la Intel·ligència Artificial, tant en termes de regulació com de desenvolupament i de possibles impactes nocius.

Un factor diferencial i possiblement la millor defensa comuna davant la inseguretat econòmica és l'Estat del benestar, la gran conquesta social del segle xx, que per a l'emprenedora social **Hilary Cottam** necessita una reforma urgent amb vista a preservar-lo i que continuï sent efectiu i estant en consonància amb una societat que és molt diferent de la que el va veure néixer. Una altra de les prioritats en l'agenda de lluita contra la inseguretat és l'habitatge. **Lorenzo Vidal**, investigador del Grup d'Estudis Crítics Urbans (GECU), afirma en el seu article que l'habitatge ha esdevingut, sobretot a les ciutats, una mercaderia, mitjançant un procés que n'expulsa els residents i hi atrau les finances.

En aquest sentit, adquireix cada cop més protagonisme la noció de la resiliència urbana, qüestió que aborda **Ricardo Martinez**, investigador sènior del Programa Ciutats Globals del CIDOB, que, de la mateixa manera que altres autors d'aquesta edició, posa el focus en la solidaritat i les polítiques públiques ambicioses per fer front a les inseguretats actuals. Sense deixar l'àmbit urbà, però en un marc metropolità, **Ramon Torra**, gerent de l'Àrea Metropolitana de Barcelona (AMB), reivindica les visions àmplies, inclusives i innovadores de les polítiques de seguretat i convivència, així com la proximitat amb la ciutadania en la seva gestió.

Dos *apunts* de joves autors guanyadors de la nostra convocatòria per a menors de trenta anys completen la secció. En primer lloc, **Waldo Swart**, estudiant de Relacions Internacionals a la UAB, ens ofereix una interessant reflexió sobre l'oportunitat que representa aquesta era de la inseguretat per abordar un canvi social i assenyala la urgència de comprometre's amb el present per afrontar la incertesa del futur. En l'altre, **Andrea Paganini**, analista en pràctiques del Centre Comú d'Investigació, de la Comissió Europea, detalla com les crisis consecutives han impactat sobre la pobresa i la consecució dels ODS de Nacions Unides.

El capítol es tanca amb una conversa entre **Marina Garcés**, filòsofa i activista, i **Pol Bargués**, investigador del CIDOB, que analitza de manera àmplia les causes i les conseqüències d'aquesta era de la inseguretat en la qual ens trobem. Garcés relata el desànim provocat per les *promeses* incomplertes i la necessitat de recuperar la promesa entre iguals, la paraula –entesa com la manera d'estar en el món els uns amb els altres– que vincula i compromet. També el valor de la crítica, fins i tot quan no es disposi de solucions, i de la rellevància de l'educació, entesa com una tasca conjunta de la societat, com una qüestió col·lectiva.

Cap d'aquestes matèries no és senzilla, de manera que tampoc no ho poden ser les respostes al nostre abast. Com és habitual, aquesta nova edició de l'*Anuari CIDOB* ofereix claus per a l'anàlisi de l'agenda global i les relacions internacionals, en les seves dimensions política, econòmica i social, amb el ferm compromís de continuar reflexionant sobre la complexitat d'un món accelerat i en evolució constant.

EL SUD GLOBAL EN L'ORDRE INTERNACIONAL

EL SUD GLOBAL: D'OBJECTE A SUBJECTE DE L'ORDRE INTERNACIONAL

LA MIRADA DEL SUD GLOBAL ENVERS LES DINÀMIQUES DE SEGURETAT INTERNACIONAL

LA XINA: UN PAÍS DEL SUD GLOBAL?

LA CONSTRUCCIÓ D'UN NOU ORDRE GLOBAL: UNA PERSPECTIVA DES DE L'ÍNDIA

EL SUD GLOBAL: D'OBJECTE A SUBJECTE DE L'ORDRE INTERNACIONAL

SHIVSHANKAR MENON
Investigador distingit, Centre for Social and Economic Progress (CSEP)

Les referències al Sud Global s'estan posant cada vegada més de moda. A diferència de Rússia i la Xina, que mai el van deixar de banda, Occident sembla redescobrir justament ara el Sud. No obstant això, cal preguntar-se: a què ens referim quan apel·lem al Sud Global? És certament un terme ambigu i imprecís, que, a més, ha anat variant el seu significat amb el temps. Quan el 1980 es va establir la línia Brandt[1], els països en desenvolupament estaven geogràficament al sud –del Nord desenvolupat– i la distinció entre ambdós era clara. No obstant això, només deu anys després, en temps de la Comissió del Sud[2], el miracle de les economies asiàtiques va començar a desdibuixar la distinció entre economies en desenvolupament i emergents, ambdues enteses, en general, com a part del Sud.

És difícil, per tant, ser precís i utilitzar el concepte del Sud Global com una categoria rigorosa d'anàlisi acadèmica, o com quelcom més que un simple indicador general de les tendències i preferències de certs països.

Si busquem un element comú en tots els països del Sud, aquest és la seva vivència del colonialisme i de l'opressió imperialista durant els segles XIX i XX. Aquesta experiència col·lectiva és la que avui dia els duu a adoptar enfocaments comuns sobre qüestions de desenvolupament i ordre internacional amb els quals se senten interpel·lats. També estan en sintonia amb la seva exigència d'una participació més gran en el sistema internacional i en la cerca de canvis, més o menys ambiciosos, en l'ordre internacional. Aquesta experiència compartida de colonialisme explica en part per què els líders del Sud Global s'esforcen tant en qüestions d'estatus. S'ha vist, per exemple, en el cas dels BRICS, que entre els seus assoliments principals destaca la seva contribució a elevar l'estatus dels seus membres en la societat internacional.

El passat colonial també els ha atorgat un altre tret comú: la reticència davant les ambicions de lideratge o de superioritat per part d'aquells que pretenen parlar en el seu nom, com de vegades han fet la Xina, l'Índia o el Brasil. Destaca el cas de l'Índia, que va fer de la incorporació de la Unió Africana (UA) al G20 i de la inclusió de les qüestions del Sud Global en la seva agenda l'element central de la seva presidència l'any passat, presentant-se a si mateixa com la veu del Sud Global. No obstant això, el Sud Global continua sent un conjunt indefinit de països, sense líders i amb nivells de desenvolupament molt diferents.

1. Vegeu Lees (2020).
2. N. de l'Ed.: La Comissió del Sud, coneguda formalment com a Comissió Independent del Sud sobre Qüestions de Desenvolupament, es va establir el 1987 en el marc de les Nacions Unides per un grup de líders de països en desenvolupament, amb l'objectiu de tractar les seves preocupacions comunes. La Comissió va funcionar així fins al 1990, moment en què es va publicar l'influent informe *El desafiament per al Sud*.

Després de dècades de creixement globalitzat, les diferències entre els països del Sud s'han accentuat i la pertinença a aquest conjunt és més difícil de definir. És la Xina, per exemple, part del Sud Global o hem de deixar-la al marge arran de la seva excepcionalitat, que evidencia la fórmula del G77 + Xina, i als molts criteris objectius –com el seu nivell econòmic– que l'allunyen d'aquesta etiqueta? El posicionament oficial de Pequín és clar; sosté que, en tractar-se del país en desenvolupament més gran del món és «un membre natural del Sud Global»[3]. No obstant això, si ho mesurem amb criteris objectius, és difícil classificar la Xina com una economia en desenvolupament i sotmesa als mateixos problemes que la majoria dels membres del Sud Global. Encara més, gràcies a la seva actual taxa de creixement i a una població que disminueix, la Xina serà un país de renda alta d'aquí a pocs anys, segons els criteris del Banc Mundial.

I el cas de la Xina no és l'únic. La disparitat que existeix dins del Sud Global en termes de dimensió, nivell de desenvolupament, perspectives o fins i tot interessos dels seus membres converteix aquest grup en una categoria discutida i d'utilitat limitada. Que Sud Global signifiqui alguna cosa més que no occidental dependrà, sobretot, de la dimensió o àmbit en la qual ens centrem en cada moment. No obstant això, malgrat les seves limitacions acadèmiques manifestes, estem davant d'un terme que pot ser útil per a polítics, diplomàtics i altres professionals del sector; una fórmula per englobar certs països en desenvolupament i de característiques compartides. A tot això hem de sumar que molts dels seus integrants estan guanyant agenda i importància dins del sistema internacional, i en guanyaran més amb el temps, no solament per les seves pròpies capacitats de creixement, sinó també pels canvis en l'equilibri internacional de poder i, en particular, pels espais que genera la rivalitat entre les grans potències, que fa que els països del Sud siguin més atractius com a aliats o socis.

A diferència d'èpoques passades, avui el Sud no és només *objecte* de la tensió entre les grans potències, sinó que també n'és *subjecte*, fet que atorga als seus integrants un determinat marge d'acció política. Això és degut, en gran part, perquè, des del punt de vista econòmic, el Sud Global ha adquirit una rellevància sense precedents els últims tres segles. El 2022, i com a conjunt, el Sud Global va contribuir a més de la meitat del creixement de l'economia mundial; paral·lelament, el pes en el PIB mundial del G7 –el club dels països més desenvolupats– ha disminuït fins al 30% del total en termes de poder adquisitiu, fet que el situa lleugerament per sota del dels BRICS[4]. També el 2022, més de la meitat del comerç mundial implicava almenys la participació d'un país dels considerats no alineats, fet que els ha convertit en un nexe important per salvar la distància entre rivals geopolítics[5]. Alguns països del Sud també estan traient rèdit en termes d'inversió i comerç estrangers com a conseqüència del distanciament entre els Estats Units i la Xina. Aquests beneficis, no cal dir-ho, estan distribuïts de manera desigual i no arriben a tots els països del Sud. Els més afavorits són els països més grans; per als països més petits i fràgils del Sud, el món continua sent un lloc inhòspit en el qual les seves opcions polítiques i militars estan limitades.

3. Vegeu Niu *et al.* (2023).
4. Vegeu Manning (2024).
5. Vegeu Gopinath (2024).

A diferència d'èpoques passades, avui el Sud no és només *objecte* de la tensió entre les grans potències, sinó que també n'és *subjecte*

El Sud, en cerca de la seguretat

El redescobriment occidental del concepte Sud Global ha coincidit amb l'auge econòmic de la resta[6] i la rivalitat cada vegada més evident entre les grans potències –Estats Units i Europa Occidental, d'una banda, i Rússia i la Xina de l'altra–. No obstant això, malgrat les moltes escletxes que obre la rivalitat entre potències, la rellevància econòmica del Sud Global no s'ha correspost fins ara amb un augment similar de la influència d'aquest grup en matèria de seguretat internacional. En aquest àmbit de les relacions internacionals, el de la seguretat internacional, pocs països del Sud Global poden permetre's desenvolupar una gran estratègia. No obstant això, els més poderosos, aquells que tenen més pes en el sistema internacional, com el Brasil, l'Índia, els Emirats Àrabs Units, Indonèsia (i la Xina, si la incloem dins del Sud Global), s'han convertit en proveïdors nets de seguretat en les seves subregions o perifèries.

L'èxit de les seves estratègies, però, ha estat ambigu. La Xina, per exemple, ha combinat estratègies polítiques sovint contraproduents amb maniobres econòmiques reeixides. En les últimes dues dècades, Pequín ha passat de ser el beneficiari més gran de les decisions dels Estats Units des de principis dels anys setanta en endavant, a adoptar una estratègia que

6. N. de l'Ed.: en anglès, el terme *Rest* s'utilitza com un joc de paraules en contraposició a la idea d'Occident (*West*) en expressions com *The West and the Rest* (Occident i la Resta).

l'ha distanciat de molts dels seus veïns, l'ha confrontat amb els Estats Units i fins i tot ha inquietat països que li eren afins i que admiraven la República Popular de la Xina (RPX). Aquesta estratègia ha fet menys probable la integració de Taiwan a la RPX i ha incentivat la formació de coalicions compensatòries de l'ascens de la Xina a l'Àsia marítima. No obstant això, en el mateix període, la Xina ha estat capaç d'eliminar efectivament la pobresa extrema i convertir-se en la segona economia més gran del món. És un recorregut ambivalent, de llums econòmiques i ombres polítiques, que veiem que es reprodueix en altres membres dels BRICS.

La majoria dels països del Sud no es poden permetre estratègies de seguretat en què la coerció exerceixi un paper important. En mancar del poder necessari, no tenen cap altra opció que recórrer a estratègies d'atracció i prevenció. Actualment, les estratègies dels països del Sud Global davant les grans potències són diverses, ja que segons els casos opten per replegar-se (*bandwagon*), protegir-se (*hedging*) o contrapesar (*balance*) la influència de les grans potències, preservant la seva no alineació amb cap de les parts i combinant múltiples alineacions. Un bon exemple d'això és l'ASEAN, els membres de la qual depenen majoritàriament dels Estats Units per a les qüestions relatives a la seva seguretat, i de la Xina i el Japó per a la seva prosperitat, sense alinear-se políticament en cap dels dos blocs.

Els països del Sud Global han buscat tradicionalment la previsibilitat i el confort que els proporciona les Nacions Unides i els diversos fòrums multilaterals, en què l'acció col·lectiva i la presa de decisions regida pel principi «un estat, un vot» augmenten les seves possibilitats d'incidir en els resultats. Per aquesta raó, la majoria donaria el seu suport a un genuí ordre liberal basat en regles, si aquestes també s'apliquessin al comportament de les grans potències. No obstant això, ara que el sistema multilateral està encallat per la rivalitat de les grans potències, el Sud Global se sent desposseït i desorientat, a manca de fòrums i institucions internacionals en les quals puguin ancorar les seves polítiques. Fins i tot en els seus moments més pròspers, les institucions internacionals dedicades a les qüestions de seguretat a penes s'han desenvolupat, en comparació amb la infraestructura econòmica institucional aixecada després de la Segona Guerra Mundial. En el context actual de distanciament entre els estats membres, aquestes institucions, de les quals el Sud depèn més que les grans potències i el món industrialitzat, són menys efectives i més incapaces de fer complir el dret internacional, com evidencien algunes disputes i conflictes, des del mar del Sud de la Xina fins a Palestina, Sudan, Iemen o Ucraïna. La llista és llarga i no deixa de créixer.

El limitat *poder dur* en mans del Sud Global explica també la devoció dels seus integrants per l'internacionalisme, en particular per l'internacionalisme revolucionari del segle XX en les seves formes diverses: panasiàtic, solidaritat Sud-Sud, internacionalisme colonial i panafricà, internacionalisme islàmic i budista i internacionalisme proletari. Amb la descolonització i la formació d'estats sobirans en tot el Sud, aquestes

estratègies revolucionàries per transformar el món van desembocar en les institucions multilaterals que, com l'ONU, es basen en el principi d'igual sobirania i un vot per Estat. Tanmateix, en el marc de la rivalitat entre potències, això és cada vegada menys funcional, ja que aquestes institucions difícilment poden assolir els seus objectius si els seus membres estan enfrontats entre si. En la darrera dècada i mitja no trobarem cap tractat internacional vinculant sobre un tema important que hagi comptat amb una àmplia acceptació. Tampoc s'han complert els compromisos internacionals en matèria de canvi climàtic i de reducció de la pobresa.

No és gens estrany, doncs, que l'efectivitat del moviment no alineat hagi disminuït proporcionalment –malgrat continuar mantenint les seves reunions– a mesura que el seu escenari principal, l'ONU i el sistema multilateral, s'hagi tornat menys determinant. És una mostra més que l'acció efectiva sobre les amenaces transnacionals que afecten profundament el Sud, com el canvi climàtic, és cada cop més difícil en l'escenari internacional.

Amb un escenari de seguretat internacional cada vegada més incert i un sistema multilateral cada cop més disfuncional –tant si parlem de l'OMC, per al sistema de comerç internacional, o del Consell de Seguretat de les Nacions Unides en afers de guerra i pau–, el Sud Global busca alternatives. Més de quaranta països han expressat el seu interès a unir-se als BRICS, malgrat que aquest grup encara ha de demostrar la seva capacitat com a organització de generar seguretat o resultats econòmics reals. Ara bé, la tònica general és que la insatisfacció d'aquests països s'expressa no institucionalment, sinó de manera molt més espontània, quan apareix l'ocasió. Un exemple recent va ser la negativa de la major part del Sud a donar el seu suport a les sancions occidentals contra Rússia arran de la invasió d'Ucraïna. Una altra estratègia seguida és la d'utilitzar precisament les institucions del sistema per crear resultats subversius o que ressaltin les contradiccions del sistema, com ara la iniciativa de Sud-àfrica de dur Israel davant del Tribunal Internacional de Justícia pels seus atacs contra civils a Gaza, després de l'atac terrorista de Hamàs del 7 d'octubre de 2023.

Amb un escenari de seguretat internacional cada vegada més incert i un sistema multilateral cada cop més disfuncional (...) el Sud Global busca alternatives

Tot això ens duu a pensar que ens dirigim cap a una era de coalicions *ad hoc* sobre temes específics, d'acords plurilaterals i de coalicions de compensació. No és un retorn a la no alineació, atès que no hi ha dos blocs amb els quals alinear-se o no alinear-se, sinó una era de no alineament en virtut d'una agenda pròpia de seguretat. Si bé la seguretat econòmica es persegueix mitjançant la negociació dels termes de la seva participació en una economia capitalista unificada i globalitzada i regida per les regles occidentals, la seguretat física, militar i política és més fragmentària i sembla difícil d'obtenir. Els BRICS han començat a treballar junts en la lluita contra el terrorisme i l'ASEAN i la UA han intentat també respondre a les amenaces tradicionals a la seguretat a la seva regió: l'ASEAN, a través de la diplomàcia i els seus primers exercicis navals el 2023, i la UA, amb esforços de manteniment i restabliment de la pau, a l'Àfrica. És només un inici, però constitueix una promesa per al futur.

Les diferents demandes de seguretat econòmica i física al món actual necessiten un gran consens entre els membres del Sud Global en els afers econòmics als quals s'enfronten, malgrat les diferències òbvies en les seves etapes de desenvolupament. Aquesta confluència abasta qüestions com la crisi del deute, el desenvolupament i l'equitat i el finançament davant el canvi climàtic, però també altres qüestions no tan evidents, com la transició energètica o la reforma del sistema multilateral i de les Nacions Unides. No estan units institucionalment ni tampoc per normes i valors, ja que les seves societats i la seva política està experimentant una ràpida agitació interna.

El Sud és dolorosament conscient que, des de la Segona Guerra Mundial, només un grup de països del Sud Global han pogut esdevenir societats industrialitzades desenvolupades, i que ho han fet treballant amb l'economia global i l'ordre econòmic i de seguretat internacional existents. I és per això que dona suport a la defensa de la sobirania i de la integritat territorial com a elements essencials de la seva seguretat i de la supervivència dels estats.

Com a conclusió, podem afirmar que el Sud Global és un concepte políticament viu, però que és molt més rellevant en termes econòmics que polítics. Si bé els països que integren aquest grup necessiten viure en pau per centrar-se en el seu desenvolupament econòmic, això no els fa ser necessàriament més pacífics a escala internacional, o que renunciïn a la violència en el pla domèstic. La qüestió de la seguretat no és només una signatura pendent per al Sud Global, sinó que genera una preocupació creixent, com testimonia la sèrie de conflictes i disputes que omplen la regió i dels quals la comunitat internacional sembla desentendre's –des del 2022 han mort més persones

al Sudan que a Ucraïna, Israel i Palestina junts–. Passa el mateix amb el conflicte i la lluita civil a l'Àfrica central, en part del Sahel, el Congo, el Iemen i altres zones del Sud Global, on la seguretat s'ha col·lapsat. No resulta, per tant, sorprenent que el Sud consideri hipòcrites les crides als principis universals o les declaracions d'imparcialitat i les demandes de suport a les posicions occidentals a Palestina i Ucraïna quan no s'apliquen els mateixos principis als conflictes que es produeixen en els seus territoris. La contradicció entre l'oposició d'Occident a l'ocupació russa del territori ucraïnès i el suport a l'ocupació israeliana del territori palestí és massa evident per ignorar-la.

L'experiència recent mostra, per consegüent, una voluntat menor per part del Sud Global de treballar políticament amb Occident i una disminució de la seva fe en un anomenat ordre liberal basat en regles, malgrat continuar existint una dependència econòmica d'Occident, fins i tot més profunda. Atès que les institucions i normes de l'ordre occidental es consideren cada vegada més ineficaces o egoistes, la relació del Sud Global amb les institucions internacionals i Occident s'ha tornat gairebé purament transaccional.

Les estratègies de seguretat que el Sud ha escollit han estat majoritàriament pragmàtiques i realistes. De fet, al Sud han sorgit teories que acomoden aquest tomb cap al realisme als condicionants particulars de cada país. El «realisme subaltern» de Mohammed Ayoob, el «realisme perifèric» de Carlos Escudé i el «realisme moral» de Yan Xuetong són intents de globalitzar la teoria de les relacions internacionals i fer-la rellevant per a l'experiència del Sud[7]. Cal veure si ho aconseguiran. Només quan el Sud tingui una teoria de les relacions internacionals i de la seguretat que s'ajusti al seu cas i reuneixi la capacitat i el poder per donar forma al seu entorn, el Sud podrà oferir respostes per al futur en matèria de seguretat. Aquesta sembla ser, a llarg termini, la direcció del viatge, tot i que el camí cap a aquest objectiu sembla ple de canvis de direcció i revolts.

7. Vegeu Cerolli (2024).

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Cerolli, Luíza. «Neoclassical Realism, Global International Relations, and the unheard echoes of Realist practices from the South». *The British Journal of Politics and International Relations*, n.º 0 (2024) (en línia) DOI: https://doi.org/10.1177/13691481241230.

Gopinath, Gita. «How Policy Makers Should Handle a Fragmenting World». *Foreign Policy* (6 de febrer de 2024) (en línia) https://foreignpolicy.com/2024/02/06/how-policymakers-should-handle-a-fragmenting-world/.

Lees, Nicholas. «The Brandt Line after forty years: The more North–South relations change, the more they stay the same?». *Review of International Studies*, n.º 47 (16 de novembre de 2020), p. 85-106. DOI: 10.1017/S026021052000039X (en línia) https://www.cambridge.org/core/journals/review-of-international-studies/article/brandt-line-after-forty-years-the-more-northsouth-relations-change-the-more-they-stay-the-same/8646CE553D2F986BD33B67352FFC5814.

Manning, Robert. «China Is Gaslighting the Developing World». *Foreign Policy* (5 d'abril de 2024) (en línia) https://foreignpolicy.com/2024/04/05/china-developing-world-bri-global-development-initiative-hegemony.

Niu, Haibin *et al*. «The Rise of the Global South and China's Role». *Shanghai Institutes for International Studies (SIIS), Report* n. 31 (novembre de 2023) (en línia) https://www.siis.org.cn/updates/cms/cms/202312/0515002562r3.pdf.

LA MIRADA DEL SUD GLOBAL ENVERS LES DINÀMIQUES DE SEGURETAT INTERNACIONAL

RITA ABRAHAMSEN
Professora de Ciències Polítiques, Graduate School of Public and International Affairs, University of Ottawa

Els dos conflictes més importants de 2024 són un reflex de la rellevància i la complexitat que hi ha al darrere d'aquest article. En el primer –la invasió russa d'Ucraïna–, els països occidentals es van mostrar unànimes en la seva condemna a l'agressió russa i en la demanda de sancions i càstigs a Moscou. No obstant això, la resposta dels estats del Sud Global va ser desigual: alguns es van negar a prendre partit, d'altres es van alinear amb Occident i alguns van donar suport a Rússia. En el segon –la guerra de Gaza– la disposició va ser diferent: mentre els polítics i ciutadans de tot el Sud Global van condemnar l'acció d'Israel, molts països occidentals van insistir en el dret d'Israel a la legítima defensa. Una gran part del Sud Global va percebre la postura d'Occident com una llum verda per a la destrucció de Gaza per part d'Israel i una mostra més de la doble moral i la profunda hipocresia que imperen en l'ordre internacional actual. Des de l'òptica del Sud Global, la diferència entre aquests dos conflictes és que quan les guerres i el patiment humà tenen lloc al Sud Global, passen en gran part desapercebuts, mentre que els conflictes que afecten a Occident salten immediatament al centre de l'atenció i de l'agenda mundial.

Ambdues guerres han monopolitzat una bona part de l'interès i els recursos que Occident tenia en altres conflictes del Sud Global, fet que ha tingut com a conseqüència una agudització dels conflictes a Myanmar, Sudan i Mali, que han quedat desatesos. Una altra de les derivades d'aquests conflictes, en aquest cas el d'Ucraïna, i que es va fer palesa a l'hora de reunir els vots suficients per condemnar l'agressió russa davant l'Assemblea General de les Nacions Unides el març de 2022, ha estat recordar a Occident la importància del Sud Global en les dinàmiques de seguretat internacional, un actor que mostra una agenda i uns interessos cada cop més ambiciosos i recolzats –quan no directament pautats– per la Xina o Rússia. En un moment geopolític com l'actual, en què el món s'està tornant simultàniament més multipolar i polaritzat, la posició del Sud Global és capital.

No obstant això, no hem de caure en el parany de tractar el Sud Global com un actor cohesionat i unitari atès que, històricament, ha estat sempre un conglomerat divers i fragmentari d'actors. És més, en els darrers anys, s'han multiplicat les diferències entre la gran col·lecció de països que solen agrupar-se sota aquesta etiqueta, fet que fa difícil, fins i tot impossible, establir generalitzacions sobre el paper i l'impacte del Sud Global en la seguretat internacional. És per això que, en aquest article, no es pretén fer una anàlisi exhaustiva que ho abasti tot, sinó una exploració més modesta que reti compte de com la dinàmica actual de seguretat internacional podria repercutir en una marginació més gran dels conflictes i les crisis al Sud Global, transferint més responsabilitats en les operacions de pau i en les intervencions de seguretat als països del Sud, allò que en un panorama de seguretat internacional com l'actual, cada vegada més complex i ple d'actors i rivalitats geopolítiques emergents, podria fer augmentar els riscos d'escalada i propagació dels conflictes.

El Sud Global: una realitat imprecisa i canviant

Malgrat que el terme Sud Global és utilitzat indistintament per líders polítics, analistes i acadèmics, no té una definició precisa, fet que no només té implicacions des d'un punt de vista acadèmic o semàntic, sinó també pel que fa a la política pràctica i a la seguretat internacional. En essència, el terme s'associa amb els països d'Àfrica, Àsia i Amèrica Llatina que van ser colonitzats majoritàriament per les potències europees en algun moment. Ideològicament, se sol considerar que aquesta experiència comuna de colonització és la que defineix el Sud Global i la que aporta una perspectiva compartida, a més d'una mínima coherència política. Per aquest motiu, el terme es pot

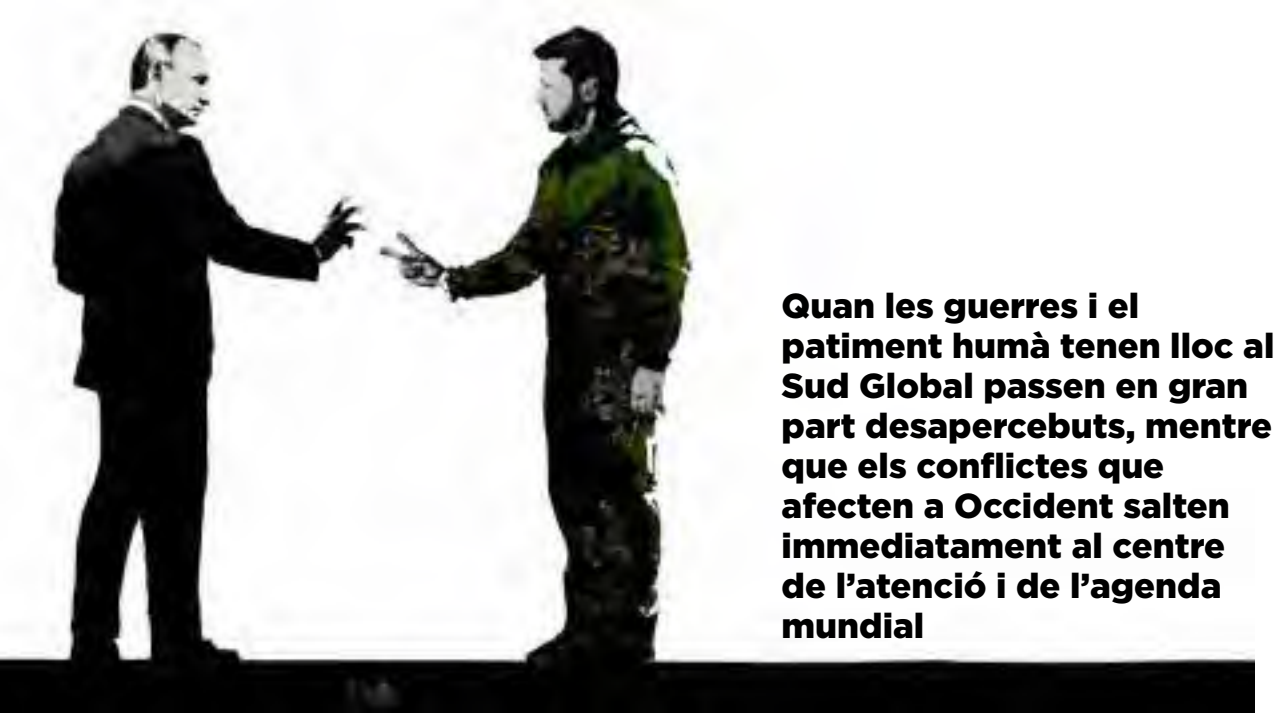

Quan les guerres i el patiment humà tenen lloc al Sud Global passen en gran part desapercebuts, mentre que els conflictes que afecten a Occident salten immediatament al centre de l'atenció i de l'agenda mundial

entendre més com una designació simbòlica que geogràfica[1], que entronca amb la lluita històrica per la descolonització i la construcció d'un ordre internacional més equitatiu i just. Així, per exemple, durant la Guerra Freda diversos països de l'anomenat Tercer Món (com es coneixia aleshores el Sud Global) es van congregar al voltant del Moviment dels Països No-Alineats (MPNA) i del Grup dels 77, buscant ampliar el seu poder mitjançant la unitat i, d'aquesta manera, resguardar-se de la inseguretat resultant de l'oposició i la manipulació de les superpotències. No obstant això, aleshores ja hi havia diferències pel que fa a les agendes i interessos. El mateix MPNA estava ple de competència i tenses rivalitats entre els seus membres[2], i quan els va convenir, molts dels seus participants no van dubtar a donar suport a polítiques patrocinades bé pels Estats Units, bé per la Unió Soviètica, si aquestes s'alineaven amb els seus interessos i agendes particulars.

En l'entorn actual de seguretat, parlar d'un Sud Global unificat i coherent resulta encara més problemàtic i, si ens traslladem als dos conflictes a què hem fet referència anteriorment, encara que la posició de molts estats del Sud en relació amb Gaza i Ucraïna dona veu a una memòria compartida d'opressió colonial i marginació internacional, també es fan paleses diferències significatives. Alguns dels estats que formen part del Sud Global han augmentat molt el seu poder econòmic, militar, polític, diplomàtic i simbòlic, i tenen cada vegada menys coses en comú amb els estats amb les rendes més baixes del món. La Xina i l'Índia han emergit com a centres alternatius de poder i influència, i ambdues projecten el seu poder ideològic i militar més enllà dels seus països veïns; d'altres, com Turquia, Brasil i els estats del Golf aspiren a convertir-se en potències intermèdies. D'altra banda, i en el sentit contrari, estats com el Sudan del Sud, Haití i Myanmar, per esmentar-ne només alguns, semblen esfondrar-se cada vegada més en el conflicte i la pobresa.

A aquesta diversitat, s'hi afegeix la manca d'una veu unificada o organitzada que representi el Sud Global. Com ha observat recentment la presidenta de l'International Crisis Group, Comfort Ero, encara que són molts els que afirmen parlar en nom del Sud Global «cap país pot reclamar aquest paper per a si

1. Vegeu Grovogui (2011).
2. Vegeu Vitalis (2013).
3. Vegeu Ero (2024).

mateix»[3]. Com a membres fundadors del grup BRICS, el Brasil, la Xina i l'Índia han lluitat per erigir-se en portaveus del Sud; tanmateix, això no ha anat en detriment dels seus propis interessos i de les rivalitats en matèria de seguretat amb altres estats del sud. La Xina, per exemple, representa una amenaça important per a la seguretat dels països veïns, ja que a més de Taiwan, manté serioses disputes de seguretat amb Vietnam i les Filipines. Una Xina que en l'àmbit de la política exterior ha vinculat cada vegada més estretament la seva agenda a la de Rússia. Per la seva banda, l'Índia, malgrat ser una de les abanderades de l'MPNA, s'ha apropat cada vegada més a Occident en matèria de seguretat i ha arribat a participar en el Diàleg de Seguretat Quadrilateral (conegut com a Quad), un fòrum estratègic de seguretat que inclou també els Estats Units, Austràlia i el Japó, i que està dissenyat en gran mesura per contrarestar les reivindicacions marítimes de Pequín. Tot i que l'Índia defensa una «Política de Veïnatge Primer», la seva hegemonia indiscutible a la regió d'Àsia Meridional inquieta els seus veïns més petits i manté permanentment una relació tensa amb el Pakistan. En resum, la perspectiva d'un Sud Global unit sembla tan llunyana com sempre, malgrat que és més necessària que mai. Com afirma Shivshankar Menon, antic assessor de Seguretat Nacional indi, l'actual clima geopolític de multipolaritat i rivalitat entre grans potències ha deixat molts països del Sud Global «alienats i desalineats» en comptes de més units i no alineats[4].

Marginació creixent

Tradicionalment, els països del Sud Global han quedat relativament al marge dels debats acadèmics i polítics sobre la seguretat internacional, en què eren tractats de manera tangencial, bé com a mers peons de la Guerra Freda, bé com a escenaris de conflictes sagnants, generalment molt localitzats geogràficament[5]. Això, tanmateix, va començar a canviar després de la Guerra Freda, amb la revisió crítica de l'agenda occidentalocèntrica i estatocèntrica. En l'àmbit acadèmic, es va apostar per una expansió i ampliació del concepte de seguretat, que anava més enllà de l'estatocentrisme i de les qüestions militars, i que apel·lava a posar el focus en els individus, les societats i les amenaces no militars derivades de pressions socials, econòmiques i ambientals[6]. Els atacs terroristes de l'11 de setembre de 2001 als Estats Units van col·locar d'un dia a l'altre els anomenats estats fràgils, dèbils o fallits del Sud Global en el centre de l'agenda de seguretat internacional, atès que els atacs, segons s'expressava en l'Estratègia de Seguretat Nacional dels Estats Units, «ens van ensenyar que estats fràgils com l'Afganistan poden representar un perill per als nostres interessos nacionals tan grans com el dels estats forts»[7].

En les dues dècades posteriors, els estats del Sud Global de rendes baixes o afectats per conflictes han passat a ser fonamentals per a la seguretat i l'estabilitat internacionals, fet que ha provocat innombrables intervencions de seguretat i desenvolupament. En general, podem ressenyar molts pocs casos en què aquests con-

4. Vegeu Menon (2023).
5. Vegeu Abrahamsen i Sandor (2018).
6. Vegeu Krause i Williams (1997).
7. Vegeu La Casa Blanca (2002).

flictes i insurgències –ja sigui a l'Afganistan, l'Iraq o Somàlia– hagin millorat o s'hagin calmat com a resultat d'aquestes intervencions; la tendència és més aviat la contrària. A la regió del Sahel, per exemple, s'ha produït una expansió i aprofundiment de l'extremisme violent, i a l'Orient Mitjà grans àrees han patit una desestabilització com a conseqüència de les guerres de l'Iraq i Síria. Tampoc no falten crisis noves o en desenvolupament: de Myanmar a Haití i del Iemen al Sudan, les persones que pateixen fam, els desplaçats, els ferits i els morts en els escenaris de guerra del Sud Global alimenten unes estadístiques dramàtiques.

Tanmateix, el 2024, el món sembla mirar cap a una altra banda, atès que l'atenció dels líders i organitzacions internacionals se centra en altres preocupacions i crisis percebudes com a més determinants o «més properes a casa». La guerra a Ucraïna –la més gran a Europa des de 1945– ha absorbit gran quantitat de recursos materials i d'esforç diplomàtic. També ha fet que Europa i els Estats Units desatenguessin moltes altres crisis, motiu pel qual l'ONU i les ONG internacionals han reiterat les crides a mobilitzar el suport polític i humanitari per a les crisis del Sud Global. Segons el Norwegian Refugee Council, que elabora un llistat anual de crisis oblidades com les de Burkina Faso, Colòmbia i la República Democràtica del Congo, el 2022 es van escriure «cinc vegades més articles sobre la crisi dels desplaçats ucraïnesos» que sobre les deu crisis més oblidades del món: «Per cada dòlar recaptat per persona necessitada a Ucraïna el 2022, només es van recaptar 25 cèntims per persona necessitada en les deu crisis més desateses del món»[8].

Un exemple d'això és la guerra civil al Sudan. Des que va esclatar la guerra, l'abril de 2023, s'estima que han mort 15.000 persones, milers d'elles en una intencionada neteja ètnica a Darfur. Més de vuit milions de sudanesos han estat desplaçats i gairebé dos milions han fugit a estats veïns inestables com el Txad, Etiòpia i Sudan del Sud. Es calcula que 18 milions de persones pateixen gana, una situació que s'ha agreujat pel fet que ambdues parts bel·ligerants han utilitzat l'accés als aliments com una arma de guerra. Malgrat això, a escala internacional i perquè l'atenció està centrada en Gaza i Ucraïna, el conflicte al Sudan ha rebut poca atenció als mitjans de comunicació polítics, diplomàtics o internacionals d'alt nivell i encara menys suport humanitari i material. El Sudan és només un exemple, entre molts d'altres, que fa versemblants les acusacions de doble moral

8. Vegeu Norwegian Refugee Council (2023).

de la comunitat internacional a l'hora de fer front a les crisis humanitàries i de seguretat, i d'aquí que hi hagi un ressentiment creixent del Sud Global cap a l'ordre mundial actual[9].

Més responsabilitat

El conflicte a Ucraïna i Gaza no és l'única raó que explica aquesta negligència. Europa i els Estats Units s'enfronten a l'auge de partits polítics de la dreta radical i a uns sentiments que defensen la fi de les polítiques exteriors intervencionistes, reforçant un procés de retracció que, des de ja fa un temps, s'està duent a terme. Pel que fa a les operacions de pau, després de les baixes patides en les tropes durant els anys noranta i la perillositat creixent d'aquestes intervencions, els governs occidentals s'han mostrat cada vegada més reticents a intervenir en camps de batalla llunyans que impliquen posar «les botes sobre el terreny». Encara que segueixin assumint el gruix dels recursos financers necessaris per a les intervencions de pau i d'estabilització tant regionals com de l'ONU, els soldats i la resta de personal provenen majoritàriament del Sud Global, de països com Bangladesh, Nepal, Índia, Rwanda, Pakistan, Ghana o Indonèsia, que ocupen regularment els primers llocs en la llista de països subministradors de tropes. Amb el lema «solucions africanes als problemes africans», la Unió Africana també ha assumit una responsabilitat i un lideratge cada vegada més grans en les operacions de pau al continent, com també organitzacions regionals com ara la Comunitat per al Desenvolupament de l'Àfrica Austral (SADC, per les seves sigles en anglès), la Comunitat Econòmica d'Estats de l'Àfrica Occidental (CEDEAO) i la Comunitat de l'Àfrica Oriental (CAO). Aquest any, per exemple, Sud-àfrica va enviar 2.900 soldats per sonar suport a les forces de la República Democràtica del Congo en la seva lluita contra grups armats, com a part d'una operació de la SADC. EL Sud Global és, per tant, un actor important per respondre als problemes de seguretat del món i molts estats es poden descriure com a «tercers actors»[10].

És molt probable que el Sud assumeixi cada vegada més responsabilitats en les missions de pau i seguretat, de la mateixa manera que existeixen noves formes d'acords de cooperació Sud-Sud en matèria de seguretat i iniciatives experimentals de governança transnacional de la seguretat. Tinguem

9. Vegeu Menon (2023).

10. Vegeu Abrahamsen i Sandor (2018).

en compte, per exemple, l'acord –suspès de moment– per tal que Kenya lideri una missió de Suport Multinacional a la Seguretat (MSS, per les seves sigles en anglès) per combatre la violència de les bandes a Haití. Des de l'assassinat del president Jovenel Moïse el 2021, la capital d'Haití, Port-au-Prince, ha estat devastada per la guerra entre bandes, fet que ha provocat més de 4.400 morts el 2023 i més de 1.500 els tres primers mesos de 2024[11]. La missió internacional proposada està autoritzada pel Consell de Seguretat de l'ONU en la Resolució 2.699 (2023), però no és una operació de manteniment de la pau a la manera de l'ONU, sinó una operació finançada principalment pels Estats Units, liderada per Kenya i amb una contribució de 1.000 oficials de policia. En el moment de redactar aquest article no estava clar si la missió es duria a terme, a causa tant de la ferotge oposició a Kenya com de l'absència d'una autoritat política operativa a Haití[12]. No obstant això, la missió proposada serveix d'exemple de les noves formes d'intervenció transnacionals de seguretat Sud-Sud, així com del paper creixent del Sud Global en les intervencions internacionals de seguretat.

Una complexitat més gran

L'existència d'un ordre mundial més multipolar permet a molts països del Sud Global trobar més oportunitats per escapar de l'etern domini d'Occident i per diversificar les seves aliances i col·laboracions de seguretat. Els darrers anys, la Xina i l'Índia han ampliat la seva cooperació militar i de seguretat amb altres països del Sud. La Xina, en particular, ha defensat la seva Iniciativa per a la Seguretat Global (GSI, per les seves sigles en anglès) abordant les diverses preocupacions de seguretat dels països d'Àfrica, Amèrica Llatina, Orient Mitjà i Àsia. D'altra banda, una gran quantitat d'aspirants a potències intermèdies com Turquia, Emirats Àrabs Units (EAU), Aràbia Saudita i, en menor mesura, Brasil, també han esdevingut més actius en l'àmbit de la seguretat en tot el Sud Global. El resultat dista molt de ser evident; si bé algunes col·laboracions poden millorar la pau i l'estabilitat i produir forces de seguretat amb més capacitat gràcies als entrenaments i exercicis conjunts. També existeix el risc d'un entorn de seguretat més volàtil i complex en què es multipliqui el potencial d'escalada dels conflictes.

La Banya d'Àfrica n'és un bon exemple. Amb una ubicació clau en les principals rutes marítimes internacionals, inclòs l'accés al mar Roig i el canal de Suez, aquesta zona s'ha convertit en un centre d'intensa competència geopolítica que involucra un nombre creixent d'actors i països estrangers. Djibouti, un dels estats més petits del continent, allotja actualment una presència militar estable de fins a vuit països estrangers: Alemanya, Espanya, Itàlia, França, Estats Units, Regne Unit, Aràbia Saudita i –el més controvertit– la Xina. Tota la regió es veu arrossegada cada vegada més per les rivalitats polítiques d'Orient Mitjà, en què Turquia, Emirats Àrabs Units, Qatar, Aràbia Saudita, Egipte i Iran competeixen per exercir la seva influència. Quan a principis de 2024, Etiòpia i Somalilàndia –una regió separatista de Somàlia– van signar un polèmic acord que atorgava a Addis Abeba accés al mar Roig, Somàlia va respondre firmant un nou acord de seguretat marítima amb Turquia. Els Emirats Àrabs Units, aliat d'Etiòpia i Somalilàndia, ha donat suport a Etiòpia, mentre que Egipte i Qatar han pres partit per Somàlia. Aquesta situació complexa i canviant il·lustra com els conflictes actuals del Sud Global sovint involucren múltiples actors, i com és cada vegada més probable que una crisi que implica un únic enemic n'acabi arrossegant d'altres.

11. Vegeu ACNUDH (2024).
12. N. del Ed.: Tot i que Kenya va acordar l'octubre de 2023 liderar una força policial internacional autoritzada per l'ONU a Haití, el gener de 2024 la Cort Suprema de Kenya va fallar afirmant que la iniciativa no era constitucional en part degut a la falta d'«acords recíprocs» entre els dos països.

Aquesta complexitat es veu reforçada per la rivalitat creixent entre les potències principals, sobretot entre Occident, d'una banda, i la Xina i Rússia, de l'altra. Tot i que l'auge de la Xina i Rússia sembla oferir una escapatòria a l'hegemonia occidental[13], és cert que la lògica de la situació s'assembla cada vegada més a la de la Guerra Freda, en què dues potències –o blocs– competeixen pel poder i la influència en el Sud Global. La sorpresa inicial i les crítiques que van acompanyar la negativa dels països del Sud Global a donar suport de manera incondicional a la condemna d'Occident per la invasió russa d'Ucraïna recorda l'era «o amb nosaltres o contra nosaltres», igual que la posterior competència per fer amics i aliats –i aconseguir vots a les Nacions Unides–, especialment entre els 54 estats africans.

Més preocupant i potencialment molt més perillós és el possible retorn dels conflictes subsidiaris. Quan els governs militars de Mali, Burkina Faso i Níger van comunicar a les tropes franceses que havien d'abandonar el país, van culpar París d'imperialisme i d'ànsies de dominació, a més d'haver estat incapaç d'aturar l'extremisme violent. Aleshores van buscar l'ajuda i protecció de Rússia a través del grup semimercenari Wagner. Aquesta via d'escapament no afecta solament França i altres països occidentals, sinó que també ha agreujat i fragmentat, si això fos possible, el per si mateix complicat entorn de seguretat del Sahel. També ha dividit els països d'Àfrica Occidental, debilitant així la seva organització regional CEDEAO i, el més important, ha fet poc, si és que ha fet alguna cosa, per aturar les insurgències i millorar la seguretat de la població civil.

13. Vegeu Cooley i Nexon (2020).

Conclusió

Si sempre va ser difícil fer generalitzacions sobre el Sud Global i la seguretat internacional, avui dia encara n'és més, de complicat. L'entorn geopolític i de seguretat actual, definit per la multipolaritat i la rivalitat creixent de grans potències, alhora que planteja la possibilitat d'un Sud Global unificat, posa de manifest que la unificació no passarà de ser una simple aspiració irrealitzable. Enmig de les tensions geopolítiques, regionals, personals, econòmiques i identitàries que formen l'heterogeni Sud Global, sovint hi ha una posició comuna del Sud en contra de la dominació econòmica, estructural, militar i política d'Occident. La idea de Sud Global continua viva com a horitzó polític. No obstant això, en la conjuntura geopolítica actual, el Sud Global està més fragmentat que unit, i més «desalineat» que no alineat. Els seus membres tindran papers diferents i es veuran

afectats de manera desigual per la dinàmica canviant de la seguretat internacional, a risc d'un abandonament i de l'exacerbació de les crisis persistents de seguretat del Sud Global, fet que les pot fer més complexes i enrevessades amb les rivalitats entre les grans potències.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Abrahamsen, Rita i Sandor, Adam. «The Global South and International Security», a: Gheciu, Alexandra i Wohlforth, William C. (eds.). *The Oxford Handbook of International Security*. Oxford: Oxford University Press, 2018.

ACNUDH. *Situation of Human Rights in Haiti - Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights - Advance unedited version*. A/HRC/55/76 (28 de març de 2024) (en línia) https://www.ohchr.org/en/documents/country-reports/ahrc5576-situation-human-rights-haiti-report-united-nations-high.

Cooley, Alexander i Nexon, Daniel. *Exit from Hegemony: The Unraveling of the American Global Order.* Oxford: Oxford University Press, 2020.

Ero, Comfort. «The Trouble with the "Global South". What the West Gets Wrong about the Rest». *Foreign Affairs* (1 d'abril de 2024) (en línia) https://www.foreignaffairs.com/world/trouble-global-south?utm_medium=social&utm_source=linkedIn_posts&utm_campaign=ln_daily_soc.

Grovogui, Siba. «A Revolution Nonetheless: The Global South in International Relations». *The Global South*, vol. 5, n. 5 (primavera 2011), p. 175-90. (en línia) DOI: doi.org/10.2979/globalsouth.5.1.175.

Krause, Keith i Williams, Michael C. (eds.). *Critical Security Studies: Concepts and Cases.* Minneapolis: University of Minnesota Press, 1997.

La Casa Blanca. *The National Security Strategy of the United States of America 2002* (setembre de 2002) (en línia) https://2009-2017.state.gov/documents/organization/63562.pdf.

Menon, Shivshankar. «Out of Alignment: What the War in Ukraine Has Revealed about Non-Western Powers». *Foreign Affairs* (9 de febrer de 2023) (en línia) https://www.foreignaffairs.com/world/out-alignment-war-in-ukraine-non-western-powers-shivshankar-menon.

Norwegian Refugee Council. «The World's Most Neglected Displacement Crisis 2022» (1 de juny de 2023) (en línia) https://www.nrc.no/feature/2023/the-worlds-most-neglected-displacement-crises-in-2022.

Vitalis, Robert. «The Midnight Ride of Kwame Nkrumah and Other Fables of Bandung (Ban-doong)». *Humanity: An International Journal of Human Rights, Humanitarianism, and Development,* vol. 4, n. 2 (estiu de 2013), p. 261-88. (en línia) DOI: doi.org/10.1353/hum.2013.0018.

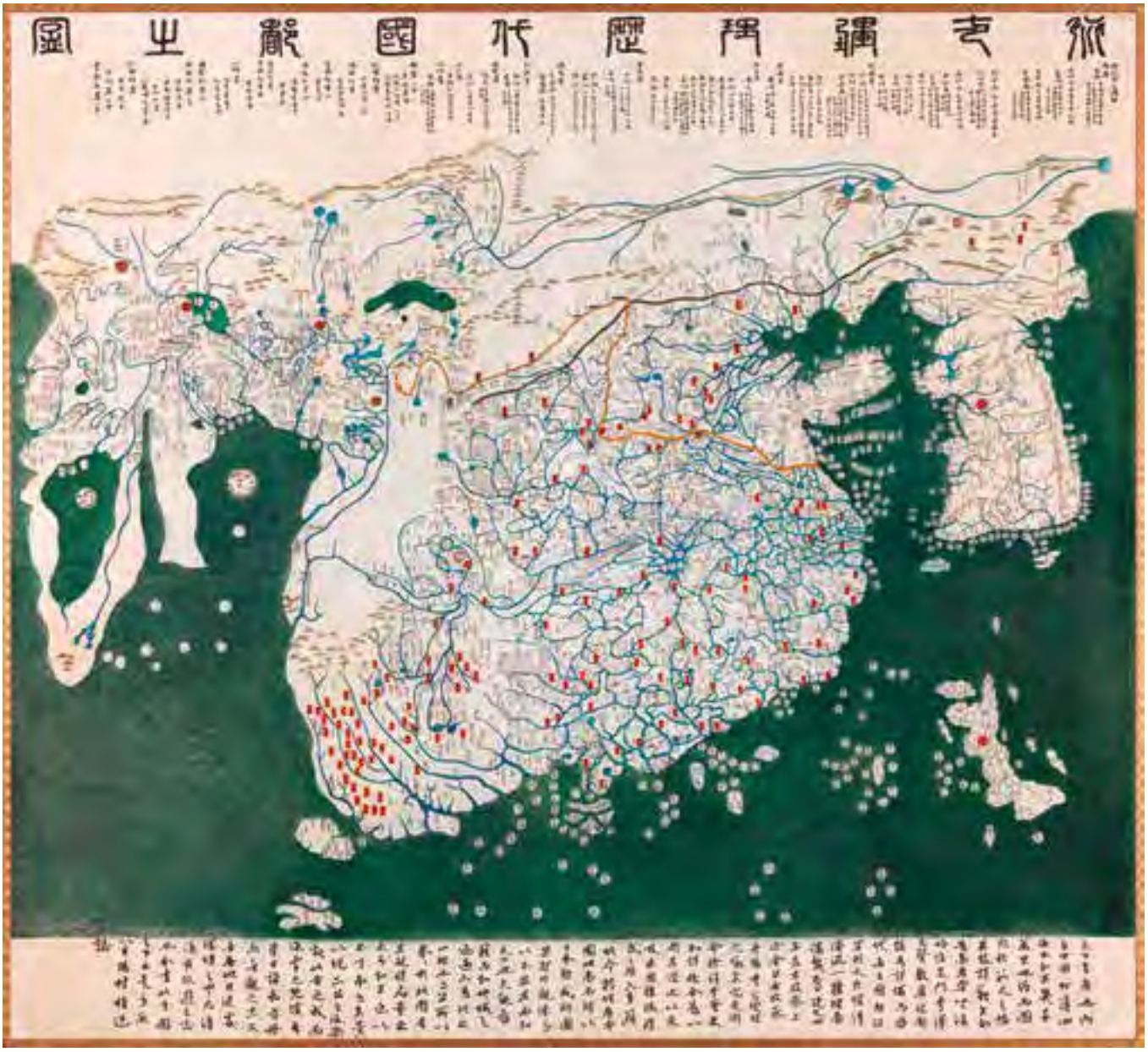

LA XINA: UN PAÍS DEL SUD GLOBAL?

YUN SUN
Investigadora sènior i codirectora del Programa d'Àsia Oriental; directora del Programa sobre la Xina de l'Stimson Center

A mesura que la competència entre les grans potències s'intensifica implicant un nombre cada vegada més gran d'actors internacionals, el Sud Global emergeix com un subjecte clau en la competència entre la Xina i els Estats Units i, en termes més generals, respecte a Occident. Encara que la Xina s'ha postulat tradicionalment com a portaveu i representant del Sud Global, aquesta posició autoatribuïda no està exempta de controvèrsia. Actualment, tant els EUA com la Xina consideren el Sud Global com una força crítica, capaç de generar un impacte que podria determinar l'equilibri global de poder i que, probablement, en el futur tindrà un paper més rellevant en els afers internacionals. Per això resulta cada vegada més urgent i necessari analitzar l'enfocament i la perspectiva que té la Xina respecte a aquest Sud Global emergent.

La política de tractar el Sud Global com un grup polític és, segons la visió de Pequín, una campanya occidental per polititzar el terme a fi d'aïllar els seus adversaris

La narrativa xinesa sobre el Sud Global

El terme Sud Global sol fer referència als països en desenvolupament o subdesenvolupats i adquireix el seu significat en contraposició amb el terme Nord Global, que es fa servir per referir-se als països desenvolupats. Històricament, la Xina va apostar pel terme països en desenvolupament, mentre que Sud Global s'utilitzava sovint en el context de la cooperació Sud-Sud en el marc de les Nacions Unides. Com va dir el ministre xinès d'Afers Exteriors, Wang Yi, «l'ajuda de la Xina als països en desenvolupament consisteix essencialment en l'aplicació del concepte de cooperació Sud-Sud»[1].

Tanmateix, la dinàmica s'ha invertit en els últims anys i l'ús del terme Sud Global per part de la Xina s'ha fet cada vegada més freqüent, en detriment del terme països en desenvolupament. Des de la perspectiva xinesa, el concepte països en desenvolupament s'ha tornat menys prominent en la narrativa global oficial, no només perquè els països en desenvolupament han evolucionat –mostrant enormes divergències entre ells–, sinó també perquè aquest mateix terme depèn d'indicadors socioeconòmics i, per tant, ja no és representatiu dels matisos que marquen les diferències i característiques úniques dins d'aquest grup de països[2].

Alguns investigadors xinesos han descrit el Sud Global com una agrupació de països neutrals en qüestió de valors i ideologia, que no s'identifiquen necessàriament amb la perspectiva occidental[3]. D'altres fan notar la neutralitat del terme Sud Global en comparació amb la càrrega negativa que acompanya el binomi països en desenvolupament i països desenvolupats, que inevitablement dona a entendre que els països en desenvolupament són països endarrerits i no tan avançats o sofisticats. Finalment, un altre aspecte que recull el pensament sobre el Sud Global és que, amb el desenvolupament d'alguns països del Tercer Món, l'expressió països en desenvolupament es queda curta per descriure les diferències creixents entre els països que

1. Vegeu «South-South Cooperation Day: 5, 20 and 70 years of China's support for South-South Cooperation» (en xinès). *Xina International Development Cooperation Agency* (setembre de 2019) (en línia) http://www.cidca.gov.cn/2021-09/14/c_1211369364.htm.
2. Vegeu «From "developing countries" to countries of the "global South"» (en xinès). *Xina Social Scienes Net (CSSN)* (octubre de 2019) (en línia) https://www.cssn.cn/skgz/bwyc/202310/t20231019_5691366.shtml.
3. Vegeu novament, «From "developing countries" to countries of the "global South"» (en xinès). *Xina Social Sciences Net (CSSN)* (octubre de 2019).

figuren en aquest mateix bloc, que són cada vegada més evidents i significatives. El terme Sud Global dona, en canvi, una cobertura més generalitzada adequada i efectiva per a tots aquests països.

Des del punt de vista de la Xina, el terme Sud Global es basa fonamentalment en l'estat de desenvolupament socioeconòmic dels països en qüestió. Per defecte, igual que països en desenvolupament, el Sud Global no remet a una categorització política subjacent a l'agrupació de certs països. La política de tractar el Sud Global com un grup polític és, segons la visió de Pequín, una campanya occidental per polititzar el terme a fi d'aïllar els seus adversaris[4] a través d'esquemes geopolítics, una estratègia que, a parer seu, apuntaria òbviament a la Xina.

La Xina: un país del Sud Global?

La pertinença de la Xina al Sud Global és tan qüestionable com la seva condició de país en desenvolupament. Si bé la Xina continua utilitzant la noció de «país en desenvolupament» per descriure's a si mateixa, el Banc Mundial la inclou en el grup de països de renda mitjana-alta. No obstant això, Pequín es resisteix a renunciar al seu estatus previ i no és difícil entendre per què, ja que aquest estatus li atorga tractes preferencials en l'àmbit internacional, com el requisit d'accés als mercats de l'Organització Mundial del Comerç o els préstecs dels bancs multilaterals de desenvolupament. I encara més important, a l'hora de reclamar la seva condició de país en desenvolupament, la Xina es troba dins d'una identitat de grup que li evita l'aïllament i alhora reforça els seus suports. Partint d'aquesta premissa, es presenta com a portaveu i defensora dels interessos d'aquests països com a membres de la «germandat en desenvolupament».

4. Vegeu https://cn.chinausfocus.com/foreign-policy/20230925/42980.html.

Quelcom similar podem afirmar sobre el posicionament i l'estratègia xinesa en relació amb el Sud Global. Com que la Xina encara es considera un país en desenvolupament, també es percep com a integrant del Sud Global per defecte. Des dels seus inicis, la seva participació en el marc de la cooperació Sud-Sud de les Nacions Unides reforça encara més aquesta condició, ja que si la cooperació de la Xina amb els altres països pot emmarcar-se dins de la cooperació Sud-Sud, el més lògic és considerar que la Xina forma part d'aquest bloc. En paral·lel, la tesi xinesa es basa en la llista de països que contempla el Centre Financer per a la Cooperació Sud-Sud (FCSSC), un grup assessor de les Nacions Unides sobre afers econòmics i socials que inclou 78 països: el Grup dels 77 més la Xina.

No obstant això, la identitat de la Xina com a país del Sud Global no està exempta de controvèrsia, dins i fora d'aquest bloc. Sense anar més lluny, i en virtut del seu nou estatus de país de renda mitjana-alta, hi ha qui critica la seva condició de país en desenvolupament des d'altres nacions en desenvolupament; l'Índia, per exemple, es veu a si mateixa (i és vista) com a millor representant del Sud Global que la Xina. Des del punt de vista domèstic, és difícil conciliar aquesta doble identitat xinesa com a un membre més del Sud Global, i alhora, com a soci privilegiat d'aquests països, és a dir, extern a ells. Especialment en el context de competència entre les grans potències, la relació de la Xina amb els països del Sud Global es contempla inevitablement a través de la seva relació amb els Estats Units –i, en un sentit més ampli, amb Occident–, en la seva pugna pel lideratge i l'afinitat de la immensa quantitat de membres que representa el Sud Global. Aquesta doble relació amb el Sud Global, com a element endogen i exogen al mateix temps, desencadena reflexions interessants sobre l'atenció que posa la Xina en aquest grup de països, i també cap a si mateixa.

Sud o Est Global?

Una vegada abordat el debat sobre la distinció entre el Sud Global i els països en desenvolupament, ara ens centrarem en un altre dilema que involucra la Xina: pertany més al Sud o a l'Est Global?[5]. De fet, si el Sud Global agrupa països econòmicament menys desenvolupats, ideològicament no-occidentals i políticament neutrals, per defecte hi hauria un important solapament amb l'Est –o l'Orient–, que per definició es contraposa al bloc occidental. Durant el segon any de la COVID-19, el 2021, Pequín va proclamar oficialment l'ascens de l'Est i el declivi d'Occident al·legant que, gràcies al seu sistema de govern altament autoritari –i, per tant, més efectiu–, la Xina hauria demostrat ser molt més capaç de controlar la pandèmia que els governs occidentals.

Continuant amb aquest raonament, si el seu estatus de desenvolupament ja es qüestiona i assumim que la seva aspiració política s'identifica com a no occidental, resulta legítim argumentar que la Xina no encaixa en l'estatus de membre del Sud Global. Més aviat seria un membre natural de l'Est Global, contraposat al bloc occidental.

No obstant això, la Xina s'oposa fermament al concepte d'Est Global i a ser-ne considerada membre. Des de la perspectiva xinesa, el terme Est Global pretén diferenciar la Xina, Rússia, Corea del Nord i l'Iran de la resta del Sud Global, equiparant-los a una mena d'*eix del mal*[6]. Des d'aquesta perspectiva, el terme Est Global no només té un fort component geopolític, sinó que fa pensar en una nova Guerra Freda, amb el rerefons de la competència entre les grans potències. Aquesta visió concorda amb la tesi dels tres mons desenvolupada pel teòric de relacions internacionals nord-americà G. John Ikenberry[7], qui, des de la perspectiva xinesa, articula de forma primària l'afany occidental per obrir una bretxa entre la Xina i el Sud Global, situant Pequín al capdavant de l'Est Global, descrit com un conjunt d'estats criminals i il·liberals.

No és difícil entendre per què la Xina avui dia s'oposa obertament a aquesta classificació, fins i tot sent el primer país que va fer èmfasi en l'ascens de l'Est i el declivi d'Occident. Cada vegada més lluny del sentit original que Pequín volia atorgar a l'Est Global, aquesta denominació està quedant reduïda a un determinat grup de països, amb la Xina al capdavant, situats en contraposició a Occident i –el que molesta més a la Xina– també a un nombre notable de països del Sud Global.

La batalla pel lideratge: la Xina versus l'Índia

Hi ha una convicció ferma a la Xina sobre el seu legítim lideratge del Sud Global. Tanmateix, els dirigents del govern xinès procuren no esmentar-ho explícitament i prefereixen presentar el Sud Global com una gran família en igualtat de condicions pel que fa a afiliació i participació i en la qual la participació de la Xina és natural i indispensable. Aquesta posició encaixa en el principi d'igualtat entre tots els estats arrelat en el discurs xinès de política exterior, i en part aspira a fer menys evident la influència descomunal que té la Xina sobre els països en desenvolupament, especialment a través de les seves estratègies econòmiques estatals, que només generarien reaccions i opinions negatives per part de països que la Xina intenta atreure cap a la seva òrbita.

5. N. del T.: en català, optem pel terme «Est Global» com a traducció de l'original «*Global East*», evitant altres alternatives que hem valorat, com «Àsia Global» o fins i tot «Orient Global», que podrien funcionar millor en el binomi amb «Occident Global», però que podria portar matisos no desitjats, pròxims a les visions orientalistes.
6. Vegeu https://www.thepaper.cn/newsDetail_forward_26751487.
7. Vegeu Ikenberry (2024).

THOMAS
PHOTOGRAPHY

No obstant això, en l'entorn dels gestors polítics xinesos i de molts dels seus interlocutors, la percepció del paper i la posició de la Xina dins del Sud Global com a líder econòmic, mecenes polític i, en general, defensor dels interessos dels països en desenvolupament és molt menys humil. A parer seu, el model de desenvolupament xinès ha aportat coneixements i alternatives importants a la resta de la comunitat internacional. Així ho explicava l'any 2017 el president Xi Jinping en el XIX Congrés Nacional del Partit Comunista de la Xina. Econòmicament, la Xina es veu a si mateixa com un proveïdor clau de projectes d'infraestructura i finançament per als països en desenvolupament del Sud Global. I, a més, a causa de les seves diferències amb els Estats Units en els afers internacionals, Pequín es presenta com un defensor desinteressat de les perspectives i interessos dels països en desenvolupament: des de la qüestió de la pau a l'Orient Mitjà fins a les negociacions sobre el canvi climàtic. Malgrat l'enorme disparitat respecte a la quantitat de recursos, la seva dimensió i les seves capacitats, la Xina no percep que això sigui un factor negatiu en la seva relació amb el Sud Global; al contrari, considera que són elements clau que justifiquen el seu lideratge i el seu paper de protector i defensor dels interessos d'aquets països.

Ara per ara, la Xina no considera que l'Índia pugui qüestionar-li realment el lideratge del Sud Global. Importants estrategs xinesos, com Zhou Bo, de la Universitat de Tsinghua, han assenyalat com una catàstrofe la precarització de la democràcia índia sota l'Administració Modi, la qual dificulta el seu creixement econòmic; a més, s'hi suma el posicionament erràtic del país en temes de pau i conflictes regionals, com la crisi recent de Gaza[8]. Per a ells, mentre l'Índia continuï sent una potència inferior a la Xina, la seva aptitud per assumir el lideratge del Sud Global es veurà limitada per les seves mancances i per la capacitat més gran de resposta que té la Xina.

El desafiament que plantegen aquestes reivindicacions és, evidentment, multidimensional. Depèn fonamentalment de com la Xina es vegi a si mateixa i en quin context es vulgui situar. Si la Xina s'identifica com a integrant del Sud Global i propugna polítiques motivades sobretot per millorar les seves relacions amb aquests països, estaria en condicions de reivindicar un paper preeminent, per la seva contribució al desenvolupament i a la veu col·lectiva d'aquest grup. Tanmateix, si per a ella el Sud Global no és més que un objectiu intermedi, instrumentalitzat per competir amb els Estats Units, i destinat a reduir el seu aïllament i formar una coalició àmplia de suports supeditats als interessos de la Xina, els països del Sud Global tindran motius més que suficients per buscar la seva pròpia veu i contrarestar, no només els Estats Units i Occident, sinó també la Xina. I és aquí on l'Índia tindrà un paper clau a l'hora d'establir els equilibris de poder.

Les institucions i el Sud Global

Des de la perspectiva xinesa, l'emergència del Sud Global s'haurà d'institucionalitzar en algun moment per demostrar la seva capacitat i eficàcia. Segons declarava el ministre d'Afers Exteriors, Wang Yi, el març de 2024 en una roda de premsa de les sessions parlamentàries, els BRICS encarnen «l'ascens col·lectiu del Sud Global i l'acceleració de la multipolarització del món»[9]. Això reforça la idea que la Xina veu en els BRICS una representació del Sud Global, que expandeix el seu abast gràcies a l'entrada de cinc nous membres el 2023: Aràbia Saudita, Egipte, Emirats Àrabs Units,

8. Vegeu Bo (2024).

9. Vegeu el discurs de Wang Yi al Fòrum de Cooperació Xina-Estats Àrabs «Impulsem conjuntament el "moment del Sud" de la governança Global» (en línia) http://www.chinaarabcf.org/zyfw/202403/t20240308_11256212.htm.

Des de la perspectiva xinesa, l'emergència del Sud Global s'haurà d'institucionalitzar en algun moment per demostrar la seva capacitat i eficàcia

Iran i Etiòpia[10]. Per a la Xina, l'expansió no només augmenta la força i la representativitat del Sud Global, sinó que també incrementa els recursos disponibles perquè els BRICS, com a organització, puguin donar suport a les necessitats d'aquests països. Això és particularment cert en l'augment potencial del finançament a través del Nou Banc de Desenvolupament (Banc BRICS).

La lògica subjacent és simple: com més suport rebin els països del Sud Global des de dins del mateix bloc, menys dependran del Nord Global o dels països desenvolupats. La Xina no ha de ser l'únic proveïdor de l'ajuda, però, a causa de la seva mida i influència desproporcionades, pot exercir aquesta influència a través de molts canals informals.

La priorització dels BRICS per part de la Xina es deu precisament a aquest caràcter institucional. A part d'aquesta organització, hi ha poques organitzacions i mecanismes materialitzats que exemplifiquin de manera similar la solidaritat i les accions col·lectives del Sud Global. En aquest cas, el G20 no es tindria en compte, ja que, a més d'incloure països del Sud Global, inclou també països desenvolupats. La Xina ha posat en marxa una sèrie de marcs bilaterals i minilaterals amb aquest enfocament –com el Fòrum de Cooperació Xina-Àfrica, el Fòrum de Cooperació Xina-Estats Àrabs i el Fòrum de Cooperació Xina-CELAC–, però són principalment entre la Xina i un determinat subgrup de països del Sud Global. El Grup dels 77 tampoc podria tenir aquest rol, ja que se centra en la negociació col·lectiva de 77 països en desenvolupament, però dins del marc de les Nacions Unides; ni el Moviment de Països No-alineats, que és un fòrum de 120 països que, per definició, no estan formalment alineats ni a favor ni en contra d'un pol de poder determinat. Ambdós són políticament rellevants, però no han exercit un paper significatiu en l'avenç real de la posició

10. N. de l'Ed.: l'agost de 2023, durant la presidència d'Alberto Fernández, l'Argentina va anunciar la seva voluntat d'afegir-se als BRICS i ser-ne el sisè membre. No obstant això, l'arribada de Javier Milei a la presidència va implicar la renúncia formal del país a integrar-se a l'organització, materialitzada el desembre del mateix any.

col·lectiva, potser per manca de col·laboració i d'institucions fortes. Sempre cal trobar un punt intermedi entre la representativitat i l'eficàcia.

Les claus de l'estratègia xinesa

L'anàlisi de la narrativa i del discurs de la Xina en relació amb el Sud Global ens permet concloure que la Xina ha estat més un actor reactiu que no pas un promotor actiu o el creador primigeni del terme. Sota aquest prisma, podem afirmar que Pequín es veu a si mateixa reaccionant passivament a una campanya crítica d'Occident que, si més no en part, se serveix del concepte i la categorització del Sud Global per obrir una bretxa entre la Xina i els països en desenvolupament i debilitar el vincle tradicional entre ambdós, com a països *inter pares*. D'altra banda, Pequín és molt sensible i atorga gran atenció a la qüestió de la identitat de la Xina com a part del Sud Global, així com a la qüestió del lideratge dins d'aquest bloc de països.

Resulta interessant intentar deduir la motivació i les intencions de la Xina a partir de la seva narrativa sobre el Sud Global. Sense cap mena de dubte, la Xina considera el Sud Global com una part de la seva identitat i s'atorga un paper de lideratge natural dins d'aquest col·lectiu. Però, per què? Potser veu el Sud Global com una finalitat, o és un mitjà per a una finalitat?

En primer lloc, les intencions de la Xina en relació amb el Sud Global estan inevitablement determinades per la seva competència amb els Estats Units. En un context de deteriorament de les relacions amb els països desenvolupats, l'instint més bàsic de Pequín és buscar l'afinitat dels països en desenvolupament per evitar l'aïllament, o fins i tot, formar una coalició de països afins al seu voltant amb els quals contrarestar col·lectivament la narrativa occidental, especialment la nordamericana sobre la Xina.

En segon lloc, la qüestió del Sud Global impacta també en la governança global o la seva reforma. El que està en joc, al capdavall, són les normes internacionals i l'ordre global i de quina manera el Sud Global emergent podria augmentar la seva veu i protegir millor els seus interessos dins del sistema internacional. Això implica un desafiament per a un sistema que està dominat per Occident, la voluntat de buscar un model de governança global més conforme amb el model no democràtic i l'establiment d'un equilibri de poder més just en el sistema de governança global.

En aquest sentit, l'adhesió de la Xina al Sud Global és més una alineació d'interessos compartits que una campanya altruista per elevar l'estatus del Sud Global dins la comunitat internacional. La Xina es veu a si mateixa com a líder del Sud Global, i el suport que li donen els països en desenvolupament es basa en els interessos compartits que tenen amb la Xina i amb el seu descontentament amb l'actual sistema de governança global. Tanmateix, aquesta convergència d'interessos no impedeix que la Xina i el Sud Global tinguin també importants interessos divergents. Entre ells, el més evident és que l'escenari de competència entre les grans potències és una raó clau perquè els països del Sud Global recorrin a la seva pròpia agència i equilibrin així la relació entre els Estats Units i la Xina, cosa que no interessaria a la Xina.

Per tot això, serem testimonis, més aviat que tard, de la lluita que la Xina ha de lliurar entre la seva identitat com a membre del Sud Global i la seva ambició de ser un hegèmon global. Fins ara la seva estratègia s'ha centrat, en gran manera, en la creació d'una àmplia coalició entre els països del Sud Global per avançar en l'agenda dels països en desenvolupament, però, a mesura que el seu poder augmenti, li costarà cada vegada més conciliar aquestes dues identitats i agendes en conflicte.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Bo, Zhou. *Existeix una competència per liderar el Sud Global? La Xina no vol ser el líder i l'Índia no pot* (en xinès). Center for International Security and Strategy (en línia) https://ciss.tsinghua.edu.cn/info/china_wzft/6906.

Ikenberry, John G. «Three Worlds: the West, East and South and the competition to shape global order». *International Affairs*, vol. 100, n. 1 (gener de 2024).

LA CONSTRUCCIÓ D'UN NOU ORDRE GLOBAL: UNA PERSPECTIVA DES DE L'ÍNDIA

HAPPYMON JACOB
Professor associat de Diplomàcia i Estudis sobre Desarmament a la School of International Studies, Jawaharlal Nehru University

L'Índia i la governança global

Històricament, l'Índia ha considerat que l'ordre mundial actual és desigual, discriminatori i no representatiu i, d'acord amb aquesta perspectiva, ha reclamat de manera recurrent un ordre global més democràtic i equitatiu, per a si mateixa i per a altres països del Sud Global, tant països subdesenvolupats com països en vies de desenvolupament.

Tanmateix, la diferència fonamental entre l'actual posicionament de l'Índia a favor de la reforma d'un ordre mundial que considera defectuós i la que va mantenir durant la Guerra Freda rau, bàsicament, en les formes i els mitjans a través dels quals pretén aconseguir el seu objectiu. Avui dia, malgrat els diversos problemes de fons que percep en l'ordre mundial, l'Índia aposta per reformar l'ordre existent, en comptes de dur a terme una refundació integral. I és, amb vista a aconseguir aquest nou ordre global reformat que Nova Delhi dedica molts esforços a l'exercici de la mediació entre el Nord i el Sud globals.

Per sostenir aquestes afirmacions, aquest article aporta diverses claus d'interpretació de la visió contemporània de l'Índia sobre l'ordre mundial i com hi contribueix, constatant que aquesta visió, en línies generals, concorda amb els objectius del Sud Global.

Antecedents

Hi ha un seguit de raons històriques que justifiquen la visió negativa que té l'Índia de l'ordre mundial actual. Per la seva condició de país colonitzat, no va poder participar en la presa de decisions que es va dur a terme en finalitzar la Segona Guerra Mundial i que va establir les bases de l'ordre institucional global contemporani. Per aquests mateixos motius, tampoc va formar part, com a Estat sobirà, de l'ordre institucional d'entreguerres, els organismes i les institucions del qual encara ara constitueixen la base de l'actual governança de l'ordre mundial.

A dir cert, durant el període d'entreguerres, es va permetre que l'Índia colonitzada participés en diverses conferències internacionals i, de fet, va ser membre fundador d'institucions claus del moment, com la Societat de Nacions l'any 1919. També va participar activament a les deliberacions de la Commonwealth britànica a partir del 1917. Durant aquest període, també va ser convidada a altres conferències importants, com la Conferència de Pau de París de 1919 o la Conferència de Washington de 1921-1922. Si bé això li atorgà un paper preindependent dins de l'escena internacional, la veritat és que els participants indis només van gaudir d'un marge d'autonomia mínim, perquè la seva participació estava totalment controlada per la Gran Bretanya colonial.

Posteriorment, ja en el context de postguerra, diversos representants indis van participar en les conferències de Bretton Woods per establir el sistema de les Nacions Unides, així com en les del Banc Mundial i de l'FMI, si bé encara ho feien sota la tutela britànica. Aquesta experiència

tindria una gran influència a l'hora de conformar la seva mirada internacional, ja que, si bé va proporcionar a Nova Delhi una experiència que posaria en valor a l'hora de gestionar les seves relacions exteriors un cop assolida la seva independència, també li va inculcar el profund sentiment que el sistema internacional que s'establiria després de la guerra seria notablement desigual, discriminatori i no representatiu. Aquesta experiència va ser fonamental per donar forma a la concepció índia de l'ordre internacional: tot i fer-se patent la necessitat imperiosa d'un ordre internacional estable, des del moment de la seva fundació, l'Índia va ser conscient que l'ordre vigent era profundament desigual, raó per la qual va apropiar-se de l'objectiu de transformar-lo, juntament amb altres països afins. Aquesta profunda insatisfacció amb l'ordre mundial actual, que l'Índia comparteix amb el Sud Global, pren força com a plataforma i espai per posar en comú preocupacions i interessos similars, així com vincles de solidaritat.

L'estat de la governança institucional mundial contemporània

La percepció que la governança global no funciona és avui tant estesa a Nova Delhi, que els debats sobre la seva possible reforma s'han convertit en una constant. Recentment, en el marc de la reunió de ministres d'afers exteriors del G20 que va tenir lloc a la capital índia, el primer ministre Narendra Modi afirmava que «l'arquitectura de la governança global creada després de la Segona Guerra Mundial tenia com a propòsit dues funcions: en primer lloc, prevenir futures guerres mitjançant l'equilibri entre interessos en competència; i, en segon lloc, fomentar la cooperació internacional en qüestions d'interès comú. L'experiència dels últims anys –la crisi financera, el canvi climàtic, la pandèmia, el terrorisme i les guerres– mostra clarament que la governança mundial ha fracassat en els seus dos mandats. També cal admetre que són, sobretot, els països en vies de desenvolupament els que més pateixen les tràgiques conseqüències d'aquest fracàs»[1].

Així mateix, el líder indi va continuar fent palès que les formes alternatives de governança global –com el G20– tenen una funció per acomplir[2], fet que representa no només una oportunitat, sinó també «una responsabilitat amb aquells que no són a la sala. Molts països en vies de desenvolupament estan lluitant contra un deute insostenible mentre intenten garantir la seguretat alimentària i energètica de la seva població»[3]. L'Índia, que llavors presidia el G20, reivindicava amb aquestes paraules la responsabilitat d'aquesta representació i d'aquest discurs solidari.

D'altra banda, el ministre d'Afers Exteriors de l'Índia, Subrahmanyam Jaishankar, va declarar l'any 2019 que «si el país més poblat i tercera economia del món continua quedant al marge del procés de presa de decisions de les Nacions Unides, això no suposarà només un problema per al país en qüestió; m'atreveixo a dir que també serà perjudicial per a la credibilitat de les Nacions Unides»[4].

1. Narendra Modi, «PM's address during the meeting of Foreign Ministers of G-20», *PMINDIA,* 2 de març de 2023, (en línia) https://www.pmindia.gov.in/en/news_updates/pms-address-during-the-meeting-of-foreign-ministers-of-g-20/
2. Modi, op. cit.
3. Modi, op. cit.
4. Ministeri d'Afers Exteriors (Govern de l'Índia). «EAM's remarks at Center for Strategic and International Studies, Washington D.C. on 01 October 2019» (3 d'octubre de 2019) (en línia) https://mea.gov.in/Speeches-Statements.htm?dtl/31899/EAMs_remarks_at_Center_for_Strategic_and_International_Studies_Washington_DC_on_01_octubre_2019

Des del moment de la seva fundació, l'Índia va ser conscient que l'ordre vigent era profundament desigual, raó per la qual va apropiar-se de l'objectiu de transformar-lo

La preocupació actual dels EUA i d'Occident davant la dissolució de l'ordre mundial basat en regles no genera massa simpaties a l'Índia[5], que tradicionalment s'ha sentit fora del marc d'aquest ordre. No obstant això, Nova Delhi ha après a conviure amb les imperfeccions d'un ordre global desequilibrat, ja que, per sobre de tot, prefereix un món imperfecte a un món on prevalgui el caos. Està a favor del canvi, sí, tot i que dona prioritat al fet que sigui un canvi ordenat. A diferència de l'enfocament que mantenia durant la Guerra Freda, amb una postura molt més revisionista, avui dia presenta un enfocament més conciliador, centrat a preservar l'ordre actual amb modificacions. Aquest canvi de perspectiva també ha repercutit en la seva solidaritat amb el Sud Global.

L'Índia no només ha estat crítica amb el Consell de Seguretat de les Nacions Unides, també amb el Banc Mundial i l'FMI, institucions importants en el desenvolupament internacional i en el món de les finances; considera que els seus sistemes de governança són profundament injustos quant a veu i representació dintre de la seva estructura de lideratge i presa de decisions. Quan el 2010 els Estats Units van congelar l'aprovació de la 14a Revisió General de Quotes de l'FMI durant més de cinc anys, el clam a favor d'una reestructuració de la governança de les institucions de Bretton Woods va ser general[6]. No obstant això, fins ara no s'ha aconseguit cap canvi important. El 2019, de nou, en la XVIII Cimera del Moviment dels Països No-Alineats (MPNA), l'Índia va demanar enèrgicament «un ordre multilateral democràtic, eficaç, flexible, creïble, transparent i representatiu», perquè «la reforma del multilateralisme [...] és un imperatiu del segle XXI»[7].

En l'obertura del 77è període de sessions de l'Assemblea General de les Nacions Unides, el setembre de 2022, Jaishankar va expressar la preocupació del seu país per la falta d'institucions democràtiques mundials, posant èmfasi en com són de necessàries per sortir de la mentalitat colonial. Va qualificar l'arquitectura actual de l'ordre mundial d'anacrònica i ineficaç i va titllar de «profundament injust que se'ls negui la veu a continents i regions senceres en un fòrum que delibera sobre el seu futur», i per aquest motiu hi ha una necessitat imperiosa d'un «multilateralisme reformat i una governança mundial més contemporània»[8]. En el seu discurs a l'Assemblea General, el diplomàtic indi va explicar com «la pandèmia de la COVID-19 va qüestionar el caràcter excessivament centralitzat de la globalització i com va portar a tothom a buscar més resiliència i fiabilitat en les cadenes de subministrament»[9].

Aquesta posició sobre la necessitat de democratitzar les institucions mundials també va quedar reflectida en les observacions de Jaishankar durant la Cimera del G20, el 27 d'agost de 2023, on va afirmar que el sistema internacional encara està dominat pel Nord Global, del qual no escapen ni institucions com el mateix G20, que va néixer precisament amb aspiracions més plurals. En aquest marc, va recalcar que el Sud Global sol estar mancat de representació i influència significatives als fòrums internacionals de presa de decisions i, més greu encara, també en aquelles crisis globals que pateix abans que la resta i de manera més greu, com són el canvi climàtic, l'imperatiu del desenvolupament i les desigualtats econòmiques o les crisis sanitàries, com les pandèmies.

5. Vegeu Shah (2022).
6. Vegeu Mohseni-Cheraghlou (2022).
7. Subrahmanyam Jaishankar, «Upholding Bandung Principles to ensure concerted and adequate response to the challenges of the contemporary world». XVIII Cimera del Moviment dels Països No-Alineats (23 d'octubre de 2019) (en línia) https://pminewyork.gov.in/pdf/uploadpdf/statements__2120186610.pdf.
8. Ministeri d'Afers Exteriors (Govern de l'Índia) Op. cit.
9. Subrahmanyam Jaishankar. «India's Statement delivered by the External Affairs Minister, Dr. S. Jaishankar at the General Debate of the 77th session of the UN General Assembly». Ministeri d'Afers Exteriors (Govern de l'Índia) (25 de setembre de 2022) (en línia) https://www.mea.gov.in/Speeches-Statements.htm?dtl/35795/

Nova Delhi ha après a conviure amb les imperfeccions d'un ordre global desequilibrat, ja que, per sobre de tot, prefereix un món imperfecte a un món on prevalgui el caos

Nova Delhi ha pressionat activament a favor d'una reestructuració i de l'alleujament del deute per als països més pobres del Sud Global. Segons dades aportades per l'economista Homi Kharas, els mercats emergents i els països en desenvolupament acumulen al voltant d'11 bilions de dòlars en deute extern i uns 3,9 bilions de dòlars en servei del deute, que vencien el 2020[10]. Aquests càlculs eren anteriors a la pandèmia de la COVID-19, per la qual cosa aquestes xifres són avui dia significativament més grans. Segons la Conferència de les Nacions Unides sobre Comerç i Desenvolupament (CNUCID), «el deute públic total dels països en desenvolupament va passar del 35% del PIB el 2010 al 60% el 2021, i el deute públic extern, és a dir, la part del deute contret per un govern amb creditors estrangers, va augmentar del 19% al 29% del PIB el 2021»[11]. Aquesta crisi del deute afecta la major part dels estats en desenvolupament, que veuen com, any rere any, continuen sense disposar dels diners necessaris per pagar el seu deute, i com les seves economies s'endinsen en una situació crítica.

L'Índia ha abordat aquest tema amb vehemència, assenyalant la qüestió de la reestructuració del deute des de l'època de major apogeu de l'MPNA. Per exemple, durant la setena cimera de l'organització el 1983, l'aleshores primera ministra índia, Indira Gandhi, va fer una crida explícita a reestructurar el deute. I així ha estat de llavors ençà, com demostra recentment la inclusió d'aquest objectiu entre les principals prioritats polítiques de la seva presidència de torn del G20. Tan aviat com van assumir la presidència del G20, els dirigents indis van començar a promoure la necessitat del que van denominar disciplina financera, advertint la resta de països que haurien de desconfiar de certes potències (en una referència encoberta a la Xina), que aprofiten les vulnerabilitats generades pel deute dels països en desenvolupament per entrampar les seves economies amb més deute[12].

En la declaració final d'aquesta cimera es va establir un marc d'ajuda a les economies de rendes baixes llastrades pel deute[13]. No obstant això, no era la primera vegada que el G20 abordava aquest tema. Per ajudar les nacions greument afectades per la crisi de la COVID-19, el maig de 2020 el G20 ja havia posat en marxa la Iniciativa de Suspensió del Servei del Deute (DSSI, per la seva sigla en anglès), que permetia als països més pobres –específicament 73 nacions de rendes baixes o mitjanes– congelar temporalment els seus pagaments del deute, si així ho sol·licitaven. Atès que la DSSI havia d'expirar, en principi, el desembre de 2021, el G20 i el Club de París van establir conjuntament el novembre de 2020 un marc comú per ajudar en la gestió del deute d'un total de 73 països elegibles per a la DSSI[14]. Durant la seva presidència, tanmateix, l'Índia va insistir en la implementació del Marc Comú de manera consistent, puntual, organitzada i coordinada. En l'ordre mundial imaginat per Nova Delhi resulta fonamental abordar les preocupacions dels països més pobres.

10. Vegeu Kharas (2020).
11. Nacions Unides. «A world of debt. A growing burden to global prosperity», (juliol de 2023) (en línia) https://unctad.org/publication/world-of-debt.
12. Vegeu Kanwal (2023).
13. Vegeu ABN News Bureau (2023).
14. Vegeu Nageswaran i Rajkumari (2023).

Campanyes de finançament davant el canvi climàtic

Una altra de les qüestions que Nova Delhi sempre ha vinculat al repte de la governança global és el finançament vinculat al canvi climàtic, perquè encara que el seu efecte sigui global, les seves repercussions són molt més greus per al Sud Global. El 2009, en la 15a conferència de les parts (COP15) de la Convenció Marc de les Nacions Unides sobre el Canvi Climàtic (CMNUCC), que va tenir lloc a Copenhaguen, els països més rics van assumir el compromís de mobilitzar, amb aquest propòsit, 100 mil milions de dòlars l'any per als països d'ingressos mitjans i baixos per lluitar contra el canvi climàtic, la transició ecològica i la reducció d'emissions. Una promesa que ha estat sistemàticament ignorada.

Els dirigents indis han expressat reiteradament la seva preocupació per la incapacitat dels països més rics de complir els seus compromisos en matèria de finançament climàtic. Durant la seva presidència del G20, Nova Delhi també va intentar recordar al món desenvolupat les seves obligacions en l'àmbit de la justícia climàtica[15]. D'aquesta manera, la presidència índia va aconseguir no només impulsar una dotació financera específica per al canvi climàtic, sinó també fixar l'agenda de finançament de la lluita contra el canvi climàtic per a la següent COP28. En la declaració final de la cimera també va recordar que els països en desenvolupament necessitaran fins a 5,9 bilions de dòlars abans de 2030 per a les seves Contribucions Determinades a Nivell Nacional (NDC), i uns 4 bilions addicionals cada any per accedir a tecnologies d'energia neta que els permetin assolir l'objectiu de zero emissions[16].

L'Índia i el Sud Global

Si bé a les seccions anteriors s'ha abordat la mirada índia sobre l'ordre internacional i algunes de les seves iniciatives per transformar-lo, el punt a continuació se centra específicament en les idees que vertebren la seva relació amb el Sud Global.

L'emergència del Nou Sud Global

La noció primigènia de Sud Global sorgida durant els anys de la Guerra Freda es va articular al voltant de dues grans agrupacions polítiques, l'MPNA i el G77, ambdues impulsades per països amb una història compartida de colonialisme i discriminació, i que estaven unides per la demanda de millors condicions al comerç, d'oportunitats de desenvolupament i del seu reconeixement com a actors amb capacitat d'incidència geopolítica en l'escenari mundial.

Una de les campanyes amb més èxit de la fraternitat del Sud Global va ser la demanda, als anys seixanta i setanta, d'un Nou Ordre Econòmic Internacional (NOEI). El G77 pretenia, amb això, modificar les normes

15. Vegeu ET EnergyWorld (2022).
16. Vegeu Chaudhary (2023).

que regien les relacions econòmiques internacionals, emfatitzant l'accés just a aspectes com la tecnologia, el comerç, les finances i la inversió. Seguint aquesta línia, l'ONU va aprovar finalment una resolució per a un NOEI[17], que va quedar molt per sota dels resultats que s'esperava, però que, en certa manera, va marcar l'apogeu del Sud Global.

No obstant això, el Sud Global actual s'assembla ben poc al de llavors. Comparativament, el d'abans era un moviment més uniforme i amb un conjunt d'objectius establerts i més clarament articulats (encara que la unitat *de facto* mai no va arribar a assolir-se). El Sud Global actual es caracteritza per tenir molts més interessos en competència, fet que no impedeix que sigui una realitat geopolítica amb un gran poder de transformació de l'ordre internacional. Si el comparem amb el seu avatar de la Guerra Freda, la diferència rau en, almenys, dos aspectes importants.

En primer lloc, el Sud Global actual és conscient que la retòrica revisionista ja no serveix als seus interessos clau, i que necessita adaptar-se a les realitats geopolítiques en gestació. Durant la Guerra Freda, a causa de les seves arrels en l'MPNA i el colonialisme, la major part del Sud Global no es decidia a abraçar obertament la lògica de la *realpolitik,* però, avui dia, els estats del Sud Global s'estan tornant geopolíticament àgils i experts, i mostren molts menys dubtes a l'hora de posicionar-se en les disputes pels equilibris globals de poder.

En segon lloc, el nou Sud Global és molt menys ideològic i, malgrat fer servir ocasionalment una retòrica revisionista, els seus integrants són hàbils defensors dels seus interessos nacionals, articulats amb un llenguatge no ideològic. S'ha després de les antigues consignes compartides, com l'anticapitalisme i l'antiglobalització, la denúncia de les pràctiques colonials en la governança mundial o el racisme, i les han substituït per un programa eminentment pragmàtic, la qual cosa ha restat capacitat d'influència política a les antigues estructures, com l'MPNA. Els països del Sud Global també es mostren ara oberts a unir-se a coalicions i iniciatives transversals sense apel·lar necessàriament a una solidaritat ideològica (que està en vies d'extinció). En aquest sentit, el nou Sud Global es construeix sobre la base d'una política pragmàtica, elaborada pels països en desenvolupament, que persegueixen la reforma de la governança global, empoderar-se en els fòrums mundials i aixecar la veu perquè sigui escoltada i tinguda en compte. Persegueixen aquests objectius amb els mitjans al seu abast, ja sigui de manera unilateral, minilateral o multilateral amb altres socis del mateix Sud Global. La seva nova ideologia és la persecució obstinada dels seus interessos, i és per això que la veu col·lectiva –la del nou Sud Global– és també una plataforma clau per assolir-los. El nou Sud Global és un mitjà al servei d'un fi, no el fi en si mateix.

Aquest procés revela un trànsit del revisionisme ideològic a l'actual statu quo plus, en què la incorporació de les seves preocupacions a l'statu quo és aquest *plus* afegit. Els països del Sud Global desafien l'statu quo, no per una discrepància ideològica *puritana* amb l'statu quo, sinó perquè

17. Resolució 3.201 (S-VI)1 de l'Assemblea General de l'ONU: Declaració sobre l'establiment d'un nou ordre econòmic internacional, 1 de maig de 1974.

भारत 2023 INDIA
ONE EAR
FAMILY

aquest statu quo no els convé. Han experimentat una notable transformació. Enrere queda aquell desig inicial d'esborrar qualsevol rastre de colonialisme i imperialisme en la governança global i les seves institucions, i de construir alternatives; actualment, gairebé tots persegueixen els seus interessos al si de les mateixes institucions contra les quals temps enrere es van rebel·lar.

Hi ha una sèrie de factors que poden explicar aquesta transformació i, entre ells, potser el més important sigui el creixement del seu poder material. El formidable creixement del poder econòmic i militar al Sud Global –malgrat que milions dels seus ciutadans continuïn vivint encara en la pobresa–, ha tingut un impacte determinant en la imatge que alguns dels seus països clau tenien de si mateixos, i també sobre les seves aspiracions en matèria de política exterior. Aquest creixement material ha revolucionat la seva capacitat de projectar poder i de definir les seves relacions amb les grans potències. També ha permès que puguin desprendre's de la imatge de perdedors i que percebin que poden, de manera individual i de vegades col·lectiva, exercir un paper determinant en el sistema internacional actual.

Aquesta nova reinvenció del Sud Global coincideix, a més, amb un canvi en els equilibris de poder global i una crisi de l'ordre internacional que, no només acapara l'atenció global, sinó que obre oportunitats a noves geometries i associacions d'actors.

El paper de l'Índia en aquest nou context

El Sud Global sempre va ser l'esfera tradicional d'influència de l'Índia, encara que aquesta influència fos limitada, principalment benigna i impulsada en gran mesura per les afinitats ideològiques.

Des dels dies de l'MPNA fins avui, el rol de l'Índia en el panorama internacional ha experimentat un canvi significatiu. En l'era emmarcada per l'MPNA, l'Índia va tenir una actitud que recorda la d'un activista sindical, confrontat rotundament a l'ordre mundial occidental i injust. No obstant això, avui la seva actitud és ben diferent, ja que aposta per la col·laboració, l'adaptació i el compromís actiu amb l'ordre mundial en transició. Aquest canvi d'actitud ha afectat també el seu discurs, que ha passat del revisionisme al reformisme. L'Índia contemporània cerca equilibrar les seves relacions, preservant el seu paper com a defensora dels valors tradicionals del perifèric Sud Global, mentre es posiciona com un actor cada vegada més central i poderós a l'escenari internacional. Aquest és un enfocament estratègic que pretén promoure la col·laboració al voltant de les diferents fractures globals.

El paper evolutiu de l'Índia respecte al Sud Global presenta avui una narrativa que resulta, alhora, atractiva i difícilment rebatible, i que sembla capaç d'atraure tant el Nord Global com el món en desenvolupament. La capacitat de lideratge de l'Índia queda reflectida en la participació de 125 països en la cimera «La Veu del Sud Global», convocada per Nova Delhi en dues ocasions el 2023, i en la defensa de la Unió Africana (UA) perquè es converteixi en membre de ple dret del G20.

En aquestes dues cimeres consecutives, Nova Delhi va provar de presentar-se com a portaveu del món en desenvolupament, insistint que els desafiaments que afronta el Sud Global en relació amb el desenvolupament també han de preocupar els països desenvolupats. Amb la seva reclamació activa de reformes estructurals en benefici del Sud Global, l'Índia també es fa un lloc en la comunitat de nacions desenvolupades.

Conclusions

L'Índia ha buscat històricament la creació d'un nou ordre mundial, equitatiu i igualitari, i amb millors condicions comercials per als estats més empobrits i víctimes del colonialisme, estats que formen part de l'actual Sud Global. En les últimes tres dècades, el país ha experimentat un creixement econòmic impressionant que l'ha situat entre les cinc principals economies mundials, i això ha tingut un impacte notable sobre la seva visió de l'ordre mundial. Avui, les demandes índies són més conciliadores i adaptables que revisionistes, ja que Nova Delhi busca tenir un paper clau en l'ordre institucional global sense intentar desmantellar-lo, prioritzant el llenguatge de la resolució de conflictes per sobre del de la revolució. En paral·lel, vol exercir un paper de mediador entre el Nord desenvolupat i el Sud en desenvolupament, impulsant converses significatives entre ambdós pols i posant en primer pla les preocupacions dels països del Sud Global a diversos fòrums internacionals. En resum, des de la perspectiva índia, per construir un nou ordre mundial no hi hauria necessitat de destruir l'existent, només caldria reformar-lo i modernitzar-lo.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

ABN News Bureau. «G20 Summit: PM Modi Calls Debt Crisis 'Great Concern'. A Look At How Dire The Situation Is And Talks So Far». *ABP Live New* (8 de setembre de 2023) (en línia) https://news.abplive.com/business/g20-summit-pm-modi-calls-debt-crisis-great-concern-debt-restructuring-a-look-at-how-dire-the-situation-is-and-talks-so-far-1628150.

Chaudhary, Archana. «The G20 Delhi Declaration Set the Climate Finance Agenda for COP28». *The Diplomat* (14 de setembre de 2023) (en línia) https://thediplomat.com/2023/09/the-g20-delhi-declaration-set-the-climate-finance-agenda-for-cop28.

ET Energy World. «Foreign Minister S Jaishankar says developed nations must walk the talk on Climate Justice». *Energyworld.com* (12 de desembre de 2022) (en línia) https://energy.economictimes.indiatimes.com/news/renewable/foreign-minister-s-jaishankar-says-developed-nations-must-walk-the-talk-on-climate-justice/96176674.

Kanwal, Rahul; Majumdar, Sourav i Zarabi, Siddharth. «BT Exclusive: "This G20 Reflects the Voice of the Global South", says PM Narendra Modi». *Business Today* (2023) (en línia) https://www.businesstoday.in/interactive/photo-essay/bt-exclusive-this-g20-reflects-the-voice-of-the-global-south-says-pm-narendra-modi-83-26-08-2023.

Kharas, Homi. *What to do about the coming debt crisis in developing countries*. The Brookings Institution (13 d'abril de 2020) (en línia) https://www.brookings.edu/articles/what-to-do-about-the-coming-debt-crisis-in-developing-countries.

Mohseni-Cheraghlou, Amin. *Inequality starts at the top": Voting reforms in Bretton Woods Institutions*. Atlantic Council (11 d'abril de 2022) (en línia) https://www.atlanticcouncil.org/blogs/econographics/inequality-starts-at-the-top-voting-reforms-in-bretton-woods-institutions.

Nageswaran, V. Anantha i Rajkumari, Tulsipriya. «G20 presidency: A driving force against global debt vulnerability». *Mint* (29 d'agost de 2023) (en línia) https://www.livemint.com/opinion/online-views/g20-presidency-a-driving-force-contra-global-debt-vulnerability-11693320381782.html.

Shah, Sarjan. «The 'global rules-based order' is an idealistic myth». *Indian Express* (4 de març de 2022) (en línia) https://indianexpress.com/article/opinion/columns/global-geo-political-order-russia-ukraine-invasion-7799923.

EN DEFENSA D'UNA PROSPERITAT SOSTENIBLE PER ALS PAÏSOS DEL SUD GLOBAL

AUDE DARNAL
Investigadora i directora del projecte «Global South in the World Order Project», Stimson Center, Washington DC.

El maig de 1974 l'Assemblea General de les Nacions Unides va adoptar la «Declaració sobre l'establiment d'un nou ordre econòmic internacional (3201, S-VI)», una proposta liderada pels països del Tercer Món –més coneguts avui com a Sud Global– per reformar l'ordre econòmic internacional i, d'aquesta manera, beneficiar-se també dels seus dividends.

Cinquanta anys després, es mantenen les desigualtats entre el Sud i Occident. La lluita per aconseguir un creixement econòmic i una seguretat centrats en les persones es veu dificultada per la crisi climàtica, que aguditza els desafiaments a què s'enfronten les nacions més vulnerables.

Segons l'ONU, caldrien 4,2 bilions de dòlars anuals per eliminar la bretxa actual en el finançament per al desenvolupament[1]. L'abril de 2024, durant les Reunions de Primavera del Banc Mundial i el Fons Monetari Internacional, molts líders del Sud Global, en la seva lluita pel desenvolupament i per la implementació d'una transició verda als seus països, van tornar a reclamar una arquitectura de finançament internacional equitativa i justa. Tanmateix, les institucions internacionals, amb excepcions com la Clàusula de Deute Resilient al Clima, han estat fins ara incapaces de transformar-se per tenir en compte globalment els interessos de la majoria i trobar solucions duradores a uns desafiaments futurs que empitjoren a causa de polítiques sovint inadequades.

Així ho resumeix Nacions Unides quan afirma que «només un increment massiu del finançament i una reforma de l'arquitectura financera internacional podrien rescatar els Objectius de Desenvolupament Sostenible»[2]. Aquesta declaració recull dos dels principals problemes subjacents a la crisi de desenvolupament generalitzada a la qual s'enfronta la majoria a escala global, i que requereix un esforç col·lectiu i un compromís significatiu per part de les nacions més riques del món –és a dir, Occident– i del sector privat. I no només per altruisme: trobar solucions per a un desenvolupament sostenible dels països del Sud Global és quelcom necessari perquè, en un món globalitzat, els interessos geopolítics i econòmics dels països s'entrellacen i la inestabilitat induïda pel clima, la inseguretat i les crisis humanitàries són indiferents a les fronteres territorials. Això també significa que la solució no pot basar-se, com fins ara, en lògiques de decisió verticals (*top-down)* o des de l'Oest cap al Sud. Les nacions del Sud Global han d'asseure's a la taula on es prenen les decisions de les institucions multilaterals i ser vistes pels països occidentals com a socis d'igual condició en les inversions i altres acords comercials bilaterals.

Tant als Estats Units com a Europa sol afirmar-se que el Sud Global, a més de ser irrellevant com a concepte, tampoc no ofereix una alternativa a l'ordre mundial actual. Com he tingut ocasió d'explicar anteriorment (vegeu Aude Darnal «The 'Global South' is real. Deal with it», *World Politics Review*, 2023), malgrat les seves limitacions, el concepte de Sud Global és útil perquè és el terme utilitzat per molts experts i líders polítics del Sud per fer valer els interessos dels seus

1. ONU, «New UN report calls for trillions more in development investment to rescue Sustainable Development Goals», nota de premsa del 9 d'abril de 2024.

2. ONU (ob. cit.).

països a l'escena internacional, i també és una manera d'aprofitar una identitat comuna per impulsar col·lectivament una nova governança mundial i un nou sistema econòmic internacional. El concepte també ha obligat les potències occidentals a reconèixer que el sistema internacional que elles mateixes van crear, i que és injust, tampoc és sostenible. Tanmateix, a diferència del Moviment dels Països No-Alineats dels anys seixanta, el moviment del Sud Global no està institucionalitzat, ni ha generat propostes col·lectives. I, probablement, tampoc ho faci mai. De fet, les tensions geopolítiques resultants de la competència entre les grans potències i la guerra a Ucraïna han donat peu a estratègies de multialineament, en les quals no s'opta per cap de les parts, amb la intenció de maximitzar la seguretat estratègica i els interessos econòmics i diplomàtics nacionals. Dit això, el grup dels BRICS, que aplega alguns estats del Sud, Rússia i la Xina, ha convertit la reforma de l'arquitectura financera internacional en un dels punts clau de la seva agenda, si bé encara no ha revelat una estratègia clara per implementar els seus objectius.

Amb tot, és erroni afirmar que les nacions del Sud no impulsen canvis ni produeixen idees alternatives. Les queixes expressades i les propostes presentades en el Nou Ordre Econòmic Internacional (NOEI) fa cinquanta anys continuen sent vàlides en l'actualitat (vegeu Michael Galant i Aude Darnal, «Who's Afraid of the Global South?» *Foreign Policy*, 2024). Els responsables polítics del Sud Global no van deixar mai de plantejar-les, si bé Occident no els va fer cas o, simplement, les va desestimar. A nivell individual, els líders del Sud Global han reclamat constantment una reforma de les institucions financeres internacionals que sigui conforme a les necessitats dels seus països. Sense anar més lluny, en trobades recents, com les Reunions de Primavera del Banc Mundial i l'FMI o la Conferència de les Nacions Unides sobre el Canvi Climàtic. Entre les solucions que proposen les forces reformistes hi ha un major accés dels països de rendes baixes als drets especials de gir, la reforma dels processos de qualificació del deute públic o l'increment de la contribució dels donants a l'Associació Internacional de Foment, una institució dins del Banc Mundial focalitzada en els països de renda baixa. Barbados s'ha convertit en un líder pragmàtic de la defensa d'una transformació del sistema de governança mundial; mitjançant la seva «Iniciativa Bridgetown per a la Reforma de l'Arquitectura Financera Global», la seva primera ministra, Mia Amor Mottley, ha estat teixint una gran xarxa de col·laboracions arreu del planeta per unir forces a favor de la reforma i posar sobre la taula temes que, altrament, quedarien marginats en l'agenda global. Mottley s'ha convertit també en defensora visible d'una representació més gran dels països del Sud Global dins de les institucions financeres internacionals, assenyalant la revisió de les quotes i els poders de vot, i també el factor humà, apel·lant a la contractació d'equips tècnics i professionals més diversos, que entenguin els contextos d'aquestes nacions i estiguin disposats a explorar maneres radicalment diferents de donar suport als estats vulnerables. L'assessor especial sobre canvi climàtic del president del Banc Interamericà de Desenvolupament, Avinash Persaud, va afirmar recentment que, per poder desbloquejar el flux de finançament internacional «cal escoltar atentament els nostres països prestataris, que són els que s'enfronten al desafiament climàtic, i intentar desenvolupar nous productes que mobilitzin i catalitzin, i que generin un impacte més important en la seva capacitat de resistència enfront del canvi climàtic»[3].

Així i tot, tant la necessitat de solidaritat i cooperació Sud-Sud, com de solidaritat i cooperació Oest-Sud, es veu obstaculitzada

3. OEA (@OEA_oficial). «Presentation by the Special Advisor on Climate Change to the President of the Inter American Development Bank @the_IDB Avinash Persaud, in panel on partnerships for climate action in the Permanent Council on Earth Day» (18:21, 22 d'abril de 2024). Tuit.

per l'augment de les tensions geopolítiques internacionals i l'auge del nacionalisme i el populisme a Occident. Per exemple, als Estats Units, el Govern de Joe Biden no ha mostrat fins ara un compromís significatiu amb la reforma de l'arquitectura financera internacional, i ha impulsat polítiques proteccionistes que podrien obstaculitzar el creixement dels països del Sud Global. El retorn de Donald Trump a la presidència, el novembre d'aquest any, podria empitjorar probablement l'statu quo, ja que la seva agenda inclou noves mesures nacionalistes i d'aïllacionisme. La situació de la Unió Europea no és millor. Els analistes polítics esperen un avenç dels populismes de dreta i d'extrema dreta en les eleccions de juny de 2024 al Parlament Europeu, la institució responsable d'aprovar el pressupost de la Unió, escollir el president de la Comissió Europea i nomenar-ne els comissaris, és a dir, configurar l'agenda de la UE. Una Europa populista o d'extrema dreta podria significar un canvi en les prioritats i un menor compromís per abordar la crisi climàtica i, en termes més generals, menys inversió i assistència per a les nacions del Sud Global (vegeu Rosa Balfour i Stefan Lehne, «Charting the Radical Right's Influence on EU Foreign Policy», *Carnegie Europe*, 2024). Aquest enfocament curtterminista seria també perjudicial per a Europa, ja que la reducció dels esforços dedicats a promocionar una prosperitat i una seguretat sostenibles per a aquests països tindria un impacte significatiu en el rol d'Europa com a suposat soci fiable per als estats del Sud, empenyent aquests estats a buscar nous socis. També seria contraproduent per a les seves polítiques migratòries, en un moment de regulacions cada vegada més estrictes, ja que la crisi migratòria a què s'enfronta Europa només pot abordar-se donant suport als estats del Sud en els seus esforços per aconseguir una prosperitat sostenible, de manera que les seves poblacions no es vegin obligades a fugir dels seus països per trobar una vida segura en un altre lloc.

Ara més que mai, la UE, com a institució i a través dels seus estats membres, ha de mostrar un major compromís amb la reforma radical de l'arquitectura financera internacional. Encara que la UE, com a tal, no s'asseu a la taula de l'FMI ni del Banc Mundial, els seus estats membres poden, individualment, donar suport als països del Sud Global en la negociació de reformes, ja sigui sobre el tema del deute internacional, la mobilització de capital privat o el canvi de lideratge d'aquestes institucions. Per exemple, pot renunciar al seu privilegi històric d'escollir el director gerent de l'FMI (vegeu Joshua E. Keating, «Why Is the IMF Chief Always a European?», *Foreign Policy*, 2011). Però també és important que la UE revisi les seves eines, com la Global Gateway i la seva política d'assistència internacional, per integrar millor el coneixement dels països del Sud Global i impulsar perspectives que vagin de baix a dalt en el disseny de programes de partenariat. Això significa col·laborar amb experts en polítiques que provinguin de la societat civil del Sud, inclosos *think tanks*, el món acadèmic, les ONG i altres defensors del canvi. Aquesta integració no només garantirà que els fluxos de finançament internacional existents tinguin un impacte, sinó que també estimularà el desenvolupament conjunt d'instruments destinats a augmentar el finançament i els avenços del Sud Global en la seva transició verda i cap a unes economies més humanes. Això, al seu torn, promourà la prosperitat i la seguretat per a tothom.

QUÈ ES POT ESPERAR DE L'AMPLIACIÓ DELS BRICS?

JAKKIE CILLIERS
Director del programa African Futures and Innovation i exdirector executiu fundador de l'Institute for Security Studies de Sud-àfrica

En un món cada vegada més polaritzat com el que habitem avui dia, el futur dels BRICS és un tema que acapara l'atenció dels analistes internacionals. La seva expansió recent, el 2023, es percep com un clar indicador del que succeirà i dels desafiaments sísmics que s'aproximen.

Arran de la recent ampliació, cinc nous membres (Egipte, Etiòpia, Iran, Aràbia Saudita i Emirats Àrabs Units) s'han afegit als cinc països fundadors de l'organització, que rep el nom de BRICS per la inicial dels seus membres originaris (Brasil, Rússia, Índia, Xina i Sud-àfrica). En certa manera, el grup ampliat aspira a ocupar l'espai deixat pel Moviment de Països No-Alineats (MPNA), que ha anat perdent rellevància internacional i que, sota el lideratge de l'Índia, ha pretès històricament representar activament el Sud Global. La nova agrupació BRICS+ se situa en paral·lel al G7 (França, Canadà, Alemanya, Itàlia, Estats Units, Japó i Austràlia), que representa el nucli de països del Nord Global. Amb una Xina ambiciosa i en expansió al capdavant, els BRICS+ emergeixen, en el context multilateral, com una força molt més potent del que l'MPNA hagués pogut aspirar a ser.

La bretxa entre els BRICS+ i el G7, com a portaveus respectivament del Sud i del Nord global, ha anat en augment de manera significativa en els darrers anys. L'origen d'aquesta divisió es remunta a la crisi financera de 2007-2008, quan el mercat immobiliari dels Estats Units va assumir riscos excessius i va acabar col·lapsant, provocant una recessió mundial, fallides bancàries, atur i reducció dels ingressos. Encara que alguns països van aconseguir escapar dels seus efectes nocius, en d'altres es paga encara avui el preu dels excessos als Estats Units. Després de dècades d'expansió dinàmica de la globalització econòmica, actualment ha entrat en una fase d'alentiment, donant lloc a la denominada *slowbalisation*, que es caracteritza per un creixement econòmic i una expansió del comerç molt més modestos. En paral·lel, l'elecció d'un president populista als Estats Units, Donald Trump, que va exercir el seu mandat entre gener de 2017 i gener de 2021, sumat al creixent sentiment antiimmigrant a Europa i l'acaparament de vacunes per part dels països rics durant la crisi de la COVID-19, han estat elements que van emmetzinar les relacions entre els països occidentals i molts països del Sud, en especial aquest últim fet, ja que va visibilitzar la hipocresia dels països rics en un context de pandèmia mundial sense precedents.

Una de les expressions més visibles d'aquest distanciament va tenir lloc arrel de la invasió russa d'Ucraïna, a la qual Occident va respondre amb una crida als països del Sud Global perquè s'alineessin amb les seves posicions respecte a la guerra, fins i tot quan conflictes de més dimensions, com el del Sudan, rebien poca atenció. Els països africans van ser pressionats per fer un pas endavant i posicionar-se sobre aquest tema quan, en altres qüestions, com per exemple les derivades de la competència entre la Xina i els Estats Units per donar forma a l'ordre global, les seves opinions són ignorades i ocupen un lloc marginal.

La realitat és que els africans no volem triar bàndol. Necessitem les profundes butxaques financeres d'Occident de la mateixa manera que necessitem les infraestructures construïdes per la Xina, sense tenir en compte que la major part del nostre comerç és ara amb aquest país asiàtic.

Més recentment, el càstig infligit per Israel al poble palestí a Gaza arran dels atacs terroristes de Hamàs d'octubre de 2023 ha posat de manifest el gran abisme que hi ha actualment entre Occident i la *Resta*. Aquest darrer grup de nacions mostra el seu suport a la causa palestina mentre que Occident ofereix un suport incondicional a Israel. És com si el sistema occidental –l'ordre internacional liberal amb les seves regles occidentals, la seva manera de viure, el lliure comerç i la democràcia– es desentengués dels compromisos assolits.

En comparació amb la coherència ideològica i institucional dels membres del G7, el conjunt dels BRICS+ és heterogeni, com no podria ser de cap altra manera degut a les enormes diferències històriques i de població. Tots els països del G7 són democràcies liberals que defensen els drets individuals, el lliure mercat i la llibertat d'associació i expressió. En canvi, en el grup dels BRICS+, hi conviuen països autoritaris i democràtics amb posicions divergents sobre la llibertat religiosa, la igualtat de gènere i altres qüestions similars.

L'auge del populisme, la xenofòbia i les grans empreses d'Internet fan que el futur de la democràcia occidental sembli menys segur

On sí que coincideixen tots els membres del BRICS+ és en haver patit la dominació occidental, sota els efectes persistents del colonialisme, l'imperialisme o les sancions. És per això que saben bé a què s'oposen –essencialment, a l'ordre internacional liberal creat per Occident i tot allò que en depèn–, però, en canvi, els costa més definir què defensen, especialment si tenim en compte la competència i l'animositat històrica que hi ha entre alguns dels seus membres principals. El perill d'aquesta incoherència tan evident és que podria conduir al desmantellament efectiu del sistema actual basat en regles sense un acord sobre noves regles i institucions o, el que sembla més probable, a perpetuar l'arquitectura actual malgrat la seva pèrdua de legitimitat i, per tant, d'autoritat per a una acció efectiva.

A més, hi ha diferències importants entre tots dos grups quant a població (els BRICS apleguen el 46% de la població mundial davant el 10% del G7) i quant al volum de la seva economia i el seu dinamisme. Actualment les economies dels BRICS+ corresponen aproximadament al 68% de les del G7); no obstant, segons els escenaris globals previstos, el grup BRICS+ superarà el G7 en termes de volum econòmic cap al 2040, gràcies a un creixement molt més ràpid que el G7 (vegeu Jakkie Cilliers, «Africa in the World», *Institute for Security Studies*, 15 d'abril de 2024). Per tant, cap al 2050, si s'utilitzen els tipus de canvi del mercat, l'economia dels BRICS+ serà un 16% superior a la del G7. Però si fem el càlcul en funció de la paritat de poder adquisitiu, l'economia dels BRICS+ avui ja és un 18% superior i, cap al 2050, estarà un 52% per sobre, a causa de l'impacte de la població i el creixement econòmic de la Xina i l'Índia. La situació canviaria, no obstant això, si el G7 incorporés el conjunt de la Unió Europea, que de moment només té estatus d'observador.

El món està entrant en una era de competència renovada entre les grans potències dels Estats Units i la Xina, líders dels dos grups oposats. Si els Estats Units dominen econòmicament el grup de països del G7 (55 % de l'economia combinada del grup, i amb previsió que augmenti lleugerament fins al 59 % cap al 2050), la Xina encara té més domini dins del grup BRICS+ (61 % del volum econòmic, que s'espera que romangui constant fins al 2050). Per tant, aquests dos països continuaran dominant els seus respectius grups llevat que la UE emergeixi com un actor global coherent per dret propi.

Durant dècades, Occident va creure –i la teoria de la modernització ho defensava– que el comerç i la inversió globals a la Xina donarien lloc a una creixent convergència en els seus valors i sistemes i que la Xina es tornaria més occidental. Tanmateix, sota el lideratge de Xi Jinping, la Xina s'està tornant més autoritària, i emergeix com un competidor sistèmic d'Occident. Avui dia, a Occident, l'auge del populisme, la xenofòbia i les grans empreses d'Internet fan que el futur de la democràcia occidental sembli menys segur. Facebook i X sembren la discòrdia com a part d'un model de negoci que instrumentalitza la llibertat d'expressió i el lliure mercat per obtenir guanys monetaris sense precedents. I ja no és la Xina qui s'enfronta a pressions per permetre majors llibertats individuals, sinó que és Occident, que ja no sap què fer, amb una població cada vegada més envellida, polaritzada i atrapada en la cobdícia, i un mercat controlat per un grapat de companyies tecnològiques, com Alphabet i Meta, capaces de modelar i canalitzar la ira a les xarxes socials.

No és la Xina qui s'enfronta a pressions per permetre majors llibertats individuals, sinó que és Occident

Els tres elements clau de la cohesió social en les democràcies liberals, que són el capital social –xarxes socials marcades per alts nivells de confiança–, les institucions fortes i les històries compartides, s'han debilitat i han donat pas a la fragmentació social. En lloc de constatar l'aprofundiment i l'expansió de la democràcia a nivell mundial, les conclusions principals de l'Informe sobre la democràcia de 2024 del projecte «Varieties of Democracy» (V-Dem) mostren que el nivell mitjà de democràcia del que gaudeix una persona mitjana a nivell mundial, el 2023, ha disminuït fins a assolir el nivell de 1985 i, segons els autors, la mitjana per països ha retrocedit als nivells de 1998.

Estem arribant a un punt d'inflexió, on el futur marca el sorgiment de la *Resta*, com Fareed Zakaria va predir fa alguns anys (Vegeu Fareed Zakaria, *The Post American World. And the Rise of The Rest*. Londres: Penguin, 2011). El desafiament inevitable a què s'enfronta Occident és, evidentment, la impossibilitat de mantenir el seu privilegi aïllat de la resta d'actors internacionals. Només amb les dades aportades prèviament, sense tenir en compte l'efecte del canvi climàtic, la pobresa, la demanda d'ocupació i similars, Occident es veu abocat inevitablement a una tessitura que l'obliga a prendre decisions difícils: o bé lidera sistemes i pràctiques per al futur, o bé es posa a recer i espera que passi la tempesta.

EL SUD GLOBAL A LA POLÍTICA EXTERIOR DE LA XINA: DE MAO A XI

INÉS ARCO ESCRICHE
Investigadora, CIDOB

La popularització creixent del terme Sud Global també ha arribat a Pequín. En una realitat internacional adversa, marcada per la competició amb Washington, unes relacions a la baixa amb Europa i una animositat a l'alça amb els seus veïns, la Xina ha reconfigurat la seva política exterior cap al seu «Sud». Tanmateix, si bé les qüestions geopolítiques i domèstiques són fonamentals per entendre per què la Xina dona rellevància a aquests països, seria un error descartar els vincles històrics i afectius comuns del passat. Els llaços de Pequín amb les nacions d'Àfrica, Àsia i Amèrica Llatina –primer, sota l'apel·latiu revolucionari de Tercer Món, substituït pel terme economicista «països en desenvolupament» i, actualment, per Sud Global– es van construir en paral·lel als processos d'independència, desenvolupament identitari i construcció nacional tant de la República Popular de la Xina (RPX) com dels estats postcolonials. Entendre les transformacions històriques d'aquestes relacions és fonamental per identificar narratives, precursors i transformacions de la política exterior xina contemporània.

El maoisme i el Tercer Món

El 1974, Mao Zedong va exposar la seva teoria dels tres mons en una conversa amb el president de Zàmbia, Kenneth Kanuda: els Estats Units i la Unió Soviètica constituïen el Primer Món; Àsia, Àfrica i Amèrica Llatina formaven part del Tercer Món; i els països desenvolupats, el Segon Món. Aquesta conceptualització es formava a partir dels corrents geopolítics imperants durant la Guerra Freda i del posicionament polític xinès durant les dues dècades anteriors. D'una banda, Pequín havia denunciat l'imperialisme nord-americà, especialment a causa de l'embargament després de la participació xinesa a la guerra de Corea, i d'una altra, la ruptura sinosoviètica de 1960 per divergències ideològiques i la coexistència pacífica amb el bloc capitalista va convertir Moscou en rival pel lideratge del comunisme internacional i una amenaça a la frontera nord. L'etiqueta compartida per Washington i Moscou responia a un objectiu clar: aquesta divisió del món separava els poders imperialistes dels antiimperialistes, els opressors dels oprimits.

Tanmateix, la visió que tenia la Xina del Tercer Món no era passiva, sinó de potencial transformador. També hi havia un compromís internacionalista genuí i de suport a moviments d'alliberament nacional des de la fundació del país el 1949. A la Conferència de Bandung de 1955, les autoritats xineses van aconseguir reunir suports per a unes relacions basades en la no-ingerència i la independència –part dels Cinc Principis de Coexistència Pacífica–, però també en la resistència antiimperialista i anticolonial. A partir d'aquell moment, la Xina va començar a enviar ajuda al desenvolupament i no va dubtar a oferir el seu suport a causes anticolonials tan llunyanes com la d'Algèria o la revolució cubana. També va crear un gran nombre d'organitzacions per a intercanvis culturals i diplomàtics no oficials, juntament amb l'organització de visites al país amb líders, intel·lectuals d'esquerres i aliats ideològics –com el Che Guevara, els membres de les Panteres Negres o Yasser Arafat–. En paral·lel, el nombre de països que reconeixia la RPX també va augmentar.

Per a Mao i els seus aliats atiar la febre revolucionària a Àsia, Àfrica i Amèrica Llatina era decisiu per a la mateixa revolució xinesa i la seva legitimitat domèstica. El reconeixement

de Pequín per part de moviments insurgents arreu del món, no només com un potencial aliat, sinó també com un model i guia ideològic, va enfortir la veneració de Mao dins i fora de la Xina. I per aquesta raó, els dirigents xinesos no van estalviar esforços a l'hora d'oferir suport diplomàtic. En la dècada de 1960, Zhou Enlai va visitar deu països africans mentre centenars d'insurgents rebien ensinistrament militar a la Xina. A més, la producció propagandista en altres idiomes no s'aturava: entre 1966 i 1967, el *Llibre Roig de Mao* (1964) va arribar a més de cent països. Tanmateix, el suport indiscriminat a qualsevol moviment abanderat del maoisme arribaria a convertir-se en un exemple descarat d'intervencionisme que provocaria estrepitosos fracassos diplomàtics, especialment als països postcolonials de l'Àfrica i Àsia.

No seria fins el 1971 que la RPX va aconseguir el seient de Nacions Unides, a compte de la República de la Xina, establerta a Taiwan. La nova etapa marcaria una normalització de les relacions de la Xina amb desenes de països del món, inclosos els Estats Units, però també seria el principi del final d'una política exterior molt ideologitzada.

De Deng a Hu: els països en desenvolupament com a base

Amb la mort de Mao, el lideratge xinès amb Deng va deixar de posar èmfasi en «la lluita i la revolució» per promoure «la pau i el desenvolupament» en la política exterior. Aquest canvi no va ser només propiciat per l'ànsia de modernització emmarcada en la política de reforma i obertura, sinó també l'onada de normalització diplomàtica entre la RPX i els països occidentals. Més significativament, la invasió soviètica de l'Afganistan va fer que Pequín percebés encara més Moscou com una amenaça.

Com a resultat, Pequín va prioritzar mantenir bones relacions amb tots els països –especialment amb Occident, de qui depenia la inversió, ajuda al desenvolupament i transferència de tecnologies– i donar suport a una solució pacífica dels conflictes, sense perdre, però, l'oportunitat de titllar d'imperialista/social-imperialista les dues superpotències. Irònicament, les reformes econòmiques xineses van dinamitar les seves relacions amb moviments maoistes com Sendero Luminoso al Perú o el Partit Comunista de les Filipines, que pocs anys abans havien estat sota la protecció de Pequín.

Però els països d'Àsia, Àfrica i Amèrica Llatina tornarien a ser essencials per a la Xina en les dècades següents. Primer, la repressió violenta de les protestes de Tiananmen el 1989 i el subseqüent aïllament internacional de la Xina impulsarien novament les relacions amb els països en desenvolupament. Segon, aquests països es convertirien en les destinacions prioritàries de l'estratègia «*Going Out*» de finals dels anys noranta, que buscava la internacionalització d'empreses xineses, l'accés a nous mercats i l'obtenció de recursos naturals necessaris per al creixement econòmic. Molts d'aquests països, oblidats o menyspreats per les potències occidentals, es van convertir en terrenys d'experimentació d'aquesta política i van permetre a Pequín reforçar relacions polítiques sota la lògica de cooperació Sud-Sud. Per enfortir aquests vincles, a més, la RPX va començar a crear cimeres de diplomàcia regional per garantir una millor coordinació, com el Fòrum de Cooperació Xina-Àfrica (2001) o el Fòrum CELAC-Xina (2015), amb iniciatives similars amb els països àrabs o les illes del Pacífic.

Progressivament, en el procés de desideologització de la Xina postmaoista, el Tercer Món va anar desapareixent dels discursos oficials. Segons Teng Wei, professora de la South China Normal University, la categoria del Tercer Món va passar de ser una font d'orgull identitari a una marca d'infame subdesenvolupament de la qual calia alliberar-se (vegeu Teng Wei. «Third World» a: Sorace, Christian; Franceschini, Ivan i Loubere, Nicho-

las (eds.). *Afterlives of Chinese Communism*. Acton: Australian National University, 2019). En aquest impuls de modernització, el terme «país en desenvolupament» afavoria una visió economicista i lliure d'ideologia. Els països en desenvolupament es convertirien en «la base» de la política exterior xinesa, en paraules de l'antic president Hu Jintao, mentre la Xina construiria la seva nova identitat com «el país més gran en desenvolupament».

Xi i la «nova era» del Sud Global

Aquest afany ha donat els seus fruits: actualment, el Sud Global suposa gairebé el 40% del comerç global xinès i, des de 2020, representa tres quartes parts de la inversió directa xinesa (vegeu Arco Escriche, Inés i Burguete, Víctor (eds). *China y el Sur Global: viejos amigos, nuevas dinámicas*. CIDOB Report 11, 2023). Si bé les lògiques de suport al desenvolupament suposen una continuïtat de les relacions entre la Xina i Àsia, Àfrica i Amèrica Llatina des de la dècada de 1950, la Iniciativa de la Franja i la Ruta (BRI, per la seva sigla en anglès) llançada el 2013 ha incrementat la importància d'aquests estats per a la política exterior xinesa. Sense oblidar que l'objectiu inicial era connectar el gegant asiàtic amb Europa, el BRI exemplifica les noves dinàmiques entre Pequín i els països del Sud Global, basades en la promoció de la connectivitat, el desenvolupament d'infraestructures, una major relació comercial i d'inversions –en molts casos, asimètrica– i d'ajuda al desenvolupament. I encara que aquest model ha rebut força crítiques, més enllà de ser concebut únicament com un mecanisme d'expansió del poder xinès, també porta a la seva genètica la creença històrica d'ajudar altres països a ser autosuficients, és a dir, independents econòmicament d'Occident. En alguns casos, mitjançant noves dependències amb Pequín, però també, en d'altres, oferint una capacitat de diversificació que ha augmentat el marge de maniobra d'aquests països dins del sistema internacional.

I aquesta autonomia més gran explica l'interès renovat de Pequín pel Sud Global. Les respostes dispars d'Europa i Washington a les guerres d'Ucraïna i Gaza han provocat una major alienació entre Occident i el Sud Global, creant marges de crítica a l'ordre mundial, ara cooptats per Pequín. En un moment de més ambició xinesa, els països del Sud Global són més necessaris que mai en la reforma del sistema internacional i de les normes liberals (i d'aquí l'èmfasi en «un nou moment del Sud en la governança global»). El suport d'aquests estats als nous marcs de governança xinesos –la Iniciativa Global per al Desenvolupament o la Iniciativa Global per a la Seguretat– és essencial per assegurar-ne la legitimitat, com ho va ser també Bandung. En la seva proposta per reformar la governança global publicada el 2023, les elits de Pequín reclamaven «posar remei a les injustícies històriques» de la falta de representació, béns públics internacionals i respostes polítiques que tinguessin en compte les necessitats dels països en desenvolupament. Però el lideratge i el canvi polític només té lloc quan totes les parts l'accepten. Podrà la Xina mobilitzar aquests països amb les narratives de solidaritat, història i vindicacions comunes, davant un Sud Global més selectiu i autònom decidit a resistir-se a formar part d'una nova bipolaritat entre Washington i Pequín?

ELS ESTATS DEL CONSELL DE COOPERACIÓ DEL GOLF I EL SUD GLOBAL

LUCIANO ZACCARA
Professor investigador del Gulf Studies Center, Qatar University

La Copa Mundial de Futbol de la FIFA Qatar 2022 va generar nombroses declaracions i controvèrsies per part de participants i no participants del mega esdeveniment futbolístic. Una d'aquestes declaracions va ser la de Hassan Al Thawadi, secretari general del Supreme Committee for Delivery and Legacy, encarregat de l'organització del Mundial, durant el Fòrum de Seguretat Global de 2023. Al Thawadi va dir que el Mundial de Qatar havia estat «abans de res una celebració del Sud Global», evidenciant l'adscripció de Qatar a aquest terme i al sentit que aquest concepte ha tingut per a les autoritats de Qatar en funció dels objectius plantejats per al Mundial. Més enllà de les declaracions simbòliques que reflecteixen el desig de les monarquies del Golf de mostrar la seva alineació amb un grup de països majoritari i amb aspiracions d'augmentar la seva influència en l'escenari internacional, la veritat és que la pertinença formal o explícita dels països del Consell de Cooperació del Golf (CCG) a aquest grup segueix essent objecte de debat, com també ho és la pròpia noció del Sud Global que és vista per molts com profundament ambigua.

Els estats del CCG –Aràbia Saudita, Qatar, Oman, Bahrain, Kuwait i Emirats Àrabs Units–, caracteritzats pels seus abundants recursos petroliers i els seus sistemes polítics monàrquics similars amb un marcat component tribal, han emergit com a actors prominents en l'escena regional, fins i tot internacional, principalment a partir de les revoltes àrabs iniciades el 2010. L'adscripció declarada dels sis estats al Sud Global ha estat habitual en diversos fòrums i oportunitats, tot i que la realitat de la situació econòmica i geopolítica d'aquestes monarquies petrolieres no sempre les posa en la mateixa línia en relació amb les característiques polítiques, socials i econòmiques que comparteixen amb els altres països del grup, ni amb les seves posicions polítiques, que disten molt de ser comunes o coherents. En el context de les crisis internacionals actuals, com les guerres a Ucraïna i Gaza, la postura dels països del CCG ha estat objecte d'un escrutini especial. La seva influència financera i diplomàtica sovint els col·loca en una posició de poder per influir en el curs d'aquests conflictes, principalment a l'Orient Mitjà, però també els ubica en el punt de mira de les crítiques d'ambdues bandes dels conflictes.

El CCG, els conflictes internacionals i la presència militar dels Estats Units

En el cas de la guerra que va esclatar després de la invasió russa d'Ucraïna, els sis països van expressar inicialment la condemna a la invasió, tot i que després les posicions van anar divergint. Mentre que Kuwait, rememorant els temps de la invasió per part de l'Iraq el 1990, va ser l'únic país àrab que va esponsoritzar una resolució de condemna a les Nacions Unides, Qatar va oferir la seva mediació i col·laboració financera i energètica a Europa. D'altra banda, Aràbia Saudita i els Emirats han estat els més propers a Moscou al llarg del conflicte, en consonància amb la creixent aproximació d'aquests dos països amb Rússia, la Xina i l'Índia. Els sis estats han mantingut relacions diplomàtiques i econòmiques

amb Moscou, evitant involucrar-se en cap tipus de sancions impulsades pels Estats Units i la Unió Europea, i augmentant fins i tot l'intercanvi comercial amb Moscou. I això malgrat les bones relacions que Kiev té amb totes les capitals del Golf, i en particular després de la presència del president Zelensky al Fòrum de Doha el 2022.

De manera similar a com ho ha fet el Sud Global, els estats del CCG han mostrat certa ambigüitat respecte al conflicte, pivotant entre les crítiques a l'OTAN, els EUA i la UE per les seves polítiques imperialistes, i els retrets a Moscou per envair un país menor i no respectar la integritat territorial dels seus veïns. Tanmateix, aquest fet no implica que siguin equidistants, com reflexa la relació particular que els sis estats tenen amb els Estats Units, la Unió Europea i l'OTAN, i que posa en evidència la delicada situació a què s'enfronten els països del Sud Global en funció dels conflictes entre grans potències i també la manca de coherència entre els postulats declarats i les accions concretes, limitades per diversos condicionants interns i externs. Només cal recordar que quatre països del CCG –Bahrain, Kuwait, Qatar, EAU– formen part de la Iniciativa de Cooperació d'Istambul patrocinada per l'OTAN. A més, els sis estats compten amb presència militar estatunidenca. La més important és la base militar conjunta d'Al Udeid a Qatar, seu del Comandament Central dels Estats Units, que allotja tant les forces d'aquest país com les del Regne Unit i Qatar, i és finançada totalment per aquest últim país. Bahrain acull el quarter general de la Cinquena Flota dels Estats Units, fonamental per tal d'exercir el control marítim de la regió per part de Washington. Kuwait, Oman i els Emirats Àrabs Units també compten amb presència permanent de tropes estatunidenques i d'altres països de l'entorn de l'OTAN, com França i el Regne Unit. Finalment, si bé Aràbia Saudita no té actualment una força militar operativa dels Estats Units, les infraestructures i bases construïdes durant els anys noranta es troben a la seva disposició en cas de ser necessari. L'ambigüitat dels sis estats en relació amb la guerra d'Ucraïna no va generar, tanmateix, grans crítiques per part de Washington o les capitals europees, atès que des del Golf es va oferir ajuda, principalment en forma de subministrament alternatiu de petroli i gas i també d'inversions.

L'existència real d'un bloc del Sud Global és molt discutible més enllà de declaracions puntuals que el diferencia d'un Nord Global en termes de polítiques globals

En el cas de la guerra a Gaza, iniciada arran dels atacs de Hamàs del 7 d'octubre de 2023, i la desproporcionada i funesta represàlia israeliana que sembla no tenir fi, les coses han estat diferents i el conflicte també ha col·locat els sis membres del CCG en una situació delicada. Els sis estats han contribuït financerament a la reconstrucció i desenvolupament de la Franja de Gaza. Qatar, en particular, ha estat el principal suport financer de l'estructura administrativa de la Franja, controlada per Hamàs des del 2006, en coordinació amb Israel i l'UNRWA, i malgrat la inexistència de relacions diplomàtiques entre ambdues capitals. La firma dels Acords d'Abraham el 2020, entre Israel i els Emirats Àrabs Units i Bahrain, i la perspectiva, anunciada pel mateix Mohammad Bin Salman, príncep hereu d'Aràbia Saudita, dies abans d'iniciar-se la guerra, d'una possible normalització de les relacions entre Aràbia Saudita i Israel, ha posat novament en qüestió la posició d'aquests països en coherència amb els principis més generals d'allò que representa, en principi, el Sud Global, entre els quals s'inclouria el suport a la causa palestina.

Sense entrar en detalls sobre com altres regions del Sud Global han reaccionat davant la guerra de Gaza, cal destacar que, en el moment de redactar aquest article, cap dels estats àrabs que reconeixen Israel, inclosos els dos del CCG, han sancionat diplomàticament o econòmicament el país. Quelcom que sí que han fet alguns països d'Àfrica o Amèrica Llatina. Només Egipte, el primer país àrab que va reconèixer Israel el 1979, i amb qui Israel i Estats Units tenen una aliança molt estreta, s'ha sumat el maig de 2024 a la causa iniciada per Sud-àfrica contra Tel Aviv per genocidi davant de la Cort Internacional de Justícia. Les posicions més crítiques dins del CCG amb Israel han estat les de Qatar, el qual actua de mediador en el conflicte (acull l'oficina de Hamàs a petició d'Israel i els Estats Units), i Kuwait, el govern del qual va recordar, el desembre de 2023, que Kuwait continuava encara tècnicament en guerra amb Israel des de 1967. D'altra banda, es va especular amb l'ajuda dels Emirats i l'Aràbia Saudita a Israel en el marc de l'operació de represàlia iraniana al atac a la seva ambaixada a Damasc, consistent en la provisió d'intel·ligència per detectar i eliminar els míssils i drons disparats des de territori iranià contra objectius israelians.

Sud Global, sí o no? Aquesta és la qüestió

Les posicions dels estats del CCG arran dels recents conflictes d'Ucraïna i Gaza denoten les prioritats de les elits àrabs del Golf en funció del seu objectiu fonamental; la supervivència dels règims polítics i les seves pròpies famílies reials. Les mateixes conductes mostren els límits que aquests països tenen en conflictes regionals o globals, i la manca de coherència amb la postura general del Sud Global. Aquest milita segons els principis dels organismes precedents –Grup dels 77, Països no Alineats, Tercer Món, entre d'altres– dels quals es nodreix: la lluita contra l'imperialisme, la descolonització o l'autodeterminació dels pobles. En aquest sentit, i tot i que existeix un extens debat en la literatura acadèmica, l'existència real d'un bloc del Sud Global és molt discutible més enllà de declaracions puntuals que el diferencia d'un Nord Global en termes de polítiques globals. La participació i coherència dels països del CCG amb aquestes definicions és també discutible.

AMÈRICA LLATINA I LA CONFORMACIÓ DEL SUD GLOBAL

ANNA AYUSO
Investigadora sènior, CIDOB

Els canvis en la configuració del sistema internacional, com les crisis derivades del model liberal de globalització, les tensions geopolítiques, la multipolaritat i l'emergència del Sud Global són dinàmiques que condicionen les relacions internacionals a l'Amèrica Llatina i el Carib (ALC) des de l'inici del segle XXI. La majoria de les repúbliques de la zona, sorgides d'un procés de descolonització durant la primera meitat del segle XIX, continuen duent a terme una política exterior que es defineix en part per la recerca d'una autonomia que els permeti fugir del domini hegemònic de les grans potències. Alhora, l'ALC ha tingut tradicionalment un paper actiu en la conformació d'un sistema multilateral basat en normes i principis. Aquesta combinació de contestació de l'ordre establert i voluntat d'integrar-se i participar en el sistema multilateral perviu. En conjunt, la condició de països de renda mitjana i la voluntat de revisió del sistema internacional situa l'ALC al Sud Global, amb els seus problemes i aspiracions propis.

De la perifèria autonomista a la fi del món bipolar

Tradicionalment, les teories de la dependència han situat a la regió en la categoria de perifèria, en contraposició al centre que representava l'Occident de les potències, motiu pel qual, juntament amb els països sorgits del procés de descolonització a altres regions del món, va donar suport activament a l'establiment d'un Nou Ordre Econòmic Internacional (NOEI). Aquestes demandes, recollides per l'Assemblea General de Nacions Unides, van ser determinants per a l'aparició d'un Sistema de Cooperació al Desenvolupament, molt dominat per la relació asimètrica Nord-Sud. La regió va ser també pionera del que avui es coneix com a Cooperació Sud-Sud, i Buenos Aires va ser l'escenari en el qual es va adoptar el Pla d'Acció per Promoure i Implementar la Cooperació Tècnica entre Països en Desenvolupament, el 1978.

Malgrat aquests intents autonomistes, les tensions derivades de la Guerra Freda van convertir l'ALC en un escenari del conflicte entre potències, amb els Estats Units com a *hegèmon* regional. En aquest món en conflicte, les aspiracions autonomistes no van tenir espai per consolidar-se i la crisi del deute extern, que va assolar la regió a la dècada dels vuitanta, va acabar amb les polítiques de substitució d'importacions, i això va obligar a la majoria dels països a subordinar-se als programes d'ajustament estructural patrocinats pel Fons Monetari Internacional (FMI). Va ser la denominada «dècada perduda», que va deixar unes societats llatinoamericanes fragmentades i amb més desigualtats, provocant el descontentament per la falta de respostes constructives de la comunitat internacional.

El final de la Guerra Freda i el procés accelerat de liberalització dels intercanvis van afavorir un període de creixement regional que va alimentar de nou els discursos autonomistes, sobretot de les potències regionals emergents, que es van beneficiar de l'alça de preus de les matèries primeres. Van prosperar iniciatives regionals que buscaven espais de governança autònoma, com la Unió de Nacions Sud-americanes (Unasur), la Comunitat d'Estats Llatinoamericans i Caribenys (CELAC) o fins i tot projectes antisistema com l'Aliança Bolivariana per als Pobles d'Amèrica (ALBA). També van proliferar les aliances amb altres actors extraregionals al Pacífic, l'Orient Mitjà o l'Àfrica. Aquell període de bonança es va

interrompre, en part per la vulnerabilitat de la regió als xocs externs, però també per l'increment de la polarització política i la implosió dels sistemes de partits que ha erosionat la confiança en les institucions, tant nacionals com internacionals, i ha incrementat les tensions geopolítiques.

Policrisi i geopolítica multipolar

Malgrat les seves aspiracions autonomistes, l'ALC és molt vulnerable als canvis estructurals que viu el món i a les crisis superposades. La caiguda cíclica de la demanda de matèries primeres reedita de manera recurrent els efectes de la maledicció dels recursos naturals i provoca endeutaments insostenibles. La COVID-19 i les successives crisis financeres, la inflació, la vulnerabilitat al canvi climàtic i els alts índexs de criminalitat conformen un escenari de policrisi que impedeixen a la regió superar la barrera dels països de renda mitjana. Com a conseqüència, la regió ha experimentat un aprofundiment del model extractivista exportador de matèries primeres, ara ja no només amb destinació als Estats Units i Europa, sinó cada vegada més a la Xina i altres països que integren el Sud Global.

L'ALC reclama que s'escolti la veu del Sud Global amb totes les seves contradiccions, però també amb les seves propostes per fer front als reptes globals

En les últimes dècades, la demanda incessant de la Xina ha convertit aquest país en el segon soci comercial de la regió (el primer per a alguns països com el Brasil). A més, Pequín ha desenvolupat una estratègia d'inversions i préstecs acompanyada d'un discurs reivindicatiu del Sud Global que encaixa amb les narratives antihegemòniques i postcolonials, i que té una bona acollida a la regió; gràcies a aquest fet la influència de Pequín va créixer amb el predomini de governs d'esquerra a nombrosos països de l'ALC durant la primera dècada del segle XXI. Aquesta penetració de la Xina ha aprofitat les debilitats de la cooperació regional, però també la falta d'atenció als problemes reals d'ALC per part dels EUA i l'increment del proteccionisme durant l'Administració Trump, mantingut més tard pel president Biden.

La crisi de la COVID-19 va posar en evidència les vulnerabilitats de les cadenes de valor i ha incrementat la competència entre potències. Les estratègies de reubicació de la producció semblen obrir una finestra d'oportunitat per a l'ALC, alhora que la riquesa en matèries primeres estratègiques per a les transicions energètiques incrementen l'interès de diferents actors, tant del Sud com del Nord, inclosa la Unió Europea (UE). Però la conjunció de les debilitats institucionals, les vulnerabilitats externes i els problemes de seguretat persistents frenen les inversions que podrien atreure el sector privat. En un intent de diversificar riscos i atreure nous socis, la regió prova de construir aliances de geometria variable segons els interessos i les necessitats. Entre aquestes aliances, el Sud Global representa l'escenari des del qual la regió projecta les seves reivindicacions sobre la necessitat de canvis en el sistema i les institucions multilaterals. Tanmateix, al Sud Global també hi ha pugnes de lideratge que intenta capitalitzar la Xina, fet que també produeix resistències.

Sudglobalisme i el món postoccidental

La narrativa de l'emergència del Sud Global es vincula a la decadència d'Occident i a l'eventual aparició d'un nou ordre postliberal. Tanmateix, aquest Sud Global és heterogeni i complex, i la posició dels diferents països de l'ALC també manifesta aquesta

diversitat. El Brasil és la potència regional que més ha impulsat la causa del *sudglobalisme*, especialment durant els governs liderats pel Partit dels Treballadors (PT). Lula da Silva va abraçar la creació dels BRICS el 2006 per contrarestar el G7, que representa Occident, i intentar liderar iniciatives internacionals i propostes de canvis com la reforma del Consell de Seguretat de l'ONU, organisme en el qual reclama un lloc permanent des de fa dècades –com Mèxic–. Les referències de Lula al Sud Global són habituals, com en el seu discurs a la 37a Cimera de la Unió Africana celebrada el febrer de 2024, on va participar-hi com a president *pro tempore* del G20. En aquesta trobada va defensar «la consolidació dels BRICS com a principal espai d'articulació dels països emergents». Des de la presidència del G20, Brasil reclama també una representació més gran del Sud Global a les institucions financeres. Això no impedeix, tanmateix, que Lula assisteixi a la Cimera del G7 com a convidat o que mantingui la candidatura a integrar-se a l'OCDE, de la qual ja són membres Xile, Costa Rica, Colòmbia i Mèxic (amb el Perú i l'Argentina com a aspirants). L'estreta relació de Mèxic amb els EUA no ha impedit que Mèxic incrementés les relacions amb la Xina. Veneçuela i Cuba ja han demanat el seu ingrés als BRICS+ tot i que, de moment, no han entrat en la primera ampliació. En canvi, Argentina, que sí que hi havia estat convidada, va declinar l'oferta una vegada va assumir el càrrec el nou president, Javier Milei. Dins del grup dels aspirants als BRICS+ hi ha una tensió entre aquells que ho veuen com un instrument de confrontació i els que ho entenen com un acte d'articulació amb voluntat reformista.

La majoria dels països de l'ALC es resisteixen a posicionar-se en la pugna entre la Xina i els EUA, i fan equilibris per mantenir llaços amb ambdues potències, però les crítiques al model liberal i a l'immobilisme occidental no s'aturen. Encara que els règims democràtics continuen sent majoritaris a la regió, hi ha hagut un increment de règims autocràtics o híbrids que rebutgen les condicionalitats i exigències d'Occident sobre drets humans i llibertats, davant de les quals alcen les crítiques per la doble moral i la hipocresia occidental i invoquen el sacrosant principi de la no-ingerència. Tanmateix, tampoc els països de la regió són immunes a les contradiccions; com quan defensen la neutralitat sobre el conflicte d'Ucraïna malgrat el rebuig de l'agressió de Rússia. I en aquesta qüestió, com en la de Palestina, hi ha posicions diverses a la regió.

Mentrestant, per a la UE, cada vegada és més difícil mantenir el discurs de la comunitat de valors amb l'ALC, ja que s'enfronta al creixent qüestionament de les seves veritables intencions; assegurar-se l'accés als mercats i a les matèries primeres, però establint regulacions unilaterals amb efectes proteccionistes. El fracàs de l'acord UE-Mercosur il·lustra aquesta tendència. l'ALC reclama que s'escolti la veu del Sud Global amb totes les seves contradiccions, però també amb les seves propostes per fer front als reptes globals, com la seguretat col·lectiva, el canvi climàtic i el finançament del desenvolupament. L'espai del Sud Global els permet buscar aliats, i serveix d'altaveu a la regió de reivindicacions històriques i noves demandes d'un ordre internacional diferent.

EL SUD GLOBAL S'OBRE CAMÍ EN EL MUNICIPALISME INTERNACIONAL

AGUSTÍ FERNÁNDEZ DE LOSADA
Investigador sènior i director del Programa Ciutats Globals, CIDOB

MARTA GALCERAN
Investigadora principal, Programa Ciutats Globals, CIDOB

El municipalisme internacional actual és, en certa manera, reflex del multilateralisme clàssic que funciona al voltant de les Nacions Unides. Les estructures i l'agenda política que articulen i impulsen la majoria de les organitzacions municipalistes, així com l'agenda política que desenvolupen segueixen fortament influenciades i ancorades en els interessos del Nord Global. No obstant això, les veus del Sud Global són cada vegada més rellevants, i els darrers anys han proliferat les iniciatives que qüestionen l'ordre establert. Quelcom que té sentit si considerem que el 76% de la població urbana mundial viu en països del Sud Global.

Les ciutats del Sud Global comencen a adoptar un paper més assertiu i a revertir la infrarepresentació política (...) dins del municipalisme internacional

L'origen del municipalisme internacional se situa al cor d'Europa. Des de la fundació, el 1913, de la *Union International des Villes* a Gant (Bèlgica), l'ecosistema de xarxes internacionals de ciutats s'ha anat configurant durant la segona meitat del segle XX i les primeres dècades del XXI al voltant de les principals capitals europees. Ciutats com Londres, Brussel·les, Barcelona, Bonn o París concentren els secretariats de bona part de les xarxes que operen a escala global. Ciutats i Governs Locals Units (CGLU), el C40 Cities o ICLEI-Local Governments for Sustainability en són una bona mostra.

No es tracta únicament, però, de la ubicació geogràfica dels centres de poder. Una part molt important dels professionals que treballen en aquestes xarxes són europeus o nord-americans i, quan no ho són, s'han educat en universitats d'aquests continents. Passa el mateix amb els finançadors, la gran majoria organismes multilaterals amb seu en països occidentals (com la Unió Europea), agències nacionals de cooperació com la sueca, l'alemanya o la suïssa, bancs de desenvolupament amb seu a Brussel·les o Washington; o grans filàntrops com Bloomberg, Soros, Rockefeller o Ford, tots ells amb els centres de decisió als Estats Units.

Aquesta realitat implica, naturalment, que els temes que se situen en l'agenda política són, en general, els que ocupen i preocupen les ciutats del Nord Global; o que les bones pràctiques i solucions que les xarxes difonen i repliquen són les que emanen d'un grup selecte de ciutats pioneres, la majoria situades a Europa, Estats Units o Austràlia, o d'empreses multinacionals d'arrel occidental. Solucions urbanes que sovint confien excessivament en l'ús de tecnologies i que no sempre estan pensades perquè siguin implementades en contextos més enllà dels occidentals.

El compromís de les ciutats en la lluita contra el canvi climàtic il·lustra molt bé aquesta realitat. Els darrers anys, el municipalisme internacional ha posat el focus en les iniciatives de mitigació, i molt especialment en els processos de transició cap a la neutralitat climàtica, la preocupació principal

dels alcaldes europeus i nord-americans. El treball del C40 o del Global Covenant of Mayors en dona fe. Per contra, tot allò que fa referència a l'adaptació als efectes del canvi climàtic, incloses les estratègies de resiliència, ha ocupat un segon pla, tot i que constitueix la preocupació principal dels alcaldes i alcaldesses del Sud Global. Aquesta tendència és un reflex de les prioritats polítiques globals, atès que actualment les mesures de mitigació atrauen més del 90% dels fluxos de finançament climàtic.

No obstant això, els últims anys s'han produït alguns moviments molt significatius que apunten que aquesta dinàmica *occidentalocèntrica* es podria estar esquerdant. Les ciutats del Sud Global comencen a adoptar un paper més assertiu i a revertir la infrarepresentació política (que no numèrica) que han experimentat durant dècades dins del municipalisme internacional. Una realitat que coincideix amb el procés de qüestionament de l'ordre global liberal i amb la consolidació de noves potències globals, com la Xina, o regionals, com l'Índia, el Brasil, l'Iran o Sud-àfrica.

Per entendre la irrupció del Sud Global en el municipalisme internacional cal observar la Xina

Certament, els últims anys alcaldes i alcaldesses de ciutats asiàtiques, africanes i llatinoamericanes han ocupat llocs prominents de lideratge en algunes de les principals xarxes de ciutats globals. CGLU ha comptat les últimes dues dècades amb la presidència dels alcaldes d'Istambul, Johannesburg, Al Hoceimas o Montevideo; d'altra banda, Metropolis compta avui dia amb la presidència de l'alcalde de Dakar, i el pes en la xarxa d'alcaldes de ciutats com Guangzhou, Teheran o Bogotà és cada vegada més gran; també el C40 va ser liderat, entre el 2013 i el 2017, per l'encara alcalde de Rio de Janeiro, Eduardo Paes, i avui té un model de presidència compartida entre l'alcaldessa de Freetown i l'alcalde de Londres.

Així mateix, no hem d'ometre la irrupció i el creixent pes en el context internacional de xarxes de ciutats operades des del Sud Global. L'*Asian Mayors Forum*, per exemple, és una iniciativa potent que connecta ciutats, alcaldes i gestors urbans d'Àsia (i alguna ciutat africana) liderada des de Teheran. Per la seva banda, la ciutat russa de Kazan ha impulsat la creació de la *BRICS Association of Cities and Municipalities*. Es tracta d'una iniciativa que compta amb el suport del Govern rus i de la secció euroasiàtica de CGLU, en el congrés fundacional del qual van participar ciutats d'arreu del món.

Tanmateix, per entendre la irrupció del Sud Global en el municipalisme internacional hem d'observar la Xina. Les ciutats del gegant asiàtic no estan impulsant només iniciatives municipalistes regionals molt potents, sinó que tenen cada vegada més presència i pes polític en les xarxes de ciutats principals que operen a escala global, com CGLU o Metropolis. Ocupen llocs de lideratge polític, financen i organitzen grans esdeveniments, proporcionen coneixement tècnic i, en general, tenen una capacitat cada vegada més gran d'influir en les prioritats i l'agenda política d'aquestes organitzacions.

Això últim és especialment rellevant si ho vinculem amb la competició tecnològica i industrial que caracteritza el context geopolític actual. La Xina està començant a competir amb les ciutats i empreses occidentals en la provisió de tecnosolucions als grans desafiaments que comparteixen les ciutats d'arreu del món. I ho fa a través d'una densa malla d'interessos econòmics i influència que connecta el món a través de les ciutats: la Iniciativa de la Franja i la Ruta (BRI, segons l'acrònim en anglès). Els propers anys haurem d'estar atents a la evolució d'iniciatives com la *Belt and Road Sustainable Cities Alliance*.

Així mateix, aquesta creixent assertivitat i capacitat de marcar agenda de les ciutats del Sud Global podria estar impactant l'habilitat del municipalisme internacional de mostrar-se com un moviment unit, aliè a les tensions geopolítiques inherents a un ordre global que es torna a configurar en blocs de poder[1]. Ho il·lustra bé l'absència d'una resposta municipalista unida en la guerra desfermada per la invasió russa d'Ucraïna i la guerra entre Israel i Gaza.

Respecte a la primera, les ciutats occidentals s'han alineat amb les posicions dels seus governs nacionals, i han denunciat la invasió de Rússia, han donat suport a les sancions i han desplegat ponts de solidaritat amb les seves ciutats anàlogues a Ucraïna. Contràriament, les ciutats xineses i bona part de les grans urbs iranianes, índies i de molts països africans i del Sud-est Asiàtic s'han mantingut en una equidistància que ha incomodat els seus socis occidentals.

Seguint la mateixa lògica, l'existència de visions irreconciliables sobre la guerra d'Israel i Gaza ha generat tensions importants en el marc dels espais de decisió política d'algunes de les xarxes de ciutats amb vocació més universalista, com CGLU. Serveixi d'exemple el silenci d'aquesta organització (i de moltes altres) davant d'un conflicte que ja s'ha cobrat massa vides.

En definitiva, en un moment de crisis globals múltiples, en què cada vegada més països del Sud Global estan disposats a contestar i reinterpretar l'hegemonia de l'ordre liberal, no hauria de sorprendre que els moviments tectònics que ens estan duent a replantejar el multilateralisme tal com l'entenem avui, estiguin afectant també el multilateralisme urbà. Potser el nostre repte més important és de quina manera podem transformar aquests moviments sísmics en oportunitats per avançar cap a un municipalisme més inclusiu.

1. Fernández de Losada, A. «La diplomacia de las ciudades ante la guerra en Ucrania: ¿Hacia un municipalismo de bloques?». *Opinión CIDOB*, 722 (2022).

L'ACORDIÓ DEL CLIMA: COHESIÓ I TENSIÓ ENTRE EL NORD I EL SUD GLOBALS

DIDAC AMAT I PUIGSECH
Doctorand en Dret Internacional Climàtic, Universitat Pompeu Fabra

A la dècada dels anys 80 del segle passat, l'astrofísic estatunidenc Carl Sagan va definir el canvi climàtic com una cruïlla històrica per al nostre planeta. Per primera vegada, una espècie tenia a les mans la clau per evolucionar i sobreviure. Paral·lelament, però, Sagan advertia que la governança d'un conflicte d'aquesta magnitud exigia un nivell de consciència global que, en aquells moments, distava molt d'assolir-se.

Pocs anys després, el 1992, la comunitat internacional acordava la Convenció Marc de les Nacions Unides sobre el Canvi Climàtic, el primer tractat internacional sobre la matèria. En un homenatge involuntari a les paraules de Sagan i de tants altres científics, les primeres línies de la Convenció defineixen l'escalfament global com una «preocupació comuna de la humanitat».

Des d'aleshores, la governança climàtica ha ofert espais de cohesió i de cooperació entre estats històricament enfrontats, com demostra el consens a l'entorn de l'Acord de París de 2015, ratificat per 194 estats. Malgrat tot, els diferents graus de dependència als combustibles fòssils, la desigualtat estructural entre el Nord i el Sud globals i els diferents graus de vulnerabilitat als efectes de l'escalfament global han demostrat sobradament que la governança climàtica és també una font de tensió i conflicte globals.

La governança climàtica, per tant, es comporta com un acordió. De manera similar a com ho fa l'instrument musical, que demana ampliació i replegament constants per emetre so, l'escalfament global i la seva governança també impliquen una tensió constant entre factors que afavoreixen la cohesió dels membres de la comunitat internacional i, al mateix temps, elements que poden provocar-ne la polarització.

La llista d'elements cohesionadors i polaritzadors és llarga i dinàmica. Així doncs, aquí recollirem els elements principals i de més llarg recorregut en el temps.

Factors de tensió de la governança climàtica

Tradicionalment, la fractura Nord-Sud ha estat el principal eix vertebrador de les aliances climàtiques. Per descomptat, no es tracta de blocs homogenis i les discrepàncies internes han aflorat en nombroses ocasions. Les diferències públiques entre la Unió Europea i els EUA de Bush o Trump i la crítica dels petits estats insulars a potències emergents com l'Índia són els millors exemples d'aquesta heterogeneïtat interna. De fet, a dia d'avui, els estats del Sud Global s'articulen políticament a través de diversos grups negociadors: el grup d'estats menys desenvolupats, el grup africà o el grup de petits estats insulars en vies de desenvolupament, entre d'altres. Tot i això, l'evidència que tenen interessos comuns fa que tots aquests estats també negociïn col·lectivament a través del G77+Xina, el grup negociador que engloba tot el Sud Global. A la pràctica les diferències entre blocs han estat centrals per explicar les negociacions climàtiques i l'arquitectura del règim internacional del canvi climàtic. Quins són, doncs, els principals punts de conflicte entre el Nord i el Sud en matèria climàtica?

Un primer factor de tensió, i probablement el més rellevant de cara a assolir els objectius de l'Acord de París, és el relatiu a la inversió del pressupost restant de carboni. D'acord amb els càlculs del Panel Intergovernamental sobre Canvi Climàtic (en anglès, IPCC), limitar l'augment de temperatura a 1,5 ºC implica limitar les emissions

posteriors a 2020 a, com a màxim, 500 Gt de CO_2. A dia d'avui, però, encara ens manca el consens necessari sobre com distribuir geogràficament aquestes emissions, fins al punt que en virtut de l'Acord de París es permet a cada Estat decidir el volum d'emissions que vol reduir. No obstant això, països com l'Índia segueixen reclamant que aquestes 500 Gt es destinin a afavorir el desenvolupament del Sud Global.

Naturalment, la mitigació no és l'únic marc de confrontació. Fins i tot si aconseguíssim assolir els objectius fixats per l'Acord de París, les conseqüències d'un escalfament global de 2 ºC podrien ser devastadores. Les Nacions Unides han alertat que el canvi climàtic posa en perill elements essencials de l'ordre internacional, des del règim de drets humans o la seguretat internacional fins a la sobirania i l'autodeterminació d'alguns estats insulars. En aquest context, el rol de les polítiques d'adaptació i transferència de finançament i tecnologia es troba al centre del debat Nord-Sud. Mentre actors com la Unió Europea i, a dia d'avui, els EUA centren els esforços a adoptar acords sobre la mitigació i la reducció d'emissions, el Sud Global posa l'èmfasi en les propostes encaminades a garantir la resiliència climàtica i l'adaptació a través d'un accés sostingut al finançament climàtic. Si bé no hi ha cap actor que negui que les tres prioritats són necessàries (adaptació, mitigació i finançament), el cert és que trobar el punt d'equilibri entre totes elles no és fàcil. A tall d'exemple, del conjunt dels fons climàtics que el Nord va transferir al Sud entre 2016 i 2020, menys d'un 20% es van destinar a polítiques d'adaptació. Alhora, una de les reticències del Sud per continuar avançant en l'agenda de mitigació és l'incompliment sistemàtic de l'acord per transferir 100.000 milions de dòlars anuals en finançament climàtic a partir de 2020.

Finalment, l'aprovació de taxes al carboni, especialment les que tenen efectes transfronterers, també és font de tensió entre blocs. Aquestes mesures, ambicioses i d'extrema necessitat, són vistes per una part del Sud Global com un fre a l'atracció d'inversió estrangera. El mecanisme d'ajustament en frontera per carboni (en anglès, CBAM), altrament conegut com l'aranzel al carboni aprovat per la Unió Europea, n'és l'exemple paradigmàtic. Per evitar la competència deslleial dels productes importats respecte dels propis, el CBAM aplica l'impost al carboni que ja paguen els productors europeus als béns i serveis que entren al mercat únic. Davant la pèrdua d'atractiu que això li suposaria, però, la Xina ja ha manifestat la seva oposició frontal la mesura.

Factors de cohesió de la governança climàtica

La governança climàtica no és només una font de conflictes. Afortunadament, també pot obrir espais de cooperació entre el Nord i Sud globals. En aquest sentit, la mateixa estructura institucional del règim climàtic n'afavoreix la cohesió. Malgrat les merescudes crítiques a unes conferències de les parts (COP, per la seva sigla en anglès) que encara no han aconseguit aturar l'increment d'emissions, aquestes cites anuals afavoreixen la cooperació entre països mitjançant tres mecanismes.

En primer lloc, l'amplíssima participació d'actors internacionals –incloent-hi estats, representants de la societat civil internacional o empreses transnacionals– afavoreix que les COP es converteixin en centres de negociació constant entre punts de vista divergents. Fruit d'aquesta negociació, que reforça el caràcter comunitari de la societat internacional, els estats acaben convergint en una postura única i compartida que ja no els representa individualment, sinó de manera col·lectiva. Així, les decisions adoptades per les COP són el millor exemple del que alguns autors anomenen els «interessos públics globals».

D'altra banda, el mètode de presa de decisions de les COP també ha estat una garantia per evitar la polarització del règim. Davant la incapacitat dels estats per acordar el sistema de majories, a la pràctica les resolucions s'adopten per consens. En algunes ocasions, com a la COP15 (Copenhaguen), això ha provocat el bloqueig de decisions ambicioses. Tot i això, la recerca del consens també ha evitat un desenvolupament normatiu inassumible per a algunes parts, fet que podria abocar-nos a un qüestionament radical del règim.

En segon lloc, la governança climàtica també contribueix a la cohesió global mitjançant mecanismes com el Fons internacional de pèrdues i danys, una reivindicació històrica del Sud Global aprovada a la passada COP28 (Dubai) i que, en essència, assumeix la naturalesa comunitària de les conseqüències climàtiques. Ja no només s'aborden les solucions de manera conjunta, exigint reduir les emissions a totes les latituds, sinó que a partir d'ara s'assumeix que la comunitat internacional ha d'indemnitzar el Sud Global per una part dels danys que ha provocat. D'ara endavant, quan un Estat vulnerable pateixi perjudicis derivats de l'escalfament global, podrà accedir a mecanismes de compensació col·lectiva.

Finalment, un altre exemple d'aquesta dinàmica és el mecanisme de desenvolupament sostenible, previst tant pel Protocol de Kyoto com per l'Acord de París. Aquest instrument permet als països del Nord invertir en projectes de descarbonització del Sud Global i obtenir, a canvi, crèdits d'emissions. Malgrat les crítiques a aquesta classe d'intervencions, el cert és que aquests projectes generen un marc d'incentius que poden alinear actors diversos a favor dels objectius de descarbonització.

Conclusions

Cada cop són més les veus que afirmen que l'escalfament global és el principal repte de la comunitat internacional. A mitjà termini, mitigar-ne les causes pot implicar qüestionar elements centrals de l'ordre internacional, des de la sobirania fins a l'actual règim de lliure comerç. No fer-ho pot posar en perill la nostra supervivència com a espècie.

Fer sonar l'acordió climàtic implicarà adoptar polítiques que cohesionaran la comunitat internacional i alhora assumir reptes que en distanciaran els seus membres. Les tensions derivades de la falta d'adaptació a l'escalfament global i algunes de les mesures per fer-hi front, com el CBAM, es poden contrarestar amb iniciatives cohesives com el mecanisme de desenvolupament sostenible o la implementació efectiva del Fons de pèrdues i danys.

A hores d'ara, l'IPCC ja ha escrit la partitura que ens ha de permetre mitigar aquesta crisi planetària. Les notes són clares i el compàs, contundent i accelerat. Tocar-la permetria mantenir l'escalfament a 1,5 ºC i garantir un desenvolupament sostenible per als dos hemisferis, però exigeix reduir les emissions globals un 45% al llarg d'aquesta dècada. Per ara, però, la comunitat internacional s'ha deixat seduir per altres melodies.

EL COMPROMÍS DE LA UE AMB EL SUD GLOBAL: DEL DISCURS A LA REALITAT

SAMUELE C. A. ABRAMI
Doctorand en Ciències Polítiques, Catholic University of the Sacred Heart (Milà); Investigador visitant, Stockholm University Institute for Turkish Studies, Sabanci University (Istambul)

Des que, el febrer de 2022, va començar la invasió a gran escala d'Ucraïna per part de Rússia, el Nord Global va mantenir l'esperança de poder aprofitar aquesta circumstància per reforçar la seva cohesió interna i aconseguir que els països del Sud Global[1] s'adherissin a les seves crides estratègiques. No obstant això, la resta del món va donar un suport tebi a la resposta transatlàntica. Molts estats es van abstenir de condemnar Rússia, i pocs han donat suport a les sancions econòmiques. Per la seva part, la guerra a Gaza ha assestat un altre cop dur a l'objectiu de la UE i ha posat de manifest de manera clara el doble raser d'Occident, fet que ha causat insatisfacció a molts països del Sud Global. Des del punt de vista de la UE, que es presenta a si mateixa com a defensora del multilateralisme, partidària de la solidaritat internacional i el donant més generós d'ajuda al desenvolupament, aquesta reacció suscita l'interrogant de per què a Europa li costa tant comprometre's constructivament amb el Sud Global.

És essencial que la UE mantingui els seus valors i principis alhora que s'impliqui amb el Sud Global

Molts observadors han assenyalat darrerament que l'ordre liberal internacional està experimentant una transformació profunda, marcada pel sorgiment de noves potències que desitgen desafiar l'hegemonia tradicional de les nacions occidentals. Entre aquestes forces transformadores no hi ha només la Xina i Rússia, sinó també altres països del Sud Global. Tot i tractar-se d'una amalgama heterogènia de nacions que abasten geografies, cultures i situacions econòmiques diferents, el Sud Global comparteix avui dia una part significativa del PIB global: el 42% en comparació amb el 19% de fa tres dècades. Aquest canvi ressalta la influència econòmica i diplomàtica creixent d'aquests països i explica el seu desig d'afirmar-se i tenir veu en la configuració d'un nou model de governança global.

Conscients de la rellevància del Sud Global, els estats europeus han mostrat els darrers anys un augment notable de l'atenció cap a aquesta regió. No obstant això, des del punt de vista d'aquests països, la percepció és que Europa ha provat conscientment d'influenciar-los i afalagar-los, però alhora tenen la sensació que Brussel·les no ha abandonat completament la seva lògica clàssica de confrontació de blocs davant de poders no afins. No és casualitat que l'Alt Representant de la UE per a Afers Exteriors, Josep Borrell, fes referència a Europa com «un jardí que ofereix la millor combinació de llibertat política, prosperitat econòmica i cohesió social, [mentre] la major part del món

1. Per a una discussió taxonòmica en profunditat, vegeu: Elena Fiddian-Qasmiyeh i Patricia Daley (eds). *Routledge handbook of South-South relations*. Londres: Routledge, 2019.

és una selva que podria envair el jardí». Juntament amb l'espiral de crisis múltiples, aquesta dialèctica afecta tant la dinàmica interna de la UE com el seu lloc en el tauler mundial.

Si bé és innegable que el compromís de la UE amb el Sud Global ha augmentat pel que fa als aspectes comercials, energètics i diplomàtics, la condicionalitat dels seus acords (unida principalment als drets humans i la democràcia), és percebuda com a hipòcrita pels seus destinataris. Encara més, lluny de ser uniforme i incondicional, la naturalesa de les relacions que la UE estableix amb cadascun d'aquests països es veu condicionada per factors com la proximitat geogràfica, econòmica i cultural, el llegat històric o les necessitats urgents de desenvolupament. Aquesta aproximació condicional dels membres de la UE contrasta amb països com Rússia o la Xina, i també amb potències emergents com Turquia i els Emirats Àrabs Units, que semblen tractar millor les necessitats del Sud Global sense vincular-les necessàriament a requisits que sovint difícilment es poden complir.

Si la UE aposta pel diàleg [...] i per defensar els seus valors, pot tenir un paper constructiu en un ordre mundial més inclusiu i equitatiu

Més enllà de la confrontació: abordar la realitat

Si Europa vol revertir aquesta tendència, ha de reconèixer que no es tracta simplement de discursos i percepcions d'Occident *versus* «la resta», sinó també d'una realitat amb un caire geopolític clar. En primer lloc, és important analitzar el món multipolar en què vivim i, en comptes de mirar només cap a Occident, comprendre que molts països del Sud Global estan optant per explorar societats alternatives; la Xina i Rússia estan aprofitant el moment per reforçar la seva influència a Àsia, Àfrica i Amèrica Llatina, la qual cosa no implica que això substitueixi els seus vincles amb els Estats Units, el Regne Unit i la UE. En la seva execució, molts països del Sud Global intenten trencar amb el tradicional paper submís que fins ara han tingut en la política global i adoptar una actitud proactiva. El repte ara és que les noves relacions que s'estan teixint no reprodueixin les asimetries del passat –de fet, les potències emergents s'esforcen per no ser qualificades de neocolonials–, i que es construeixin a partir d'enfocaments renovats i oberts a les possibilitats d'un futur compartit i a favor del bé comú.

En segon lloc, és important reconèixer que el Sud Global no és un bloc monolític, ni compta amb un líder o portaveu hegemònic. No existeix una visió única que serveixi d'igual manera per relacionar-se amb tots aquests països. Tot i que comparteixen una mateixa desconfiança i sensació de marginació en el sistema de governança mundial existent, les seves respostes als esdeveniments i desafiaments internacionals són diferents entre si. De fet, les posicions del Sud Global sobre moltes qüestions no es limiten a ser un reflex de concepcions alternatives del sistema global de governança en relació amb Occident. Impliquen també preocupacions i aspiracions concretes sobre qüestions de desenvolupament econòmic i social. Això hauria de ser una invitació perquè Europa es plantegi escoltar les seves veus i entaular un diàleg constructiu que vagi més enllà de les narratives tradicionals d'ajuda. Les potències intermèdies i els nous mediadors com Turquia, Indonèsia i Qatar poden servir de pont per facilitar aquest diàleg i la cooperació al voltant de desafiaments compartits per promoure un ordre mundial més inclusiu i equitatiu.

Finalment, és important reconèixer que una política internacional pragmàtica que

manqui d'una brúixola moral podria soscavar els esforços de la UE per fer front als desafiaments mundials i exacerbar les tensions existents. Així doncs, és essencial que la UE mantingui els seus valors i principis alhora que s'impliqui amb el Sud Global, fonamentant les seves accions en el compromís amb els drets humans, la democràcia i la justícia social. Malgrat les diversitats existents dins del Sud Global, hi ha unes línies comunes que vinculen aquestes nacions, com ara una aspiració compartida d'una major representació i influència en els processos globals de presa de decisions. Les accions de la UE s'han de guiar per la comprensió d'aquestes dinàmiques i pel compromís d'abordar la demanda de reformes de les estructures de governança mundial existents, garantint així una equitat i inclusió més grans. La UE ha de reconèixer, a més, que les seves accions i polítiques en matèria de comerç, canvi climàtic i migracions tenen conseqüències de llarg abast per al Sud Global. Això comporta la necessitat d'un diàleg genuí amb aquestes nacions per entendre les seves prioritats i preocupacions, amb l'objectiu de dissenyar conjuntament polítiques i programes que responguin a les seves necessitats d'una manera més holística. Implica, així mateix, garantir que els acords comercials siguin justos i equitatius, i que l'ajuda al desenvolupament tingui lloc de manera que capaciti les comunitats locals i promogui el desenvolupament sostenible amb la implicació tant dels governs com de la societat civil.

En resum, el compromís de la UE amb el Sud Global ha d'anar més enllà de la narrativa de la competència i comprometre's amb altres parts del món segons les realitats i valors compartits, i no en termes de pertinença a bàndols diferents. Si la UE aposta pel diàleg, per tenir en compte les necessitats de desenvolupament i per defensar els seus valors, pot tenir un paper constructiu en la configuració d'un ordre mundial més inclusiu i equitatiu.

«HEM D'ESCOLTAR ELS PROBLEMES REALS DELS PAÏSOS DEL SUD I INCORPORAR-LOS A L'AGENDA INTERNACIONAL»

Pol Morillas, director, CIDOB

EN CONVERSA AMB
Ambaixador Christoph Heusgen, president de la Conferència de Seguretat de Múnic

Christoph Heusgen
President de la Conferència de Seguretat de Múnic (MSC) des de 2022. Abans d'ocupar aquest càrrec, va ser representant permanent d'Alemanya davant les Nacions Unides (2017-2021) i, entre 2005 i 2017, va exercir d'assessor de Política Exterior i Seguretat de la cancellera federal Angela Merkel. Heusgen també ha ocupat càrrecs de responsabilitat en el marc de la UE, on va ser director de la Unitat de Polítiques de l'Alt Representant, Javier Solana, a la Secretaria General del Consell de la Unió Europea (1999-2005). Instaurada el 1963, la cita anual de l'MSC ha esdevingut un dels fòrums de debat més importants del món en matèria de política de seguretat i defensa internacionals. La conferència adopta una visió àmplia de la seguretat, que n'abasta les dimensions econòmica, ambiental i humana, i que plasma en el seu informe anual (https://securityconference.org/en/publications/Múnic-security-report-2024).

Pol Morillas (PM): **Sigueu benvingut, ambaixador Christoph Heusgen, president de la Conferència de Seguretat de Múnic (MSC), a una nova edició d'*En conversa amb CIDOB*, que, en aquest cas, volem dedicar a abordar les qüestions principals que ocupen l'agenda internacional, com el conflicte a Ucraïna o la crisi a Gaza, però també a reflexionar sobre la rellevància del Sud Global com a entitat emergent i significativa en l'ordre internacional. Aprofitant la seva posició privilegiada com a president de l'MSC, permeteu-me començar amb una pregunta deliberadament àmplia: quina és la seva percepció sobre la transformació actual de l'escenari geopolític global, cada cop més complex i marcat per una rivalitat entre potències cada cop major? Com descriuríeu les dinàmiques que determinen el sistema internacional cap al qual ens encaminem i quins actors són, a parer vostre, els més rellevants?**

Christoph Heusgen (CH): Permeteu-me començar donant les gràcies al CIDOB per convidar-me a parlar sobre qüestions tan rellevants. Certament, comparteixo la vostra posició de partida: ens trobem en un context global d'una enorme complexitat, potser la de més complexitat de la qual tenim memòria, i que recentment s'ha vist agreujada per un seguit d'episodis que qüestionen frontalment alguns pilars bàsics del sistema, com la primacia del dret internacional. El que fa que aquest moment sigui particularment greu és que els que qüestionen el model no són un nombre reduït d'estats *rebels* o marginals del sistema, sinó que són països tan poderosos com els EUA –sota l'Administració Trump–, Rússia o la Xina. La meva sensació és que això ens col·loca en una situació molt perillosa, que fomenta la idea que en el sistema internacional la llei que impera és la llei del més fort. I això em preocupa, perquè contravé la manera com crec fermament que han d'actuar els estats, i més encara quan augmenta la complexitat: hem de preservar tant sí com no els principis del dret internacional i de la carta de l'ONU, que atorguen una representació igual a tots els països. Encara més, en lloc de crear excepcions i minar el caràcter coral del sistema internacional, el que hauríem de fer és sumar a aquest ordre internacional basat en regles el major nombre possible d'actors internacionals, entre ells, els de l'anomenat Sud Global, que tenen una importància cabdal i que no

podem passar per alt. A la Conferència de Seguretat de Múnic, l'entitat que, com sabeu, presideixo, ho tenim clar. Si bé vam néixer el 1963 com un fòrum dedicat a la seguretat i la defensa i amb un enfocament eminentment transatlàntic, puc dir que això avui ha canviat. De fet, una de les meves prioritats al capdavant de l'MSC és visibilitzar el Sud Global i donar-li veu a l'hora de fixar la nostra agenda. Això es basa en la creença que avui dia ja no hi ha reptes locals; tots els reptes que tenim al davant tenen una dimensió i unes repercussions globals. Quan convidem els països del Sud Global a la nostra cita anual a Múnic és perquè volem saber de primera mà quines preocupacions i prioritats tenen –que acostumen a quedar eclipsades per veus més potents–, i que, permeteu-me que ho digui, són ben diferents de les que sovint els atribuïm. No obstant això, i abans de seguir la conversa, deixeu-me expressar també les meves reserves sobre la validesa i l'abast del terme Sud Global, ja que crec que implica una generalització que, lluny d'ajudar-nos a fer front a la complexitat a la qual fèiem referència, desdibuixa els matisos que hi ha dins d'un grup de països amb capacitats i interessos molt diferents. Tinc, per tant, una actitud ambivalent davant la noció emergent del Sud Global: serà útil si contribueix a entendre millor els problemes reals dels països del Sud i ens ajuda a incorporar-los a l'agenda internacional; no obstant el que em fa por, però, és que a costa d'això ens perdem matisos amb grans implicacions geopolítiques.

PM: Entenc per les seves paraules que compartiu la creença que vivim en un món molt més geopolític i alhora més conflictiu. I que això s'explica, si més no en part, per una rivalitat manifesta entre les grans potències per qüestions geopolítiques, que alimenta els conflictes armats, als quals acompanyen crisis humanitàries greus, com veiem a Ucraïna i Gaza, que també es donen en molts altres conflictes d'igual o fins i tot més virulència per a la població civil i que, malauradament, passen gairebé inadvertits per als grans mitjans de comunicació, com és el cas del Sudan. La meva pregunta en aquest sentit és doble: ens hem de preparar per a un món que serà cada cop més conflictiu? I segon: quines implicacions té això per als mecanismes i les institucions de seguretat global vigents avui dia?

CH: La meva resposta a la primera pregunta és que sí, i així ho afirmen les dades: el nombre de conflictes oberts avui dia no té precedents. I, com sabeu, la llista de conflictes oblidats als quals fèieu referència és llarga i inclou situacions dramàtiques com les que es viuen a Somàlia, a la Banya d'Àfrica i a Haití, entre moltes altres. Assistim també a múltiples crisis humanitàries, que donen lloc al nombre de refugiats més gran del qual tenim constància. I és previsible que aquesta situació es vagi agreujant a causa de la incidència del canvi climàtic. A parer meu, l'única manera d'afrontar totes aquestes crisis i desafiaments globals és consolidant i respectant el dret internacional comú, i hem de dir les coses pel seu nom: cal denunciar Rússia quan viola la carta de l'ONU i el dret internacional en atacar Ucraïna, però també, i reconeixent el dret d'Israel a la seva autodefensa després de l'atac brutal per part de Hamàs l'octubre del 2023, cal exigir-li que la seva resposta respecti el dret internacional i el dret internacional humanitari. Des d'Occident, hem de millorar certes actituds i conductes si volem deixar sense arguments els que ens acusen de doble moral. La solució és defensar la coherència a l'hora d'aplicar el dret internacional, i aplicar els mateixos criteris a qualsevol tipus de crisi o conflicte, independentment dels actors i de la situació geogràfica. Tot i reconèixer les seves imperfeccions, que són moltes, el nostre compromís ha de ser la defensa de l'ordre internacional actual basat en regles, així com els valors que encarna la carta de les Nacions Unides, davant les envestides de la Xina i de molts altres estats per poder reemplaçar-lo per un sistema internacional diferent, del qual, de moment, en sabem més aviat poc.

PM: Em sembla molt oportuna aquesta menció que feu a la doble moral amb què s'afronten els conflictes actuals que, com bé dieu, nodreix moltes de les crítiques a l'actual sistema internacional. No obstant això, i abans d'endinsar-nos en aquest aspecte, permeteu-me preguntar-vos per la vostra definició del concepte de Sud Global, sobre la qual afirmàveu fa un moment que sou escèptic. Quin creieu que pot ser l'abast de la noció Sud Global i quina importància li atorgueu com a espai de concertació de països amb una influència cada cop més gran en l'esfera política internacional?

CH: No voldria que m'interpreteu malament; si bé he apuntat algunes de les debilitats del concepte Sud Global, crec que té també un potencial gens menyspreable. Sense anar més lluny, a l'MSC vam decidir inaugurar l'edició de 2023 amb una sessió que, en lloc de reunir els màxims representants de l'OTAN o de grans potències tradicionals, va comptar amb la participació de líders de diversos països del Sud Global, com les Filipines, Colòmbia, Namíbia o el Brasil. Amb

aquesta decisió volíem enviar dos missatges: en primer lloc, un d'intern, adreçat a la nostra audiència i als participants tradicionals del fòrum i, en segon lloc, volíem enviar també un missatge als països d'Àfrica, Amèrica Llatina i Àsia per comunicar-los que les seves preocupacions també són nostres, i que han de ser escoltades. I la sessió va ser molt enriquidora, ja que vam poder veure que les inquietuds no són les mateixes que les que té Occident, sinó que estan vinculades als preus dels aliments i de l'energia o al deute extern, entre altres qüestions. I de nou a l'edició de 2024 hem repetit aquest format, que fa que les demandes del Sud Global puguin ser escoltades i compreses pels líders polítics occidentals. Això ens ajuda a conscienciar sobre el fet que molts problemes estan relacionats i que és essencial unir esforços per trobar solucions compartides. Voldria fer un incís sobre l'edició d'enguany, ja que vam dedicar una sessió a la crisi a Haití, que, com sabeu, comptarà amb la implicació activa de Kenya com a líder d'una missió multinacional de seguretat de les Nacions Unides, en un exemple de la tendència a una implicació més gran del Sud Global en la resolució de conflictes internacionals. Si bé aquest conflicte no obre els telenotícies al meu país, Alemanya, i em temo que també passa inadvertit en molts altres indrets, crec que des de fòrums com la Conferència de Múnic hem de tenir aquest paper més didàctic: emfasitzar i explicar les qüestions globals des d'òptiques i lideratges que no siguin exclusivament occidentals.

PM: En aquest apropament comú als desafiaments globals, tant del Nord com del Sud, diria que les aliances en són un element essencial. I la temptació és, en molts casos, l'establiment d'aliances amb els països anomenats *de mentalitat afí*, amb els quals es comparteixen certs valors o una interpretació coincident dels reptes globals. Tot i això, i reprenent la vostra afirmació que avui els reptes són comuns i globals –com ara el canvi climàtic o una pandèmia–, ens allunya aquest focus en els països afins de la solució compartida a la qual aspirem? Ho dic, perquè, en lloc de posar el focus en la naturalesa de l'actor, potser seria rellevant centrar-se en el contingut en si de l'aliança, fins i tot si no es comparteixen d'entrada els valors i els principis, de manera que es puguin establir aliances més focalitzades i efectives, en defensa dels béns públics globals, per exemple. Quina és la seva opinió al respecte? Són compatibles aquestes dues maneres d'abordar una aliança o, per contra, les considereu excloents?

CH: Aquesta pregunta és molt pertinent. Segons la meva opinió, no es tracta de triar una opció o l'altra, sinó que ambdues són perfectament vàlides. És molt lícit buscar aliances amb socis amb els quals es comparteixen idees afins, com poden ser els valors democràtics o certs interessos en particular, però en aquest moment resulta molt enriquidor i valuós –i aquesta visió l'ha desenvolupat el G7 darrerament– obrir-se a altres socis menys habituals i establir-hi un diàleg constructiu basant-se en uns interessos o en un projecte en comú. Per a mi, és essencial que les aliances tinguin un encaix en el marc de les Nacions Unides, és a dir, aprofitant tots els tractats i regulacions que tenim a l'abast, ja que representen l'entorn ideal en el qual es respecten i es reconeixen tots els actors de la mateixa manera.

PM: Ja que esmenteu les Nacions Unides, centrem-nos ara en la vigència del sistema multilateral actual. En els darrers anys hem estat testimonis de nombroses disputes, cosa que ha provocat un augment de la pressió en el mateix sistema multilateral, amb les Nacions Unides al capdavant. És evident que aquest model té mancances, les quals afloren a mesura que canvien els suports i les estratègies de les grans potències, sense el compromís de les quals no és possible gestionar amb èxit les crisis globals. Quina és la seva opinió sobre el sistema multilateral actual? Com podem reformar-lo perquè sigui més representatiu i capaç de fer front a les crisis globals que esmentàveu?

CH: Abans de fer qualsevol altra consideració, permeteu-me emfasitzar que hem de ser molt prudents a l'hora de donar per perdudes les organitzacions internacionals vigents, encara que pensem que no funcionen o que són ineficaces. Sincerament, crec que ara com ara no estem en condicions de crear una nova ONU, amb el consens majúscul i tot el sistema normatiu que això requeriria. Per tant, hem de centrar els esforços, d'una banda, a protegir i mantenir vigent aquest sistema i, de l'altra, a millorar la representativitat de l'organització i la seva eficàcia. Per exemple, si parlem del Consell de Seguretat, penso que hem de ser realistes i pensar en reformes factibles: sabem que cap de les cinc potències amb dret a veto al Consell no està disposada a cedir aquest poder, això és així. No obstant això, sí que hi ha la possibilitat real de canviar la composició del Consell, ja que per això calen dos terços dels vots a l'Assemblea General. Així doncs, estem davant una qüestió de voluntat política,

que requereix el compromís dels països per fer-ho possible. I passa el mateix en el cas d'altres organitzacions internacionals, com les financeres, que haurien de reflectir millor la imatge actual del món i dels fluxos financers, cosa que no succeeix. Si no ho fem, ens arrisquem que aquestes institucions, que són tan importants, i que no semblen tenir cap relleu, perdin legitimitat. Aquest hauria de ser el camí per reformar les institucions internacionals, sempre respectant l'ordre internacional basat en regles, com he dit anteriorment.

PM: Parlem ara una mica de la Unió Europea, que d'ençà que es va crear el 1957 ha estat i és un actor important d'aquest sistema multilateral basat en regles que esmentàveu. Tot i això, també avui la UE afronta múltiples desafiaments importants, com ara millorar la seva relació amb aquest Sud Global al qual fèiem referència anteriorment, i que es veu debilitada per la memòria del passat colonial europeu i per les crítiques relatives a la doble moral occidental. Segons el vostre punt de vista i amb la pretensió de reforçar el multilateralisme, quina considereu que haurien de ser l'aproximació i les prioritats de la UE respecte al Sud Global?

CH: Com sabeu, la Unió Europea es va fundar com un projecte de pau, i en bona part gràcies a ella hem gaudit del període de pau i estabilitat més llarg de la història del continent. Aquesta realitat és irrefutable i, per això, hem de preservar-la tant sí com no. La UE també defensa uns valors i principis que queden reflectits en els seus tractats, i que han d'imperar a l'hora d'establir relacions amb altres estats. Tanmateix, això ha de ser compatible amb una aproximació oberta i flexible cap a altres països, que eviti les actituds paternalistes de temps passats i que tingui en compte que sovint els valors i els principis dels nostres interlocutors no es correspondran amb els nostres. Hem de trobar vies perquè això no sigui un obstacle a l'hora de desenvolupar bones relacions i establir marcs de cooperació efectius amb altres països. La UE ha de reconèixer que hi ha altres visions del món, i escoltar i reconèixer aquestes realitats polítiques, amb l'objectiu d'assolir acords i promoure la cooperació internacional que ens permeti encarar amb èxit els reptes comuns que ens ofereix el futur, que no són pocs. Per la meva experiència a les Nacions Unides, tinc el convenciment que els països del Sud Global volen col·laborar amb la UE, i crec que aquesta és una oportunitat que no podem desaprofitar.

PM: Per acabar aquesta conversa, us voldria proposar l'exercici, sempre agosarat, d'imaginar el futur: com creieu que seria un ordre internacional en què el Nord i el Sud Global haguessin establert una dinàmica de relació d'igual a igual? Quins canvis haurien d'haver fet les organitzacions internacionals per aconseguir-ho? Seria, segons la vostra opinió, un món més segur i estable, o tot el contrari?

CH: Crec que molts dels elements pels quals em pregunteu han aparegut d'una manera o una altra durant aquesta conversa. En primer lloc, és imperatiu que des d'Occident ens desprenguem de les actituds paternalistes i que parlem menys i escoltem més; aprendre a escoltar em sembla essencial, si el que volem és atendre les preocupacions i les necessitats vitals dels països d'Àfrica, Amèrica Llatina i Àsia. Permeteu-me posar-vos un exemple que crec que il·lustra aquest canvi de paradigma: durant les últimes

dècades, el meu país, Alemanya, ha reclamat amb insistència un seient permanent al Consell de Seguretat de l'ONU. A parer meu, la nostra demanda és perfectament legítima, ja que Alemanya és el segon contribuent al sistema de les Nacions Unides, i també el segon contribuent de l'ajuda per al desenvolupament. Tanmateix, no ens podem aïllar de la realitat que ens envolta i que ens aporta altres elements que hem de tenir en compte. El primer és que a finals d'aquest segle la població europea suposarà tan sols el 5% de la població mundial i, malgrat això, els europeus comptem amb dos seients permanents –i amb dret a veto– al Consell de Seguretat, que ocupen França i el Regne Unit. No és previsible que augmenti la quota europea, per la qual cosa, la solució més senzilla seria que París o Londres ens cedissin el seu lloc. Però no ens enganyem, aquesta possibilitat gairebé és ciència-ficció, ja que crec que encara no ha nascut el líder polític capaç de plantejar una possibilitat així. Per tant, per molt legítima que sigui la nostra demanda, els alemanys hem d'acceptar la realitat i potser reconèixer que el pes d'Europa a les organitzacions internacionals ja és molt gran. O potser plantejar-nos una lògica de rotacions –per exemple, com en el cas del Consell de Drets Humans de l'ONU–, que també hauria de donar cabuda als països del Sud Global. La meva impressió és que aquesta hauria de ser la línia que caldria seguir, no només pel que fa al Consell de Seguretat, sinó també amb els organismes financers internacionals. Ens agradi més o menys, crec que hem de renunciar a certs privilegis per poder donar més veu i drets al Sud Global, i que les institucions internacionals esdevinguin més representatives i legítimes. I així ho hem intentat fer en les darreres sessions de la Conferència de Seguretat de Múnic, obrint el debat a la participació de països del Sud, perquè crec que és urgent i pertinent fer-ho. En cas contrari, ens arrisquem a deteriorar de tal manera les normes del sistema internacional i els fonaments de les institucions que el sostenen que afavoreixi la imposició de la llei del més fort, en lloc de prevaldre l'imperi de la llei, com crec que hauria de ser.

PM: Moltes gràcies, ambaixador Heusgen, per haver-nos acompanyat avui aquí, per compartir amb nosaltres la vostra visió constructiva i basada en la vostra dilatada experiència diplomàtica de com opera el sistema internacional i com podem acomodar-lo als reptes d'un món canviant.

CH: Moltes gràcies al CIDOB per la invitació.

Aquesta entrevista és una síntesi editada d'una conversa més extensa que podeu consultar en format vídeo al canal de YouTube de CIDOB, a la qual es pot accedir a través del codi QR següent:

QUÈ ÉS EL SUD GLOBAL?

Un dels aspectes més criticats del concepte emergent del Sud Global és la seva indefinició, ja que no només és una agrupació informal de països, sinó que aquests països presenten entre ells grans disparitats geogràfiques i també de mida, població, riquesa o influència en el sistema internacional. La interpretació més habitual és que es tracta d'un grup heterogeni de països que no se senten prou representats en l'ordre internacional existent, el qual perceben desigual i favorable als interessos d'Occident. Un altre element comú és la memòria de la colonització occidental, que continua estant present i que suscita desconfiança i un cert ressentiment, cosa que s'ha vist agreujada recentment per l'accés desigual a les vacunes de la COVID. La gran heterogeneïtat del Sud Global es posa de manifest en analitzar les xifres i els posicionaments polítics dels seus membres, que manifesten en moltes ocasions interessos divergents.

UNA INFLUÈNCIA ECONÒMICA CADA COP MÉS GRAN

Aquests països tenen influència a través d'una identitat col·lectiva difusa, però que en algunes àrees, com l'econòmica, pot tenir un paper rellevant. La rivalitat creixent entre la Xina i els EUA, i en especial la seva recerca de socis, fomenta noves dinàmiques d'identificació col·lectiva que poden ampliar els marcs de les aliances internacionals partint de desafiaments comuns, com el deute extern, la fragilitat davant el canvi climàtic i la necessitat de desenvolupar l'economia i dotar-se d'infraestructures clau. El cost de pertànyer al Sud Global és molt baix i, a canvi, ofereix la possibilitat d'augmentar la seva influència a través del col·lectiu en algunes àrees, com la diplomàtica o la governança global.

POBLACIÓ MUNDIAL 2024

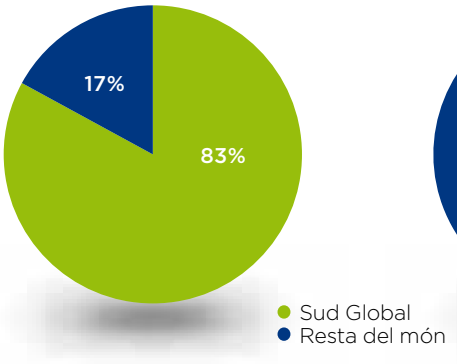

PARTICIPACIÓ EN EL PIB MUNDIAL 2022

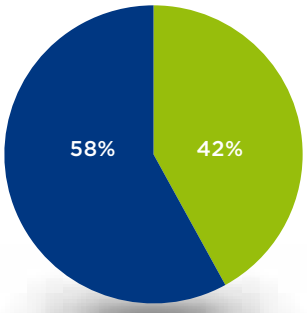

PAÏSOS DEL SUD GLOBAL*

* D'acord amb la classificació de la UNESCO i l'FMI

ANTECEDENTS

1955

1955 Conferència de Bandung: **Moviment de Països No-alineats** (MPNA)

1964

G-77. Grup de països en vies de desenvolupament i subdesenvolupats (avui comprèn 135 països)

1969

L'activista polític Carl Oglesby utilitza per primer cop el terme **Sud Global**

1980

La **Comissió Brandt** traça una divisió Nord-Sud en termes de desenvolupament econòmic

1999

Neix el **G20**, que inclou l'Aràbia Saudita, l'Argentina, el Brasil, la Xina, l'Índia, Indonèsia, Mèxic, Rússia, Sud-àfrica, Turquia i la Unió Africana

EL FUTUR: MÉS PES EN LA POLÍTICA I L'ECONOMIA INTERNACIONAL

Les projeccions econòmiques indiquen que el 2030 tres de les quatre economies més grans del món seran del Sud Global: la Xina, l'Índia i Indonèsia. D'altra banda, el 2050, de les deu economies més grans del planeta, set també pertanyeran a aquest grup. Aquest canvi econòmic ha coincidit amb una major visibilitat política. Els països del Sud Global es van afirmant cada cop més dins l'escena global, ja sigui amb la mediació de la Xina en l'apropament a l'Iran i l'Aràbia Saudita, o amb l'intent del Brasil d'impulsar un pla de pau per posar fi a la guerra a Ucraïna.

PERCENTATGE DEL PIB MUNDIAL (2000-2022, % PAÏSOS SELECCIONATS)

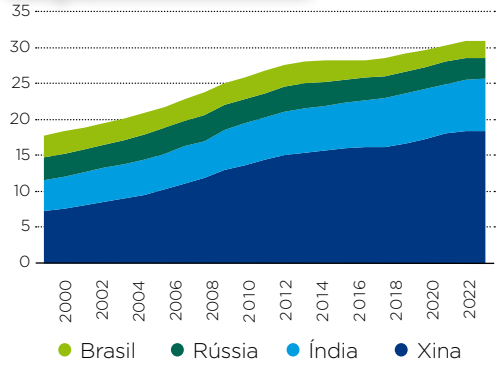

PIB PER CÀPITA (PPA, $ PAÏSOS SELECCIONATS 2022)

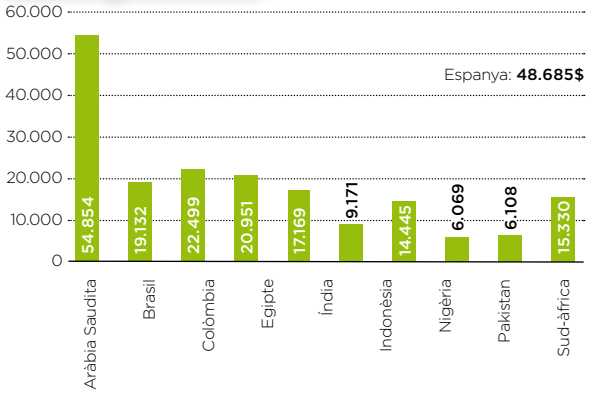

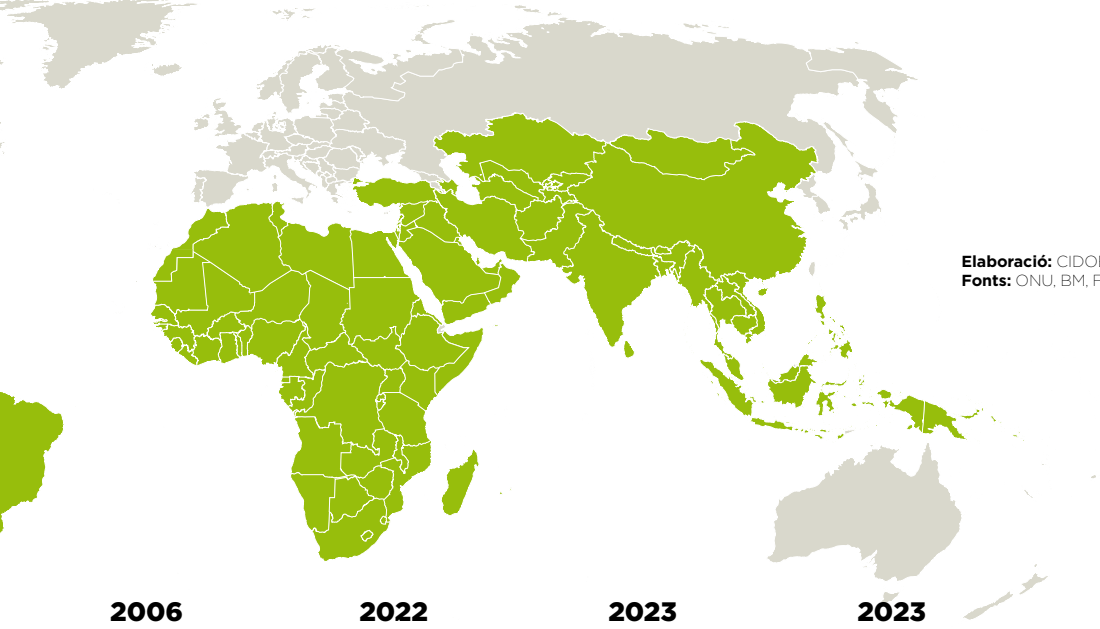

Elaboració: CIDOB
Fonts: ONU, BM, FMI, UNCTAD i Statista.com

2006

Neixen els **BRICS** (Brasil, Rússia, l'Índia, la Xina i Sud-àfrica)

2022

Guerra Rússia-Ucraïna. 34 països del Sud Global s'abstenen de condemnar l'agressió en l'Assemblea General de l'ONU

2023

L'Índia acull dues conferències sobre ***Voice of Global South***, amb més de 125 països assistents

2023

Guerra entre Israel i Hamàs a Gaza. Sud-àfrica acusa Israel de genocidi davant la CIJ de la Haia (gener de 2024)

2024

Ampliació dels BRICS a Egipte, l'Iran, els Emirats Àrabs Units, l'Aràbia Saudita i Etiòpia

EL SUD GLOBAL I LA INTEL·LIGÈNCIA ARTIFICIAL: RUPTURA O INTEGRACIÓ?

Tot i que ens trobem encara als inicis del seu desenvolupament, la Intel·ligència Artificial (IA) promet revolucionar les societats d'arreu del món des dels punts de vista econòmic, social i polític. Segons càlculs de la consultora PwC, la IA podria generar 15,7 bilions de dòlars per a l'economia global el 2030. No obstant això, i excloent-ne la Xina, només 1,7 d'aquests bilions s'originarien al Sud Global. El repte és que la transició a la nova economia de la IA sigui també beneficiosa i inclusiva i que no es limiti a amplificar les desigualtats ja existents.Les desigualtats existeixen no només entre el Nord i el Sud Global, sinó també entre els països del Sud.

ÍNDEX DE PREPARACIÓ DAVANT LA INTEL·LIGÈNCIA ARTIFICIAL (IA)

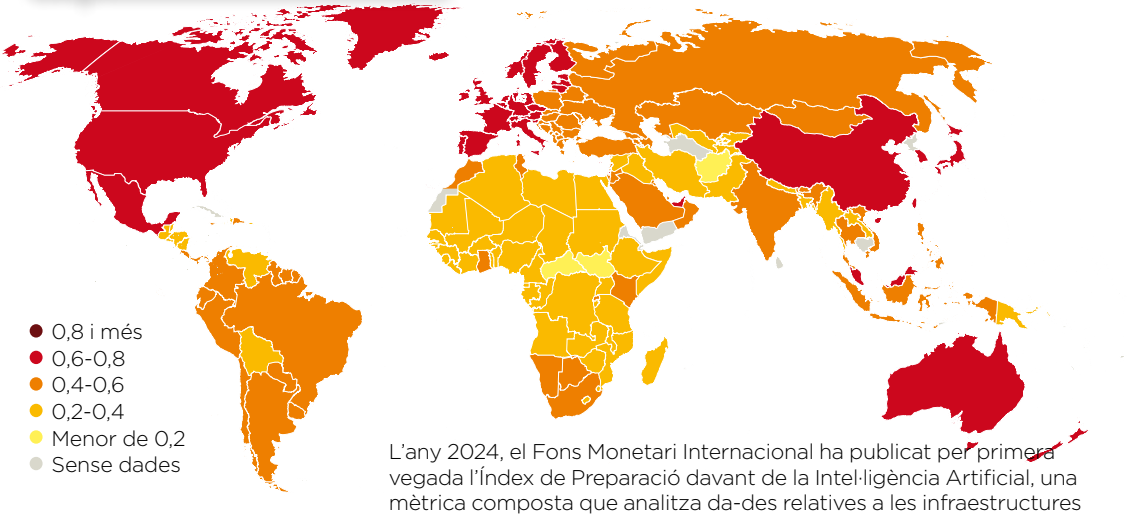

L'any 2024, el Fons Monetari Internacional ha publicat per primera vegada l'Índex de Preparació davant de la Intel·ligència Artificial, una mètrica composta que analitza da-des relatives a les infraestructures digitals, el capital humà, la regulació del mercat de treball i de la IA. Com més alt és el valor de l'índex, millor la preparació.

LA IMPORTÀNCIA DE TENIR UNA ESTRATÈGIA

Existeix una correlació clara entre la capacitat computacional dels models i les despeses d'entrenament, per la qual cosa es preveu que sigui cada cop més difícil posar-se al capdavant de la innovació en IA començant de zero, motiu pel qual es poden produir patrons de dependència i de colonització de les dades.
Pel risc de quedar a mercè de tercers, molts països han publicat estratègies nacionals d'IA, amb vistes a marcar-se objectius i prioritats i també incentivar marcs legislatius que puguin prevenir els efectes negatius de la IA.

ANY DE PUBLICACIÓ DE L'ESTRATÈGIA NACIONAL D'IA (2023)

2017 Canadà, Finlàndia, **Xina**.
2018 Alemanya, França, **Índia**, **Maurici**, **Mèxic**, Suècia.
2019 **Argentina**, **Bangladesh**, **Colòmbia**, Dinamarca, **Egipte**, **Emirats Àrabs Units**, Eslovàquia, Estats Units d'Amèrica, Estònia, Japó, Lituània, Luxemburg, Malta, Països Baixos, Portugal, **Qatar**, República Txeca, Romania, **Rússia**, **Sierra Leone**, Singapur, **Uruguai**, **Xile**, Xipre.
2020 **Algèria**, **Aràbia Saudita**, Bulgària, Corea del Sud, Croàcia, Espanya, Grècia, Hongria, **Indonèsia**, Letònia, Noruega, Polònia, Sèrbia, Suïssa.
2021 Àustràlia, Àustria, **Brasil**, Eslovènia, **Filipines**, **Hong Kong**, Irlanda, **Malàisia**, **Perú**, Regne Unit, **Tunísia**, **Turquia**, Ucraïna, **Vietnam**.
2022 Bèlgica, **Ghana**, **Iran**, Itàlia, **Jordània**, **Tailàndia**.
2023 **Azerbaidjan**, **Bahrain**, **Benín**, **Etiòpia**, **Iraq**, Israel, **República Dominicana**, **Ruanda**.

Elaboració: CIDOB
Fonts: *AI Index report 2024*, Stanford U.; Okolo, Ch., *AI in the Global South: Opportunities and Challenges towards a more includive governance*, Brookings, noviembre de 2023; Zulhusni, M., *China vs the US in AI race: America leads, China playing catch up*, Techwire Asia, desembre de 2023; Melina, G., *Mapping the World Readiness for Artificial Intellgince Shows Prospects Diverge*, juny de 2024, FMI.

PERCENTATGE DE POBLACIÓ QUE HA UTILITZAT INTERNET EN ELS ÚLTIMS TRES MESOS (1990-2022, PER CONTINENT)

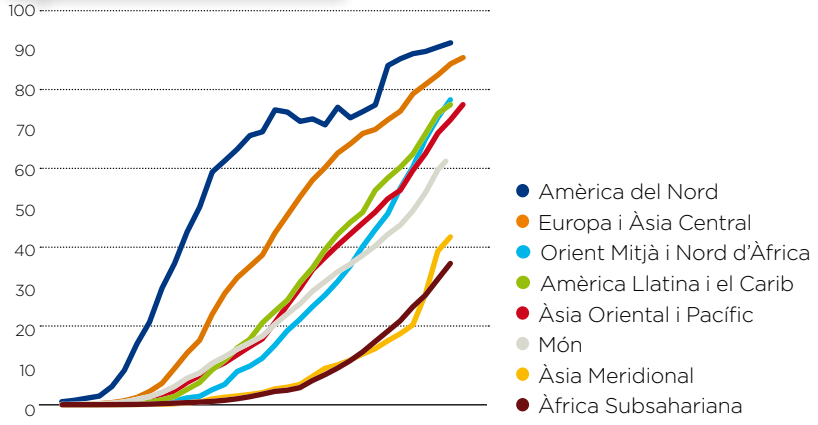

LES INFRAESTRUCTURES SÓN CLAU

La creació d'un ecosistema tecnològic que pugui aprofitar la implantació de la IA depèn en bona mesura de les infraestructures bàsiques, com l'accés a la xarxa o a l'electricitat, que en alguns espais del Sud Global, en especial en entorns rurals i a l'Àfrica subsahariana, segueix essent un repte. Ho és també la formació de professionals i tècnics.

LA RIVALITAT TECNOLÒGICA

La Xina i els EUA es disputen el lideratge en aquest terreny, que, de moment, exerceixen els EUA gràcies als avenços de Microsoft (OpenAI, ChatGPT) i dels processadors Nvidia, i amb l'ajuda crucial de sancions sobre components concrets mitjançant la «guerra del xip», que han posat en dificultats empreses xineses d'IA, com SenseTime o Baidu. El país asiàtic segueix al capdavant quant a nombre de patents en el sector de la IA (61% vs. 21%). No obstant això, ha perdut impuls en el mercat global i, degut també a les seves pròpies restriccions (per exemple, per accedir al Gemini de Google), tendeix a focalitzar-se en el mercat domèstic.

NOMBRE DE MODELS PRINCIPALS D'APRENENTATGE AUTOMÀTIC CREATS, PER CADA ZONA GEOGRÀFICA (2003-2023)

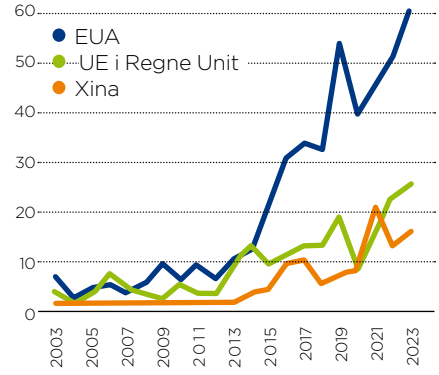

ESTATUS DE LES PATENTS SOL·LICITADES PER CADA ZONA GEOGRÀFICA (MILERS)

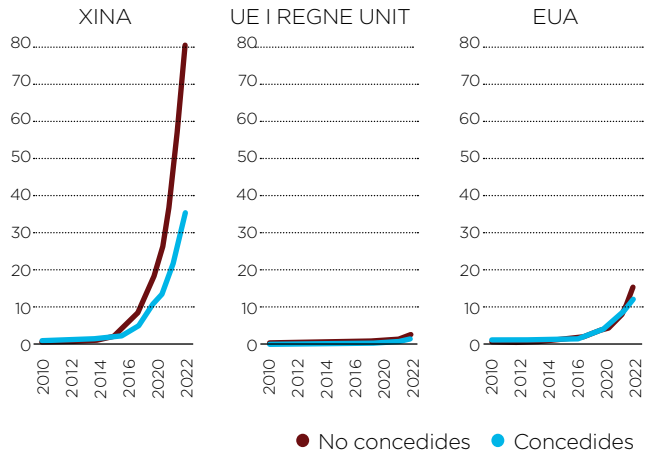

ÍNDIA: LLUMS I OMBRES DE LA IA

L'Índia té una posició ambivalent davant la IA. D'una banda, la IA posa en perill la majoria dels llocs de treball creats en el florent sector dels serveis digitals, però, al mateix temps, pot afavorir molts altres sectors de l'economia. El 2020, les empreses índies varen ser les segones en l'adopció de la IA a Àsia (després de la Xina). L'Índia és també des de 2010 el quart país del món en nombre de publicacions acadèmiques centrades en la IA i el vuitè en nombre de patents. A més, el país acull el centre IBM Research des de 1998, el Microsoft Research Lab des de 2005 i el Google AI Research Lab des de 2019.

EL REPTE DE COORDINAR AGENDES: QUÈ PREOCUPA REALMENT AL SUD GLOBAL?

Les principals potències de l'anomenat «Nord Global» van observar amb consternació el resultat de les votacions de condemna de la invasió russa d'Ucraïna a l'Assemblea General de les Nacions Unides (AGNU), que va revelar un distanciament i una pèrdua d'influència en la capacitat de liderar i, en certa mesura, d'imposar les seves prioritats a la resta dels països, especialment als que s'identifiquen amb el Sud Global. La sensació és que existeix una desconnexió real entre les agendes de les grans potències internacionals i les dels països més pobres o en desenvolupament del Sud, que pateixen problemes socials urgents, econòmics, climàtics o d'estabilitat política que queden relegats a un segon pla quan no s'alineen amb els interessos de les grans potències.

REPTES DEL SUD GLOBAL: UNA CADENA DE PROBLEMES QUE ES RETROALIMENTEN

Pobresa i desigualtat
La COVID-19 va tenir un impacte negatiu sobre l'objectiu de reduir la pobresa, que, segons el Banc Mundial, torna a augmentar i gairebé en exclusiva al Sud Global. S'hi suma el fet que, amb l'excepció de Singapur, els 50 països més desiguals del món són del Sud.

Salut i accés a la sanitat
Tot i els avenços de les darreres dècades, la taxa de mortalitat d'un nounat a l'Àfrica és 14 cops més alta que la d'un europeu o un nord-americà. A aquest fet s'afegeixen la persistència de malalties com la malària, la tuberculosi i el VIH/sida i la dificultat per accedir a medicaments essencials.

El repte de l'educació
Si bé la despesa total respecte al PIB en educació dels països amb baixos ingressos ha augmentat en la darrera dècada (del 3,1 al 3,6%), la despesa per càpita es manté estable degut a l'augment de la població, especialment a Àfrica.

Canvi climàtic i degradació ambiental
El Sud Global és més vulnerable a fenòmens meteorològics extrems, a l'augment del nivell del mar, la contaminació o la desforestació degut a una major exposició al canvi climàtic i als recursos limitats d'adaptació. Segons el Banc Mundial, el 2050 un total de 143 milions d'habitants del Sud Global seran desplaçats climàtics.

Seguretat alimentària
Les crisis alimentàries s'acarnissen amb els països de baixos ingressos, on als problemes de producció s'afegeix el de les importacions d'aliments. Les 18 crisis alimentàries greus declarades el 2023 pel Programa Mundial d'Aliments afectaven països del Sud. Això coincidia, a més, amb una caiguda del suport humanitari i el repunt dels conflictes armats.

Inestabilitat política i auge dels conflictes
Actualment, es registra el major nombre de conflictes armats des del final de la II Guerra Mundial, que es concentren de manera aclaparadora al Sud Global, en especial a l'Orient Mitjà i al nord d'Àfrica. Entre molts altres perjudicis, això desvia a Defensa fons que d'altra manera podrien destinar-se al desenvolupament.

Migracions i desplaçaments forçats
Un terç de totes les migracions del món es produeixen entre països del Sud, principalment de la mateixa regió o entre Àsia meridional i l'Orient Mitjà, que ha esdevingut el principal corredor migratori Sud-Sud. A més, el 75% dels refugiats del món són a països d'ingressos baixos i mitjans.

Infraestructures i connectivitat
Alguns països del Sud encara no garanteixen al conjunt dels seus ciutadans serveis tan essencials com l'accés a l'electricitat, l'aigua corrent o Internet. A això s'afegeix la situació precària d'infraestructures bàsiques de transport o de sanitat, un terreny en el qual la Xina ha estat particularment activa a través de la Iniciativa de la Franja i la Ruta.

EL DEUTE: UNA CÀRREGA CADA COP MÉS PESADA

El problema del deute és un dels més urgents i complexos de resoldre per als països del Sud Global, ja que, a més d'augmentar de volum, genera una espiral d'interessos i despeses associades que són més alts per als països menys desenvolupats. Els països altament endeutats són més vulnerables a les crisis econòmiques i, en cas de disminució dels ingressos públics, contreuen més deute. Cada cop més són deutes que depenen menys d'institucions multilaterals o de fons públics i més d'entitats privades, fet que dificulta la concertació de solucions polítiques. El 2023, el deute total dels països en desenvolupament va arribar al 30% del total mundial, un augment significatiu respecte al 16% de 2010.

EL DEUTE CREIX MÉS AL SUD, QUE, A SOBRE, ÉS QUI PAGA MÉS

DEUTE PÚBLIC TOTAL (ÍNDEX 100= DEUTE EL 2010)

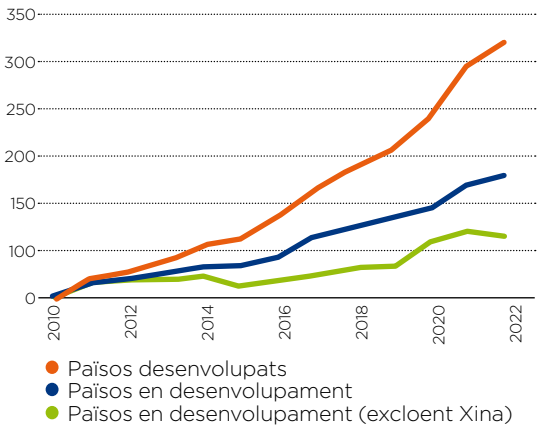

COST DELS BONS DE DEUTE 2022-2023 (TIPUS D'INTERÈS, %)

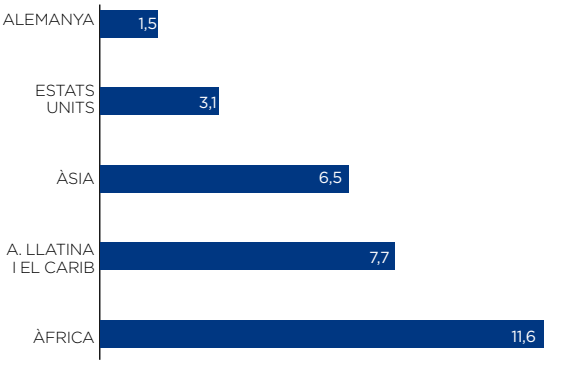

Elaboració: CIDOB
Font: UNTRADE, *A World of Debt: A Growing burden for global Prosperity, Informe 2024*; Banc Mundial, *Food Security Update*, juliol de 2024; *UNESCO, Global Monitoring Report* 2023;

EL DEUTE COM A MOTOR DE LA DESIGUALTAT

De la mateixa manera que succeeix entre particulars, el deute té el component injust que els qui més el necessiten són els que el paguen més car. Això resulta particularment greu en el cas d'Àfrica, on el deute creix més que el PIB. En conseqüència, el nombre de països africans amb un deute per sobre del 60% del PIB ha passat del 25% al 45% en la darrera dècada. En força casos, el 2022 la despesa dels interessos del deute va ser superior a la despesa pública en educació o en salut. Per aquest motiu, cada cop són més els països del Nord i del Sud que reclamen una reforma de l'arquitectura financera internacional, fet que pot ser un punt de convergència de l'agenda internacional.

DESPESA PÚBLICA PER CAPITA EN EL PAGAMENT NET DELS INTERESSOS DEL DEUTE, EDUCACIÓ I SALUT ($, 2020-2022)

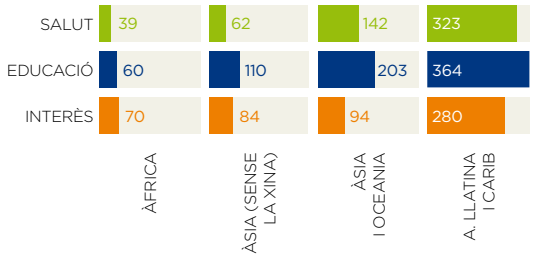

Nota: la despesa equival a la despesa agregada per als països en desenvolupament. Per interès, s'entén el pagament net d'interessos.

PAÏSOS QUE RECLAMEN UNA REFORMA DE L'ARQUITECTURA FINANCERA MUNDIAL (MENCIONS EN DISCURSOS DAVANT L'ASSEMBLEA GENERAL DE L'ONU, 2023)

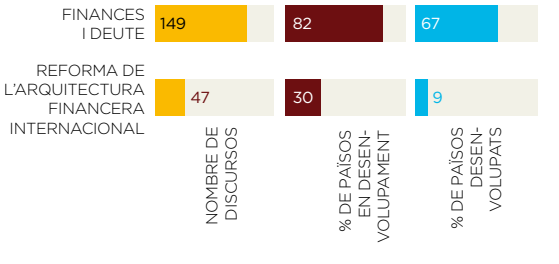

Nota: dades a partir de l'anàlisi de 192 discursos pronunciats durant la 78a sessió de l'AGNU, els dies 19-23 i 26 de setembre de 2023.

L'AUGE DE LA NOVA DRETA INTERNACIONAL

L'AUGE DE LA ULTRADRETA: UNA AMENAÇA PER A LA UNITAT OCCIDENTAL?

LA PERILLOSA TRANSFORMACIÓ DE LA DRETA CONVENCIONAL

PER QUÈ LES DEMOCRÀCIES EUROPEES VIREN CAP A L'EXTREMA DRETA?

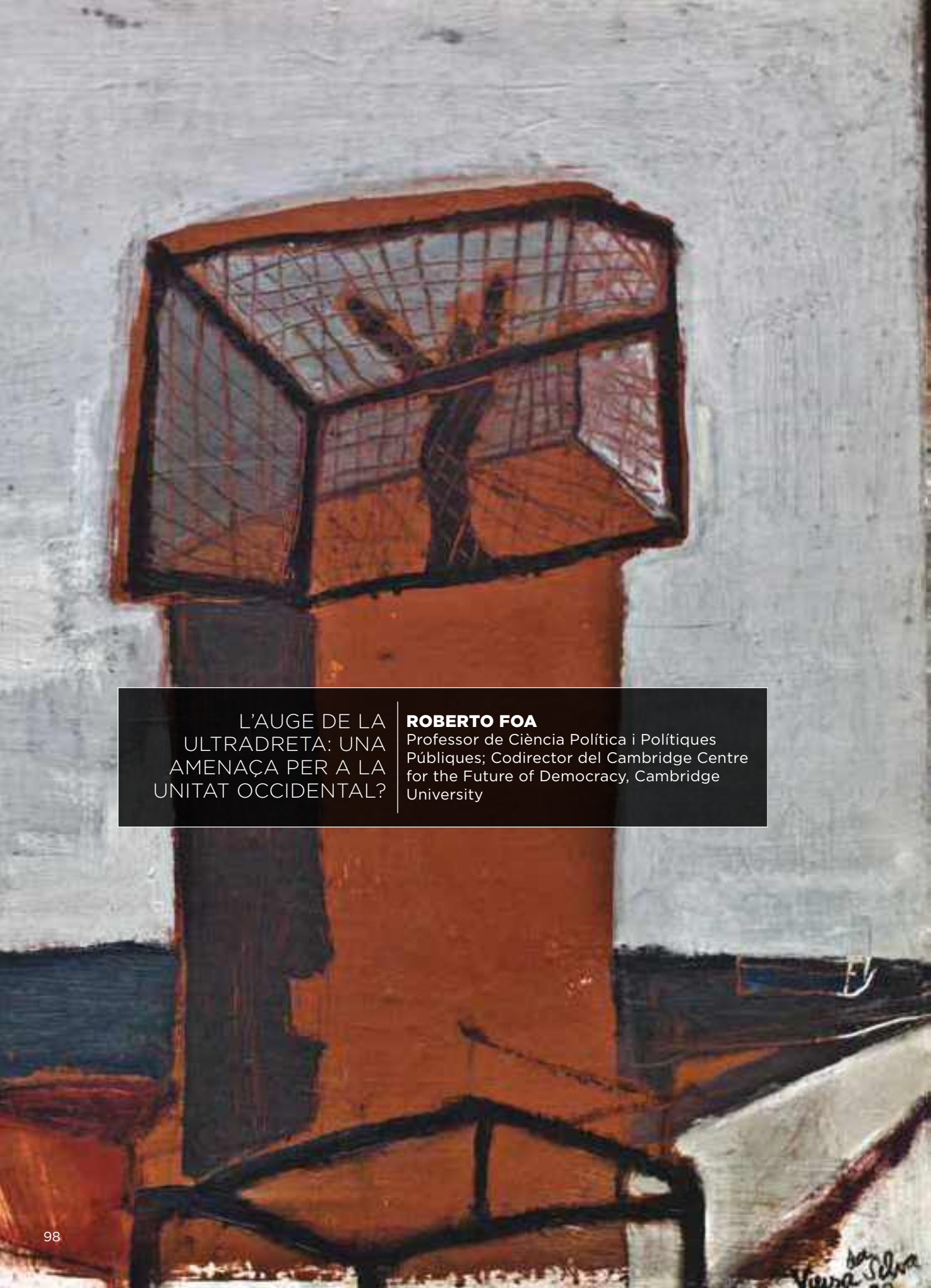

L'AUGE DE LA ULTRADRETA: UNA AMENAÇA PER A LA UNITAT OCCIDENTAL?

ROBERTO FOA
Professor de Ciència Política i Polítiques Públiques; Codirector del Cambridge Centre for the Future of Democracy, Cambridge University

En l'última dècada hem estat testimonis d'un ascens electoral dels partits d'extrema dreta a països d'arreu del món que ha afectat tant les democràcies occidentals –com Itàlia o els Països Baixos–, com les societats en desenvolupament –com l'Índia, Turquia o el Brasil–. Davant d'aquesta avançada, cal preguntar-se: aquest moviment respon a un rebuig unànime de les institucions i dels valors liberals? I, en cas que així sigui, fins a quin punt això posa en perill la unitat de les democràcies globals davant de l'amenaça creixent de les grans potències autoritàries?

En aquest article contradic tots dos supòsits, per les raons que exposaré breument a continuació. En primer lloc, les dades comparades de les enquestes dutes a terme en diferents llocs del món no revelen una simpatia diferencial per part dels votants de l'extrema dreta cap als poders autoritaris, inclosa Rússia i el seu president, Vladímir Putin. Encara més, aquest potencial vector ha quedat encara més desmentit després de la invasió d'Ucraïna, que ha erradicat gran part de la simpatia residual que podia quedar per Rússia.

En segon lloc, tenim l'evidència que els diversos moviments d'extrema dreta tenen en realitat poca cosa en comú, més enllà del fet de situar-se a la dreta dels partits de la dreta convencional als seus respectius països. Veure'ls com una mena de front unitari sobreestima el seu potencial de cooperació, mal interpreta els seus objectius i genera expectatives que poc tenen a veure amb les posicions que els seus líders podrien adoptar realment en matèria de política exterior, si arribés el cas que assumissin aquesta responsabilitat política. En lloc de recórrer a la imatge d'una onada global ultraconservadora, suggereixo compartimentar el fenomen dels nous partits de dreta en quatre grans categories: els ultraconservadors, els populistes nativistes, els autoritaris nacionalistes i els llibertaris. De tots ells, només el nacionalisme autoritari planteja una oposició veritable a l'ordre de seguretat occidental, però aquest moviment ideològic és relativament poc comú a Occident; per contra, els partits de la dreta llibertària i conservadora tendeixen a adoptar una orientació prooccidental.

Finalment, si bé els populistes de dreta adopten un enfocament mercantilista de les relacions exteriors, en què tenen cabuda també les amenaces als seus aliats democràtics i el diàleg amb líders autoritaris, això sol ser més aviat una estratègia de negociació més que no pas una preferència ideològica essencial. Fins i tot en aquells casos en què els líders populistes amenacen de pertorbar l'aliança occidental des de dins –per exemple, el veto de Recep Tayyip Erdogan sobre l'ampliació de l'OTAN a Suècia, o el de Viktor Orbán al si del Consell Europeu–, han tendit a causar més retards que pertorbacions importants. Va passar una cosa similar durant la presidència de Donald Trump (2017-2021) als EUA; a la pràctica, el president no va fer concessions als líders autoritaris amb els quals es va dignar a entrevistar-se durant el seu mandat, que, en termes generals, va seguir el camí de la rivalitat estratègica i no el de la cooperació.

L'extrema dreta segons les enquestes: dades empíriques

Per començar, hem de considerar críticament el supòsit que vincula l'avenç dels partits de dreta amb la fragilitat de la unitat geopolítica occidental, és a dir, la creença que aquests partits reflecteixen una actitud confrontativa dels valors liberals occidentals, coordinada internacionalment des de fora d'Occident, i, més específicament, des de Moscou. Certament, això és el que al Kremlin li agradaria que creguéssim. Segons s'afirmava en una entrevista difosa per *Sputnik* (agència de notícies russa en llengua estrangera), Rússia

s'ha convertit actualment en l'«emblema del conservadorisme internacional i la defensa de la cultura tradicional europea, el cristianisme, els valors tradicionals i la família», i és avui «el país de referència per als conservadors clàssics occidentals»[1].

Tanmateix, les dades mostren que aquesta afirmació està mancada de fonament. Durant més de dues dècades, el projecte Pew Global Attitudes Survey ha estat fent una enquesta a mostres representatives de ciutadans de diversos països a qui se'ls demana l'opinió sobre les potències mundials. En una de les seves qüestions principals, interroga els entrevistats sobre la seva percepció d'altres països del món i, en particular, si la seva opinió sobre Rússia, la Xina o els Estats Units és molt favorable, una mica favorable, una mica desfavorable o molt desfavorable. També demana als enquestats que se situïn, en l'eix polític esquerra-dreta, entre un valor d'1 (extrema esquerra) i 7 (extrema dreta). Això ens permet examinar les actituds sobre política exterior dels enquestats d'extrema dreta a tot el món i veure el seu nivell d'afinitat amb les potències autoritàries i amb les occidentals. Si seleccionem únicament els enquestats que s'ubiquen a l'extrema dreta de l'espectre polític –definit com un valor de 6 o 7 en l'eix esquerra-dreta–, podem veure el resultat al Gràfic 1, que compara per països el seu posicionament en relació amb Rússia i el bloc dels Estats Units i la Unió Europea.

De manera resumida podem afirmar que, de mitjana, avui dia no hi ha cap país en què els partidaris de l'extrema dreta sentin més afinitat per Rússia que pels Estats Units o la Unió Europea. En alguns països d'Europa Central o Amèrica Llatina podem observar certa neutralitat entre Occident i els seus rivals, però la resta de països comparteixen les mateixes preferències atlantistes que el públic en general. Passa el mateix si examinem les dades sobre les opinions respecte a Vladímir Putin. Quan, a l'enquesta de 2022, es va preguntar directament als entrevistats quanta confiança dipositaven en el líder rus, el 70% dels enquestats d'extrema dreta va declarar no tenir-hi, en absolut, cap confiança (la resposta més negativa de les que s'oferien), una resposta similar a les opinions de la població en general. I el resultat és similar si ens fixem en els enquestats que donen suport a partits específics considerats d'extrema dreta. A França, el 75% dels entrevistats que es van identificar com a partidaris del Reagrupament Nacional (RN) de Marine Le Pen també van expressar una total falta de confiança en Putin. Resultats semblants es mostraven entre el 65% dels partidaris de la Lliga a Itàlia, el 73% dels partidaris de VOX a Espanya, el 85% dels partidaris de Geert Wilders als Països Baixos i un aclaparador 95% dels votants del Partit Llei i Justícia (PiS) a Polònia. Fins aquí arriba, per tant, el suport de l'extrema dreta a escala mundial al lideratge rus.

Però, a què es deu aquesta impopularitat de Rússia entre els moviments d'extrema dreta? Malgrat que fa una dècada el règim de Putin va aconseguir apropar-se als moviments d'extrema dreta a l'estranger, aquesta afinitat amb Rússia –i també amb la Xina– s'ha deteriorat ràpidament en els últims deu anys en totes les democràcies liberals (Gràfic 2). La invasió d'Ucraïna, sens dubte, ha rematat aquest declivi, tot i que les dades ens mostren que ja havia començat molt abans. En aquest sentit, els votants d'extrema dreta han seguit el patró general de les seves respectives societats i, desmentint alguns temors que hi havia, no s'han materialitzat en una mena de quinta columna[2] russa.

1. Vegeu Sputnik (2023).

2. N. de l'Ed.: apareguda presumiblement en el context de la Guerra Civil espanyola, l'expressió quinta columna fa referència a individus o grups que treballen des de dins d'un dels dos bàndols d'una contesa bèl·lica a favor de l'enemic, per exemple, sabotejant infraestructures o en tasques d'espionatge i desinformació.

Diferenciació entre els partits i moviments de dreta

De la mateixa manera que hi ha poca afinitat entre els partits de dreta i Rússia, les dades indiquen que aquests partits i moviments tampoc tenen gaire afinitat entre si. Els esforços per establir una xarxa mundial d'extrema dreta, com el Fòrum Internacional Conservador de Rússia celebrat a Sant Petersburg el 2015, o l'intent, el 2018, de l'exassessor de Trump, Steve Bannon, de crear una aliança mundial de dretes –El Moviment–, han demostrat ser efímers i mediocres. De fet, fins i tot al Parlament Europeu, on l'espai ideològic entre els partits és molt més reduït i el nombre d'actors és menor, aquesta agrupació no ha estat possible i els polítics continuen dividits en diferents faccions que competeixen entre elles.

Això desmenteix que puguem parlar d'una gran onada global de dretes unitària; la imatge que més s'ajusta a la realitat és la de quatre moviments diferents i paral·lels, cadascun amb una lògica, uns valors i unes prioritats pròpies. Per explicar-los, la clau és diferenciar-los en funció de dos eixos clau de la seva ideologia: el seu grau de liberalisme social o de conservadorisme; i el seu posicionament en política exterior –és a dir, prooccidental o proautoritari–, com es mostra al Gràfic 3.

El grup més fàcil de comprendre és el nacionalisme autoritari, ubicat a l'extrem superior dret, que respon al que se sol entendre com a dreta extrema o radical, és a dir, partits que es mantenen en la tradició postfeixista del segle xx i que es caracteritzen pel rebuig dels valors democràtics, l'hostilitat envers les minories ètniques i una política exterior militarista. En les democràcies europees es veuen confinats als marges electorals, i alguns dels seus escassos exemples serien Alba Daurada a Grècia o el Moviment per a una Hongria millor (*Jobbik*) a Hongria. Tot i ser marginals a Occident, són una força creixent en moltes democràcies emergents, com exemplifiquen nítidament Putin a Rússia, el nacionalisme hindú a l'Índia o els partits israelians d'extrema dreta com *Israel Beiteinu* o els sionistes religiosos. Encara que se'ls sol associar a altres partits d'extrema dreta com a exemples d'un autoritarisme populista, en sentit estricte aquests moviments són més autoritaris que populistes.

Les dades comparades de les enquestes dutes a terme en diferents llocs del món no revelen una simpatia diferencial per part dels votants de l'extrema dreta cap als poders autoritaris

El nacionalisme autoritari resulta poc freqüent en l'actualitat a Europa, on la forma de mobilització de dreta més habitual és el nativisme populista, que trobem ubicat a l'extrem inferior dret de la taula. Al Parlament Europeu, aquests moviments formen el grup Identitat i Democràcia (ID) i els seus membres clau són el partit italià Lliga, de Matteo Salvini, el Partit per la Llibertat (PVV) de Geert Wilders o, abans de la sortida britànica de la UE, l'antic Partit de la Independència del Regne Unit (UKIP), de Nigel Farage. Al Regne Unit, el govern de Boris Johnson també podria incloure's dins d'aquesta categoria, així com als Estats Units, la presidència de Donald Trump.

El moviment dels nativistes populistes és bastant diferent del dels nacionalistes. Aquests últims pretenen ampliar les fronteres del seu país, mentre que els nativistes intenten tancar-les. Els objectius primordials dels nativistes consisteixen en una reducció de la immigració, la recuperació de la sobirania dipositada en les institucions

internacionals, el control del comerç i l'autonomia reglamentària. Potser violen les normes democràtiques liberals amb finalitats estratègiques, però, a diferència dels nacionalistes autoritaris, ho fan per conveniència i no per principis. Els nacionalistes autoritaris tenen una important càrrega ideològica, basada en valors civilitzacionals, en el col·lectivisme i en un propòsit històric, de vegades inculcats durant dècades a través de moviments com l'Associació de Voluntaris Nacionals (RSS) de l'Índia. La profunditat de l'arsenal discursiu dels nativistes, en canvi, no va més enllà d'uns quants lemes difosos a través de les xarxes socials.

Encara que els nativistes populistes de vegades agafen el control dels partits conservadors –com passa al Partit Republicà als Estats Units o al Partit Conservador a la Gran Bretanya–, els conservadors i els populistes tenen valors radicalment diferents. Mentre que els conservadors defensen les normes socials tradicionals, com la lleialtat a la família, l'obediència o la pietat religiosa, els populistes expressen el contrari: els seus dirigents –Trump, Johnson o, al seu dia, Silvio Berlusconi– destaquen pels seus estils de vida extravagants i els seus rampells irreverents. Abans de presentar-se al càrrec executiu, en alguns casos, acumulen un historial de suport a polítiques socialment

GRÀFIC 1. LLEIALTATS GEOPOLÍTIQUES DELS ENQUESTATS D'EXTREMA DRETA

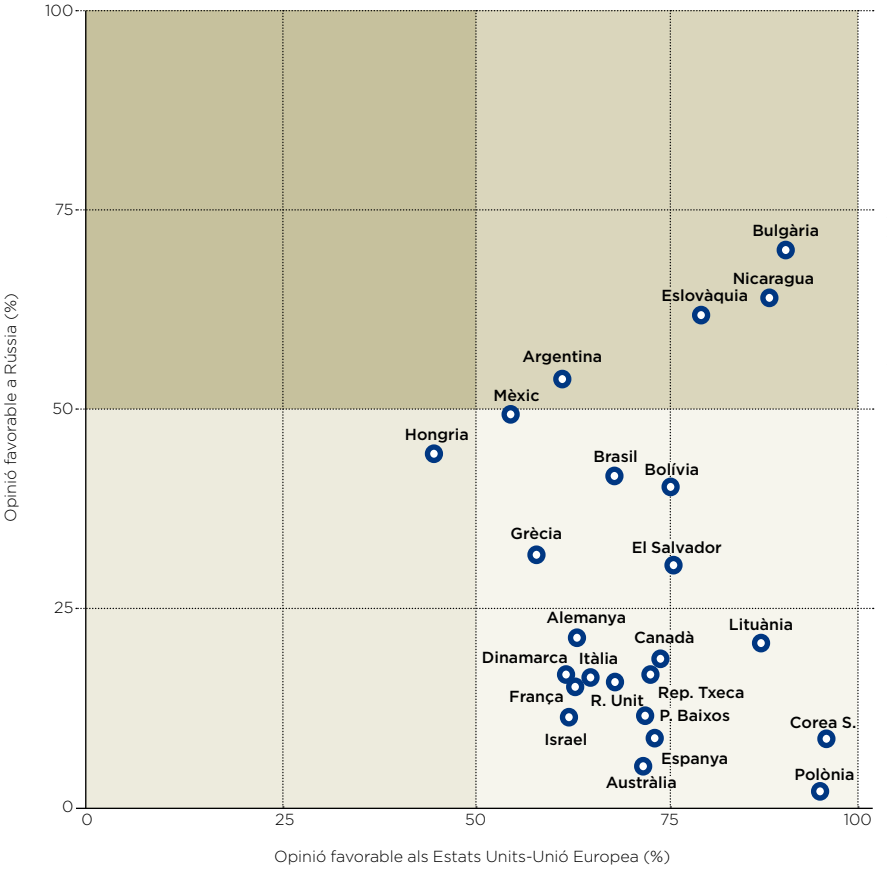

Nota: Mostra extreta de la *Pew Global Attitudes Survey* 2010-2022. La mostra recull únicament els enquestats que s'ubiquen a l'extrema dreta de l'espectre polític (valors 6 o 7 sobre una escala de 7, el punt mitjà dels quals és 4). Les dades de tots els països corresponen a l'enquesta anual més recent.
Font: elaboració pròpia de l'autor.
Elaboració: CIDOB

GRÀFIC 2. ACTITUDS CAP A RÚSSIA I LA XINA EN LES DEMOCRÀCIES LIBERALS

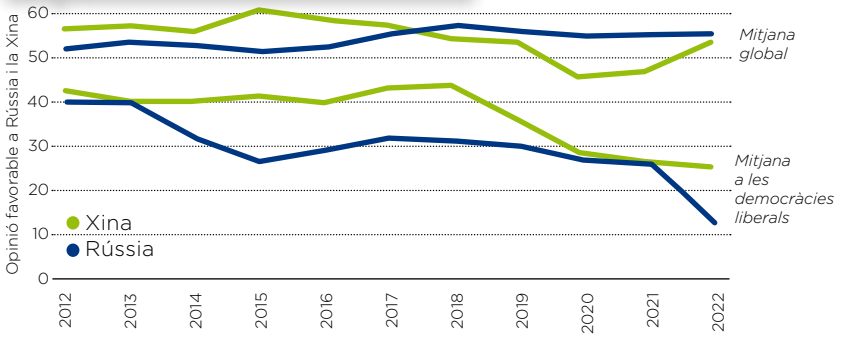

Nota: Dades harmonitzades de múltiples fonts.
Font: Foa, Roberto et al. «A World Divided: Russia, China and the West». Centre for the Future of Democracy (2022) (en línea) https://doi.org/10.17863/CAM.90281
Elaboració: CIDOB

GRÀFIC 3. TIPOLOGIA DE PARTITS I MOVIMENTS D'EXTREMA DRETA

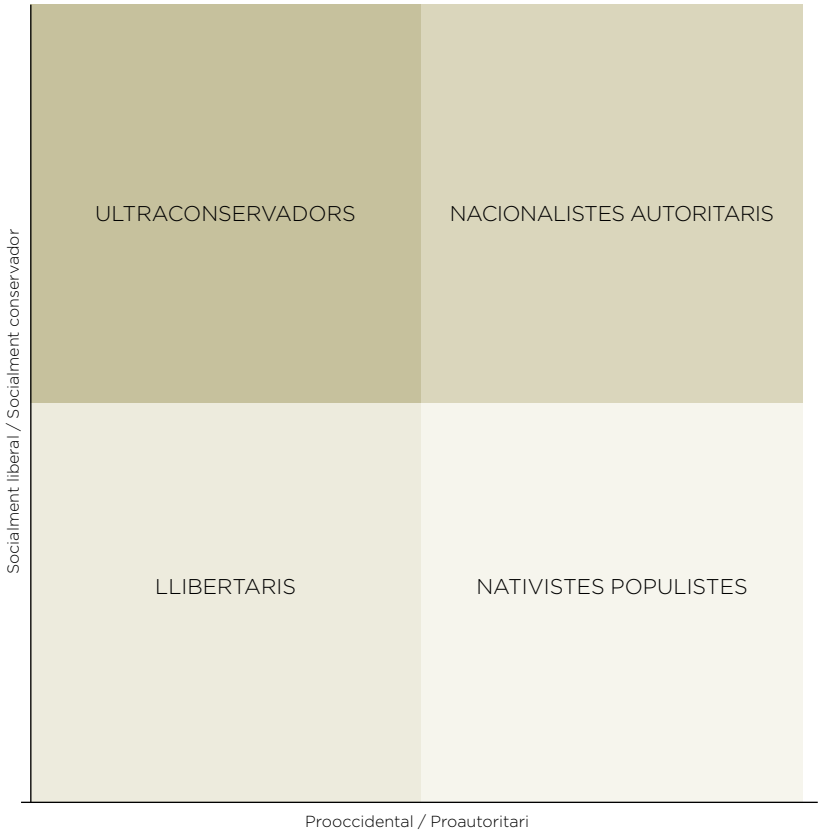

Font: elaboració propia de l'autor.

liberals en relació amb l'avortament, el divorci o els drets de les minories sexuals. En els sistemes proporcionals, ambdós corrents ocupen partits completament diferents i això els obliga a negociar per assolir coalicions –per exemple, entre els Germans d'Itàlia i la Lliga, a Itàlia, o el Likud i els partits religiosos, a Israel–. Quan tenen el camí lliure, els nativistes populistes poden adoptar posicions estridentment liberals, amb líders obertament homosexuals com Pim Fortuyn als Països Baixos o Alice Weidel a Alemanya, que fan de la tolerància a l'estil de vida o de la igualtat de gènere una base per a la seva oposició a la immigració procedent de societats no europees, especialment musulmanes.

Aquests polítics presenten una certa similitud amb la tercera facció de la dreta, els llibertaris. El referent més recent d'aquest grup és Javier Milei a l'Argentina, encara que també s'hi podria incloure la líder opositora veneçolana María Corina Machado o, a certa distància, el president equatorià Daniel Noboa. Com que se situen a la dreta pel que fa a qüestions econòmiques, de vegades se'ls inclou en les descripcions d'aquesta onada global de dretes; tanmateix, s'assemblen poc a altres categories a causa del seu liberalisme social, el seu suport a la democràcia i una lleialtat fermament prooccidental.

L'última categoria d'aquests moviments de dreta està formada pels ultraconservadors. Aquest moviment es diferencia tant dels nacionalistes com dels populistes per estar ideològicament arrelat en la tradició conservadora i en la demòcrata cristiana, encara que sigui en el seu extrem per la dreta. Al Parlament Europeu estan representats pel Grup dels Conservadors i Reformistes Europeus (CRE) i els seus membres fundadors se situen a la dreta del Partit de la Independència del Regne Unit (UKIP), el PiS de Polònia o els Germans d'Itàlia. Als Estats Units se'ls coneix com a paleoconservadors i en l'Administració Trump van estar representats per la figura del seu vicepresident, Mike Pence. Les seves prioritats polítiques són les qüestions socials, mantenint en gran manera les posicions de la centredreta moderada de fa una generació, però que han perdut gran part del seu suport a la majoria dels països occidentals. Malgrat ser qualificats a vegades d'autoritaris, seria més exacte dir que estan a favor d'un model de governança democràtica majoritari que garanteixi un poder executiu fort.

Gairebé tots els polítics de dreta poden encaixar en un d'aquests quatre grups, i poden apel·lar a membres dels altres grups per formar una coalició de govern. Saber exactament a quina categoria pertany un líder és clau per predir quins posicionaments polítics poden adoptar a l'hora d'assumir el càrrec i, en particular, quin enfocament donarà a les relacions i a la política exterior.

L'onada conservadora i les relacions internacionals

Com se situa cadascun d'aquests grups en els afers internacionals? De tots ells, potser el grup més fàcil de classificar és la dreta llibertària que, de les quatre categories, és la que mostra un suport més clar a les potències occidentals, incloses les institucions multilaterals occidentals com són el Fons Monetari Internacional (FMI), el Banc Mundial (BM) o l'Organització Mundial del Comerç (OMC). Per exemple, immediatament després de ser elegit president de l'Argentina, Javier Milei va volar a Washington DC per reunir-se amb membres de l'Administració Biden i alts funcionaris de l'FMI, on es va comprometre a alinear-se amb els valors occidentals. La tònica general és que els membres de la dreta llibertària expressen poc afecte per Rússia i menys encara per les autoritàries Xina i Iran.

A l'altre extrem de l'espectre, trobem una imatge força diferent: és el cas dels nacionalistes autoritaris. Si bé és cert que, a voltes, poden arribar a simpatitzar amb els governs occidentals quan això afavoreix els seus objectius estratègics –l'actual govern de Modi a l'Índia n'és un bon exemple–, es tracta d'una aliança per conveniència, i mai per convicció, ja que aquests governs representen un desafiament intrínsec a l'ordre internacional liberal. Els seus objectius i finalitats col·lideixen amb les normes internacionals, com ara la sobirania dels estats nacionals, el respecte dels drets humans o la igualtat de tracte de les minories dins de les seves fronteres. La violació d'aquests principis els fa entrar en conflicte directe amb institucions multilaterals com les Nacions Unides, grups de la societat civil global i alguns estats occidentals en particular –per exemple, duent a terme assassinats de dissidents a terres estrangeres, com ha estat el cas de Rússia a la Gran Bretanya, o presuntament de l'Índia al Canadà–. Encara que els governs occidentals poden passar per alt aquest tipus de violacions per motius diplomàtics, això genera un conflicte inherent amb la societat civil nacional, amb el respecte als drets humans o amb els grups d'oposició exiliats, la influència política dels quals fa que Occident sigui un soci poc fiable per aquests governs. D'altra banda, líders com Vladímir Putin, Narendra Modi o Benjamin Netanyahu comparteixen entre si una visió civilitzacional de la pertinença i el propòsit nacional, així com la creença en la preeminència de l'interès nacional sobre els drets humans individuals.

La invasió d'Ucraïna ha marginat qualsevol suport residual que Rússia pogués tenir entre l'electorat occidental, fins i tot entre els votants dels partits d'extrema dreta

La qüestió resulta més complexa quan abordem el posicionament dels dos moviments de dreta restants: els ultraconservadors i els nativistes populistes. D'aquests dos grups, potser són els ultraconservadors els més incompresos en relació amb la seva lleialtat geopolítica. Malgrat que partits com Germans d'Itàlia o el PiS a Polònia tenen punts de vista sobre els drets de les persones transgènere, l'adopció per part d'homosexuals o l'avortament que no coincideixen amb el consens progressista d'altres parts d'Occident, aquests líders mostren pocs signes de simpatia amb els seus homòlegs a Moscou i a altres països. Comparteixen més aviat la preferència general dels conservadors per un vincle transatlàntic fort, la pertinença a l'OTAN i l'oposició a la influència regional de la Xina i Rússia. Per exemple, el nomenament de Giorgia Meloni com a primera ministra italiana va despertar el temor que la presència del seu lideratge d'extrema dreta al capdavant d'un dels estats membres fundadors de la UE debilitaria la unitat i la determinació política del continent. Tanmateix, aquest punt de vista obviava el fet que Germans d'Itàlia havia sorgit de la fusió de la dreta postfeixista amb el bloc demòcrata cristià d'Itàlia, que manté una llarga tradició atlantista. Això la va portar a expressar un clar suport a la prestació d'assistència econòmica, diplomàtica i militar a Kíev per part del Govern de Draghi, en contraposició amb les opinions expressades pel seu homòleg al sector populista i nativista, Matteo Salvini, líder de la Lliga.

Aquest contrast posa en relleu que, en temes de política exterior, hi ha una diferència de posicionament entre ultraconservadors i populistes nativistes. Als populistes nativistes –entre els quals hi ha Salvini, però també Orbán, Trump o Erdogan–, els falta lleialtat en els afers internacionals i adopten en aquest àmbit un esperit merament transaccionalista. Això fa que aquests polítics siguin etiquetats com a prorussos per negar-se a donar suport a l'ajuda incondicional a Ucraïna, o per suggerir iniciar un diàleg pacífic amb Moscou. Tanmateix, aquesta descripció els atorga massa principis, quan, en realitat, el problema que plantegen els nativistes populistes no rau en el fet de compartir valors amb autoritaris estrangers, sinó en la seva manca absoluta de valors.

És cert que aquest tipus de nativisme suposa un desafiament per a la unitat occidental, però es tracta d'un repte que pot resoldre's a través de la negociació, i no un punt mort inabordable al voltant d'una divergència fonamental de lleialtats. Per tant, quan un populista com Orbán a Hongria amenaça de bloquejar l'ajuda europea a Ucraïna, no estem davant d'una expressió de simpatia per Rússia, sinó simplement davant d'una estratagema de negociació per obtenir concessions financeres de Brussel·les. Dit d'una altra manera, els nativistes populistes mantenen una aproximació mercantilista dels afers internacionals, i això s'estén al tracte amb els seus propis aliats.

El mateix podem dir, sens dubte, del tracte que brinden als seus rivals. Com a president dels EUA, Donald Trump pot haver omplert d'elogis els líders autoritaris durant la celebració de cimeres bilaterals amb Putin, Xi Jinping i, el més notori, el líder nord-coreà Kim Jong Un. Tanmateix, cap d'aquests líders no va obtenir concessions polítiques i, en última instància, es van enfrontar a sancions i pressions encara més estrictes, de la mateixa manera que ho van fer règims autoritaris d'altres parts del món, com Veneçuela, Cuba o l'Iran.

Implicacions per al futur

De les quatre categories de mobilització de la dreta, el nativisme populista és, al meu parer, l'únic que representa un desafiament futur real per a la unitat democràtica occidental. La candidatura presidencial de Trump per a aquest any i la de Le Pen per a les pròximes eleccions generals franceses

el 2027 podrien acabar donant a aquests polítics un càrrec executiu en països clau del G7. Mentrestant, la manera com es regeix la presa de decisions a la UE, basada en el consens, i el nombre potencial d'actors amb capacitat de veto, afegeix el risc que múltiples líders nativistes en estats membres més petits, com els Països Baixos, Àustria, Finlàndia o Dinamarca, puguin formar coalicions que bloquegin assumptes com la futura ajuda a Ucraïna, l'enduriment de les sancions a Rússia o una resposta europea unida als nous desafiaments de les grans potències autoritàries.

Caldrà veure, però, el grau d'amenaça real que això representa. D'una banda, és cert que redueix clarament la capacitat dels aliats occidentals per aconseguir una unitat respecte a les sancions, l'ajuda financera i militar i l'ampliació de la UE o l'OTAN. Tanmateix, precisament perquè els nativistes són transaccionals en comptes d'ideològics, sempre hi ha la possibilitat de negociació, com vam veure en el cas d'un dels aliats de la dreta populista europea més propers a Putin, el president serbi Aleksandar Vučić, que va acabar accedint a subministrar armes a Kíev. Si això passa a Europa, fins i tot és menys probable que Rússia pugui esperar més lleialtat dels nativistes en altres parts del món.

A més, el cinisme transaccional dels líders populistes també els fa sensibles als canvis en l'opinió pública i, pel que fa a la política exterior, el canvi més important ha estat el rebuig gairebé unànime de Rússia i altres potències autoritàries. Si deixem de banda uns quants països d'Europa de l'Est, és cert que la defensa d'un reforçament d'aquestes potències autoritàries davant els aliats tradicionals de l'OTAN aconsegueix molt pocs vots. A l'Europa Occidental, els partits d'extrema dreta que alguna vegada van flirtejar amb un suport financer per part del Kremlin –com el Reagrupament Nacional (RN) a França, la Lliga a Itàlia o el Partit de la Llibertat (FPÖ) a Àustria–, lluiten per deixar enrere aquest llegat i el dany que ha causat a la seva credibilitat i atractiu electoral. Tots segueixen ara una línia tortuosa d'ambigüitat i autocontradiccions en la seva política cap a Ucraïna i Rússia, conscients de la profunda simpatia del públic per Kíev i el seu disgust amb Moscou.

Per aquestes raons, l'anàlisi d'aquest article suggereix que probablement s'ha sobreestimat l'amenaça dels partits d'extrema dreta. No sembla justificat afirmar que els seus partidaris tinguin afinitat per la política exterior russa o pel seu president Vladímir Putin i, en canvi, sí que hi ha bones raons per afirmar que mantenen actituds prooccidentals, incloent-hi el suport a la Unió Europea i a l'Aliança Transatlàntica. La invasió d'Ucraïna ha marginat qualsevol suport residual que Rússia pogués tenir entre l'electorat occidental, fins i tot entre els votants dels partits d'extrema dreta. Mentrestant, molts sectors de la dreta ascendent, incloses les seves faccions llibertària i conservadora, continuen afavorint la participació en l'aliança occidental, en comptes de flirtejar amb règims autoritaris. Per tot això, es pot concloure que, almenys en un futur imminent, les democràcies occidentals podran sobreviure a l'auge de les extremes dretes.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Sputnik, «Russia Has Emerged as an International Conservative Leader - Academic». *Sputnik International* (2 de setembre de 2023) (en línea) https://sputnikglobe.com/20181020/russia-eu-us-conservatism-1069040138.html

LA PERILLOSA TRANSFORMACIÓ DE LA DRETA CONVENCIONAL

CRISTÓBAL ROVIRA KALTWASSER
Professor de Ciència Política,
Pontificia Universidad Católica de Chile

En les últimes dècades, Europa Occidental ha experimentat transformacions polítiques importants. La narrativa predominant sovint destaca el declivi electoral de la socialdemocràcia i la consolidació gradual de la dreta populista radical. Aquestes tendències estan representades al Gràfic 1, que il·lustra els resultats electorals que s'han obtingut de mitjana cada cinc anys en les eleccions legislatives nacionals de tots els països de l'Europa Occidental des del 1980 en endavant. El gràfic inclou també els partits polítics típicament associats amb la dreta convencional, és a dir, conservadors, cristians demòcrates i liberals. La incorporació de tots aquests partits ofereix una visió més matisada de la situació política europea, ja que posa en evidència que la dreta convencional s'està enfrontant a seriosos desafiaments per mantenir la seva competitivitat electoral, sobretot en el cas de la Democràcia Cristiana.

Un error comú que se sol observar en el debat polític europeu consisteix a assumir que el declivi de la socialdemocràcia està directament relacionat amb l'ascens de la dreta populista radical, que estaria robant vots a la primera. Tanmateix, els estudis acadèmics disponibles revelen que aquesta afirmació no té gaire fonament empíric[1]. Més aviat, el que passa és que la dreta populista radical aconsegueix créixer sobretot gràcies a la seva capacitat de mobilitzar persones que antigament votaven la dreta convencional o que, simplement, no votaven. Sempre ha existit un segment de la classe treballadora amb actituds conservadores, que estan sent captivades per la ultradreta de manera significativa. En conseqüència, cada vegada hi ha més competència dins del bloc de la dreta entre dos grups: en el primer, la dreta convencional continua apostant per actituds moderades i per la defensa de la democràcia liberal; en el segon, la ultradreta adopta posicions summament radicals i crítiques envers la democràcia liberal, adreçades particularment a l'autonomia dels tribunals de justícia, la independència dels mitjans de comunicació i l'existència d'organismes –moltes vegades de caràcter supranacional– no directament electes ni controlats per la ciutadania.

Ara bé, quan es parla de la situació política a Europa, sovint es passa per alt que la consolidació de la democràcia a la segona meitat del segle xx s'explica pel rol no només de la socialdemocràcia, sinó també de les forces de la dreta convencional. Potser una de les conseqüències més importants del feixisme sigui la conformació i consolidació de partits polítics de centredreta, els quals van aprendre a defensar els seus ideals tant econòmics –lliure mercat– com culturals –conservadorisme–, respectant el funcionament de la democràcia liberal[2]. Això va implicar una època d'avenços lents però importants, com la consolidació de l'Estat del benestar i la incorporació gradual de sectors històricament marginalitzats, com els migrants o les dones, al mercat de treball, assoliments que van ser possibles gràcies a l'adaptació progressiva de la dreta convencional a més societats cada vegada més liberals en termes morals i de drets i que demanden un mínim espai de seguretat social.

1. Vegeu Abou-Chadi *et al.* (2021).
2. Vegeu Müller (2011).

GRÀFIC 1: RESULTATS ELECTORALS AGREGATS DE LES ELECCIONS NACIONALS A EUROPA OCCIDENTAL
(MITJANA PERCENTUAL EN PERÍODES DE CINC ANYS)

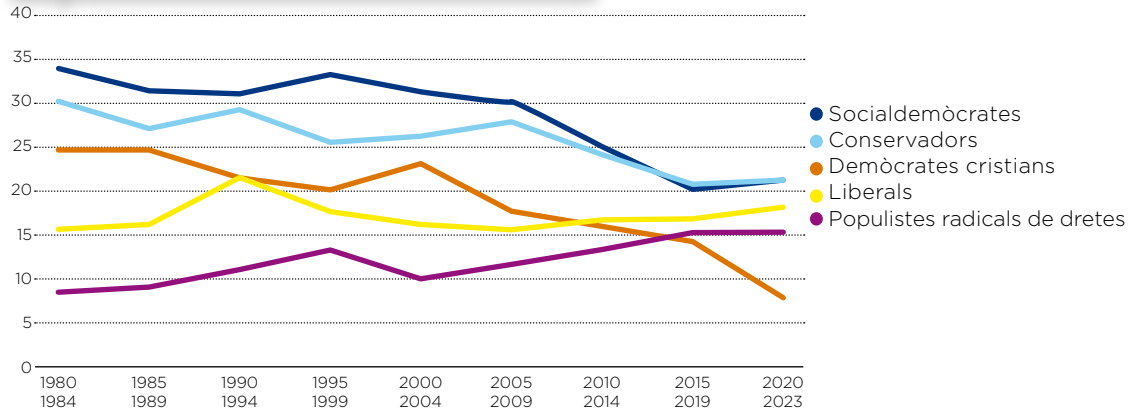

GRÀFIC 2: SUPORT A DIFERENTS FAMÍLIES DE PARTITS POLÍTICS A EUROPA OCCIDENTAL
(PERCENTATGE D'ACCEPTACIÓ DE LES DIFERENTS FAMÍLIES DE PARTITS)

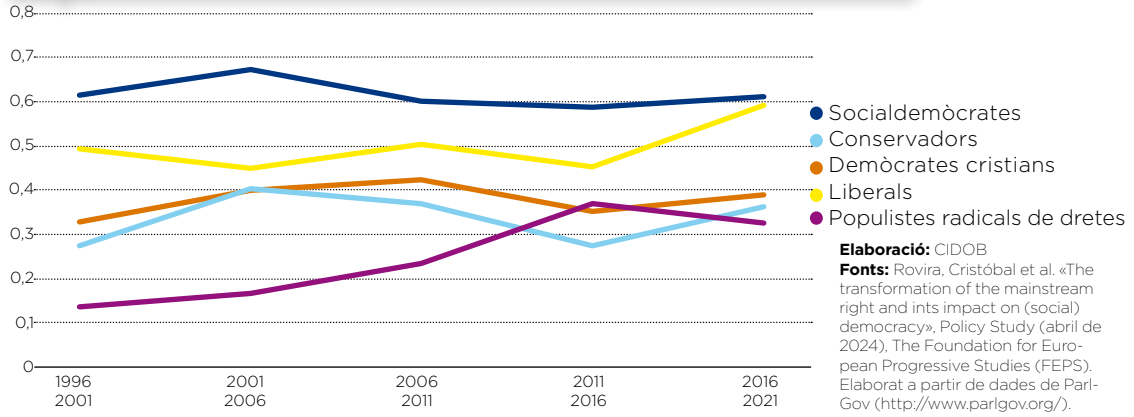

Elaboració: CIDOB
Fonts: Rovira, Cristóbal et al. «The transformation of the mainstream right and ints impact on (social) democracy», Policy Study (abril de 2024), The Foundation for European Progressive Studies (FEPS). Elaborat a partir de dades de ParlGov (http://www.parlgov.org/).

GRÀFIC 3: REBUIG A DIFERENTS FAMÍLIES DE PARTITS POLÍTICS A EUROPA OCCIDENTAL
(PERCENTATGE DE REBUIG DE DIFERENTS FAMÍLIES DE PARTITS)

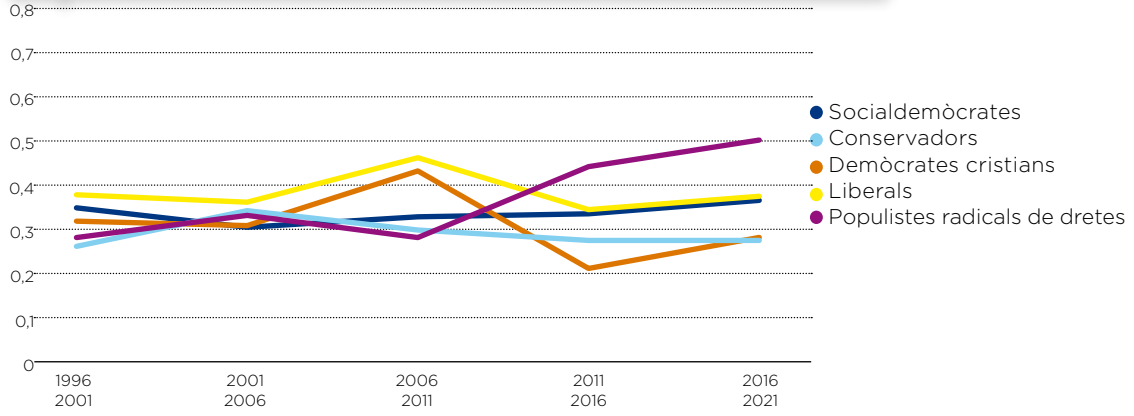

Vist així, el declivi electoral de l'esquerra tradicional i la potencial transformació programàtica de la dreta convencional té grans implicacions per al sistema democràtic. No en va, el panorama actual de països tan diversos com els Estats Units, Hongria i Turquia demostra que la mutació de la dreta convencional cap a formacions ideològicament d'ultradreta planteja una greu amenaça a la democràcia liberal. Davant d'aquesta situació, cal preguntar-se si la dreta convencional a Europa Occidental està radicalitzant les seves actituds programàtiques i si continua sent lleial al sistema democràtic. Dit d'una altra manera, podem continuar etiquetant la dreta convencional a Europa com un actor polític moderat que defensa la democràcia liberal? Per abordar aquesta pregunta, recentment vaig tenir l'oportunitat de dur a terme una investigació per a la Fundació Europea d'Estudis Progressistes (FEPS), en la qual es van sistematitzar dades empíriques per al conjunt d'Europa Occidental i també s'hi van incloure anàlisis detallades de sis casos d'estudi: Alemanya, Àustria, Espanya, França, Polònia i Suècia[3]. Partint de les principals troballes d'aquest estudi, en les línies següents reflexionaré sobre els motius pels quals cal continuar observant de prop l'evolució de la dreta convencional. Tal com argumentaré a continuació, la supervivència de la democràcia liberal depèn, en gran mesura, de l'evolució de la dreta convencional.

Bones i males notícies

A ningú no se li escapa que als Estats Units el Partit Republicà ja no es pot considerar un exemple de dreta moderada. Per sort, no s'observa aquest tipus d'evolució a Europa Occidental, on els partits de la dreta convencional continuen respectant les regles de la democràcia liberal, la qual cosa és sens dubte una molt bona notícia. Tanmateix, també hi ha males notícies: anàlisis més detallades revelen que en no pocs països europeus s'entreveu un procés de transformació de la dreta convencional, que facilita gradualment que els discursos i les polítiques públiques promogudes per la dreta populista radical vagin guanyant terreny.

On resulta més evident aquesta major presència de la dreta populista radical és en la qüestió migratòria. Encara que els països europeus necessitin la població estrangera per mantenir les seves economies en ple funcionament, les idees de la ultradreta han calat de manera molt profunda i estan penetrant en les propostes de la dreta convencional. No són pocs els líders conservadors, cristians demòcrates i liberals que han afirmat que la població estrangera manté valors no liberals incompatibles amb la cultura europea, així com han argumentat de manera implícita o explicita discursos en contra de la formació d'una societat multicultural. Així, per exemple, Friedrich Merz –actual líder del Partit Demòcrata Cristià a Alemanya (CDU)– va suggerir recentment que molts refugiats polítics migren al seu país per poder rebre tractament dental gratuït, mentre que la qui fins fa no gaire era la ministra de l'Interior del Regne Unit, Suella Braverman, del Partit Conservador, no estalvia esforços a l'hora d'assenyalar que cal retirar-se de la Convenció Europea de Drets Humans per poder avançar amb la deportació massiva de refugiats.

3. Vegeu Rovira Kaltwasser (2024).

VOX

SD

FN
24

FPÖ
Volksvertreter
statt
EU-Verräter
WIR für EUCH
FPÖ HC Strache

UNSER LAND
ZUERST!

MOI

Si bé és cert que aquests exemples poden ser vistos com a casos aïllats, són símptomes que reflecteixen un problema profund que afecta la dreta convencional europea: l'existència de faccions disposades a radicalitzar-se i que miren de bon ull un major apropament cap a les actituds de la ultradreta. Val a dir que, moltes vegades, l'aparició de la dreta populista radical està íntimament lligada a una escissió al si de la dreta convencional. De la mateixa manera que Nigel Farage va ser membre del Partit Conservador al Regne Unit, Santiago Abascal, del Partit Popular a Espanya, i Geert Wilders va ser a les files del Partit Liberal als Països Baixos. En certa manera, podem afirmar que l'ascens de la ultradreta és una conseqüència no esperada de la transformació gradual de valors que han experimentat les societats europees a favor d'una major i millor incorporació de sectors històricament marginalitzats, com la comunitat LGTBIQ+, els migrants i les dones[4]. No és casual que molts dels líders de la ultradreta que provenen de la dreta convencional critiquin la hipotètica adaptació de la dreta convencional a aquests valors i elaborin un discurs nostàlgic per retornar a un passat idíl·lic on suposadament tot funcionava a la perfecció. L'eslògan «let's make America great again» de Donald Trump n'és un bon exemple.

Encara que, certament, no és possible observar una clara radicalització de la dreta convencional a Europa Occidental, el que sí que es produeix és una creixent disposició a unir forces –implícitament o explícitament– de tot l'espectre polític de la dreta per formar governs tant locals com nacionals. Podem trobar-ne exemples emblemàtics no només a Àustria i Itàlia, sinó també a Dinamarca, Finlàndia, Noruega i Suècia. És veritat que cap d'aquests països no ha patit una regressió democràtica, però aquest tipus de coalicions preparen el camí per normalitzar discursos il·liberals que afecten sobretot aquells sectors històricament marginalitzats que han aconseguit una millora en el reconeixement dels seus drets en les últimes dècades. La clau està llavors en mans de la dreta convencional: són els seus líders i grups polítics els encarregats de moderar les seves pròpies faccions, i exigir-los que es mantinguin lleials i sense fissures al sistema democràtic. L'exemple de la mutació del Partit Republicà dels Estats Units cap a una formació d'ultradreta ens ha de posar en alerta; seria un error assumir que el caràcter moderat de la dreta convencional a Europa es mantindrà indemne. Acadèmics, politòlegs i *policymakers* no només han de monitorar l'evolució dels partits de la dreta convencional, sinó que també han d'estar preparats per denunciar qualsevol desviació de les regles del joc intrínseques a la democràcia liberal.

Dues paradoxes

Per obtenir una perspectiva més precisa de les transformacions polítiques en curs, l'estudi va sistematitzar dades d'opinió pública d'Europa Occidental amb l'objectiu d'analitzar els nivells de suport i rebuig cap a les diferents famílies de partits polítics[5]. L'avantatge d'aquest enfocament és que aporta informació sobre el nombre de persones que tenen una imatge tant positiva com negativa dels partits polítics que competeixen

4. Vegeu Bale i Rovira Kaltwasser (2021).
5. Es prenen les dades del *Comparative Study of Electoral Systems* (CSES) i s'utilitzen les mitjanes nacionals de les enquestes dutes a terme entre el 1996 i el 2021 a Europa Occidental per preguntar als enquestats com avaluen els partits polítics en una escala del 0 al 10, on 0 indica un alt rebuig i 10 indica un alt suport. Per mesurar el suport a un partit polític se sumen els valors que van del 6 al 10, mentre que per mesurar el rebuig d'un partit polític se sumen els valors que van del 0 al 4. Els que responen 5 no són considerats en l'anàlisi, ni tampoc els que no responen la pregunta.

elektriskā tējkanna

a l'arena electoral. De fet, com s'exposa a continuació, l'existència de diferents nivells de simpatia i antipatia revela que alguns partits polítics, teòricament, tenen molt d'espai per expandir la seva base electoral, mentre que d'altres tindrien problemes per poder continuar augmentant el seu capital de vots.

Una de les dades més rellevants del Gràfic 2 és l'alt suport obtingut per la socialdemocràcia: de mitjana, el 60% dels ciutadans d'Europa Occidental diu donar suport a aquesta família de partits polítics, la xifra més alta i estable en comparació amb les altres formacions polítiques analitzades. Si es considera que actualment la socialdemocràcia obté aproximadament un 20% dels vots a escala nacional (vegeu Gràfic 1), la conclusió és que hi ha un potencial considerable de creixement electoral que no s'està aconseguint explotar. De la mateixa manera, el Gràfic 2 revela també una significativa estabilitat en el suport als partits de la dreta convencional. Les fluctuacions que s'observen al llarg del temps en el cas dels partits conservadors, demòcrates cristians i liberals són força més petites i obeeixen més aviat als cicles electorals. Tanmateix, la situació és diferent a la dreta populista radical: les dades revelen un augment del suport a aquesta família de partits polítics –del 15% a mitjans anys noranta al 30% segons les últimes dades–, un fet que coincideix amb el seu creixement electoral al llarg del temps.

Què passa si observem l'altra cara de la moneda? El Gràfic 3 indica els nivells de rebuig a les famílies de partits polítics en qüestió. La socialdemocràcia destaca per tenir baixes taxes de rebuig de manera estable al llarg del temps –al voltant d'un 35% de l'electorat–, mentre que els tres partits de la dreta convencional mostren una oscil·lació més gran, amb un augment a mitjans dels 2000 i una disminució a inicis de la dècada del 2010. Ara bé, la situació més rellevant és la de la dreta populista radical, que mostra un increment sostingut en les seves taxes de rebuig: mentre que a finals dels anys noranta un 30% de la població estava en contra d'aquests partits, aquesta xifra ha crescut fins a un 50% avui dia. Això porta a la conclusió que, malgrat el creixement electoral i la normalització de la dreta populista radical, el nombre de persones que s'hi oposa va a l'alça, molt per sobre de les taxes de rebuig a les altres famílies de partits polítics[6].

Per concloure, cal fixar-se especialment en la comparació entre ambdós gràfics, ja que ens permet distingir dues paradoxes: la de la socialdemocràcia i la de la dreta populista radical. En primer lloc, respecte a la primera paradoxa, si bé és cert que els socialdemòcrates han estat perdent vots, es tracta de la família de partits polítics que gaudeix del nivell de simpatia ciutadana més gran. Això permet deduir que la marca de la socialdemocràcia està molt ben vista, però que alguna cosa falla en la seva promoció perquè no aconsegueix capitalitzar tot el seu potencial de vots. Segurament, part del repte demana recalibrar la seva oferta programàtica per connectar amb demandes que són molt transversals a Europa, com l'accés assequible a l'habitatge a les grans ciutats i el debat sobre la reducció de la jornada laboral.

6. Vegeu Meléndez i Rovira Kaltwasser (2021).

En segon lloc, quant a la paradoxa de la dreta populista radical, veiem que els partits d'aquesta ideologia han incrementat el seu capital de vots, però que es tracta de la família de partits polítics amb els nivells d'antipatia ciutadana més elevats. No en va, Alemanya va experimentar a principis d'any una sèrie de mobilitzacions massives en contra del partit d'ultradreta Alternativa per Alemanya (AfD), i en altres països del continent importants segments de l'electorat s'oposen a les idees de la dreta populista radical. Es pot arribar a la conclusió, aleshores, que la ultradreta és vista per molts com a tòxica i, per tant, cal plantejar-se de quina manera els partits polítics progressistes poden mobilitzar aquest gran sector de la ciutadania que la rebutja. Un bon exemple van ser les eleccions recents a Polònia de finals del 2023, en què, sota el lideratge de Donald Tusk, es va formar una àmplia coalició electoral capaç de combinar forces progressistes i de dreta convencional per oposar-se al projecte il·liberal del partit Llei i Justícia (PiS).

No podem donar per fet que la dreta populista radical continuarà sent àmpliament rebutjada per la ciutadania. Això dependrà no només de les seves pròpies accions i omissions, sinó també –i sobretot– del discurs polític i l'evolució de la dreta convencional. Si aquesta última està disposada a manllevar les idees de la ultradreta, acabarà facilitant la seva normalització i de passada prepararà el terreny per al seu propi ocàs. De fet, Nicolas Sarkozy a França va arribar al poder fent seves moltes de les propostes de la dreta populista radical. Amb quin resultat? A curt termini va aconseguir governar, però a llarg termini va acabar aniquilant el seu propi partit i va afavorir la normalització del projecte il·liberal de Marine Le Pen. La lliçó és ben senzilla: si tenim en compte que els votants prefereixen l'original abans que la còpia, la dreta convencional ha de mantenir-se fidel al seu ideari polític moderat. Altrament, aquesta dreta convencional desapareixerà posant en greu perill la democràcia liberal.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Abou-Chadi, T.; Mitteregger, R. i Mudde, C. *Left Behind by the Working Class? Social Democracy's Electoral Crisis and the Rise of the Radical Right*. Berlín: Friedrich Ebert Foundation, 2021.

Bale, Tim i Rovira Kaltwasser, Cristóbal (eds.) *Riding the Populist Wave: Europe's Mainstream Right in Crisis*. Cambridge: Cambridge University Press, 2021.

Meléndez, Carlos i Rovira Kaltwasser, Cristóbal. «Negative Partisanship Towards the Populist Radical Right and Democratic Resilience in Western Europe». *Democratization* n.º 28 (5), p. 949-969.

Müller, Jan-Werner (2011). *Contesting Democracy: Political Ideas in Twentieth-Century Europe*. Princeton: Princeton University Press, 2011.

Rovira Kaltwasser, Cristóbal (ed.). *The Transformation of the Mainstream Right in Europe and its Implications for (Social) Democracy*. Brussel·les: Foundation for European Progressive Studies (FEPS), 2024.

PER QUÈ LES DEMOCRÀCIES EUROPEES VIREN CAP A L'EXTREMA DRETA?

GILLES IVALDI
Investigador del Centre National de la Recherche Scientifique (CNRS) i del Centre for Political Research, Sciences Po (CEVIPOF), París

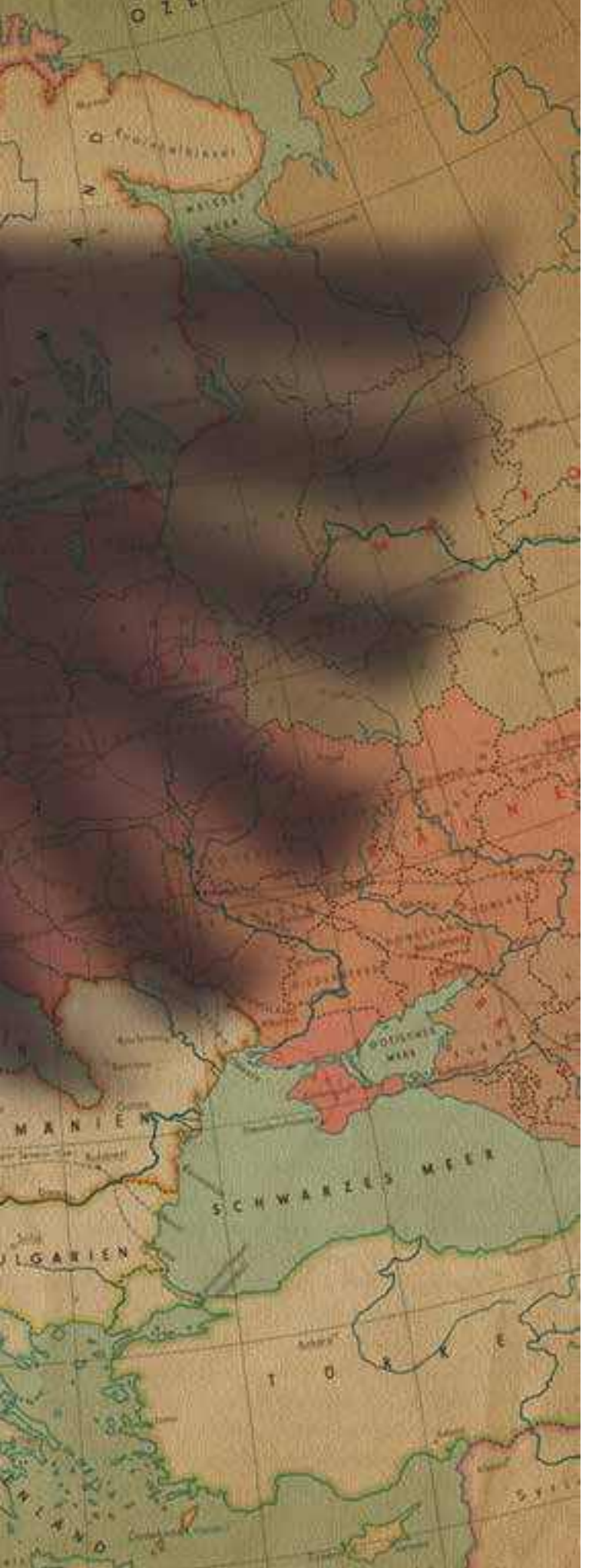

Estem presenciant un augment significatiu dels partits d'extrema dreta a tot Europa, que es fa palès amb l'emergència de nous partits i la consolidació electoral dels més veterans. A imatge dels partits Reagrupament Nacional (RN) a França i Alternativa per Alemanya (AfD) a Alemanya, aquests moviments rebroten, indicant el que podria ser el preludi d'un nou cicle d'extremisme en el conjunt del continent que acabaria repercutint en els equilibris polítics de la Unió després de les eleccions al Parlament Europeu del mes de juny.

Les forces d'extrema dreta a Europa

Les eleccions nacionals més recents han posat de manifest el suport renovat dels moviments d'extrema dreta en molts països europeus. A França, Marine Le Pen va batre un nou rècord al aconseguir el 41,5% dels vots a la segona volta de les eleccions presidencials de l'abril de 2022. A Itàlia, Giorgia Meloni, líder del partit postfeixista Gemans d'Italia, va guanyar les eleccions de setembre de 2022 amb el 26% dels vots, la qual cosa li va permetre prendre la direcció del nou govern. Pocs dies abans, a Suècia, Jimmie Åkesson i els Demòcrates de Suècia havien aconseguit quedar segons a les eleccions generals, amb el 20,5% dels vots i, després d'un mes de negociacions, van entrar a formar part de la coalició conservadora al govern, ocupant diverses carteres ministerials, inclosa la de viceprimera ministra.

També a la resta d'Europa, aquests grups estan guanyant posicions en el centre del tauler polític: *Chega* a Portugal, VOX a Espanya i el Partit dels Finlandesos a Finlàndia. Als Països Baixos, Geert Wilders, l'exaltat líder del Partit per la Llibertat (PVV), va obtenir una victòria sorprenent en les eleccions generals de novembre de 2023 amb el 23,5% dels vots i, des d'aleshores, encapçala les enquestes amb gairebé el 30% dels suports. La dreta populista també domina les intencions de vot a Àustria i Bèlgica, on podria obtenir al voltant del 25-30% dels sufragis. A Alemanya, malgrat una deriva preocupant cap a l'extremisme i l'amenaça de prohibició, l'AfD continua tenint el 18% dels vots nacionals i fins al 30% en alguns *lander* de l'est del país.

A Europa de l'Est, l'extrema dreta està en alça a Estònia, Croàcia i Romania, on l'Aliança per a la Unió dels Romanesos (AUR) duplicarà probablement els seus resultats de les eleccions generals de 2020, amb gairebé el 20% de la intenció de vot en els comicis previstos per al setembre de 2024. A Polònia, malgrat el seu fracàs en les últimes eleccions legislatives, el partit Llibertat i Justícia (PiS) segueix braç a braç amb la Plataforma Cívica (PO) de Donald Tusk, amb el 31% de la intenció de vot, flanquejat per l'extrema dreta de Confederació, que podria aconseguir vora el 10% dels sufragis.

És també el cas d'Hongria, on la dreta populista continua fermament atrinxerada a l'escenari polític: malgrat haver experimentat un retrocés, el *Fidesz* de Viktor Orbán continua esclafant tots els seus oponents amb un 42% de la intenció de vot; i més ancorat cap a l'extrema dreta, el Moviment Nostra Pàtria (en hongarès, MH) va obtenir 6 escons al parlament el 2022 i la seva popularitat creixent li va adjudicar un 9% de la intenció de vot a les últimes enquestes de gener de 2024.

L'agenda comuna de l'extrema dreta europea

L'actual fórmula d'èxit de l'extrema dreta europea es basa en un programa comú: el rebuig de la immigració i de l'islam; l'afirmació de la identitat i la sobirania nacionals, en particular davant la Unió Europea; i un programa autoritari i orientat a la seguretat basat en la llei i l'ordre.

El rebuig de la immigració representa el nucli ideològic central de l'extrema dreta i una de les seves principals claus de mobilització. A tots els països, aquests partits s'oposen a la immigració perquè la consideren una amenaça cultural, a més d'una càrrega social i econòmica. Des d'una perspectiva cultural, moviments com l'RN a França, l'austríac FPÖ, l'hongarès *Fidesz* i l'alemany AfD estigmatitzen l'islam davant del presumpte perill d'islamització d'Europa.

Des d'un vessant més eminentment polític, el nacionalisme xenòfob fa bandera de la sobirania nacional que considera que està amenaçada per la Unió Europea, convertida en blanc de les seves crítiques. Com a alternativa, molts d'ells defensen una mena de coalició intergovernamental conservadora i xenòfoba, constituïda per estats sobirans i nacions fortes i independents, oposada al projecte d'una Europa federal[1].

No obstant això, si bé coincideixen en la seva oposició al projecte de la Unió Europea, difereixen quant a les seves expressions, actituds i possibles alternatives, il·lustrant una divergència entre els partits d'extrema dreta i les diferents estratègies d'aquests moviments en relació amb la Unió[2]. Aquesta heterogeneïtat també s'observa en l'esfera política en la manca de cohesió de la dreta radical i la seva actual fragmentació en els diferents grups amb representació al Parlament Europeu[3].

1. Vegeu McMahon (2022).
2. Vegeu Falkner i Plattner (2018).
3. Vegeu McDonnell i Werner (2018).

El rebuig de la immigració representa el nucli ideològic central de l'extrema dreta i una de les seves principals claus de mobilització

Finalment, el populisme és un component important en molts d'aquests partits. Com veurem, mitjançant la seva implacable crítica a les elits, el populisme permet a aquests partits explotar totes les formes de ressentiment i ira. La crida al poble i a la sobirania popular també permet a aquests moviments presentar-se com a paladins de la democràcia, escapolint-se en part de les acusacions d'extremisme polític.

Les policrisis i les capes successives de ressentiment

Tenint en compte que, sovint, les eleccions al Parlament Europeu es perceben com a eleccions de segon ordre, en les quals no hi ha tant en joc, era de preveure que les que havien de celebrar-se el juny de 2024 podien esdevenir l'expressió d'un vot de càstig contra els grans partits governamentals; i que aquest fet, amb tota probabilitat, revertiria en un augment del suport a l'extrema dreta de molts països.

I és que la tendència general és que aquests partits capitalitzin políticament les dificultats i el desgast dels governs en el poder. A Alemanya, l'auge de l'AfD s'alimenta del descontentament amb el govern d'Olaf Scholz; a França, la impopularitat d'Emmanuel Macron és un factor poderós en la intenció de vot a favor de l'RN; a Itàlia, Giorgia Meloni ha consolidat la seva victòria a les eleccions generals de 2022 en el rebuig contra el govern de coalició de Mario Draghi; als Països Baixos, l'èxit inesperat de Geert Wilders el novembre passat es va alimentar també de la crisi del govern liberal de Mark Rutte. Més enllà d'aquests efectes conjunturals, la consolidació de l'extrema dreta reflecteix també determinades tendències importants a escala europea.

Aquests partits es nodreixen de la policrisi que vivim des de fa almenys quinze anys, és a dir, de la successió gairebé ininterrompuda de crisis: la crisi financera (2008-2012), la crisi dels refugiats (2015), la pandèmia de la COVID-19 (2020), la guerra a Ucraïna (2022), el conflicte entre Israel i Hamàs (2023); i a tot això, cal sumar-hi l'impacte del canvi climàtic. Com s'ha vist, les polítiques de transició energètica aplicades a escala europea i nacional han constituït l'eix de les revoltes agrícoles dels últims mesos. Cadascuna d'aquestes crisis ha estat una oportunitat per als partits d'extrema dreta d'explotar la ira i el ressentiment amb finalitats electorals, demanant comptes a les elits polítiques de tot signe per les seves responsabilitats pel que fa als reptes socials, econòmics i culturals plantejats per aquestes crisis múltiples[4].

La crisi econòmica i l'increment dels preus són, sens dubte, impulsors de pes d'aquest descontentament, especialment entre les classes mitjanes i treballadores, greument perjudicades per la crisi financera de 2008. En l'enquesta realitzada el febrer de 2024, gairebé una tercera part (31%) dels europeus esmentava el cost de la vida entre els seus dos problemes més importants[5]. Partits com l'RN a França i l'AfD a Alemanya han situat els temors econòmics al centre de les seves campanyes i criden a la mobilització a través de la proclama «els nostres diners per al nostre poble». Seguint la línia de l'RN, la Lliga italiana, l'Interès Flamenc a Bèlgica, *Chega* a Portugal i l'*SPD* txec, molts d'aquests moviments se serveixen de l'argument econòmic per criticar les sancions contra Rússia, precisant que, en darrer terme, penalitzen també els ciutadans dels seus respectius països, per als quals reclamen una protecció social més important.

4. Desenvolupo més aquest tema en una entrevista recent concedida a Michel Lefebvre i Gaïdz Minassian per a *Le Monde*; «Gilles Ivaldi, politiste : Le populisme, c'est l'exploitation politiquet du ressentiment», publicada el juliol de 2023 i accessible en línia.
5. Unió Europea, Eurobaròmetre de gener i febrer de 2024, «Public opinion in the EU regions», enquesta accessible en línia. https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/3218

Aquesta explotació de la inseguretat econòmica també treu rèdit de les seqüeles deixades per la pandèmia de la COVID-19. Molts d'aquests partits, com l'FPÖ austríac i l'AfD a Alemanya, es van oposar ferotgement a les mesures sanitàries, la qual cosa els va permetre capitalitzar el descontentament d'una part de la societat. A França, l'RN s'ha erigit en defensor de les llibertats individuals davant les mesures de confinament o els certificats de vacunació. A Polònia, la Confederació va atiar l'oposició a les mesures de lluita contra la COVID-19, tal com va passar a Alemanya i Àustria, on l'AfD i l'FPÖ van coquetejar amb les teories conspiradores i van avivar la protesta popular contra les polítiques sanitàries.

Un altre element d'incertesa són les turbulències geopolítiques i econòmiques derivades de la invasió russa d'Ucraïna, un conflicte a les portes d'Europa que sembla estar cada vegada més enrocat. Per a l'extrema dreta, la guerra a Ucraïna ha suposat una validació de la seva tradicional retòrica proteccionista i nacionalista, que, en l'actual context de qüestionament de les elits polítiques, es tradueix en una fam d'autoritat i un lideratge fort, que són dos postulats essencials en aquests moviments. A més, com demostra l'exemple de Giorgia Meloni a Itàlia, el suport incondicional a Ucraïna per part d'alguns partits d'extrema dreta ha estat una carta de respectabilitat política davant altres moviments prorussos, com l'RN o la Lliga, que s'han mostrat molt més ambigus en aquesta qüestió.

Les inseguretats econòmiques i geopolítiques produeixen el caldo de cultiu ideal que alimenten les actituds xenòfobes i el descontentament polític. Amb la crisi econòmica com a teló de fons, la qüestió de la immigració torna a marcar l'actualitat a molts països. El ressorgiment de l'extrema dreta reflecteix profundes inseguretats sobre la identitat, vinculades a la immigració, l'islam i el terrorisme fonamentalista. Les qüestions migratòries continuen afectant profundament l'electorat europeu, tal com ho confirma el retorn d'aquests debats a França, Alemanya, Itàlia, Àustria i el Regne Unit. Als Països Baixos, la campanya del PVV de Geert Wilders a les eleccions de 2023 es va centrar bàsicament en la qüestió de la migració i l'oposició creixent als refugiats; aquest mateix tema és un afer central al programa d'AfD a Alemanya, que, per exemple, es materialitza en el controvertit projecte de remigració –deportació massiva d'immigrants o alemanys d'origen estranger– presentat pel partit d'Alice Weidel.

Finalment, l'auge de l'extrema dreta també respon en alguns casos a una reacció contra les polítiques de transició energètica i el Pacte Verd Europeu, com posen de manifest els aldarulls agraris que s'han produït recentment a Alemanya, França, Bèlgica, Polònia, els Països Baixos i Romania. En aquests casos, l'extrema dreta capitalitza la ira dels sectors populars o agrícoles a qui els toca pagar un alt cost financer per les mesures de transició energètica. El Moviment Camperol Ciutadà (*BoerBurgerBeweging*, BBB) sorgit als Països Baixos i liderat per Caroline van der Plas, il·lustra a la perfecció la capitalització del malestar dels medis rurals que, en aquest cas, li va permetre imposar-se a les eleccions provincials de març de 2023.

Cal recordar que la majoria dels partits d'extrema dreta han adoptat posicions ambigües, en general escèptiques, sobre el canvi climàtic[6]. En coherència amb el seu euroescepticisme, molts d'aquests partits s'oposen al Pacte Verd Europeu, que vinculen a la burocràcia de Brussel·les. També denuncien el *diktat* ecologista i la denominada «ecologia punitiva»[7]. El seu missatge es dirigeix principalment a l'electorat de classe mitjana i treballadora, preocupat pel cost econòmic

6. Vegeu Lockwood (2018).
7. N. de l'Ed.: l'expressió «ecologia punitiva», popularitzada per Olivier Blond, expressa la implementació de polítiques ambientals impopulars mitjançant l'aprovació de lleis, impostos i sancions que augmenten els costos de determinats sectors com, per exemple, els que van mobilitzar els «armilles grogues» a França en contra de l'impost sobre els combustibles fòssils.

de la transició energètica, i també als irritats sectors agrícoles[8]. En l'àmbit europeu, les posicions de l'extrema dreta s'estan apropant a les de la dreta tradicional (que encarna el Partit Popular Europeu o PPE), cada vegada més crítica amb el Pacte Verd i les ambicions de transició energètica d'Europa.

El *mainstreaming* de l'extrema dreta

En termes generals, la convergència al voltant de la qüestió climàtica és un símptoma de *mainstreaming* o d'apropiació del discurs dominant per part de l'extrema dreta europea[9]. Aquesta reorientació s'està aconseguint mitjançant dos processos coincidents.

El primer és el procés de normalització de l'extrema dreta contemporània. Molts d'aquests partits estan fent una feina important de rentat d'imatge per desposseir-se de la seva reputació extremista i guanyar-se la credibilitat necessària per accedir al poder. Aquest procés està perfectament il·lustrat per la desdemonització de l'RN de Marine Le Pen a França o els esforços que Germans d'Italia, amb Giorgia Meloni al capdavant, duen a terme des del 2014 per distanciar-se de les acusacions de simpatitzar amb el neofeixisme. L'ascens dels Demòcrates de Suècia es deu igualment a la dissolució gradual de les arrels del moviment dins de la galàxia neonazi.

A França, com en altres països, aquesta feina ha comportat durant anys un recalibratge dels programes, en particular, en relació amb Europa. El 2022, Marine Le Pen va tenir prou cura de maquillar el seu programa europeu, prescindint de les referències a la sortida de l'euro o el *Frexit* que va dominar la seva campanya de 2017, si bé va mantenir la seva adhesió al vell projecte de l'FN d'una unió de nacions lliures i independents. També Matteo Salvini va fer un gir de 180 graus en qüestions europees un cop al poder el 2018. I és aquest pragmatisme que explica l'actual popularitat de Giorgia Meloni a Itàlia. Tan bon punt va ser escollida, la nova cap del govern va rebaixar el to de la seva retòrica euroescèptica, buscant tranquil·litzar l'electorat conservador i que Itàlia continués beneficiant-se de l'ajut econòmic de la Unió Europea. El mateix va passar a Àustria i, més recentment, als Països Baixos, on Geert Wilders va abandonar ràpidament el seu projecte de *Nexit* –la sortida dels Països Baixos de la UE– quan apuntava a convertir-se en primer ministre.

El segon és que, a Europa, els grans partits de la dreta clàssica s'han apropiat de moltes de les tesis de l'extrema dreta sobre immigració i identitat, i això ha portat un procés de radicalització dels partits liberals i conservadors i la incorporació dels temes i dels enfocaments propis de l'extrema dreta al centre del debat públic. El moviment de dretes dels Republicans, a França, és un cas paradigmàtic d'aquest procés de porositat ideològica. Però els exemples es multipliquen també a Àustria, Suècia i els Països Baixos, i assoleixen la seva màxima expressió en la deriva antiliberal de partits conservadors a Europa de l'Est, com el PiS polonès i el *Fidesz* hongarès.

Cap a una aliança entre la dreta i l'extrema dreta?

Aquest doble procés de normalització de l'extrema dreta, d'una banda, i de radicalització de la dreta tradicional, de l'altra, ha obert nous àmbits de cooperació entre elles. Itàlia, Finlàndia, Suècia, Espanya i, en el futur, Àustria i fins i tot Bèlgica, són clars testimonis d'aquesta unió de la dreta política. Fins i tot la CDU alemanya sembla emprendre el perillós camí d'una aliança amb l'AfD a nivell local. I és més que probable que aquesta consolidació dels moviments d'extrema dreta sigui una de les principals conseqüències de les eleccions europees de juny de 2024[10]. En el

8. Vegeu Forchtner i Lubarda (2023).
9. Vegeu Mondon i Winter (2020); Mudde (2019).
10. Vegeu Cunningham *et al.* (2024).

#USE
YOUR
VOTE

moment d'escriure aquestes línies, l'extrema dreta es perfila com la primera força política en països com França, Itàlia, Àustria, Bèlgica, Països Baixos i Hongria. Segons els sondejos nacionals d'intenció de vot disponibles, aquestes formacions podrien aconseguir més de 180 escons al Parlament d'Estrasburg, un augment notable respecte als 130 que tenen actualment, d'un total de 705. A més, als pesos pesants de RN, Germans d'Italia, AfD i PiS, s'hi sumaran nous actors com l'Aliança per a la Unió dels Romanesos (PAUR), *Chega* a Portugal, *Sme Rodina* a Eslovàquia i els Demòcrates danesos.

No obstant això, de moment, les forces d'extrema dreta continuen fragmentades al Parlament Europeu. El mapa actual dels grups parlamentaris mostra una divisió entre els partits més *mainstream* –i sovint més atlantistes, com Germans d'Italia, VOX i el PiS polonès– que s'integren al grup Conservadors i Reformistes Europeus (CRE), i aquells que formen part del grup Identitat i Democràcia (ID) que, amb el temps, s'ha convertit en l'espai de trobada de les forces prorusses, al voltant de Marine Le Pen, Matteo Salvini, l'FPÖ austríac i l'AfD.

Una opció franca és que, partint de les lliçons apreses a Itàlia, Giorgia Meloni busqui reforçar vincles amb el PPE de Manfred Weber i atreure el CRE cap al centre de la política europea. Hi podrien contribuir també partits com VOX, el Partit dels Finlandesos, l'Aliança Nacional Letona i la romanesa PAUR, mentre s'espera la previsible arribada de Viktor Orbán d'Hongria, que ha anunciat la seva voluntat d'unir-se al CRE. *L'aggiornamento* estratègic de Meloni en relació amb Europa i el seu acreditat pragmatisme donen credibilitat a la possibilitat d'una congregació de la dreta europea.

Un altre factor de convergència gira al voltant de determinades qüestions socials i morals. Partits d'extrema dreta com Germans d'Italia, VOX a Espanya, *Chega* a Portugal, Éric Zemmour a França i Llei i Justícia (PiS) a Polònia adopten actituds molt conservadores en matèria de gènere, drets LGTBIQ+ i avortament, i sovint amenacen més o menys obertament de soscavar els drets de les dones i les minories. Tots aquests moviments estigmatitzen el liberalisme cultural i s'oposen virulentament al suposat *wokisme* de les elits. I si bé han estat durant molt de temps al marge, cada vegada hi ha més exemples de com la dreta conservadora també incorpora aquests temes, generant una nova galàxia política autodenominada nacionalconservadora, que pretén expandir la batalla de valors a tot Europa i altres regions[11].

Quines poden ser les conseqüències per a Europa?

En la composició del nou Parlament Europeu que surti de les eleccions de juny de 2024, els dos grups d'extrema dreta –CRE i ID– podrien aconseguir junts fins al 23% dels escons, sense comptar els partits que encara no han expressat la seva futura afiliació i que, per tant, es comptabilitzen com a No Inscrits (NI). Si bé es poden preveure canvis d'aquí a la celebració dels comicis, els sondejos indiquen clarament un desplaçament del centre de gravetat de la política europea cap a la dreta, i a un augment del poder corrosiu de l'extrema dreta, que continua oposant-se als valors fundacionals de la Unió Europea.

L'escenari d'una extrema dreta forta suposa un perill cada cop més gran per l'Estat de dret als estats membres de la UE. L'extrema dreta europea promou una visió autoritària de la societat, basada en l'obediència a les autoritats i el respecte de la llei i l'ordre –mitjançant polítiques repressives– i en la restricció dels drets de les minories. La seva societat política és, abans que res, una societat il·liberal, caracteritzada pel debilitament de les normes i pràctiques democràtiques, així com de tots els controls i equilibris judicials,

11. Vegeu *The Economist* (2024).

mediàtics i constitucionals, a imatge i semblança de l'escenari polític de Polònia o Hongria[12].

La influència creixent de l'extrema dreta representa també un important repte per a la dreta tradicional, que s'enfronta a la competència d'aquests moviments a tot Europa. Conseqüentment, hi ha el risc que s'endureixin encara més les polítiques d'immigració de la UE i, més important encara, que hi hagi un retrocés conservador en els grans reptes de futur del canvi climàtic i la transició energètica. En aquest sentit, la pressió exercida per l'extrema dreta sobre la dreta conservadora és una amenaça indirecta per al *Green Deal* europeu i el paquet d'ajustament a l'Objectiu 55 (*fit for 55*) destinat a reduir les emissions netes de gasos amb efecte d'hivernacle en almenys un 55% en l'horitzó 2030.

En l'esfera geopolítica, el pes de l'extrema dreta podria impactar negativament en el compromís europeu amb Ucraïna: encara que els partits segueixen molt dividits sobre aquesta qüestió –dividits entre els grups CRE i ID i per la naturalesa de les seves relacions amb Rússia–, els previsibles bons resultats esperats de l'RN a França i de l'AfD a Alemanya debilitaran la capacitat de la UE per continuar donant suport a Ucraïna i mantenir les sancions contra el règim de Vladímir Putin[13].

En darrer lloc –però no per això menys important–, la qüestió de l'auge de l'extrema dreta transcendeix el Parlament Europeu que sortirà elegit a les urnes al juny. També afecta el Consell Europeu, on la probable presència futura de nous caps de govern procedents de l'extrema dreta, o que hi cooperin, podria alterar els equilibris polítics del futur, la cerca de compromisos i la capacitat de la Unió Europea per parlar amb una sola veu en un context econòmic i geopolític mundial més marcat que mai per la incertesa i la inestabilitat.

12. Vegeu Laruelle (2022).
13. Vegeu Balfour i Lehne (2024).

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Balfour, R. i Lehne, S. *Charting the Radical Right's Influence on EU Foreign Policy*. Brussel·les: Carnegie Europe, abril de 2024, (en línia) https://carnegieeurope.eu/research/2024/04/charting-the-radical-rights-influence-on-eu-foreign-policy?lang=en&center=europe

Cunningham, K.; Hix, S.; Dennison, S. i Learmonth, I. «A Sharp Right Turn: A Forecast for the 2024 European Parliament Elections». *ECFR Policy Brief*, núm. 523 (2024).

Falkner, G. i Plattner, G. «Populist radical right parties and EU policies: how coherent are their claims?». *RSC Working Papers*. European University Institute, RSCAS 2018/38, Robert Schuman Centre for Advanced Studies, Florence (2018).

Forchtner, B. i Lubarda, B. «Scepticisms and beyond? A comprehensive portrait of climate change communication by the far right in the European Parliament». *Environmental Politics*, núm. 32 (1) (2023), p. 43-68.

Laruelle, M. «Illiberalism: a conceptual introduction». *East European Politics*, 38 (2), 303327. https://doi.org/10.1080/21599165. (2022). (en línia) 2037079

Lockwood, M. «Right-wing populism and the climate change agenda: exploring the linkages». *Environmental Politics*, núm. 27 (4) (2018), p. 712-732.

McDonnell, D, i Werner, A. «Respectable radicals: why some radical right parties in the European Parliament forsake policy congruence». *Journal of European Public Policy*, núm. 25/5 (2018), p. 747-763.

McMahon, R. (2022). «Is Alt-Europe possible? Populist radical right counternarratives of European integration». *Journal of Contemporary European Studies*, núm. 30 (1) (2022), p. 1025. DOI: https://doi.org/10.1080/14782804.2021.1919865

Mondon, A. i Winter, A. *Reactionary Democracy: How Racism and the Populist Far Right Became Mainstream*. Nova York: Verso, 2020.

Mudde, C. *The Far Right Today*. Cambridge: Polity, 2019.

The Economist, «National conservatives» are forging a global front against liberalism». *The Economist* Briefing (febrer de 2024), (en línia) https://www.economist.com/briefing/2024/02/15/national-conservatives-are-forging-a-global-front-against-liberalism

Unió Europea. Eurobaròmetre de gener i febrer de 2024, «Public opinion in the EU regions», (en línia): https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/3218

UN NOU CICLE PER A L'EXTREMA DRETA EUROPEA: MÉS FRAGMENTACIÓ, MÉS VISIBILITAT

CARME COLOMINA
Investigadora sènior i editora, CIDOB

La transició de poder a la Unió Europea ha estat complicada. La nova legislatura 2024-2029 comença a caminar amb un centre polític cada vegada més reduït, un Parlament Europeu més dividit i més a la dreta, i amb un motor francoalemany clarament debilitat i mancat de sintonia, que, recuperant velles fórmules, ha tornat a recórrer al triangle de Weimar i les dots mitjanceres del primer ministre polonès, Donald Tusk, per reforçar consensos.

El nou cicle polític veu com la presència i el poder de l'extrema dreta es reafirmen en les institucions europees, enfortida electoralment sobretot –tot i que no exclusivament– als països fundadors de la Unió: Alemanya, França, Itàlia, Bèlgica i els Països Baixos, a més d'haver guanyat les eleccions europees a Àustria i Eslovènia.

En una legislatura marcada pel futur d'Ucraïna, la promesa ampliació de la UE i la pinça geopolítica entre els Estats Units i la Xina, que agita la voluntat d'autonomia estratègica europea, la UE té el primer dels seus desafiaments en el cor mateix de les institucions comunitàries. L'acceleració de la confrontació política que ja va marcar la legislatura anterior s'amplia ara a un reequilibri de forces, que va més enllà de la composició a l'Eurocambra. La dreta radical ha guanyat espais i representativitat en el triangle institucional.

Amb el Parlament Europeu encara en fase de reagrupament, el primer senyal de desafiament va sortir del Consell. La capacitat que ha demostrat el primer ministre hongarès, Viktor Orbán, de marcar l'agenda comunitària i els seus esforços per arribar a armar una minoria de bloqueig capaç d'influir en la presa de decisions dels Vint-i-set demostren que aquesta serà una legislatura de consensos més difícils. D'una banda, Orbán va aprofitar les seves funcions com a president de torn de la Unió per desafiar els tractats amb el seu *tour* diplomàtic a Kíev, Moscou i Pequín per a una suposada negociació de pau a Ucraïna que el mateix Consell va qualificar d'abús de les seves funcions com a president rotatori. De l'altra, el primer ministre d'Hongria i líder de *Fidesz* va aconseguir guanyar també l'estira-i-arronsa a la seva homòloga italiana, Giorgia Meloni, pel lideratge de l'extrema dreta, desbancant així la família política dels Conservadors i Reformistes i reafirmant-se com el tercer grup més gran de l'Eurocambra, darrere de Populars i Socialistes, i relegant els Liberals d'un Emmanuel Macron empetitit.

No obstant això, un cop més, la força de la dreta ultra es divideix. Els 187 eurodiputats que es disputen l'espai a la dreta del grup del Partit Popular Europeu a l'Eurocambra formen tres grups diferents: l'Europa del desafiament institucional, liderada per Orbán i Le Pen, amb la seva nova família de Patriotes per Europa, que inclou VOX i l'extrema dreta neerlandesa, entre d'altres; el neofeixisme vestit de pragmatisme atlantista de Meloni i el seu grup de Conservadors i Reformistes; i el feixisme sense embuts d'Alternativa per Alemanya (AfD), que recús les peces restants en un tercer grup anomenat Europa de les Nacions Sobiranes.

Malgrat aquesta heterogeneïtat radical i aquest procés de recomposició de forces, estem davant d'un moviment estructurat, amb

mètode, ideologia, anàlisis de dades i estratègies de comunicació, que ha sabut construir una consistent xarxa transnacional d'extrema dreta que li garanteix aliances, finançament i presència mediàtica, i que està canviant les regles del joc polític a la Unió Europea. L'enfortiment de la dreta radical populista planteja un desafiament important per a la integració europea.

Dissensió i debilitat democràtica

Les dues dimensions tradicionals que han guiat dècades de construcció europea, integració i ampliació topen, cada vegada amb més contundència, amb un tercer factor clau que travessa tot el procés: la legitimació. Aquesta UE, que s'ha reforçat en competències i en capacitat de supervisió sobre els seus estats membres, que ha crescut en nombre i es planteja adhesions futures –amb la mirada posada a Ucraïna, Moldàvia i els Balcans Occidentals– ha vist, per contra, com es debilitava el seu suport democràtic. El creixement electoral de l'euroescepticisme ha debilitat el «consens permissiu» que, durant dècades, va garantir el suport tàcit de la ciutadania al procés d'integració europea, substituït ara per un anomenat «dissens restrictiu». No es tracta només d'una impugnació a l'elevació de competències a Brussel·les o la multiplicació de propostes de renacionalització, sinó també d'una transformació dels mecanismes interns de solidaritat i un augment de la contestació i de la polarització política.

Ens trobem davant d'una UE més forta en competències, sota el dictat intergovernamental d'unes democràcies europees més dèbils

Ens trobem davant d'una UE més forta en competències, sota el dictat intergovernamental d'unes democràcies europees més dèbils. La Unió Europea també és víctima de les flaqueses democràtiques dels seus estats membres.

L'extrema dreta forma part, en aquests moments, de set governs europeus, entre els quals hi ha els executius de coalició d'Itàlia, Finlàndia, República Txeca, Croàcia i Països Baixos. A Portugal i Eslovàquia, l'extrema dreta va augmentar significativament el seu percentatge de vots en les recents eleccions nacionals. Per la seva banda, Reagrupament Nacional (NR), la formació de Marine Le Pen, ha emergit com la primera força del Parlament Europeu en nombre d'escons i com la principal candidata a batre en les presidencials franceses de 2027. Encara que l'extrema dreta de Le Pen hagi constatat els límits –momentanis– de la seva reconversió vestida d'agenda social, la força parlamentària del lepenisme a l'Assemblea Nacional francesa i a l'Eurocambra ha assolit cotes històriques. La seva base electoral s'ha ampliat entre les dones, els treballadors qualificats i els pensionistes, i ha passat de ser un vot de càstig a recollir un vot de confiança. Insuficient, però indiscutiblement fort. El 2012, els de Le Pen van entrar a l'Assemblea francesa amb només dos escons. El passat 7 de juliol de 2024 van arribar a 143 a les eleccions legislatives avançades. Per la seva banda, a Alemanya, Alternativa per Alemanya (AfD) va aconseguir arribar a la segona posició, per davant del Partit Socialdemòcrata d'Alemanya (SPD) i el Verds a les eleccions europees, malgrat les investigacions obertes contra el seu candidat principal, Maximilian Krah, per possibles suborns i presumptes pagaments de Rússia.

Els partits d'extrema dreta s'han integrat i normalitzat en gran mesura en la política nacional de la majoria dels estats membres, i la seva veritable capacitat d'influència ha estat, fins ara, el seu poder per influir en les propostes polítiques dels partits tradicionals.

L'impacte polític de la imprevisibilitat

L'Europa de la policrisi ha anat normalitzant els discursos radicals, però també el deteriorament de les classes mitjanes i la sensació d'una pèrdua d'oportunitats i de manca de confiança en el futur que ha abocat els més joves al pessimisme, i els partits tradicionals a una accelerada disminució de la seva influència.

Els esforços econòmics dels darrers anys s'han destinat a les urgències, des de la pandèmia fins al suport a Ucraïna, mentre que les taxes de creixement de moltes regions europees, especialment del centre i l'est del continent, han quedat coixes. Hi ha una Europa que té un risc real de quedar endarrerida. L'impacte de les diferents crisis –econòmiques, de seguretat, sanitàries, climàtiques o migratòries– que han travessat el continent des de fa més d'una dècada han configurat diferents identitats polítiques i alimentat les pors que mobilitzen part del vot europeu. Per això, Reagrupament Nacional (RN) va centrar la seva campanya, durant les legislatives franceses, en l'encariment del cost de la vida i la necessitat d'apujar el salari mínim. I la reescollida presidenta de la Comissió, Ursula von der Leyen, va prometre en el seu discurs d'investidura davant l'hemicicle d'Estrasburg un «pla europeu d'habitatge assequible». Múltiples crisis i una profunda erosió política i institucional han dut a la conclusió tardana que la integració social no és una conseqüència automàtica de la integració pel mercat. Hi ha un dèficit europeu de justícia social que l'extrema dreta pretén resoldre amb l'exclusió de determinats col·lectius. L'acord sobre el pacte migratori europeu –clar exemple d'imitació de les agendes d'extrema dreta per obstaculitzar i reduir el dret d'asil en funció del control migratori–, que hauria de començar a desplegar-se en aquesta legislatura, comença també qüestionat des de l'inici. Quinze estats membres, encapçalats per Dinamarca i la República Txeca, a més d'Itàlia, Àustria, Polònia, Grècia, els països bàltics, Malta i Bulgària, han sol·licitat la reobertura del text del Pacte per endurir els procediments de devolució als estats designats com a «Tercer País Segur». En aquest mateix context, la promesa d'ampliació de la Unió, l'Agenda Verda i el lideratge europeu en la lluita contra el canvi climàtic es poden veure qüestionats pels nous equilibris polítics. Tot i que la majoria del centre polític que ha donat suport a la continuïtat de von der Leyen es manté, el grau d'imprevisibilitat a l'Eurocambra augmenta alhora que s'encareix el consens entre els estats membres.

Comença un cicle polític marcat per una emergent Europa de la Defensa, però, sobretot, per una Europa més defensiva sota la influència de la dreta radical. Davant l'acumulació de desafiaments –la guerra a Ucraïna i Pròxim Orient, el canvi climàtic, un possible retorn de Donald Trump als Estats Units i el risc de declivi econòmic europeu– la necessitat de solucions col·lectives pot topar amb la proliferació d'agendes obstruccionistes.

NATURALITZAR L'EXTREMA DRETA: UN RISC PER ALS CONSERVADORS

CAROLINE DE GRUYTER
Corresponsal d'afers europeus i columnista del diari holandès NRC. Columnista per al *Foreign Policy* i *EUobserver**

Molts europeus s'inquieten avui sobre allò que anomenen «l'auge de l'extrema dreta» a Europa, com si el seu èxit electoral fos algun tipus de fenomen de la natura i no el que realment és, el resultat d'accions concretes. L'extrema dreta sol aparèixer quan el centredreta comença a competir amb ella, quan es desplaça cap a la dreta i imita les seves consignes extremistes. Si el centredreta es nega a cooperar amb l'extrema dreta i es manté en el centre polític, poques vegades l'extrema dreta puja per damunt d'un llindar d'un terç del vot, aproximadament.

L'extrema dreta sol aparèixer quan el centredreta comença a competir amb ella, quan es desplaça cap a la dreta i imita les seves consignes extremistes

Cap partit europeu coneix tan bé aquest mecanisme com el centredreta democristià de la Unió Social Cristiana (CSU) de Baviera, al sud d'Alemanya. El 2018, la CSU va començar a desplaçar-se cap a la dreta per recuperar els votants que havia perdut davant d'Alternativa per a Alemanya (AfD) i vèncer en el seu propi terreny. Horst Seehofer, aleshores ministre de l'Interior d'Alemanya i membre destacat de la CSU, va canviar el nom de *Bundesinnenministerium* (Ministeri de l'Interior) pel de *Heimatministerium* (Ministeri de la Pàtria).

Aquells dies l'equip de Seehofer estava format per sis homes encorbatats i cap dona, i van ser ells qui el van ajudar a fer un gir brusc cap a la dreta, especialment en temes d'immigració. Van redactar esborranys per al pla inconstitucional de Seehofer d'introduir creus cristianes a les aules, com a «símbol fonamental de la identitat i el mode de vida bavarès», van pressionar en contra de les sancions europees contra Rússia i li van organitzar trobades amb el primer ministre hongarès, Viktor Orbán. El resultat d'aquesta estratègia fou un creixement encara més ràpid de l'AfD, i una concentració de la pròpia CSU, raó per la qual només divuit mesos després, Seehofer tornaria a girar 180°, i també ho faria el líder de la CSU, Markus Söder, aleshores primer ministre de Baviera. Quan la CSU va tornar al centre polític l'AfD va començar a caure a les enquestes.

El 2019, d'un dia per l'altre, Seehofer va deixar de parlar amb duresa sobre els immigrants en els seus discursos. Com a president de les reunions europees de ministres de l'Interior, durant la presidència alemanya del Consell de la UE, es va esforçar per negociar una política europea d'asil i migració que funcionés millor, i que inclogués canals d'immigració legal i altres aspectes essencials que solia passar per alt. També va començar a parlar sobre la importància de la diversitat en els càrrecs públics i va deixar d'afirmar que l'islam no pertany a Alemanya. El líder del partit, Markus Söder, va tenir un canvi d'actitud similar. Va donar suport obertament a les propostes del Govern federal d'un ampli paquet europeu de suport per la COVID-19 finançat per euro-

* Aquest article és una versió adaptada d'una columna publicada a *EUobserver* el 2019.

bons i va elogiar l'economia verda i els drets de les dones. Ambdós van abandonar l'hàbit de ridiculitzar el Govern federal de Berlín i les institucions europees de Brussel·les. Per què? Què els va fer tornar al centre polític?

La resposta va arribar a principis de l'estiu de 2020, quan el secretari general de la CSU, Markus Blume, va concedir una entrevista al setmanari *Die Zeit*[1]. Encara avui, les paraules de Blume continuen sent molt rellevants per a tots aquells que intenten entendre com creixen els partits de l'extrema dreta. Mariam Lau, l'entrevistadora del setmanari alemany, li va preguntar per què la CSU s'havia mogut bruscament cap a la dreta per tornar després, de sobte, al centre. Blume li va respondre amb calma que podia imaginar la seva confusió, atès que la CSU havia estat efectivament zigzaguejant. Semblava que hi havia dues CSU, una just després de la crisi migratòria de 2015-2016 i l'altra després de 2019.

El primer partit –la vella CSU– copiava gairebé tot el que feia l'AfD, rival radical per la dreta de la CSU en aquell moment a Baviera. Posteriorment, el segon partit –la nova CSU– havia esdevingut molt més raonable i moderat, havia deixat d'imitar l'AfD i se n'havia distanciat. La raó d'aquest gir va ser simple, i Blume ho va expressar de la manera següent: «*Du kannst ein Stinktier nicht überstinken*», que senzillament vol dir que «no es pot empestar una mofeta».

Si bé molts polítics preferirien mossegar-se la llengua abans d'admetre algun tipus d'error, la sortida de Blume va ser original i instructiva, i va explicar com, després de la crisi migratòria, la CSU ho havia provat tot, literalment, per mantenir a ratlla l'AfD. En primer lloc, havia intentat ignorar l'AfD, quelcom que no va funcionar atès que aquest partit té els seus propis canals de comunicació i arriba a molta gent amb les seves provocacions i polarització política constants. Durant la crisi migratòria de 2015, la màquina de propaganda de l'AfD funcionava a tota màquina. La segona estratègia, la d'imitar l'AfD, o fins i tot avançar-la per la dreta, tampoc no va funcionar. En aquest cas –explicava Blume– els polítics d'extrema dreta simplement es desplacen encara més cap a la dreta, fet que va portar a la CSU seguir-li la pista inexorablement. Així és com els partits clàssics de la dreta converteixen lentament les idees de l'extrema dreta –un moviment polític amb tendències antidemocràtiques– en *mainstream*. Abans que te n'adonis, assenyalava Blume, «acabes sent arrossegat al costat fosc».

No es pot entendre la història europea sense estudiar els partits conservadors moderats, atès que la seva manera de reaccionar al canvi determina (...) si una democràcia sobreviurà o no

Val la pena repassar el trajecte dut a terme per la CSU alemanya, perquè incorpora un missatge útil pels conservadors de la resta del continent, especialment pels republicans a França, el Partit per la Llibertat i la Democràcia (VVD) en els Països baixos, el Partit Popular Austríac (ÖVP), els *toris* britànics i altres partits de centredreta europeus que han alimentat a l'extrema dreta els darrers anys, i que ara es troben damnificats en el procés. El mateix li va passar al Partit Republicà dels Estats Units; durant anys va posar la catifa vermella a moviments d'extrema dreta com el Tea Party, fins que aquests el van acabar devorant. Des que Donald Trump va assumir el lideratge del Partit Republicà, aquest ha deixat pràcticament d'existir i ha passat a

1. Vegeu Markus Blume, «Du kannst ein Stinktier nicht überstinken», *Zeit Online*, n. 24 (3 de juny de 2020).

ser una simple eina de la màquina de propaganda trumpista. Al Regne Unit, el Partit Conservador sembla anar pel mateix camí d'intentar empestar –per utilitzar la terminologia de Blume– l'UKIP i el Partit del Brexit; a Europa hi ha més partits conservadors que, de moment, han optat per aquesta via, fet pel qual el seu futur podria ser, en última instància, similar.

En el seu llibre *Conservative Parties and the Birth of Democracy* (Cambridge University Press, 2017), Daniel Ziblatt, politòleg de Harvard, escriu que no es pot entendre la història europea sense estudiar els partits conservadors moderats, atès que la seva manera de reaccionar al canvi determina en bona part si una democràcia sobreviurà o no. A principis de la dècada dels anys trenta –escriu Ziblatt–, el centredreta alemany va cometre un error de càlcul fatal en fer un gir abrupte cap a la dreta, provant de forjar aliances amb Hitler i els nazis. Acabarien sent engolits per ells.

Aquesta és la raó per la qual Söder i Seehofer van tornar finalment al centre polític, on se solen trobar la majoria dels votants; en cas contrari, ja no hi hauria cap partit. La CSU va començar a promoure novament punts de vista moderats sobre la immigració, els estrangers i Europa i, principalment, va començar a contradir l'AfD en temes clau. El retorn al centre va donar els seus fruits. L'estiu de 2020, el partit CDU-CSU liderava les enquestes amb gairebé un 40%, mentre que l'AfD de Baviera perdia pràcticament la meitat dels seus suports. Com era l'únic partit que advocava per posicions molt radicals, els votants van començar a veure'ls com el que realment eren: un partit d'extrema dreta.

Novament, la CSU ha tornat a girar cap a la dreta. I el mateix han fet diversos partits de centredreta, per exemple, a França, Països Baixos o Àustria. I en la línia del que hem exposat, en aquests països, l'extrema dreta creix en detriment del centredreta. No obstant això, a Espanya, on el partit de centredreta ha descartat la cooperació amb l'extrema dreta de VOX, aquesta última formació va obtenir menys vots dels que molts esperaven a les eleccions de l'any passat.

Les decisions de la CSU el 2019 van ser, per consegüent, oportunes i intel·ligents, i tant de bo altres partits de centredreta europeus demostressin la mateixa lucidesa.

BONES I MALES NOTÍCIES SOBRE EL POPULISME EUROPEU

JAN-WERNER MÜLLER
Professor de Ciències Polítiques, Princeton University. Autor de *Democracy Rules* (Farrar, Straus and Giroux, 2021)

Respecte al populisme a Europa, hi ha dues sensacions comunes que semblen estar en relativa tensió entre elles. D'una banda, l'opinió que promulga que, des de fa una dècada aproximadament, Europa està sent assetjada per una onada populista; de l'altra, l'afirmació tranquil·litzadora que, si bé el populisme pot tenir una dimensió transnacional, en la pràctica no pot existir quelcom com una «Internacional Nacionalista» –es pressuposa aquí, evidentment, que el populisme de dretes i el nacionalisme són més o menys equivalents–. Cal revisar ambdós punts de vista. Aquesta primera onada, a la qual fan referència cada dia comentaristes, polítics i fins i tot alguns politòlegs, avui no existeix. Malgrat tot, i en contra d'aquells que intenten tranquil·litzar-nos davant l'espectre populista que assetja Europa, és perfectament possible la generació d'una Internacional de nacionalistes, tot i que això no vol dir que aquesta aliança necessàriament es materialitzi.

Però, què és el populisme? En contra del que estableix el pensament habitual, no tots els que critiquen les elits o estan en certa manera enutjats amb l'*establishment* han d'etiquetar-se com a populistes i, per tant, han de ser considerats subjectes perillosos per a la democràcia. Ben al contrari, ser vigilant amb el poder pot ser signe d'una conducta genuïnament cívica. El que distingeix els polítics populistes és la seva pretensió de ser els únics que representen allò que anomenen «el poble real» o «la majoria silenciosa». I atès que ells tenen suposadament el monopoli de la representació del poble, la resta de candidats al poder són condemnats fonamentalment com a il·legítims perquè se'ls acusa d'estar, d'alguna forma, corromputs. Quelcom menys obvi és que els populistes també afirmen que tots els ciutadans que no encaixen en la seva construcció simbòlica del poble, com també aquells ciutadans que critiquen aquesta pretensió de representació, no pertanyen realment al poble.

L'element clau del populisme no és, per consegüent, el seu antielitisme, sinó més aviat el seu antipluralisme, atès que l'*altre* sempre és considerat il·legítim i no pertany al col·lectiu. Això resulta obvi en la política de partits, però és menys obvi –tot i que encara més perniciós– pel que fa a la ciutadania mateixa ja que, per regla general, sempre hi ha minories impopulars que resulten expulsades del suposat «poble real».

És important entendre que aquesta postura no coincideix amb el nacionalisme. Cada populista ha de retre compte evidentment de qui és el poble, i els populistes de dretes recorreran generalment a la idea de nació –mesclada amb elements ètnics i nativistes–. Però el populisme d'esquerres no té per què emergir com un nacionalisme. Podríem dir, per tant, que hi ha una afinitat electiva entre populisme de dretes i nacionalisme (segons la terminologia de Max Weber), però ambdós termes no són idèntics.

No trobem tampoc en el populisme un posicionament polític concret, però sí que existeix una connexió entre el populisme de dretes –i en particular d'extrema dreta– i el recurs concret a les emocions en la política. Els polítics d'extrema dreta en particular atien la ira i la por quan adverteixen els ciutadans que estan sent desposseïts del seu país i que estan sent reemplaçats per una altra població que defineixen com a perillosa.

Les estratègies i tàctiques de mobilització populista es poden copiar fàcilment d'un país a un altre a través de les fronteres. La teoria conspirativa de «El Gran Reemplaçament», segons la qual forces perverses estan reemplaçant els veritables europeus» amb perillosos *altres* –musulmans, en concret–, ha estat circulant lliurement per Europa.

Cal dir però, que aquestes dinàmiques transnacionals no equivalen a una onada, i molt menys a un tsunami, com va afirmar en certa ocasió Nigel Farage. La metàfora de l'onada ens menaria a parlar d'un procés gairebé natural i, efectivament, imparable. Tanmateix, aquest no seria el cas. Com ha demostrat el politòleg estatunidenc Larry Bartels, hi ha molt poca evidència que a Europa existeixi una dinàmica similar a una onada, quelcom que ha estat confirmat per estudis estadístics d'empreses com Ipsos. Mitjançant una anàlisi detallada de les enquestes d'opinió pública, Bartels conclou que no hi ha evidència de canvis dràstics en els temes de més rellevància per a la major part de les mobilitzacions populistes d'extrema dreta, fet pel qual no estaria justificat parlar d'onada. Fins i tot en els països on els partits populistes d'extrema dreta han arribat al poder –Hongria des de 2010 i Polònia entre 2015 i 2023– no es pot argumentar que hi hagués, d'alguna manera, una demanda més gran de polítiques il·liberals abans del triomf d'aquestes formacions. Si hi ha canvis notables, aquests es deuen, amb tota probabilitat, a la propaganda estatal, però no es poden entendre com la causa fonamental del seu èxit electoral.

L'element clau del populisme no és el seu antielitisme, sinó més aviat el seu antipluralisme, ja que l'altre sempre és considerat il·legítim

Significa això que res no ha canviat? Al cap i a la fi, sembla que en molts països europeus als partits populistes d'extrema dreta els va cada vegada millor. Serveixi d'exemple alguns partits acabats d'arribar com VOX a Espanya, Reagrupament Nacional (RN) a França –on molts experts prediuen una victòria per a Le Pen a les presidencials de 2027–, o el partit alemany Alternativa per a Alemanya (AfD), al qual les enquestes li donen al voltant d'un 20% de la intenció de vot.

Bartels no nega que hi hagi canvis significatius. La qüestió és que la imatge d'una onada no reflecteix correctament aquests canvis. La metàfora de l'embassament, també relacionada amb l'aigua, explica millor la situació. És a dir, els partits populistes d'extrema dreta han millorat la seva capacitat de mobilitzar els ciutadans que, en termes generals, tenen inclinacions d'extrema dreta; ciutadans que abans en cap cas votaven. Es tracta, òbviament, d'una tendència preocupant, però no significa que els ciutadans estiguin canviant d'opinió i apropant-se a posicionaments polítics populistes d'extrema dreta.

Tanmateix, quelcom sí que ha canviat. Les forces de centredreta i conservadores estan cada vegada més disposades a abraçar l'extrema dreta populista o, el que pot ser encara més perillós, copiar-ne la retòrica. Valérie Pécresse, per exemple, candidata a la presidència dels gaullistes el 2022, la tendència més convencional en el marc de la V República francesa, suggereix que hi pot haver alguna cosa de veritat en la teoria del «Gran Reemplaçament». Una vegada que s'han fet aquestes afirmacions, resulta molt difícil convèncer els votants situats clarament en posicions convencionals que votar l'extrema dreta populista –que és qui va adoptar originàriament aquestes teories– és anar més enllà del que és admissible. I novament ve al cas una altra metàfora relacionada amb l'aigua: quan la presa es trenca, l'aigua surt en riuada.

L'omnipresència de la metàfora de l'onada alimenta l'oportunisme del centredreta, atès que els polítics que se situen en aquesta posició de l'espectre polític, en convèncer-se que la tendència al populisme d'extrema dreta és imparable, tendeixen a fluir amb ella o acaben per pensar que poden moderar l'extrema dreta col·laborant-hi.

I si els populistes d'extrema dreta arribessin al poder en altres països, a més d'Hongria? Un pensament reconfortant ha estat que els nacionalistes no poden realment cooperar entre si. S'afirma que, per definició, no hi pot haver una Internacional de nacionalistes, com s'ha apuntat abans. Això és, evidentment erroni i, de fet, es poden citar nombrosos exemples històrics. Al segle XIX, nacionalistes liberals, com l'italià Giuseppe Mazzini, van cooperar a través de les fronteres europees com a resposta a l'imperatiu compartit de lluitar contra els imperis multinacionals. En l'actualitat, els populistes d'extrema dreta també poden lluitar contra enemics comuns. Només en l'hipotètic cas de que s'haguessin d'asseure plegats al voltant d'una mateixa taula de negociació, per exemple, a Brussel·les, perillaria realment la seva capacitat de prioritzar cadascun el seu país respectiu..

Els partits populistes d'extrema dreta han millorat la capacitat de mobilitzar els ciutadans amb inclinacions d'extrema dreta i que abans no votaven

Això no significa que necessàriament una cooperació d'aquesta mena es produeixi. Hi ha diferències importants –per exemple, sobre la guerra de Rússia contra Ucraïna– que divideixen els populistes d'extrema dreta d'Europa. I els que intenten mostrar una moderació creixent tenen raons per distanciarse dels més extrems –per exemple, Le Pen planteja dubtes sobre una hipotètica associació amb l'AfD d'Alemanya–. Però, filosòficament parlant, no hi ha cap obstacle perquè no es creï una «Internacional Nacionalista».

EXTREMA DRETA I RELIGIÓ: AFINITATS ELECTIVES?

MAR GRIERA
Catedràtica de Sociologia de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB)

MARTÍN COUTO
Investigador predoctoral de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB)

Som en temps de polarització política. Els moviments neoconservadors s'articulen, cada vegada més, al voltant de controvèrsies morals que esdevenen camps de batalla privilegiats de la lluita política. La fèrria oposició a qüestions com la interrupció de l'embaràs, el matrimoni entre persones del mateix sexe, el reconeixement de la identitat de gènere de les persones trans o les polítiques de mort assistida han marcat l'agenda política de l'extrema dreta durant la darrera dècada i han esdevingut el punt de trobada de líders polítics d'arreu del món com Orbán, Meloni, Trump o Bolsonaro. La idea d'una societat en procés de decadència i l'impuls de nous projectes morals inspirats en imaginaris d'arrel religiosa és el nexe comú que vincula molts d'aquests projectes polítics neoconservadors que s'expandeixen tant a Europa com a Amèrica.

És aquest context el que afavoreix la paradoxa següent: malgrat que els indicadors de pertinença i pràctica religiosa es redueixen de manera significativa arreu d'Europa i també en menor mesura a Amèrica del Nord i del Sud, la religió adquireix una nova rellevància pública i política i guanya visibilitat en la vertebració del discurs i la mobilització política neoconservadora. La confluència entre els moviments d'extrema dreta i les organitzacions religioses és polièdrica i es produeix tant en termes organitzatius com de discurs polític i social.

El factor religiós esdevé cada vegada més un motor de mobilització pública, que genera dinàmiques de confrontació i oposició política. Es produeix el que el sociòleg argentí Marco Vaggione anomena un procés d'«ONGització» de l'esfera religiosa, amb l'emergència de múltiples associacions i plataformes que, malgrat que sovint no estan formalment vinculades a les institucions religioses tradicionals, es reivindiquen com a portaveus dels valors religiosos i desenvolupen un activisme amb múltiples vessants (legal, polític i cultural). Un cas paradigmàtic d'aquesta dinàmica és CitizenGo, organització originalment fundada per Hazte Oír a Madrid, i que actualment té una dimensió internacional i promou campanyes en onze llengües diferents. És un activisme religiós, que adquireix caires globals, i que s'expandeix a través d'emprenedors morals que converteixen causes concretes (per exemple, l'oposició a l'avortament) en croades polítiques, establint aliances transnacionals i difonent els seus missatges a les xarxes socials. Aquests emprenedors morals són els que estableixen vincles estratègics amb partits polítics d'extrema dreta i donen suport a actors polítics concrets, i és el creixement d'aquesta xarxa associativa cristiana neoconservadora i la seva notable capacitat d'incidència pública el que ens ajuda a entendre el repunt del llenguatge religiós en els discursos dels partits d'extrema dreta en la darrera dècada.

Alhora, més enllà del paper de les organitzacions religioses en la promoció d'una agenda neoconservadora, el cristianisme emergeix cada vegada més com un recurs estratègic, proporcionant un llenguatge *ritualitzat* per escenificar i singularitzar la protesta. Les manifestacions públiques que inclouen resar el rosari o fer vigílies de pregària han guanyat visibilitat en els darrers anys. El ritual religiós actua com a marcador simbòlic que estableix una frontera excloent

al voltant de la idea d'un «nosaltres cristià». És il·lustratiu d'aquesta tendència el cas de l'associació «40 days for life», nascuda a Texas, però present actualment a més de seixanta països, que incentiva campanyes de pregària davant de clíniques de planificació familiar. Són rituals de pregària que es prolonguen durant 40 dies les 24 hores del dia. Aquest tipus de ritualització religiosa de la protesta neoconservadora està en augment, fins i tot en països on semblava que la secularització havia desplaçat la religió a l'àmbit privat, com França, Espanya o Alemanya.

En el context actual, la religió es converteix també en una font de legitimitat per ancorar, justificar i reforçar els discursos de la dreta i de l'extrema dreta. La religió proporciona una matriu narrativa que esdevé un recurs simbòlic en la construcció de discursos morals: estableix els límits entre el bé i el mal, entre allò moralment acceptable i allò immoral, alhora que atribueix un caràcter sagrat a aquestes disposicions. El sociòleg basc Joseba García Martín explica com en els darrers anys s'ha anat construint un marc narratiu, basat en fonts doctrinals, que s'articula a partir de l'oposició entre el que ha anomenat la «cultura de la vida» i la «cultura de la mort». És una oposició que adquireix un caràcter omnicomprensiu i que classifica la realitat de manera dicotòmica. Doctrinalment, l'origen del terme rau en l'encíclica *Centesimus annus*, promulgada per Joan Pau II l'any 1991, però que també ha tingut un ampli ressò en el món evangèlic i ortodox. La síntesi del que promouen és que cal combatre tot el que, des de la seva perspectiva, pertany a la «cultura de la mort» (interrupció de l'embaràs, investigació amb cèl·lules mare, matrimoni entre persones del mateix sexe, entre d'altres) i, per contra, fomentar tot el que defineixen com a part de la «cultura de la vida» (família nuclear, concepcions tradicionals de gènere, etc.). Aquest marc narratiu es contextualitza i es reconfigura en cada context local i en relació amb la forma dominant de cristianisme que hi impera (ortodox, protestant o catòlic), però també funciona com a narrativa global, com una *lingua franca*, que permet teixir aliances ecumèniques i impulsar iniciatives d'abast transnacional. La circulació d'aquest discurs, a través de xarxes socials i fòrums de trobada dels moviments d'extrema dreta, dona encara més empenta a aquest marc narratiu, que adquireix rellevància a l'hora d'orientar l'agenda política i comunicativa d'aquests moviments.

Ara bé, el vincle entre l'extrema dreta i la religió encara va més enllà. No és només que la religió aporti capacitat mobilitzadora a l'agenda neoconservadora o que hi ofereixi un bagatge doctrinal a partir del qual construir un univers moral. La religió és, també, generadora d'una identitat que permet conjugar una memòria –nostàlgica– del passat amb un projecte polític per al futur. El cristianisme –o depèn de l'ocasió, el judeocristianisme– es construeix com l'herència comuna que permet crear un sentit de pertinença i alhora exclou aquells qui no en formen part. És el que s'ha identificat com el procés de *culturalització* de la religió, que converteix la fe en una forma d'identitat cultural, de la qual es forma part per naixença, no pas de resultes de la pràctica religiosa. En virtut d'aquest enfocament, la religió guanya força com a marcador cultural i se suma a altres formes de xenofòbia –per color de pell o procedència– que històricament havien vertebrat l'agenda de l'extrema dreta. En aquest sentit, hi ha una lectura del cristianisme en termes civilitzatoris, que es construeix per oposició a l'islam, i que atribueix a la religió el «mèrit» de la civilització occidental. Amb una mirada retrospectiva s'afirma que és la religió, i més específicament el cristianisme, la variable clau que ens defineix com a societat, i que explica el procés de modernització occidental.

En aquest context, hi ha un cert consens a identificar l'11 de setembre de 2001 com el moment culminant a partir del qual la teoria de Samuel Hungtington sobre el «xoc de civilitzacions» sobrepassa l'àmbit acadèmic i el de les elits polítiques, per esdevenir una narrativa que busca arribar al gran públic, difosa pels sectors conservadors i utilitzada com a brúixola per explicar l'evolució de la geopolítica mundial. La idea d'una civilització cristiana, compacta i amb uns límits resseguibles, esdevé una identitat de resistència i de reacció enfront del creixement de les migracions, que sovint s'ajuda de la caracterització de l'islam com l'enemic per excel·lència.

Malgrat tot, cal emfatitzar que no és una narrativa que inicialment fos hegemònica entre els partits d'extrema dreta, especialment a Europa. No tots els partits d'extrema dreta europeus han celebrat l'herència cristiana amb el mateix èmfasi ni l'han capitalitzada com a part del seu projecte polític. El cas del Partit per la Llibertat de Gert Wilders, als Països Baixos, n'és l'exemple més paradigmàtic: la campanya islamòfoba que ha promogut des dels seus orígens no s'ha construït per contraposició al cristianisme, sinó que ha fet bandera de l'herència secular i il·lustrada de l'Europa contemporània. La metàfora de la llum contra l'obscuritat ha vehiculat el seu discurs ideològic, així com també la defensa de la diversitat sexual com a estendard d'una Europa que defineix com a secular i moderna. En el cas del Partit per la Llibertat holandès, s'hi suma també que és un partit nascut amb l'instint de diferenciar-se de la socialdemocràcia cristiana i, per això, va desmarcar-se de l'herència religiosa des dels seus inicis.

En els darrers anys, l'escenari polític ha viscut transformacions molt significatives. La socialdemocràcia cristiana ha perdut força, mentre que els moviments neoconservadors d'arrel cristiana han guanyat volada. Per això, ens trobem que són nombrosos els partits d'extrema dreta que fan malabarismes retòrics i mantenen nombroses friccions internes per poder capitalitzar ambdues narratives simultàniament: una defensa de l'herència cristiana i dels valors tradicionals i alhora una reivindicació de l'agenda liberal europea enfront d'un islam que defineixen com a retrògrad i intolerant. Aquesta pugna és especialment visible en partits com el Front Nacional a França i també, però en menor intensitat, als Estats Units.

Sigui com sigui, el lligam entre extrema dreta i religió no va en retrocés, sinó al contrari. Aquest fet provoca alhora fractures –cada vegada més profundes– en el món cristià, un món religiós que és ideològicament plural i culturalment divers, però que es troba cada vegada més identificat en discursos d'extrema dreta que gairebé monopolitzen la presència pública del cristianisme. Veus com la del mateix papa Francesc són, sovint, eclipsades per aquest cristianisme de rostre neoconservador que es construeix a través d'eslògans dicotòmics. Aquest escenari dificulta construir espais de debat oberts, raonats i assossegats, sobre qüestions fonamentals com la moral, l'ètica o la justícia social.

COM S'EXPLICA L'ATRACTIU DE L'EXTREMA DRETA ENTRE ELS JOVES BLANCS?

PAMELA NILAN
Catedràtica de Sociologia de la Newcastle University, Austràlia

Són molts els països de l'OCDE –de característiques similars– en què l'extrema dreta està reclutant joves blancs insatisfets. Gràcies al seu ús de la propaganda persuasiva, fomenta els comportaments violents (tant dins com fora d'Internet) i els inicia en un camí polític en el qual pot ser difícil fer marxa enrere. Quins factors expliquen l'atractiu que l'extrema dreta té sobre els joves, especialment els homes blancs? Els investigadors no es posen d'acord sobre si la causa principal és més aviat una crisi socioeconòmica o una crisi d'identitat (de gènere). Segons el meu parer, la resposta és multicausal, i és el resultat de la confluència de factors diversos, com l'edat, el gènere i la transformació econòmica neoliberal. Això es posa de manifest arran de diverses constatacions. En primer lloc, que el col·lectiu que amb diferència se sent més atret per l'extrema dreta són els homes blancs. En segon lloc, que l'auge de l'extrema dreta coincideix amb un augment del treball precari, dels contractes de curta durada i de l'atur intermitent. Finalment, i en relació amb tot l'anterior, que el sector de població més afectat per la precarització són els joves de 15 a 30 anys.

Segons un informe publicat al Regne Unit el 2017 titulat *Joves, masculinitat i benestar*[1], entre els joves enquestats hi havia una forta sensació de desavantatge pel fet de ser homes, que contrasta amb les altes expectatives que sentien que s'havien posat en ells pel fet de ser homes. L'estudi recollia també l'opinió d'una minoria que expressava el seu ressentiment per l'aparent discriminació i desavantatge en l'àmbit laboral. Certament, el discurs sobre els drets dels homes s'emmarca en allò que el sociòleg estatunidenc Michael Kimmel ha anomenat la sensació de «dret agreujat», que duu alguns homes a culpabilitzar el feminisme, l'orgull *queer* i les dones en general. Amb freqüència això es converteix en racisme populista, atès que la supremacia blanca i la supremacia masculina sempre s'han donat la mà.

La desafortunada situació d'alguns homes joves actualment té molta relació amb els canvis en el mercat laboral. Com assenyala el politòleg neerlandès Cas Mudde, els joves blancs que treballen en sectors marginals o insegurs tendeixen a sentir-se més atrets pel discurs de l'extrema dreta que aquells que aconsegueixen accedir a llocs de treball més estables i satisfactoris. Hi ha vincles d'afinitat entre la realització de la masculinitat i les dimensions de raça, classe i heterosexualitat que s'inculca als homes joves a mesura que creixen. Quan aquests elements d'*habitus* masculí es combinen amb estructures laborals cada vegada més precàries, no resulta sorprenent que alguns joves reaccionin i es tornin més vulnerables a la retòrica populista que els conceptualitza simultàniament com a víctimes del feminisme i com a herois no reconeguts en una guerra racial.

La propaganda de l'extrema dreta promet als joves blancs que senten aquest greuge una consideració com a subjecte superior que restaura la jerarquia patrimonial occidental. Aquesta retòrica sosté que el feminisme i l'orgull *queer* no han debilitat només els homes, sinó que han debilitat la societat en general, perquè els heroics homes blancs que van construir la nació han estat devaluats fins

1. Vegeu Open University (2017), Youth, *Masculinity and Wellbeing* (en línia) https://wels.open.ac.uk/sites/wels.open.ac.uk/files/files/YMMW

al punt de quedar sotmesos. Aquest discurs es troba a tot arreu en la *manosfera*[2], la xarxa d'Internet en què els homes es queixen de la seva situació vital i inciten altres homes a dur a terme accions contra les dones com el *trolling*, *doxing*, *zoombombing*, *deepfakes*, etc. Tant la *manosfera* com els grups d'extrema dreta afirmen que la societat ha estat «feminitzada» pel feminisme, en detriment dels homes blancs i que, per tant, s'han de defensar, fet que provoca un discurs d'una masculinitat victimista i alhora heroica.

Donar suport a l'extrema dreta és un mecanisme de reforç per a aquests joves blancs quan tenen dubtes sobre les presumptes certeses de la història patriarcal. Troben també els seus propis espais en la cultura popular, la roba, la música i els festivals d'extrema dreta que els donen un espai *cool* on poden expressar la ira, la rebel·lió i la resistència contra els discursos més centrats. Aquest discurs els dona esperança en afirmar que, com a joves blancs alienats, poden assolir una posició simbòlica de la hipermasculinitat a través de l'articulació de l'odi a Internet contra immigrants, persones racialitzades, feministes, homosexuals, musulmans, l'elit cobdiciosa i corrupta i, molt sovint, les dones *per se*.

Tant la *manosfera* com els grups d'extrema dreta afirmen que la societat ha estat «feminitzada» pel feminisme, en detriment dels homes blancs

Recentment, vaig dur a terme una investigació a Austràlia que em va permetre realitzar entrevistes a joves blancs sobre la seva sensació de masculinitat perduda, en les quals afirmaven, per exemple, que «les dones i els homes d'esquerra estan imposant el seu discurs sobre allò que hauria de ser un home» (home de 24 anys, venedor, solter); o que «els homes blancs bons estan sent desplaçats per nois efeminats, lesbianes de cabell blau i imbècils no binaris» (home de 22 anys, sol·licitant de feina, solter). Aquestes afirmacions reflecteixen l'angoixa de veure com «es desplaça» el tipus de masculinitat tradicional en què han estat educats i/o pel qual han optat. Aquest és un sentiment del qual es fan ressò les idees de reemplaçament i de pèrdua, centrals en el discurs de l'extrema dreta europea; la noció que ens trobem enmig d'un procés deliberat de substitució demogràfica i cultural dels «nadius» blancs per persones d'orígens ètnics i culturals diferents.

Tradicionalment, la majoria dels homes adults treballaven a temps complet, mentre que les dones no treballaven o tenien una feina a temps parcial. No obstant això, actualment, la norma és una família que té un doble ingrés; el model masculí com a suport de la família ha desaparegut. A més, ara se sol·licita formació superior fins i tot en els llocs de treball més bàsics i, al mateix temps, el treball precari, a curt termini i autònom, ha crescut ràpidament, originant allò que alguns anomenen l'economia *gig*, caracteritzada per un treball molt fragmentat i insegur. Això ha condicionat l'opinió que els homes joves tenen sobre si mateixos i del món canviant que els envolta, fomentant la nostàlgia d'algunes formes tradicionals d'autonomia i de control basats en el gènere.

D'altra banda, el món digital és, avui dia, l'àmbit principal de comunicació interpersonal i política. Els *influencers* d'extrema dreta utilitzen Internet, els videojocs i les xarxes socials per captar joves blancs que tenen «vides digitals» en el seu temps lliure. Els algoritmes canalitzen els seus interessos masculinistes i promouen la seva creença en la victimització

2. N. de l'Ed.: neologisme format per la paraula anglesa *man* (home) i *sfera*, en referència al món virtual, és a dir, els espais d'Internet on predominantment s'expressen i interactuen homes sobre temàtiques percebudes com a masculines.

masculina blanca. L'anonimat d'Internet garanteix l'allau diària de notícies falses, teories conspiratives i discursos d'odi. Les narratives d'extrema dreta estimulen intencionadament la imaginació supremacista masculina a través de contes fantàstics de lluita heroica, tribus blanques pures de sang i elits demoníaques secretes que tracten de fer-se amb el control total del món. El discurs dels herois té un gran atractiu cultural per als homes joves i fa que sigui un terreny fèrtil per tal que l'extrema dreta construeixi marcs de persuasió.

Influencers misògins d'extrema dreta com Andrew Tate, Gavin McInees i Jordan Peterson s'apropen a joves blancs cis i els animen a realitzar campanyes d'assetjament contra dones i immigrants; un joc en què l'odi serveix com a munició i l'objectiu és despersonalitzat. Donar suport a un grup d'extrema dreta antifeminista es pot entendre com un acte heroic que reafirma el patriarcat blanc. Ofereix així no solament una forma de sortir de la victimització masculina blanca, sinó també un antídot contra la inseguretat ontològica que afecta molts joves.

Els homes joves solen començar a donar suport a l'extrema dreta seguint o ajuntant-se amb persones, les idees de les quals són del seu grat. L'acceptació del grup d'iguals i l'intercanvi d'articles són molt importants per als joves. Actualment, el món a Internet és tan extens que fins i tot els joves que coneixen millor la xarxa tendeixen a habitar un nínxol relativament petit de contactes, amb els quals comparteixen idees i se senten còmodes. Aquest filtre provoca una bombolla que transmet la sensació que el món digital és segur i còmode. No obstant això, malgrat que aquesta bombolla dels aparentment afins resulti tranquil·litzadora, comporta els seus propis riscos, atès que pot augmentar la probabilitat d'un efecte de ressonància mediàtica o «càmera de ressò», en què quelcom resulta versemblant perquè prové de coneguts i apareix en molts llocs simultàniament, un fet que duu a un biaix de confirmació.

El món digital és un entorn d'alta pressió que funciona les 24 hores del dia tots els dies de la setmana i on els *influencers* d'extrema dreta solen plantar un reclam provocatiu a les xarxes socials i després animen els seguidors a compartir-lo massivament. Un risc fonamental és que els joves solen confiar en la informació i el consell dels seus iguals d'Internet com a fonts legítimes. Els incitadors humans a l'odi (*influencers* d'extrema dreta generadors de continguts) no són molts, però quan el seu darrer mem o missatge d'odi apareix a Internet és probable que ja hagi circulat abans pels dispositius de gran quantitat de joves que no necessàriament en són seguidors, ho vulguin o no. Aquest diluvi virtual pot amplificar el pensament perjudicial i el suport incipient a l'extrema dreta per part de joves blancs connectats digitalment que s'enfronten a la seva pròpia sensació d'incertesa. En conclusió, l'atractiu que té l'extrema dreta per als homes joves blancs actua en l'àmbit emocional, visceral i simbòlic.

LA LLUITA A INTERNET CONTRA LA RADICALITZACIÓ D'EXTREMA DRETA

DOMINIK HAMMER
Director d'investigació, Institute for Strategic Dialogue (ISD)

PAULA MATLACH
Investigadora, Institute for Strategic Dialogue (ISD)

Des de l'inici de la pandèmia de la COVID-19, el nombre d'alemanys amb actituds d'extrema dreta ha augmentat significativament. El moviment anticonfinament a Alemanya va generar un entorn en què es difonien diverses idees conspiratives i d'extrema dreta, sobretot a través de les xarxes socials. Aquestes, i Internet en general, van tenir un paper important tant en la radicalització de les persones, com en la seva mobilització en les manifestacions. La nostra investigació ha pogut constatar que les grans plataformes en línia, així com també les de tecnologia alternativa més petites (*Alt-Tech*) van ser utilitzades estratègicament per l'extrema dreta com a eines polítiques.

De 2021 a 2023, l'Institute for Strategic Dialogue (ISD) va realitzar una investigació sobre l'ús de les xarxes socials per part de l'extrema dreta alemanya, en el marc d'un projecte finançat pel Ministeri Federal de Justícia alemany, «Countering Radicalisation in Right-Wing Extremist Online Subcultures» (La lluita contra la radicalització en les subcultures d'extrema dreta d'Internet). Durant els tres anys que va durar el projecte, vam fer un seguiment d'actors d'extrema dreta, analitzant quines plataformes utilitzaven, com les utilitzaven i per què, i vam examinar també el marc legal de la NetzDG (la llei alemanya de xarxes socials) i, més tard, el Reglament de serveis digitals de la Unió Europea (DSA, per les seves sigles en anglès) per tal de comprendre com van afectar el seu comportament. D'acord amb les dades d'aquesta investigació, vam redactar una sèrie de recomanacions –que enumerem tot seguit– per a l'elaboració d'una sèrie de polítiques regulatòries dedicades a aquest fenomen.

De resultes de la nostra investigació, vam constatar que Facebook, Instagram, YouTube i Twitter/X, designats per la DSA com a plataformes en línia de gran dimensió (VLOP, per les seves sigles en anglès), continuen sent plataformes importants per a l'extrema dreta alemanya. Els actors d'extrema dreta, a excepció dels que han quedat fora d'aquestes plataformes, hi recorren encara per fer xarxes, difondre propaganda i atacar rivals polítics.

Paral·lelament a la seva activitat en aquestes plataformes principals, els actors d'extrema dreta han desenvolupat la seva pròpia infraestructura de plataformes més petites i marginals. Aquestes plataformes paral·leles, i el moviment tecnològic més ampli que engloba els seus creadors es coneix amb el nom «Alt-Tech», abreviatura en anglès de tecnologies alternatives. Cal distingir tres tipus de plataformes Alt-Tech: les xarxes socials creades per membres de moviments extremistes; les plataformes reticents a regular els continguts per raons ideològiques i empresarials; i finalment, les plataformes segregades que manquen simplement de la capacitat necessària per poder moderar els seus continguts. Durant el nostre projecte, vam investigar plataformes Alt-Tech com Gettr –el clon de Twitter–; Odysee, la plataforma de vídeo basada en tecnologia *blockchain*, i el software PeerTube, que permet que els usuaris configurin les seves pròpies plataformes de vídeo a través de tecnologia P2P.

En el cas de la plataforma Odysee, l'element clau és, entre d'altres, que permet monetitzar el contingut amb la criptomoneda LBRY, com també l'emmagatzematge descentralitzat d'alguns elements (com els

títols de vídeo) a través del *blockchain* de LBRY, quelcom que els usuaris entenen com una forma de protecció contra l'eliminació de continguts. Durant la nostra investigació, vam trobar en aquesta plataforma vídeos negacionistes de l'Holocaust i imatges d'atacs terroristes d'extrema dreta, com el tiroteig que va tenir lloc el 2022 a Buffalo (Nova York), que són una mostra de l'ús de la llibertat d'expressió i la política d'escassa moderació de continguts per part d'Odysee.

Pel que fa a les plataformes creades a través del *software* PeerTube, un dels avantatges que ofereixen és que, en tenir la propietat de la plataforma, es pot assumir el control del contingut i de la seva moderació. A diferència de PeerTube i Odysee, Gettr no ofereix cap avantatge comparatiu a escala tecnològica i simplement treu partit de la seva reputació de plataforma amb escassa moderació. En estar subjecta al mateix marc jurídic que Twitter a Alemanya i amb poc trànsit orgànic els seus primers mesos, el que oferia Gettr era, en gran manera, la seva orientació ideològica, amb l'esperança d'atreure usuaris per qüestions polítiques.

L'estratègia de l'extrema dreta de combinar plataformes Alt-Tech i plataformes convencionals (...) necessita una resposta regulatòria que prengui en consideració tot l'ecosistema de l'extrema dreta a Internet

Telegram s'ha convertit en la plataforma Alt-Tech més popular entre l'extrema dreta alemanya. Un híbrid entre xarxa social i servei de missatgeria, Telegram ofereix als usuaris una novetat tècnica i ideològica: d'una banda, la companyia promet salvaguardar la privacitat de l'usuari i s'oposa a la moderació de contingut; de l'altra, disposa de canals i grups que permeten que fins a un total de 200.000 usuaris es puguin comunicar alhora. Com a servei de missatgeria, Telegram també és popular entre la població alemanya en general, però la seva imatge de plataforma anticensura, la seva alta popularitat i les utilitats que ofereix per a la comunicació de masses l'han convertit en la xarxa social preferida de l'extrema dreta en aquest país. Aquesta tendència es va veure amplificada per la difusió de desinformació en relació amb la pandèmia de la COVID-19 i la dinamització del moviment anticonfinament. Durant la pandèmia, els activistes anticonfinament van compartir als canals i grups de Telegram desinformació, teories conspiratives i plantejaments d'extrema dreta. El moviment deia lluitar per la llibertat i contra les restriccions de la COVID-19, al mateix temps que difonia idees autoritàries i teories conspiratives.

En un estudi longitudinal realitzat com a part del projecte esmentat, vam analitzar els temes que discutia l'extrema dreta alemanya a Telegram i vam descobrir que la plataforma s'usava tant per a discussions internes i aprenentatge ideològic com per a la difusió de propaganda a un públic més ampli, més enllà del cercle de l'extrema dreta. Els missatges destinats a aquest públic més general es formulaven sovint de manera diferent i tenien un to més moderat que els dirigits al seu propi grup polític. Els actors polítics que vam examinar capturaven ràpidament les notícies d'actualitat i els donaven un gir d'extrema dreta. Per explicar els esdeveniments mundials, sovint recorrien a teories conspiratives, que semblen ser la seva heurística central per comprendre el món. Els canals de Telegram d'aquests grups extremistes van difondre aquest tipus de teories sobre la pandèmia de la COVID-19 i la guerra russa a Ucraïna, de vegades interpretant ambdós esdeveniments mundials com a parts interconnectades d'una conspiració més gran.

L'anàlisi dels enllaços externs compartits a Facebook, Instagram, YouTube i X/Twitter va revelar que les plataformes Alt-Tech tenen un paper clau en les estratègies dels agents d'extrema dreta per esquivar la moderació de continguts o la seva percepció de censura a Internet. Un exemple d'aquest fenomen va ser l'augment significatiu d'enllaços a plataformes més petites tot just després de l'inici de la invasió d'Ucraïna per part de Rússia, a causa, en part, del fet que els usuaris van compartir contingut de mitjans estatals russos, allotjats a llocs d'Alt-Tech, malgrat les sancions de la UE. No obstant això, l'estudi longitudinal també va posar de manifest que els usuaris d'extrema dreta no es van moure només en un sentit –de VLOP a Alt-Tech– ja que, quan preveien que l'entorn era propici de nou, els actors tornaven ràpidament a les plataformes principals de les quals havien estat expulsats o que havien abandonat prèviament. En el cas de X/Twitter, el nombre de seguidors de comptes d'extrema dreta va augmentar significativament durant els últims tres mesos de 2022. Aquesta afluència es podria explicar, en certa manera, per les expectatives que els actors d'extrema dreta tenien que s'introduïssin canvis en les polítiques de moderació de la plataforma com a resultat del canvi de propietari. A més d'aquestes tendències observades en la popularitat de les plataformes, vam poder constatar que la majoria dels actors d'extrema dreta investigats simultaniejaven xarxes socials convencionals i plataformes Alt-Tech, articulant els seus missatges de manera diferent segons la plataforma que utilitzaven i l'audiència a la qual volien arribar.

L'estratègia de l'extrema dreta de combinar plataformes Alt-Tech i plataformes convencionals per radicalitzar les persones a través d'Internet necessita una resposta regulatòria que prengui en consideració tot l'ecosistema de l'extrema dreta a Internet. Per contrarestar aquesta radicalització de les subcultures d'extrema dreta a la xarxa, hem desenvolupat una sèrie de recomanacions basades en la nostra investigació. Proposem l'establiment i la imposició de la moderació de continguts, inclosa l'adopció d'un enfocament de seguretat i privacitat centrat en la víctima o supervivent, per ajudar els destinataris de les campanyes d'odi a través de les xarxes. També proposem un accés millor a les API de la plataforma perquè els investigadors puguin analitzar sistemàticament les amenaces existents a Internet. Suggerim també garantir el compliment de la DSA per part de Telegram, per exemple, avaluant si la plataforma pot designar-se com a VLOP, fet que ampliaria les obligacions de gestió de riscos i d'informes de transparència per part de l'empresa. Finalment, proposem que es garanteixi el compliment per part de les plataformes Alt-Tech de les obligacions de la DSA que són aplicables, fins i tot quan no superen el llindar dels 45 milions d'usuaris. Les plataformes en línia també estan obligades, entre altres requisits, a establir mecanismes de notificació i acció perquè els usuaris els informin dels continguts il·lícits i han de designar un representant legal en un dels estats membres. Si es prenen aquestes mesures, la difusió de propaganda d'extrema dreta i de discursos d'odi a través d'Internet podria ser més difícil i, per tant, inhibir-se.

UNA CRÍTICA AL NEOLIBERALISME: NI ÉS NOU NI ÉS LIBERAL

WALDO ANSALDI
Sociòleg, Institut d'Estudis d'Amèrica Llatina i el Carib, Facultat de Ciències Socials, Universitat de Buenos Aires

La meva anàlisi dels moviments polítics de dretes parteix de dues premisses fonamentals. En primer lloc, no són subjectes polítics en si mateixos, són una expressió ideològica i política d'una classe social, la burgesia, que ha aconseguit en bona part del planeta un alt grau d'hegemonia sobre les classes subalternes o populars. En segon lloc, no hi ha noves dretes, però sí que hi ha noves formes d'expressió de les dretes. En aquest supòsit, confon, més que aclareix, anomenar, nou, nova o *neo*, un concepte que ja existeix, encara que es mostri amb una vestimenta i un llenguatge diferents.

Actualment, assistim a una proliferació de noms per identificar els moviments polítics de dreta: nova dreta, extrema dreta, dreta radical, ultradreta, etc. En gairebé tots els casos, si no en tots, aquests termes s'utilitzen per designar subjectes d'acció política d'ideologia conservadora. Quan els subjectes socials –les classes– s'expressen com a subjectes polítics (primaris o secundaris) ho fan mitjançant diferents posicions ideològiques. La història sense subjectes no és història, ni tampoc permet explicar la realitat. En altres paraules, la història sense subjectes no permet cap lectura i, encara menys, l'explicació dels processos i les construccions socials.

Sobre aquesta voluntat d'utilitzar prefixos en el camp semàntic de «nou», quan es tracta del camp científic coincideixo amb l'historiador britànic Alan Knight, el qual afirma que «la moda és una pobre guia cap a la veritat». Més encara, afegiria que ens priva de la perspectiva necessària. La meva reticència es multiplica si, com passa en els estudis sobre les suposades «noves dretes», l'anàlisi s'acompanya de l'ús generalitzat de l'adjectiu «nou». En aquests casos, el que és habitual és que ens trobem davant d'un estudi sense cap mena de connexió amb la temporalitat i, ni de bon tros, amb la historicitat. Antonio Gramsci ens va ensenyar que tota anàlisi de conjuntura requereix superar l'error freqüent de «no saber trobar la relació justa entre allò que és orgànic i el que és ocasional», és a dir, entre els moviments i fets orgànics –que són més o menys permanents, de llarga durada o, utilitzant el concepte introduït per Piotr Sztompka, part del coeficient històric d'una societat– i els conjunturals o ocasionals. La nova dreta és, en realitat, la dreta de sempre amb formes noves. Ara explicaré el perquè d'aquesta afirmació.

En el pensament i la ideologia de dretes hi ha un nucli dur que és permanent o orgànic: la seva posició respecte de la dualitat igualtat/desigualtat

No és el mateix parlar de les *noves dretes* que d'*allò que tenen de nou les dretes*. I no és un joc de paraules, és una distinció fonamental. En el pensament i la ideologia de dretes hi ha un nucli dur que és permanent o orgànic: la seva posició respecte de la dualitat igualtat/desigualtat, ja que consideren que la desigualtat és un fenomen natural i permanent, que s'acompanya en el cas de l'extrema dreta de nous components

de masclisme, misogínia, xenofòbia, homofòbia, reducció de drets –sobretot socials i humans–, rebuig a allò intel·lectual i cultura de la violència –que pot esdevenir ràpidament militarisme–.

Actualment, a Amèrica Llatina, hi ha un avenç significatiu de les posicions de dreta i d'extrema dreta, assolint en alguns casos posicions de govern –Argentina, Equador, El Salvador, Paraguai, Perú, Uruguai– o bé amb una presència forta o molt forta en executius o parlaments –Bolívia, Brasil, Xile, Colòmbia, Guatemala–. Els darrers anys, les manifestacions més extremes han estat les del bolsonarisme al Brasil, al Govern de 2019 a 2022, i les dels anarcollibertaris argentins, el líder dels quals i actual president d'Argentina, Javier Milei, és un confés partidari del partit d'ultradreta espanyol VOX.

En el discurs polític de Milei destaca, més enllà de la desqualificació absoluta de qualsevol pensament que no sigui el seu, la protecció i ferma defensa de la propietat privada i del mercat, i l'antiestatalisme extrem, que redueix el paper de l'Estat a satisfer les necessitats de seguretat –més en l'àmbit interior que en l'exterior– i a administrar la justícia. El seu discurs emfasitza la distinció entre la gent «de bé» i les masses (*orcos*, en paraules de l'expresident Mauricio Macri), i la reducció i repressió de les llibertats, en un capgirament del pensament liberal original, que les exaltava. El discurs de Milei afirma també que l'escalfament global és un invent del socialisme, i ataca l'educació pública –un orgull històric de la societat argentina– per considerar que «ha fet molt mal en rentar el cervell de la gent». Finalment, pel que fa a l'economia, es proclama anticomunista i antisocialista, com també defensor de l'escola austríaca d'economia, en oposició al keynesianisme –titlla la *Teoria general de l'ocupació, l'interès i el diner* (1936) de Keynes, de «brossa general»– i, òbviament, a qualsevol teoria marxista, en afirmar que empobreix i s'aprofita de la ignorància de les majories.

El filòsof i historiador italià Benedetto Croce, va anomenar aquest corrent de pensament els *liberistes*, per diferenciar-los dels que considerava autèntics liberals, hereus de les originals proposicions politicofilosòfiques. En aquest sentit, els liberistes són una clara mostra de la relació rellevant entre democràcia i exclusió, o entre democràcia i capitalisme. Coneguts també amb l'equívoc vocable *neoliberals*, privilegien les polítiques d'ajustament estructural enfront –i en contra– dels drets humans, la qual cosa els porta a aplicar polítiques que duen a la pobresa, la indigència, l'exclusió i la repressió, és a dir, a violacions dels drets fonamentals.

Els liberistes, anarcocapitalistes o llibertaris afirmen voler harmonitzar l'ajustament estructural amb l'estabilitat democràtica, una tasca impossible

Aquests liberistes, anarcocapitalistes o llibertaris afirmen voler fer compatible l'ajustament estructural amb l'estabilitat democràtica, una tasca impossible, ja que l'ajustament tendeix a crear inestabilitat política. A més, busquen transferir al mercat el protagonisme en l'organització de les relacions socials, desplaçant els estats i la política, i això fa que la situació sigui més greu, especialment en mercats com els llatinoamericans que són poc dinàmics i incapaços de desenvolupar una integració social òptima. Encara més: l'exclusió de sectors majoritaris de la societat impedeix el desenvolupament mateix, i fins i tot el simple creixement d'un capitalisme genuí, i pot ser el germen d'una inestabilitat social futura. Els liberistes són incapaços d'advertir que el sistema

capitalista requereix, per desenvolupar-se a mitjà termini, que la majoria de la població sigui partícip del creixement. Una societat polaritzada –de vegades extremadament polaritzada–, on les majories són excloses de l'accés a béns, serveis i el mateix mercat, marca un límit material al desenvolupament, i fins i tot al creixement, econòmic, que es torna encara més rígid si aquesta exclusió es reprodueix –tal com succeeix avui– a escala mundial, exacerbant la desigualtat a l'interior de cada societat i entre els diferents països.

Una dada significativa, aquesta sí efectivament «nova», és la formidable capacitat que les forces polítiques de dreta i extrema dreta han generat per cooptar cada vegada més dones i homes de les classes subalternes i treballadores per exercir l'hegemonia sobre elles, sense deixar d'aplicar la dominació.

L'ODI COM A ARMA POLÍTICA: CAUSES I CONSEQÜÈNCIES DEL DISCURS ANTIIMMIGRACIÓ DE L'EXTREMA DRETA A EUROPA

FRANCESCO PASETTI
Investigador principal, CIDOB

L'ascens dels partits d'extrema dreta a Europa és una mostra més que el discurs antiimmigració resulta enormement rendible. A alguns d'ells els ha obert les portes del Govern, com al partit *Fidesz* de Viktor Orbán, que duu més de 14 anys en el poder a Hongria; o com a Germans d'Itàlia i La Lliga, que des del 2022 governen en coalició a Itàlia. Fins i tot aquells partits que no han assolit el poder han vist com augmentava significativament el seu pes electoral i polític. És el cas del Partit per la Llibertat, de Geert Wilders, que va guanyar les eleccions el passat novembre als Països Baixos; o el dels Demòcrates de Suècia, que el 2022 es van convertir en la segona força política del país i van ser clau per a la formació de l'actual govern d'Ulf Kristersson, que depèn dels seus vots per mantenir-se en el poder. La suma de les dinàmiques nacionals es trasllada també al Parlament Europeu, on l'ascens de l'extrema dreta s'ha materialitzat en la significativa presència dels Conservadors i Reformistes Europeus (CRE) i d'Identitat i Democràcia (ID), augmentada després de les eleccions de juny de 2024.

L'èxit de l'extrema dreta s'ha construït sobre un discurs propagandístic i programàtic, que contraposa antagònicament la ciutadania nacional amb els immigrants d'origen estranger, als quals defineix com un problema i una amenaça per a la seguretat pública, l'economia i la cultura del país; una amenaça que és, a més, urgent i de supervivència, fet que converteix la lluita contra la immigració en una prioritat política absoluta. Quines són les raons que expliquen l'èxit i l'eficàcia, en termes electorals, del discurs antiimmigració? I quines són les seves conseqüències?

Podem identificar tres factors fonamentals per explicar el poder del discurs antiimmigració: l'identitari, el polític i el mediàtic. El primer, el factor identitari, fa referència a la suplantació de la classe per la cultura en la identitat social de l'electorat. En altres paraules, l'objectiu és que, en el moment d'anar a les urnes, la preocupació dels votants siguin més les qüestions identitàries i culturals que les econòmiques i de classe. Es tracta d'un canvi estructural que s'ha observat a partir del segle XXI i que és sensible al conjunt de les democràcies occidentals. Els economistes Nicola Gennaioli i Guido Tabellini ho expliquen detalladament en un article de 2023[1], en el qual analitzen l'augment del conflicte polític sobre les qüestions identitàries i l'atenuació simultània de les qüestions relatives a l'equitat als Estats Units. Aquest canvi entre classe i cultura en la demanda electoral s'ha reflectit en l'oferta política en termes de programes i propaganda. Així és com, en el pas de les polítiques de redistribució del segle XX a les polítiques de reconeixement del segle XXI –parafrasejant Nancy Fraser–, el discurs antiimmigració es reafirma com a element central i «necessari» del debat polític.

En segon lloc, el factor polític apunta a l'absència d'alternatives al discurs antiimmigració en l'àmbit polític. Avui dia, en els debats electorals poques vegades es presenta un plantejament obertament positiu i constructiu respecte a la qüestió de la immigració; per exemple, un projecte que reconegui el valor i la funció social de les institucions

1. Gennaioli, N. i Tabellini, G. «Identity Politics». *Working Paper* n. 693. IGIER, Università Bocconi (2023).

islàmiques, o que defensi la necessitat de garantir més i millors serveis per a la població estrangera, o que, simplement, critiqui l'eficàcia i l'eficiència de les polítiques migratòries de retorn. Aquesta absència té la seva base en el nou alineament de l'electorat de classe baixa, de les posicions d'esquerra a les de la dreta. Aquesta és una altra de les conseqüències del canvi en la identitat dels votants que s'ha esmentat anteriorment. Si bé l'ànsia de l'electorat pels arguments identitaris representa un incentiu per tal que els partits de la dreta despleguin un discurs antiimmigració que atrau les classes baixes, també suposa inevitablement un desincentiu perquè els partits d'esquerra promoguin un discurs alternatiu, pel risc que suposa perdre influència sobre aquella mateixa massa electoral. En altres paraules, per als partits d'esquerra plantejar un discurs alternatiu sobre la qüestió de la immigració esdevé un inconvenient polític.

L'ànsia de l'electorat pels arguments identitaris representa un incentiu per tal que els partits de la dreta despleguin un discurs antiimmigració

En tercer lloc, el factor mediàtic fa referència a la perversa relació que vincula l'extrema dreta i els mitjans de comunicació. Ho explica molt clarament l'acadèmica Ruth Wodak, una de les veus més reconegudes en l'àmbit del discurs polític sobre la immigració, en el seu llibre *The Politics of Fear* (*La política de la por*) (2015). En els temps de la «democràcia mediàtica» –en què les paraules valen més que els fets i la pràctica democràtica depèn d'una *performance* mediàticament atractiva– el discurs antiimmigració s'imposa en els mitjans de comunicació a través d'un mecanisme pervers. Davant d'un missatge racista o xenòfob d'un representant polític, els mitjans de comunicació s'enfronten a una disjuntiva: si, d'una banda, decideixen no informar, podrien ser percebuts com si li estiguessin donant suport; si, de l'altra, decideixen informar, inevitablement acaben contribuint a la seva difusió. Aquest és el terreny incert que permet els partits d'extrema dreta marcar l'agenda i centrar-la en la qüestió de la immigració.

Les conseqüències del discurs antiimmigració de l'extrema dreta són múltiples i complexes. Les més evidents i rellevants són les que s'observen en termes polítics i de polítiques.

La primera d'aquestes fa referència a l'efecte crida cap al discurs d'altres partits: el discurs antiimmigració de l'extrema dreta actua com un centre gravitacional, que atrau els altres partits cap a posicions i relats similars. Aquesta dinàmica afecta especialment els partits situats entre el centre i la dreta de l'espectre polític, que temen que una posició menys intransigent en matèria migratòria pugui empènyer part del seu electorat cap a partits de l'extrema dreta. El politòleg Kyung Joon explica aquesta dinàmica i analitza l'evolució dels programes polítics dels partits en 16 països europeus durant tres dècades entre els segles XX i XXI[2]. L'autor demostra que l'èxit electoral creixent dels partits d'extrema dreta en aquests països ha empès els partits de la dreta cap a posicions més restrictives respecte al multiculturalisme. Algunes de les declaracions, per exemple, dels representants del Partit Popular Europeu durant l'última campanya electoral –«La nostra identitat nacional està oberta, però no en venda»–, anticipen un enfocament més restrictiu en matèria migratòria.

La segona conseqüència del discurs contra la immigració s'observa en les polítiques

2. Kyung Joon, Han. «The Impact of Radical Right-Wing Parties on the Positions of Mainstream Parties Regarding Multiculturalism». *West European Politics*, n.º 38:3 (2015), p. 557-576.

que es duen a terme. El discurs antiimmigració, de fet, no inspira només propaganda electoral i programes polítics, sinó també mesures concretes. Només cal observar l'evolució de les polítiques migratòries de la Unió Europea i els seus estats membres durant les dues últimes dècades. El projecte d'una migració legal ordenada i segura ha estat lent, però inexorablement substituït per la idea d'una «Europa-Fortalesa»: un projecte basat en un imaginari polític que arrela en la por envers el migrant i en l'oposició entre ciutadans nacionals i estrangers. És a dir, seguint les coordenades discursives de l'extrema dreta.

Pel que fa a polítiques concretes, les seves directius principals han estat, d'una banda, la securitització de les fronteres a través d'una creixent inversió en tanques, forces de seguretat i tecnologies de vigilància; i, de l'altra, l'externalització del control migratori, aconseguida mitjançant la proliferació d'acords amb països d'origen i trànsit. Aquestes mesures han fet les fronteres europees més inaccessibles i les rutes migratòries més perilloses. L'Organització Internacional per les Migracions (OIM) estima que entre el 2014 i el 2024 han mort almenys 30.000 persones al Mediterrani intentant arribar a Europa. Això sosté la idea que aquest projecte de l'«Europa-Fortalesa» es focalitza en la seguretat dels ciutadans europeus d'una manera cada vegada més descarada, a costa dels drets i la vida de les persones migrants.

En el projecte de l'«Europa-Fortalesa» es busca la seguretat dels ciutadans europeus d'una manera cada vegada més descarada, a costa dels drets i la vida de les persones migrants

«Les paraules són pedres», escrivia Carlo Levi, advertint-nos de la importància d'utilitzar la paraula i el discurs amb consciència i alertant de les seves conseqüències tangibles i també negatives. En el context europeu actual, les pedres llançades per l'extrema dreta han remodelat el discurs públic i l'imaginari polític sobre la immigració. El poder d'aquest discurs arrela per la seva capacitat de tocar la fibra de l'electorat, ressonant amb les seves preocupacions identitàries; per tractar-se d'un missatge sense resposta, davant la inexistència d'una narrativa alternativa sòlida que el desafiï en el debat públic, i per rebre una atenció mediàtica constant, fet que perpetua la seva presència en el discurs social. Les seves conseqüències es tradueixen en polítiques que perjudiquen els migrants i, alhora, danyen els principis d'igualtat, drets humans i dignitat que cimenten els valors que Europa diu defensar.

RESPOSTES DE L'ESQUERRA A L'ASCENS DE LA DRETA RADICAL

HÉCTOR SÁNCHEZ MARGALEF
Investigador, CIDOB

En el camí cap a les eleccions al Parlament Europeu de juny de 2024, l'ascens de la dreta radical semblava imparable. No obstant això, un cop celebrats els comicis, la realitat és que els diputats que pertanyen als grups de la dreta radical han augmentat un modest 2% respecte de la legislatura anterior (2019-2024), un increment que els eleva al 24% del total de 720 eurodiputats.

Si bé aquest minso increment no hauria de ser motiu d'alarma, el cas és que s'emmarca en una tendència a l'alça d'aquesta dreta que es manté des de 1979 i que la fortifica en el si del Parlament Europeu coincidint amb la crisi del 2008, moment en què es consolida en els dos dígits –tot i que repartits en diferents grups–. Si bé la força de la dreta radical varia entre els diferents països de la UE, oscil·lant entre l'1% dels vots a Irlanda (eleccions de 2020), el 37% a França (eleccions legislatives de 2024) o el 54% a Hongria (eleccions de 2022), tot indica que aquests partits ja són una realitat electoral.

En termes generals, en aquestes últimes eleccions europees els partits d'esquerra –a excepció dels Verds– no han empitjorat significativament els seus resultats respecte a les eleccions de 2019. Les formacions que podríem emmarcar en l'esquerra radical, i que s'enquadren en el grup dels Verds/Aliança Lliure Europea o en el de l'Esquerra, van perdre relativament pocs escons en les eleccions de 2024 respecte a les de 2019 (13 i 1, respectivament). Les pèrdues dels Verds es deuen principalment a les dinàmiques nacionals a Alemanya i França; però en termes percentuals el grup de l'Esquerra va millorar mínimament. Alguna cosa similar passa amb els partits socialdemòcrates; tenint en compte els efectes del Brexit, els socialdemòcrates han perdut «només» cinc escons, i han augmentat un 0,7% el seu percentatge de vot.

Les perspectives electorals per a l'esquerra europea, tanmateix, no són bones, malgrat que haguessin pogut cantar victòria (relativa) en les recents eleccions franceses, avançades al juliol de 2024. Tot i que els socialistes governen en sis països de la UE, només en tres ho fan amb socis que també són d'esquerra. A Espanya i Alemanya, dos països grans on aquesta adscripció política encapçala el govern, van quedar en segon lloc a les eleccions al Parlament Europeu. I si ens fixem en els partits d'esquerra radical, aquests són menys puixants que la dreta radical; només governen –en coalició– a Espanya, mentre que la dreta radical ho fa en set dels 27 països de la UE, ja sigui presidint el govern o donant-li suport des del parlament.

Amb aquests resultats, coexisteixen dues realitats. La primera és que els partits de centredreta donen cada vegada més per superat el «cordó sanitari» a les forces de dreta radical i, per tant, es cerca en quines circumstàncies es pot col·laborar amb elles tenint en compte que al Parlament Europeu existeix avui una majoria de forces de dreta sense precedents des de 1979. La segona realitat és que els partits socialdemòcrates i d'esquerra radical transmeten la sensació, en general, d'anar a remolc i, sobretot, de no marcar l'agenda política ni fixar els marcs en els quals es competeix electoralment. Mentre que la crisi de 2008 va ser l'escenari ideal per tal que les forces d'esquerra dominessin l'agenda política, el context internacional encara neoliberal, aguditzat per la derrota simbòlica de Syriza a Grècia i la mal anomenada crisi dels refugiats el 2015, van posar punt final a l'ímpetu de les esquerres.

Així doncs, des del 2016, any del Brexit i l'elecció de Trump als Estats Units, existeix la percepció que les forces de la dreta radical estan en auge mentre que l'esquerra està a la defensiva. De fet, l'argument més utilitzat aquests darrers anys ha estat el de la necessitat de contenir la dreta radical. Aquesta estratègia pot donar resultats en alguna elecció i de manera puntual, però, a llarg termini, és insuficient, perquè no se sustenta en cap projecte o visió política, i obliga més a la reacció que a dur la iniciativa.

L'esquerra pot esperar que els votants es decideixin a donar-li novament l'oportunitat, com han fet els britànics amb els laboristes el 2024. Tot i ser conscients que el context internacional és menys amable amb la idea de democràcia liberal, el cert és que en les democràcies establertes, gràcies a la resiliència de les institucions democràtiques, l'alternança del poder continua sent un fet i una realitat incontestable. Exercir el poder i haver d'enfrontar-se a les contradiccions inherents que comporta el seu exercici, són factors que desgasten qualsevol partit de govern, també la dreta radical. Per tant, l'accés d'aquests partits al poder executiu els pot passar factura, fins al punt d'esquerdar-los o de suavitzar els seus preceptes, com li va passar als Vertaders Finlandesos el 2017. No obstant això, confiar-ho tot a aquest postulat resulta problemàtic, ja que implica que l'esquerra es posiciona a la defensiva.

De quina manera pot respondre l'esquerra? Existeixen fórmules efectives per frenar la dreta radical? I quines bones pràctiques es poden replicar en diferents realitats nacionals?

Coherència ideològica

En línies generals, podem assenyalar almenys dos motius que han contribuït al debilitament de la socialdemocràcia en els països de la UE. En primer lloc, l'abandonament de la seva base electoral, que s'explica en bona mesura per la transformació que han experimentat les societats postindustrials; i, en segon lloc, la seva desideologització a favor d'un «socioliberalisme» que no va tenir objecció a abraçar el neoliberalisme en virtut de la creença que les eleccions es guanyen ocupant el centre sociològic. Si ens remetem als casos més recents de victòries de partits d'esquerra socialdemòcrata –Portugal el 2015; Espanya el 2019; Alemanya el 2021 o França el 2024– o a aquells on s'han millorat resultats electorals, en tots ells les forces polítiques han girat cap a l'esquerra –Països Baixos el 2023 o Itàlia en les eleccions al Parlament Europeu de 2024–.

Davant d'aquesta perspectiva, els partits d'esquerra haurien de rearmar-se ideològicament per ser coherents. Al segle XXI hi ha àmbits polítics que són determinants: migracions, impostos, canvi climàtic, igualtat de gènere o la lluita contra la desigualtat. Sense tenir una posició de mínims, coherent i compartida pels partits de l'espai polític d'esquerres en aquests àmbits serà difícil que se'ls percebi com una força política creïble.

Encara més, la credibilitat es volatilitza quan es copien pràctiques i discursos que no són coherents amb els plantejaments ideològics d'esquerra. El cas més evident es produeix en l'àmbit migratori: si l'esquerra té una concepció universal de solidaritat respecte als drets i al gènere humà, no valen posicions polítiques que facin distincions per origen. La contradicció aparent entre defensar la sobirania estatal i els drets dels seus ciutadans i els reptes que generen les migracions s'han d'abordar mantenint la coherència. En aquest sentit, practicar polítiques simbòliques de poc recorregut (com es va fer amb les persones rescatades de pasteres pel buc *Aquarius* i traslladades a València el 2018, a les quals no es va facilitar en el seu moment ni asil ni regularització), no mantenir la coherència entre el discurs i la praxi, o copiar directament polítiques que podrien dur a terme les forces de dreta radical, com han fet els socialistes danesos, resta credibilitat als projectes de l'esquerra.

Unitat sí, però amb un propòsit

Independentment de les diferències entre els partits d'esquerra hi ha més temes que els uneixen que temes que els separen. Entre els àmbits polítics determinants, existeix un fil conductor que ha de servir per superar la divisió imaginària entre allò material i post-material: la lluita contra la desigualtat. Sigui de classe, d'origen, de gènere o del tipus que sigui, l'esquerra hauria de trobar aquí el seu origen i la seva raó de ser. Davant d'un món cada vegada més desigual i injust, aquesta és la causa comuna de l'esquerra, la que ha de ser capaç de fixar els marcs de competició electoral i la que pot enarborar qualsevol partit progressista en qualsevol lloc del planeta.

En l'àmbit organitzatiu i sobre com afrontar unes eleccions, els progressistes somien amb la unitat de l'esquerra. Però la unitat necessita un propòsit i un context electoral propici. La unitat per la unitat mai no és suficient; i si la unitat és en contra d'alguna cosa, pot funcionar a curt termini, però no a llarg termini. Cal cultivar la unitat, i ser sensible a les seves diverses formes: des de llistes electorals conjuntes fins a programes compartits o, senzillament, un suport parlamentari.

A Portugal, la primera *Gerigonça* (2015-2019) tenia com a propòsit revertir les polítiques d'austeritat, i la unitat va aparèixer en forma de suport parlamentari dels dos partits d'esquerra radical (Bloco de Esquerda i Partit Comunista Português) al Partit Socialista. Als Països Baixos (2023) o França (2024), el motiu per a la unitat va ser frenar la dreta radical. Mentre que al primer país no va ser suficient, al segon sí que es va aconseguir aquest objectiu. No obstant això, cal preguntar-se com poden sobreviure aquestes col·laboracions amb un objectiu limitat en el temps o si el propòsit és prou cohesionador. A Portugal, de 2015 a 2019, hi havia una figura –amb rang de secretari d'Estat– dedicada gairebé exclusivament a llimar aspreses entre socis. A França, en canvi, si bé el Nou Front Popular sembla més robust que la Nova Unió Popular Ecològica i Social (2022-2024, mateixos partits, diferent equilibri de forces), les discrepàncies entorn del lideratge poden capgirar l'aliança, per bé que unir-se en la victòria és més senzill.

Col·laboració i futur

Per construir unitat, però també per seguir debatent sobre temes on existeixen discrepàncies, intercanviar opinions i formar-se, calen espais de col·laboració. Aquests han de ser inclusius i incloure els moviments socials. Durant la legislatura 2015-2019, va existir al Parlament Europeu l'espai anomenat *Progressive Caucus*. Recuperar-lo seria una bona iniciativa per a aquesta legislatura, on ha deixat d'existir la possible majoria d'esquerres, perquè al Parlament Europeu és més fàcil cooperar, lluny de la pressió i els focus de la política nacional.

Per poder fer front als desafiaments que planteja el món aquest 2024, l'esquerra ha de rearmar-se ideològicament, reestructurar-se organitzativament i, ja sigui guanyant eleccions nacionals o sent resilient quan les perd, procurar una visió alternativa esperançadora.

LA FRACTURA ENTRE L'ÀMBIT URBÀ I EL RURAL I L'AUGE DE L'EXTREMA DRETA A EUROPA

SARAH DE LANGE
Professora de Pluralisme Polític del Departament de Ciència Política, University of Amsterdam

TWAN HUIJSMANS
Investigador postdoctoral en Sociologia i Ciències Polítiques, University of Amsterdam

L'actual auge de l'extrema dreta se sol interpretar com la venjança dels llocs que no importen i, més àmpliament, com a expressió de la gran fractura existent, a escala global, entre la població urbana, progressista i cosmopolita, i la població rural, tradicionalista i nacionalista. No obstant això, la geografia de l'èxit de l'extrema dreta europea és molt més complexa. En primer lloc, cal subratllar que les clivelles a dins de cada país no es limiten únicament a les zones urbanes i rurals, sinó que també discorren entre les zones centrals i les perifèriques. En segon lloc, la població rural no ha variat essencialment, no s'ha tornat més tradicionalista ni més nacionalista en els darrers temps. En canvi, les perspectives polítiques dels urbanites als països europeus són les que presenten canvis més notables i que s'allunyen cada vegada més de les dels habitants d'altres zones. En tercer lloc, no podem trobar una única explicació al suport creixent que rep a l'extrema dreta en cadascuna d'aquestes zones, com veurem, en són diverses.

La geografia del tradicionalisme, el nacionalisme i la confiança política i el suport a l'extrema dreta

En el debat polític de moltes democràcies europees domina cada vegada més allò cultural per damunt d'allò socioeconòmic. Temes com la immigració, el multiculturalisme o la integració europea enfronten els cosmopolites-progressistes amb els nacionalistes-tradicionalistes. A partir de l'any 2000, aquestes qüestions han adquirit més importància per explicar la identificació dels votants amb l'esquerra o la dreta en els diferents comicis. La rellevància creixent d'aquests temes és un dels factors que explica la pujada del nombre de vots de l'extrema dreta en les últimes dècades. Aquells que estan convençuts que l'afluència d'immigrants i l'augment de la diversitat cultural és el desafiament més gran a què s'enfronta la societat tenen més probabilitats de votar l'extrema dreta. Un segon factor explicatiu és la manca de confiança en les institucions i els actors polítics. Els ciutadans amb els nivells més baixos de confiança en el parlament, els partits i els polítics, com també actituds populistes més marcades, tenen més probabilitats de donar suport a partits d'extrema dreta.

Arreu d'Europa, la població rural i la urbana difereixen en les seves actituds cap a aquestes qüestions culturals; els votants rurals solen tenir una opinió més negativa sobre la immigració i la integració europea. També és més probable que manifestin que les minories ètniques han d'ajustar-se a les normes, valors i costums del país d'acollida. De la mateixa manera, la confiança política, la satisfacció i el cinisme també difereixen en funció de si es pertany a una zona o una altra. En general, a les grans ciutats estan més satisfets amb el funcionament de la democràcia al seu país i tenen un nivell més gran de confiança en els polítics. Aquesta associació entre el lloc de residència, d'una banda, i les anomenades actituds cosmopolites-nacionalistes i el descontentament polític, de l'altra, fa que els habitants rurals siguin més propensos a votar l'extrema dreta. En altres paraules, el suport a l'extrema dreta sembla reflectir una bretxa entre l'àmbit urbà i el rural en les societats europees.

Es poden avançar dues explicacions per a aquesta fractura. En primer lloc, a les grans ciutats hi ha més població jove i amb un nivell educatiu més alt, ja que aquestes ofereixen millors oportunitats per treballar en el pròsper sector de l'economia del coneixement i perquè viure en grans ciutats proporciona més remuneració a la formació. A la inversa, les zones rurals acostumen a tenir una proporció més gran de ciutadans amb un nivell educatiu més baix i de més edat, que treballen en sectors industrials o agrícoles. Això pot explicar en part per què els partits d'extrema dreta obtenen millors resultats fora de les grans ciutats. Al cap i a la fi, les persones amb educació superior tenen nivells més alts de confiança política i valors més cosmopolites, fet que les fa menys propenses a donar suport a l'extrema dreta. En segon lloc, també l'entorn residencial afecta l'orientació política; més específicament, l'augment de la diversitat ètnica a les ciutats i la concentració ja esmentada del sector de l'economia del coneixement repercuteixen en les actituds dels ciutadans que hi viuen. Els habitants de ciutats ètnicament diverses desenvolupen actituds més tolerants culturalment, i créixer en una àrea econòmicament en auge afecta positivament la satisfacció política general. Per contra, viure en un context ètnicament homogeni, on l'economia local està en declivi i on s'experimenta un deteriorament dels serveis públics i les instal·lacions, produeix l'efecte contrari.

En l'última dècada, alguns esdeveniments polítics significatius demostren que el suport a l'extrema dreta és més fort fora de les grans ciutats. En són exemple el referèndum del Brexit, al Regne Unit o l'elecció de Trump als Estats Units el 2016, impulsats en gran mesura per ciutadans fora de les metròpolis cosmopolites. Molts estudis han demostrat que aquests esdeveniments són part d'un patró que també està present arreu de l'Europa continental. A Alemanya, Alternativa per a Alemanya (AfD) va tenir un èxit desproporcionat entre els votants rurals en les eleccions parlamentàries de 2021. I a Marine Le Pen, líder del Reagrupament Nacional (RN), li va anar especialment bé fora de les ciutats, tant en les eleccions presidencials franceses de 2017 com en les de 2022. Passa el mateix amb el partit suec d'extrema dreta Demòcrates de Suècia (*Sverigedemokraterna*), que cada vegada obté resultats millors en les zones rurals. En altres paraules, sembla que hi ha una tendència a la periferalització del suport a l'extrema dreta. Si bé els partits d'extrema dreta van obtenir els seus primers suports en i al voltant de les ciutats més grans, la seva base s'ha tornat cada vegada més rural. Aquesta tendència és evident a França, Alemanya i Suècia, però també es pot observar a Noruega i els Països Baixos.

Una geografia política canviant?

La concentració geogràfica del suport a certs partits no és exclusiva de l'extrema dreta. Els partits cosmopolites progressistes, com els socioliberals i els verds, obtenen cada vegada més el seu suport dins de les ciutats més grans. La periferalització política esmentada encaixa així en un patró més ampli de creixent polarització urbà-rural en moltes democràcies d'Europa. No obstant això, hi ha diverses raons per les quals cal ser prudents a l'hora d'intentar explicar l'èxit de l'extrema dreta com una simple manifestació de la fractura entre l'àmbit urbà i el rural.

En primer lloc, les actituds polítiques dels votants no difereixen solament entre les zones urbanes i rurals, sinó també entre les zones centrals i perifèriques dins dels països. De fet, en alguns països, les diferències són més substancials entre les zones centrals i perifèriques que entre les zones urbanes i rurals. Els ciutadans que viuen més lluny del centre polític, econòmic i cultural de països com la República Txeca, Alemanya, Noruega i els Països Baixos, estan en general menys satisfets amb la política, són més proclius a deixar-se seduir pel

populisme i més propensos a votar l'extrema dreta. Per tant, aquests llocs perifèrics són bastions de l'extrema dreta, encara que no siguin necessàriament de naturalesa rural.

El que comparteixen els habitants rurals i perifèrics de molts països és la sensació de ser ignorats i desafavorits per les elits polítiques, i no respectats pels habitants d'altres àrees. Aquest ressentiment inspira actituds negatives cap a les elits polítiques i els col·lectius percebuts com forans, com els immigrants i les minories ètniques. Això fa que la geografia de l'extrema dreta sigui més diversa del que de vegades se suposa. Els bastions de l'extrema dreta es poden trobar en llocs econòmicament abandonats, culturalment més distants del centre o –percebuts com– pitjor representats en els processos de presa de decisions.

Així doncs, les grans àrees urbanes o les metròpolis i, en particular, els habitants del centre urbà tendeixen a ser més favorables a la immigració i a una major integració europea i més tolerants amb les minories ètniques si es comparen amb moltes altres zones, com barris suburbans, ciutats petites, pobles i zones bàsicament rurals. I el que és més important, s'han tornat més cosmopolites i progressistes amb el temps. Per consegüent, la bretxa creixent que s'observa en les actituds culturals de ciutadans de zones urbanes i rurals no deriva del fet que els habitants rurals es tornin més nacionalistes i tradicionalistes, sinó que son les metròpolis les que s'inclinen per posicions més progressistes.

Cal assenyalar també que, malgrat que la bretxa entre l'àmbit urbà i rural estigui creixent, no és l'única fractura que determina la política europea. Com s'ha apuntat, els ciutadans amb menor nivell educatiu són més propensos a votar l'extrema dreta, i tenen més tendència a viure en zones rurals i perifèriques. També a les grans ciutats, els que tenen menor nivell educatiu tenen una probabilitat significativament més gran de votar l'extrema dreta. El nivell educatiu continua sent un factor més determinant que el lloc de residència pel que fa al suport a l'extrema dreta, i la fractura entre l'àmbit urbà i rural (i centre-perifèria) està relacionada, en certa manera, amb el nivell educatiu.

Conclusió

L'èxit electoral dels partits d'extrema dreta ha augmentat en molts països europeus, i ha trobat un suport alt en àrees rurals i altres llocs fora dels centres econòmics, culturals i polítics dels països. La base d'aquestes diferències en les actituds és un sentiment generalitzat que aquests llocs han estat ignorats, desafavorits i no respectats per les elits polítiques i altres compatriotes. No obstant això, la diferència geogràfica no s'ha convertit per això en la nova fractura política per antonomàsia en els països europeus. Indica que la polititització d'un conflicte latent entre les «elits urbanes» i el «poble» sembla haver-se convertit en un altre marc reeixit per tal que els partits d'extrema dreta augmentin el seu nombre de votants arreu d'Europa. Els partits tradicionals podrien respondre a aquesta evolució presentant més candidats de les zones rurals i perifèriques –perquè els votants es preocupen per les arrels locals dels candidats– i podrien fer crides creïbles basades en allò local, sense promoure una agenda d'extrema dreta.

«A EUROPA OCCIDENTAL LA IMMIGRACIÓ SEMPRE HA ESTAT EL TEMA ESSENCIAL DEL DISCURS DE L'EXTREMA DRETA»

Blanca Garcés Mascareñas, investigadora sènior i coordinadora de recerca, CIDOB

EN CONVERSA AMB
Cas Mudde, politòleg i professor de Relacions Internacionals a l'Escola d'Afers Públics Internacionals, University of Georgia (Estats Units)

Cas Mudde
És una de les veus més autoritzades en l'estudi dels populismes i els moviments d'extrema dreta, especialment a Europa i als EUA. Mudde és politòleg, professor de Relacions Internacionals a l'Escola d'Afers Públics Internacionals de la University of Georgia (Estats Units) i professor del Centre de Recerca sobre Extremisme (C-REX) de la Universitat d'Oslo. Entre els seus llibres destaquen *Populist Radical Right Parties in Europe* (Cambridge University Press, 2007), guanyador del premi Stein Rokkan; *SYRITZA: The Failure of the Populist Promise* (Palgrave Macmillan, 2017), i *Populisme. Una molt breu introducció* (amb Cristóbal Rovira, Institució Alfons el Magnànim-Centre Valencià d'Estudis i d'Investigació, 2018), publicat en més de vint idiomes. La seva darrera obra és *La ultradreta avui* (CCCB, 2024), en la qual analitza els trets distintius de la quarta onada de la ultradreta. Cas Mudde té el seu propi pòdcast, RADIKAAL, en el qual reflexiona sobre música, política i esport.

Blanca Garcés (BG): És un honor per a CIDOB donar la benvinguda a l'espai *En conversa amb CIDOB* a Cas Mudde, politòleg especialitzat en extremisme polític i populisme, amb una llarga trajectòria en l'estudi de la democràcia, els partits polítics i, en particular, l'evolució dels partits d'extrema dreta arreu del món. Heu fet broma en alguna ocasió amb el fet que la vostra presència en els debats gairebé mai no porta bones notícies, ja que acostuma a implicar que els partits radicals i d'extrema dreta guanyen força. Només cal citar que l'extrema dreta ja és la primera força en 7 dels 27 estats membres de la UE, i que participa en coalicions de govern d'àmbit estatal o local a més de la meitat d'aquests països. Permeteu-me, doncs, iniciar aquesta conversa preguntant-vos per la naturalesa d'aquest fenomen i si, com alguns assenyalen, ens trobem davant d'una mena de gran onada coordinada (la que podria ser la quarta onada de l'extrema dreta) o si, per contra, hi ha diferències i punts de desacord importants entre els diferents moviments i partits. Com veieu la situació actual de repunt de l'extrema dreta?

Cas Mudde (CM): Abans de res, gràcies a CIDOB per la invitació. Deixeu-me començar parlant de la idea de les onades d'extrema dreta, que, com sabeu, no fan referència tant a la coordinació o actuació paral·lela d'aquests partits, sinó a la relació amb el sistema polític, l'ecosistema, en el qual actuen. I responent a la vostra pregunta, hi ha un matís important que voldria assenyalar: quan parlem de les *onades* (en aquest cas, la quarta des del final de la II Guerra Mundial), l'element que les caracteritza no és tant un tret propi o intrínsec que opera en el marc dels partits d'extrema dreta, sinó que fa referència a com aquests partits operen o es relacionen amb el sistema polític, l'ecosistema en què es desenvolupen, en aquest cas, amb els partits tradicionals. I des d'aquest punt de vista, el tret que defineix aquesta darrera onada és la *normalització* de les narratives i de les polítiques d'extrema dreta, i la seva progressiva incorporació a l'espai polític central, que és el que ocupen els partits polítics majoritaris de l'arc parlamentari. Amb això no vull dir que l'onada es doni pertot arreu ni amb la mateixa intensitat;

si ens fixem a la UE, per exemple, trobem casos com els de Dinamarca, els Països Baixos o fins i tot Suècia –encara que en menor mesura– en què la presència de l'extrema dreta ja és part de la normalitat; no obstant això, aquests països conviuen amb els casos d'Alemanya o de Bèlgica, on l'extrema dreta és present, però continua essent molt més marginal.

BG: I segons la vostra opinió, a què es deuen aquestes diferències?

CM: Més enllà de les diferències que hi ha entre els diversos partits i moviments d'extrema dreta o de dreta radical, diria que la més rellevant no té tant a veure amb els mateixos partits o amb el seu particular ideari polític, sinó que el factor més determinant és l'actitud que els partits tradicionals hi mantenen; això és el que finalment els permet la normalització o els relega als marges. No obstant això, trobem trets diferencials i també elements comuns. Permeteu-me enumerar-ne breument alguns: en primer lloc i en un sentit ampli, podem afirmar que els partits polítics d'extrema dreta veuen les diferències dins de les nostres societats com un fenomen natural, fins i tot desitjable. Són també partits que fan bandera de la seva oposició al sistema democràtic liberal i el govern basat en la sobirania majoritària popular –que és el tret que identifica l'extrema dreta–, o acceptant que els líders han de ser electes, estan disconformes amb alguns aspectes concrets de la democràcia liberal, com ara el pluralisme, els drets de les minories o la separació de poders; en aquest cas, parlem de dreta radical. Aquests darrers partits no dirigeixen el seu malestar cap al sistema democràtic, sinó contra alguns aspectes que els resulten incòmodes o que són un obstacle per als seus objectius. La meva impressió és que avui són molt més freqüents els partits que es declaren de dreta radical que els d'extrema dreta, ja que el més comú és que, si més no formalment, manifestin el seu compromís amb la democràcia. El problema ve amb la pràctica, quan arriben al poder polític, ja que no triguen a soscavar els principis democràtics, començant pel principi essencial d'una persona-un vot i del govern de la majoria, fins i tot amb el pretext de defensar la democràcia mitjançant les seves accions. El cas d'Hongria és paradigmàtic: des de l'arribada al poder de Viktor Orbán i de *Fidesz*, la celebració d'eleccions lliures i justes està en dubte. I no és l'únic: on jo visc, als Estats Units, tenim molt bons exemples de com el Partit Republicà ha jugat les cartes de la intimidació i la supressió del vot a tot el país, també amb el pretext de salvar la democràcia real.

BG: Em sembla que aquesta diferència que establiu entre dreta radical i extrema dreta és molt important. Com podem traçar més clarament la línia entre totes dues?

CM: A grans trets podem afirmar que l'essència de l'extrema dreta resideix en dos elements essencials: el nativisme i l'autoritarisme. El nativisme l'entenem com un tipus de nacionalisme xenòfob que entén l'Estat com a monocultural i que, consegüentment, menysprea qualsevol expressió cultural alternativa o diferent, que és percebuda com una amenaça. Per a la majoria dels partits que definim com d'extrema dreta, com és el cas de VOX a Espanya, Alternativa per a Alemanya, Demòcrates de Suècia, el Bharatiya Janata Party de Narendra Modi a l'Índia, l'extrema dreta israeliana –incloent-hi el Likud– o el Partit Republicà als Estats Units, el nativisme és l'element essencial del missatge polític. És cert que aquest missatge nativista és menys central, més subtil, com més ens allunyem del Nord Global, si, per exemple, parlem de l'extrema dreta llatinoamericana. Això ha portat alguns acadèmics a afirmar que líders com Jair Bolsonaro al Brasil o José Kast a Xile no se serveixen del nativisme; jo no m'atreveixo a afirmar-ho tan clarament. Un altre element transversal de la majoria d'aquests partits és l'economia: aclaparadorament, s'alineen amb la dreta tradicional en el seu suport al capitalisme, encara que amb matisos, ja que s'oposen a la globalització, no pel component capitalista, sinó pel fet que la globalització no té fronteres; prefereixen un capitalisme molt més controlat i cenyit a l'àmbit nacional. Però, de nou, hi ha diferències que hem d'assenyalar, principalment al voltant del component neoliberal, que és clau –almenys des del punt de vista discursiu– per a líders llatinoamericans com Bolsonaro i Kast, però que no forma part de l'argumentari de partits com Llei i Justícia de Kaczyński a Polònia o *Fidesz* de Viktor Orbán a Hongria.

BG: I què em dieu del vincle entre aquests partits i el populisme? Podem parlar de partits d'extrema dreta més o menys populistes?

CM: Mireu, crec que el discurs populista no és un element tan central per als partits d'extrema dreta com es diu sovint, sinó que per a aquests partits té un paper divisiu i molt més secundari. Hem de recordar que per a l'extrema dreta el principal adversari, l'enemic, no és tant l'elit domèstica o ètnicament similar com *l'altre*, l'ètnicament diferent, ja sigui immigrant o pertanyent a una minoria. Un altre tret que ha reduït el component populista en el discurs de l'extrema dreta és que ha estat progressivament adoptat per grups amplis de la dreta tradicional que, en normalitzar-lo, han desactivat aquest component. Quin sentit tindria oposar-se a les elits quan alguns d'aquests partits governen o aspiren a governar els seus països i les elits els acullen amb els braços oberts? Tenim els casos d'Itàlia, Suècia, Dinamarca o els Països Baixos, on l'extrema dreta governa o bé està en posicions de poder governar al costat d'altres partits tradicionals de dreta.

BG: Ara que tenim més clara la distinció entre aquests partits, voldria preguntar-vos pel contingut dels seus discursos, per aquesta narrativa que afirma que és cada cop més central i que està essent normalitzada: quins són els temes i els arguments que utilitza l'extrema dreta per mobilitzar el seu electorat i atreure nous votants? I quin paper hi té el factor migratori?

CM: Si ens centrem en Europa occidental, no hi ha dubte que la immigració ha estat i continua essent el nucli essencial del discurs d'extrema dreta, tant la immigració en si mateixa com la dimensió d'integració. I això és rellevant, ja que al començament de la dècada de 2000 el debat sobre la immigració tenia un paper menor en el debat polític, perquè hi havia molta menys immigració. És per això que arran de l'11-S el debat sobre immigració girava al voltant de la integració, del repte d'integrar els ètnicament diferents, particularment els musulmans, en les societats on ja residien. No obstant això, el factor migratori va tornar de nou a l'agenda política a conseqüència de la crisi de refugiats de 2015-2016, quan les arribades van augmentar notablement i la immigració es va convertir també en

ELS PARTITS POLÍTICS D'EXTREMA DRETA VEUEN LES DIFERÈNCIES DINS DE LES NOSTRES SOCIETATS COM UN FENOMEN NATURAL, FINS I TOT DESITJABLE

una prioritat política al centre i a l'est d'Europa, on, malgrat tenir xifres molt menors d'immigrants, les arribades a través de la ruta dels Balcans van ser significatives. Això va situar la immigració en el centre del debat polític a països com Hongria o fins i tot Estònia, on amb prou feines arriben migrants. En si mateix, el debat migratori és força acotat, el problema és que es pot vincular a una infinitat de qüestions. És el que als Estats Units anomenem la «racialització de temes»: qualsevol debat o qüestió es planteja o s'observa des del punt de vista de les diferències racials o ètniques, i això és problemàtic. Un exemple paradigmàtic n'és el debat sobre la violència urbana o la delinqüència, que ja eren qüestions molt racialitzades fins i tot molt abans que la immigració se situés en el centre de l'agenda política. I en què consisteix aquest fenomen? Doncs, que quan un delicte el comet, posem per cas, un musulmà, la tendència és a veure-hi una acció més organitzada, o potser inspirada políticament o religiosament. Mentre que això no passa quan els mateixos delictes els cometen altres col·lectius, que tendeixen a ser associats amb els nadius locals. A tot arreu la racialització creix i abasta altres qüestions, com ara l'habitatge. A les recents eleccions al meu país, els Països Baixos, es va utilitzar el fals argument que el país passa per una crisi de l'habitatge degut al fet que els habitatges acaben en mans dels refugiats i asilats, cosa que no és pas certa, però que és un argument ben poderós per atreure votants sensibilitzats i preocupats pel fenomen de la immigració.

BG: Segurament també trobarem punts en comú sobre les polítiques de gènere o sobre la reacció al feminisme o al canvi climàtic. En aquestes qüestions,

també hi pot haver diferències entre els diferents partits, particularment en el cas d'Europa?

CM: Feu bé de mencionar el tema del feminisme, ja que una altra de les derivades del nativisme és que, implícitament o explícita, està vinculat al patriarcat i a l'heteronormativitat. I és que des del punt de vista nativista, la nació ha d'estar formada per famílies heteronormatives tradicionals, formades per un pare, una mare i uns fills o filles. I això fa que les polítiques d'igualtat de gènere o els drets dels gais siguin vistos com una amenaça per a aquest tipus de família i, en conseqüència, també per a la nació. El raonament és el següent: com menys famílies tradicionals, menor és el nombre de fills, cosa que posa en perill els fonaments de la família i la supervivència de la nació. De la mateixa manera, la dona treballadora i que no vol tenir fills també és una amenaça per a l'existència de la nació. El nativisme es projecta sobre moltes qüestions, des de l'habitatge fins als drets del col·lectiu gai o el canvi climàtic. Mirem de nou els Països Baixos: aquí el canvi climàtic no és un tema prioritari, sinó que és essencialment un instrument en mans dels partits tradicionals per mantenir el poder en les mateixes mans de sempre. No obstant això, tenim exemples recents de com el debat sobre el canvi climàtic pot ser aprofitat pels nativistes per amplificar el seu discurs; en aquest cas, arran de la proposta d'abaixar les emissions de nitrogen reduint el nombre de granges. L'argument conspiratiu dels nativistes va ser que en realitat darrere aquesta proposta s'amagava l'objectiu de crear més espai per a la construcció d'habitatges destinats als refugiats i sol·licitants d'asil.

BG: Per tant, podem concloure que no només fan bandera de la immigració, encara que aquest sigui el seu tema estrella...

CM: Exacte, no són partits monotemàtics, sinó que aborden un ampli ventall de qüestions. Atès que són partits nativistes i amb un component autoritari, la seva prioritat és defensar allò que consideren l'ordre natural essencialista de les coses, que, segons la seva manera de veure les coses, gira al voltant de la família heteronormativa. Aquesta visió els oposa a la igualtat de gènere o als drets LGTBIQ+, qüestions en què competeixen amb els partits tradicionals. La diferència és que, mentre que la dreta tradicional cristiana s'oposa a aquests temes sobre la base dels seus valors cristians, o quan els conservadors interpreten que ens condueixen al caos, per a l'extrema dreta suposen un risc per al que és el fi últim i superior: la nació i la seva supervivència.

BG: No obstant això, no tots coincideixen en el seu posicionament respecte als drets LGTBIQ+, no és així?

CM: Efectivament, ara anava a dir que alguns d'aquests partits de dreta radical i extrema dreta fan seva la defensa dels drets del col·lectiu LGTBIQ+ i la igualtat de gènere quan aquests drets són majoritaris i estan consolidats en la societat. És el cas del nord d'Europa, on els partits d'extrema dreta mostren una actitud més tolerant i progressista que a l'est o al sud d'Europa. En aquests casos, veiem emergir un nacionalisme feminista o fins i tot un homonacionalisme, en virtut del qual partits d'extrema dreta al nord d'Europa es poden posicionar a favor de la igualtat de gènere o els drets del col·lectiu gai –encara que no pas del transgènere– en virtut d'un objectiu més ampli, com ara l'oposició a la immigració o al multiculturalisme. L'argument darrere aquest gest és que «no donem suport a la igualtat de gènere perquè siguem feministes, sinó perquè aquests són els valors arrelats a la nostra societat que són qüestionats exclusivament per col·lectius forans –principalment el musulmà–, però no per la nostra població nativa local». Crida l'atenció però, que quan han de votar a favor d'aquestes qüestions, poques vegades ho fan, tret que el debat s'emmarqui en la lògica de l'amenaça migratòria. Això ens fa pensar que, realment, no els importen aquests valors, sinó que els utilitzen en la seva lluita contra la islamització de les seves societats. Això també ho veiem a molts llocs del sud i de l'est d'Europa, on les polítiques d'igualtat de gènere i dels drets del col·lectiu gai no compten amb el suport majoritari de la població i, per tant, els partits d'extrema dreta tenen una actitud ben diferent i molt més confrontacional, com a Itàlia i en certa mesura a Espanya.

BG: Ja que feu referència a Espanya, em sembla que és un cas d'anàlisi curiós, ja que –potser coincidiu amb mi– sembla que la immigració no és el tema predominant per a la dreta radical de VOX, que l'aborda, però potser d'una manera més lateral o menys rellevant que altres qüestions, com la lluita contra la igualtat de gènere o els greuges territorials. Quina és la vostra opinió al respecte?

CM: Sense ser un expert en el cas d'Espanya, crec que els resultats electorals de VOX s'expliquen en bona mesura

A EUROPA OCCIDENTAL, NO HI HA DUBTE QUE LA IMMIGRACIÓ HA ESTAT I CONTINUA SENT EL NUCLI ESSENCIAL DEL DISCURS D'EXTREMA DRETA

pel que tot just ara comentàveu. Si no m'equivoco, a les darreres eleccions el seu discurs va girar més al voltant de les qüestions culturals, que, com sabeu, no tenen el mateix impacte sobre l'electorat que les qüestions migratòries o el tema del nacionalisme. Les qüestions de gènere són menys atraients per als votants que les qüestions relatives a la identitat nacional, i en aquest tema VOX no està sol, ja que a Espanya té més competència per part d'altres formacions de dreta, principalment el Partit Popular (PP). Ambdós partits despleguen un discurs que és semblant, si bé el PP no el vincula a un determinat ordre natural, motiu pel qual podem afirmar que és un discurs més conservador que nativista. La meva impressió és que si VOX manté el discurs actual, no haurien de variar significativament els seus suports entre l'electorat.

BG: Normalment justifiquem l'auge dels partits d'extrema dreta pel fet que els partits tradicionals han fet seus els seus arguments, traslladant tot el debat cap a les posicions d'aquests partits. Fins a quin punt compartiu aquest diagnòstic i quina creieu que és la responsabilitat dels partits tradicionals en l'auge actual de l'extrema dreta?

CM: Crec que la responsabilitat és compartida, tant per part dels partits tradicionals de dretes com per part dels d'esquerres. La primera prioritat per a un partit polític és implementar les seves polítiques i, si per això necessita formar aliances o buscar els suports necessaris, és natural que ho faci; en el cas dels partits conservadors de dretes, l'objectiu és el mateix, sempre que això passi en el marc de la democràcia liberal. És lògic suposar que a la dreta li resulta molt més fàcil pactar amb l'extrema dreta que no pas als partits tradicionals d'esquerres, amb els quals xoquen frontalment en

matèria d'igualtat de gènere, drets del col·lectiu gai o sobre la importància de la identitat nacional. Per això tenim molts exemples més de partits tradicionals de dreta que governen o pacten amb partits d'extrema dreta, quan això succeeix en un marc de respecte a la democràcia liberal. No obstant això, la situació en què ens trobem ara és que no són pocs els partits tradicionals de dreta que copien els marcs de referència de l'extrema dreta en, per exemple, qüestions com la immigració, la relació amb l'islam o els drets de les persones transgènere, que, en virtut d'això, passen a ser vistes com una amenaça a la identitat i la seguretat nacional. I això dona lloc a una situació paradoxal, en què des d'un marc plural sorgeix una oposició al pluralisme, a la democràcia liberal. El problema aquí rau en el fet que, si de manera oportunista adoptes el marc que fixa l'extrema dreta, inevitablement has d'adoptar també polítiques que hi estiguin d'acord. És a dir, si parlem d'immigració en termes d'amenaça a la identitat i la seguretat nacionals, per ser conseqüents haurem d'implementar després polítiques que tindran un caire autoritari molt marcat de control i vigilància de fronteres. La conseqüència ja la veiem en un nombre important de propostes polítiques d'extrema dreta que implementen partits tradicionals de dretes, que primer van adoptar el seu marc conceptual i que en haver generat certes expectatives en els votants han dissenyat polítiques d'acord amb això. L'exemple més clar el tenim a Brussel·les, amb els casos de Frontex i de les polítiques migratòries promogudes per la presidenta Von der Leyen i la resta de la Comissió Europea.

BG: Compartint aquest diagnòstic i des del vostre punt de vista, quina creieu que hauria de ser l'estratègia dels partits tradicionals per contrarestar els discursos de l'extrema dreta de manera efectiva i captar l'atenció dels votants?

CM: D'entrada, m'agradaria recordar que en les dues darreres dècades l'agenda política ha estat marcada pels partits d'extrema dreta, que han decidit els temes objecte de debat i, el que és més important, el marc genèric dels termes i l'enfocament del debat. Des del meu punt de vista, tots els partits polítics, inclosos els tradicionals a la dreta de l'espectre polític, haurien de tenir una posició proactiva en les qüestions polítiques, en comptes de limitar-se a reaccionar-hi.

EL BUIT IDEOLÒGIC ACTUAL ÉS UN CAMP FÈRTIL IDEAL PER A L'EXTREMA DRETA, QUE SE SERVEIX DE MISSATGES MOLT SIMPLES, CLARS I EN CERTA MANERA FAMILIARS PER FER-NOS SENTIR EMPODERATS DE NOU

Crec que només si els partits tradicionals de dretes són capaços de fixar la seva pròpia agenda seran capaços de pilotar els debats i de tenir prou autoritat per parlar sobre la immigració, la delinqüència o altres temes en els seus propis termes. Hem d'assenyalar, però, que en les darreres dècades –i crec que aquest és un dels problemes fonamentals– la política s'ha desideologitzat. Si mirem enrere, la dècada de 1990 va ser el moment en què l'esquerra va abraçar el mercat, promovent la idea de «la tercera via», que va tenir com un dels resultats la desaparició de diferències notables entre els partits d'esquerra i de dreta, principalment en qüestions de política econòmica. En clau diferent, però de manera similar, assistim avui a un nou acostament en l'àmbit dels temes socioculturals, en què qualsevol pot afirmar que la immigració és un problema i que hauria de ser gestionat o limitat. El discurs polític és cada cop més pragmàtic i menys ideològic; gairebé no hi ha ningú que proposi un model de societat i un conjunt de polítiques per assolir-lo. L'actitud és molt més conformista i resignada i sembla afirmar que, atès que el món és d'una manera determinada i que poc podem fer per canviar-lo, no tenim més remei que prendre determinades decisions. No em negareu que la lògica és ben diferent.

BG: Ho és, sens dubte. Però això xoca amb la idea que les decisions que proposen els governs i els partits polítics sobre determinades qüestions estan basades en la seva ideologia i en el seu programa polític i que, per tant, mantenen un cert marge d'actuació. O no és així?

CM: Sí, això continua essent així. Però la meva impressió és que moltes vegades les persones amb capacitat decisòria s'escuden en la globalització o en la mateixa pertinença a la UE per justificar determinades polítiques econòmiques. I això fa que el missatge que arriba als votants és que no importa el que es voti perquè, de fet, ja està tot decidit prèviament. I això genera un malestar i una frustració profunda per a la qual els líders populistes i els partits d'extrema dreta estan perfectament adaptats, i que els dona molt bons resultats. El seu missatge els presenta davant els votants desencantats com una alternativa fiable i sobretot que els empodera de nou, amb la promesa que amb el seu suport canviaran les coses. S'hi suma el fet que la seva idea de societat òptima és molt clara i ben definida: és el model de societat monocultural i tradicional, en la qual hi ha un lideratge masculí i la dona té un paper secundari, i en la qual les persones heterosexuals són la norma, entre d'altres moltes qüestions que ja hem esmentat. Segons la meva opinió, els partits tradicionals es venen malament quan infravaloren la seva capacitat d'incidència, però, fins i tot arribat el cas, enlloc no està escrit que hàgim de romandre a la UE a qualsevol preu o que no hi hagi alternativa possible a l'economia globalitzada. No m'entengueu malament: jo estic a favor de les dues qüestions; el que crec és que si pensem que això és positiu per als ciutadans ho hauríem de poder explicar sobre la base del que ens aporta, i no del que ens treu. En lloc de parapetar-se darrere de la UE per afirmar que «com que no tenim alternativa, hem hagut de prendre aquesta decisió», el que s'hauria de dir és, «en relació amb aquest tema, potser la UE no ens aporta la millor solució, però en molts altres el paraigua de la UE ens beneficia enormement». Com deia, avui veiem que els socialdemòcrates, els cristianodemòcrates i els partits conservadors no tenen ideologia ni una visió d'una societat ideal cap a la qual dirigir-se, que seria la guia per desenvolupar un programa d'acord amb els seus objectius ideològics. El buit ideològic actual és un camp fèrtil ideal per a l'extrema dreta, que se serveix de missatges molt simples, clars i en certa manera familiars per fer-nos sentir empoderats de nou.

BG: Parlem una mica d'Europa i dels pronòstics que s'han publicat sobre les eleccions al Parlament Europeu del juny de 2024, i que en el moment de dur a terme aquesta entrevista auguren una pujada notable dels partits d'extrema dreta. Quin impacte creieu que tindria una pujada de l'extrema dreta sobre qüestions tan importants com l'ampliació de la UE, les polítiques socials, climàtiques o migratòries, o fins i tot sobre el suport a Ucraïna a la guerra davant Rússia, entre moltes altres?

CM: Tot dependrà en gran mesura de la correlació de forces polítiques a l'eurocambra i de la formació dels diferents grups polítics després de les eleccions. Ara com ara l'extrema dreta està molt dividida: d'una banda, tenim el grup Identitat i Democràcia (ID), acceptat comunament com un grup polític d'extrema dreta, i, de l'altra, els Conservadors i Reformistes Europeus (CRE), considerat erròniament un grup conservador, fins i tot quan deu dels disset grups polítics són d'extrema dreta (incloent-hi Llei i Justícia de Polònia, Germans d'Itàlia, VOX d'Espanya i Demòcrates de Suècia). De moment, no sembla que els dos grups tinguin intenció d'unir les seves forces. Al mateix temps, tenim el partit *Fidesz* de Viktor Orbán a Hongria encara pendent de definir-se, si bé alguns rumors apunten que es podria unir a l'CRE. Si fos el cas, estaríem davant de dos possibles escenaris: en el primer, l'CRE guanyaria atractiu per als partits actualment integrants d'ID; en el segon, alguns partits europeus de centre que actualment no estan còmodes en el seu grup polític actual podrien considerar beneficiós unir-se a un altre que compta amb Orbán, Meloni o Kaczyński (penso en els casos del txec ANO d'Andrej Babiš, l'SMER de Robert Fitz a Eslovàquia o de l'SDS de Janez Janša a Eslovènia). Si els pronòstics es compleixen i l'extrema dreta decideix unir les seves forces, podria obtenir el 25 % dels vots i fins i tot esdevenir la segona força política. Si fos així –que no ho crec–, tindria més capacitat d'acció i podria arribar a obstruir el projecte europeu. La meva impressió és que en aquestes eleccions l'CRE i l'ID creixeran en vots i tindran més representants que ara, per la qual cosa estaran més ben posicionats per col·laborar amb altres partits, però no marcaran l'agenda política. L'agenda política de la propera legislatura la marcarà la facció més conservadora del Partit Popular Europeu (PPE), que inclou el PP d'Espanya –que ha virat significativament a la dreta en les darreres dècades–, el Partit Popular Austríac i el

ÉS URGENT QUE LA UNIÓ EUROPEA DESENVOLUPI UN PLA D'ACCIÓ EUROPEU EN MATÈRIA DE POLÍTICA EXTERIOR I DE DEFENSA, PERQUÈ TARD O D'HORA S'HAURÀ D'ENFRONTAR A L'AJUDA ECONÒMICA I MILITAR A UCRAÏNA EN SOLITARI

Partit Moderat de Suècia, entre d'altres. Això no és res nou de per si, ja que el PPE ha tingut un paper central en la definició de les polítiques d'integració europea i, de fet, aglutina un ampli espectre polític, des de moderats de centre fins a la dreta més tradicional. No obstant això, des que Angela Merkel va abandonar la CDU i el partit va girar cap a la dreta, el component més centrista del PPE s'ha reduït molt, i avui queden pocs partits que encarnin l'esperit democratacristià, a l'estil dels cristianodemòcrates de Luxemburg.

BG: I si és així, com creieu que es conformaran les aliances a l'eurocambra? Què en podem esperar?

CM: Si el que em demaneu és un pronòstic, la meva aposta és que els tres partits centrals actuals de l'arc parlamentari –el Partit Popular Europeu, els Socialistes i Demòcrates, i els liberals europeus de *Renew*– conservaran la majoria. No obstant això, també és possible que una coalició de dretes, del PPE amb l'CRE i ID, sigui la que obtingui la majoria. En ambdós casos, això significa que l'ala més conservadora del PPE tindrà el poder de decisió, cosa que li permetrà posar pressió als seus aliats socialdemòcrates i liberals per dur a terme polítiques més a la dreta del que voldrien, amb el pretext que si no hi accedeixen el PPE pot buscar nous socis a la dreta i aprovar lleis més conservadores. En quines àrees passarà més això? Penso que en les polítiques d'immigració i en el Pacte Verd Europeu, que ja han ocupat un lloc central a la seva campanya electoral; de fet, el PPE ha fet seu el marc d'acció de l'CRE, amb una mirada molt escèptica sobre el Pacte Verd i ha arribat a paralitzar moltes de les mesures (Ursula Von der Leyen ho està fent a la seva campanya com a *spitzenkandidat*). I el mateix amb les migracions, ja que també promocionen un acord migratori amb Tunísia i Egipte. En poques paraules, espero un gir lleu a la dreta en matèria d'immigració –dic lleu perquè la política migratòria ja és de fet molt conservadora–, i crec que és previsible que l'impacte negatiu sigui més notable en relació amb les polítiques ambientals i de gènere. Pel que fa a polítiques més socials, l'impacte és més imprevisible, si bé sabem que aquestes polítiques no són del gust de la dreta, i que l'extrema dreta no vol que sigui la UE la que en tingui competència, sinó que quedin en mans dels estats membres.

BG: I pel que fa a la política exterior europea, quines novetats o canvis podem esperar?

CM: Crec que en l'àmbit de la política exterior europea l'impacte serà menor, bàsicament perquè el marge de maniobra també és menor. No hem d'oblidar que el *soft power* de la Unió Europea no va gaire més enllà dels seus veïns propers. Diria que en matèria de defensa, per exemple, hi ha un consens relatiu sobre el fet que la UE ha d'incrementar les seves capacitats defensives, cosa que implica noves col·laboracions, ja sigui dins o fora del marc de l'OTAN. Aquest és un tema delicat per als estats membres i que desperta escepticisme entre els partits d'extrema dreta, per la qual cosa intueixo que serà difícil aconseguir mesures realment proactives per part de Brussel·les. Pel que fa a les crisis d'Ucraïna i Gaza, tampoc no hi auguro grans canvis. En el primer cas, hem de considerar que els partits polítics enquadrats dins l'CRE són clarament favorables a Ucraïna i, si ens fixem en el conjunt de l'arc parlamentari, gairebé no hi ha suports a les posicions russes. Respecte al conflicte en si, la meva opinió és que els ucraïnesos patiran més degut a la fatiga que genera a l'exterior el conflicte mateix, que ja dura més de dos anys i que desincentiva a seguir donant-hi suport. En el segon cas, la crisi de Gaza, el més preocupant segons la meva opinió és la manca d'influència de la UE, que s'explica per la divisió que hi ha entre els estats membres. És també la divisió el que fa que la UE sigui un actor

menor a Àfrica, al Pacífic i a l'Amèrica Llatina, ja que li impedeix actuar eficaçment. I això no canviarà aviat. Per acabar, i pel que fa a la reforma i l'ampliació de la UE, molt pocs partits d'extrema dreta donen suport a l'ampliació; una de les comptades excepcions és Viktor Orbán, especialment l'ampliació cap als Balcans, on compta amb molts amics, com el president de Sèrbia, que puguin donar suport als seus postulats. En termes generals, no espero un canvi profund en política exterior europea els propers anys; crec que la lògica serà similar a l'actual i que continuarà havent-hi dificultats per avançar en tot allò que impliqui una actitud proactiva de Brussel·les.

BG: Finalment, parlem, si us sembla, breument, del proper cicle electoral estatunidenc. I ho dic perquè heu afirmat que les eleccions més importants per a Europa enguany són les de novembre als Estats Units. En cas de victòria de Donald Trump, quines creieu que poden ser les conseqüències per a Europa i per a la fortalesa de les relacions transatlàntiques?

CM: Crec que si Donald Trump és reelegit la primera conseqüència serà que els EUA es retiraran del món, és a dir, abandonaran una postura activa i oberta a col·laborar amb la resta del món i en suport al multilateralisme, llevat que tinguin un interès específic per intervenir en un determinat assumpte. Trump no creu en les organitzacions multilaterals –com la UE, l'OTAN o el Banc Mundial– i així ho va manifestar durant la seva primera presidència, i tampoc no dona suport als acords sobre el clima. I per descomptat, tampoc no creu en Ucraïna i la seva guerra amb Rússia. Per tant, en cas de victòria del candidat republicà, el que passarà és que la UE haurà d'afrontar un fet que ha ignorat des de 1945: que des de llavors ha viscut sota la protecció dels Estats Units. Trump ja va expressar la seva voluntat de posar fi a aquesta situació durant la seva primera presidència, per la qual cosa la UE i els seus estats membres haurien pogut prendre mesures, però no ho van fer, ja que darrere va venir Joe Biden, que mantè una visió transatlàntica de la vella escola, de manera que aquella urgència per guanyar autonomia per part de la UE es va paralitzar. No obstant això, ens enganyaríem si penséssim que això és sostenible, ja que també els demòcrates estan canviant d'enfocament: la seva prioritat és la confrontació amb la Xina –cosa que deixa Rússia i Europa en un lloc secundari–. També, a mesura que canvia la composició de la seva base electoral. També se centra més en el Sud Global, particularment en Àfrica. Guanyi qui guanyi, Europa s'haurà d'enfrontar al canvi de lògica que té lloc als EUA. La diferència, clarament, és que si Trump torna al poder al novembre el canvi serà abrupte i la UE es trobarà sola en poc temps, potser en mesos, perquè tot el que fa Trump és radical. I encara que els EUA no abandonin efectivament l'OTAN, l'aliança mai no serà la mateixa, cosa que afegeix més incertesa a l'ajuda dels EUA davant de qualsevol invasió de Rússia en territori europeu.

BG: Ens dibuixeu un escenari en què no hi ha marxa enrere, i en què Europa haurà d'afrontar sola els reptes de seguretat que l'esperen. Què pot fer la UE per acomodar-se a aquest canvi?

CM: Considero que és urgent que la Unió Europea desenvolupi un pla d'acció europeu en matèria de política exterior i de defensa, perquè tard o d'hora s'haurà d'enfrontar a l'ajuda econòmica i militar a Ucraïna en solitari i en condicions de més divisió interna que mai, amb un nodrit grup de països governats per eurooescèptics. I aquesta divisió afectarà també les polítiques més enllà de l'escenari europeu, també les d'abast global. Sabem que la UE ha estat la principal promotora al món dels drets humans i de l'imperi de la llei, però ha mostrat feblesa a l'hora de la implementació, quan la realitat és que el seu poder es dilueix i la seva efectivitat és molt feble. Tot recau en el *soft power*, que, com he dit, és molt limitat. Encara que de vegades ens costi reconèixer-ho, els EUA també han dut a terme la seva particular política de promoció dels drets humans. És el cas per exemple de l'Amèrica Llatina, on no hi ha un sol polític d'extrema dreta que s'atreveixi a fer un pas cap a posicions il·liberals sense comptar amb el beneplàcit de Washington. Si haguessin coincidit Jair Bolsonaro i Joe Biden a la presidència, segurament hauríem vist el líder brasiler contingut en uns certs límits. Per contra, si Trump torna a la Casa Blanca, aquests límits desapareixeran. I és possible que qualsevol dictador que canti les virtuts de Trump tingui el beneplàcit per operar com vulgui. Això significa que el policia del món, amb tots els seus problemes, cessarà de les seves funcions. Amb

totes les crítiques, que jo soc el primer de fer, crec que la guerra de Gaza amb Trump hauria estat fins i tot pitjor, ja que o bé no li importaria en absolut, o bé hauria donat la indicació a Israel d'actuar sense cap mena de traves. Aquest és l'escenari que pot esperar la UE, que haurà de reforçar totes les seves polítiques de manera autònoma, cosa que generarà estrès a la Unió, ja que gairebé sempre això requereix més diners, més integració i, en conseqüència, més cessió de sobirania, cosa que té un cost polític al si dels estats membres. Sabem de la lentitud de la UE en els seus processos de presa de decisió i execució, ja que és una organització molt complexa, a la qual porta molt de temps poder fer avenços concrets. Però la situació s'ho mereix.

BG: Moltes gràcies, Cas Mudde, per aquesta conversa tan enriquidora i interessant.

CM: Moltes gràcies a CIDOB per la invitació.

Aquesta entrevista és una síntesi editada d'una conversa més extensa que podeu consultar en format vídeo al canal de YouTube de CIDOB, a la qual es pot accedir a través del codi QR següent:

LA DRETA RADICAL A EUROPA: AVANÇA, PERÒ MENYS DEL QUE S'ESPERAVA

Durant els mesos previs a les eleccions parlamentàries europees de juny de 2024, la majoria de les previsions advertien d'un increment notable dels partits d'extrema dreta, que, finalment, fou menor del que s'esperava a la majoria dels estats membres. L'anàlisi dels resultats remarca la **tendència a l'alça**, així com també la dificultat d'aquests partits per formar grans coalicions arran de les seves notables diferències. N'és un exemple el fet que l'extrema dreta acabés circumscrita en grups diferents als tres grans països que va obtenir grans resultats (França, Alemanya i Itàlia). El juliol de 2024, el partit dominant a Alemanya, Alternativa per Alemanya (AfD), va optar per fundar un grup nou (Europa de les Nacions Sobiranes), que amplia a tres els grups a la dreta del Partit Popular Europeu.

GRUPS POLÍTICS (2024)

- L'Esquerra
- Socialistes i Demòcrates (S&D)
- Verds/EFiA
- Renew Europe
- Partit Popular Europeu (PPE)
- Conservadors i Reformistes Europeus (CRE)
- Patriotes per Europa (PE)
- Europa de les Nacions Sobiranes (ESN)
- No inscrits
- Altres

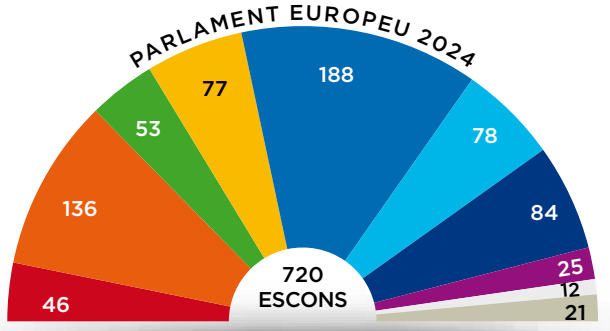

L'EXTREMA DRETA AMPLIA EL FLANC

El nou grup ultradretà Europa de les Nacions Sobiranes (el més escorat dels tres) sorgeix a iniciativa d'AfD, quan el partit és expulsat del grup Identitat i Democràcia (ID), liderat per la majoria francesa de Marine Le Pen i que busca distanciar-se dels postulats més tradicionals de la dreta radical. Als 14 escons de l'AfD se sumen 3 del Konfederacja polonès, 3 del Vazrazhdane búlgar, 1 del partit SPD tricolor txec, 1 de la França Valenta, 1 de l'hongarès Mi Hazank, 1 de l'LCP lituà i 1 del Republika eslovac, que conjuntament sumen els 23 escons necessaris per formar grup propi (electes en 7 estats membres com a mínim). La incorporació del partit espanyol Se Acabó la Fiesta, amb 3 escons, va estar oberta fins a l'últim moment, però finalment no es va materialitzar.

En percentatge, el nombre d'escons ocupats per la dreta radical el 2024 ha augmentat un 2% respecte al parlament sortint, un increment menor que el que va experimentar el 2019 (4%). No obstant això, la dreta radical suposa ja un quart del Parlament Europeu.

	PE	CRE	ESN
Àustria	6		
Bèlgica	3	3	
Bulgària		1	3
Croàcia		1	
Xipre		1	
Rep. Txeca	9	3	1
Dinamarca	1	1	
Estònia		1	
Finlàndia		1	
França	30	4	1
Alemanya			14
Grècia	1	2	
Hongria	11		1
Irlanda			
Itàlia	8	24	
Letònia	1	3	
Lituània		2	1
Luxemburg		1	
Malta			
Països Baixos	6	1	
Polònia		20	3
Portugal	2		
Romania		6	
Eslovàquia			1
Eslovènia			
Espanya	6		
Suècia		3	
UE	**84**	**78**	**25**

PERCENTATGE DE PARTICIPACIÓ EN LES ELECCIONS EUROPEES SEGONS EL PAÍS (2019 i 2024)

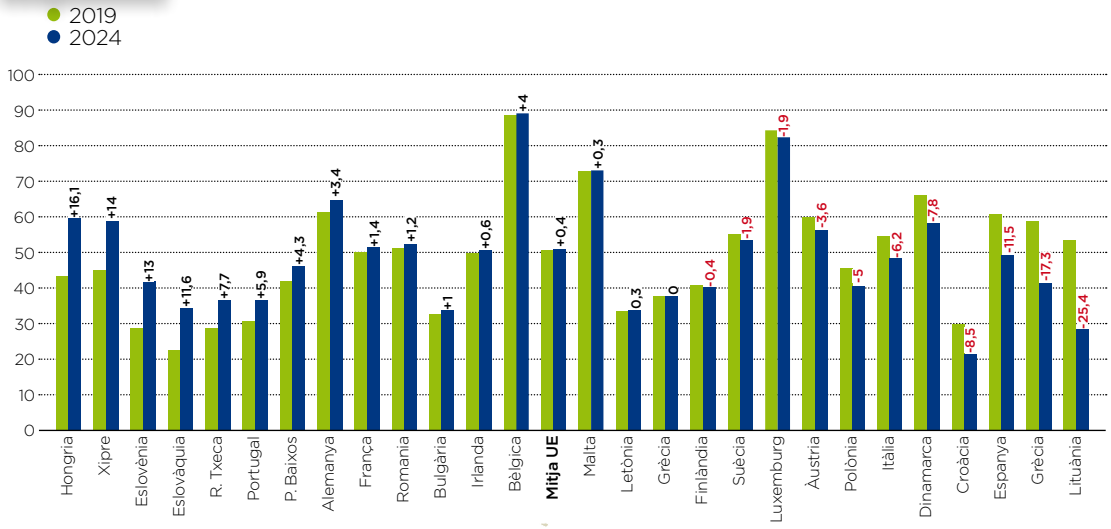

ESCONS OBTINGUTS EN LES ELECCIONS AL PARLAMENT EUROPEU (JULIOL DE 2024)

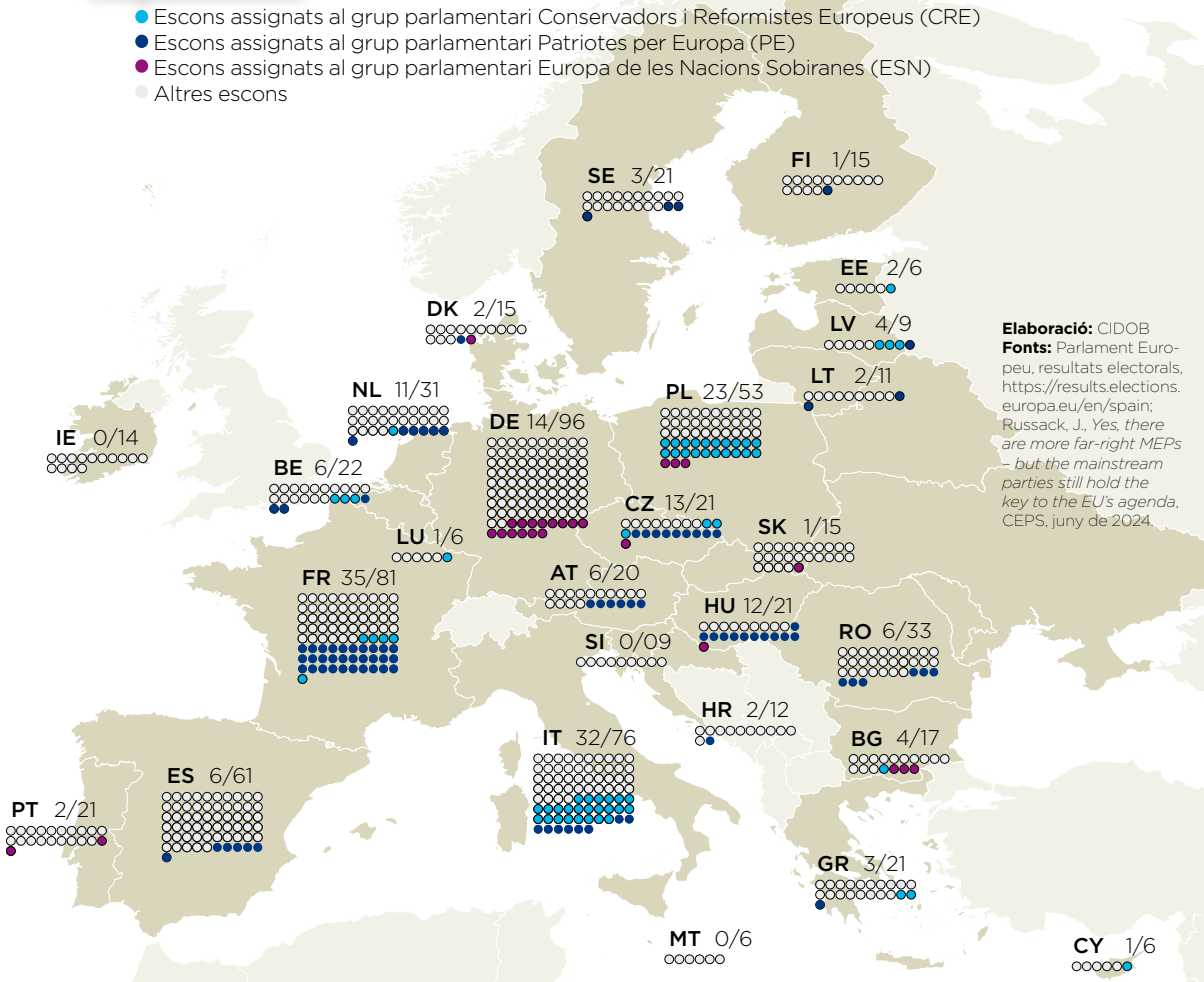

Elaboració: CIDOB
Fonts: Parlament Europeu, resultats electorals, https://results.elections.europa.eu/en/spain; Russack, J., *Yes, there are more far-right MEPs – but the mainstream parties still hold the key to the EU's agenda*, CEPS, juny de 2024.

L'AUGE GLOBAL DE L'EXTREMA DRETA: UNA ONADA COORDINADA?

La dreta radical va guanyant suports en moltes democràcies del món gràcies a la capitalització que fa del malestar derivat de les diverses crisis econòmiques, l'erosió de la classe mitjana i l'efecte amplificador de les xarxes socials, que difonen continguts dubtosos i generen caixes de ressonància del pensament afí. Ens trobem, tanmateix, davant d'una **onada homogènia i coordinada** de moviments o el fenomen és fruit de la imitació i la repetició? El politòleg Roberto Foa ha analitzat aquesta tendència i ha assenyalat les diferències que existeixen entre aquests moviments, que ha traduït en les **quatre grans tipologies** d'actors que exposem a continuació, presentats en dos eixos (conservador-liberal social i proautoritari-prooccidental).

QUATRE GRANS TIPOLOGIES

- **Ultraconservadors:** prooccidentals i socialment conservadors. Comparteixen la defensa de valors conservadors tradicionals, com la família, l'obediència i la pietat religiosa.
- **Autoritaris nacionalistes:** proautoritaris i socialment conservadors. Són els seguidors de les tesis de l'extrema dreta, lligats al postfeixisme del segle XX. Rebutgen la democràcia, són hostils a les minories ètniques i persegueixen una política exterior militarista.
- **Llibertaris:** prooccidentals i socialment liberals. Són defensors de la democràcia i dels valors d'Occident. El seu cavall de batalla és la liberalització de l'economia i la minimització del paper de l'Estat. Políticament es posicionen entorn de l'anarcoindividualisme.
- **Populistes nativistes:** proautoritaris i socialment liberals. Basen el seu discurs en el tancament de fronteres i l'hostilitat envers els immigrants, la renacionalització de la sobirania cedida a les entitats internacionals i el control nacional del comerç i les lleis. Són més transaccionalistes que ideològics, de manera que poden canviar de posició.

LES GRANS CARES VISIBLES

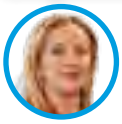

Giorgia Meloni
Germans d'Itàlia
(Itàlia)
Govern

Donald J. Trump
Partit Republicà
(EUA)
Oposició

Javier Milei
Partit Llibertari
(Argentina)
Govern

Narendra Modi
BJP
(Índia)
Govern

Jaroslav Kaczinski
Llei i Justícia
(Polònia)
Oposició

Nigel Farage
Reform UK
(Regne Unit)
Oposició

Daniel Noboa
Acció Democràtica Nacional
(Ecuador)
Govern

Recep Tayyip Erdogan
Justícia i desenvolupament
(Turquia)
Govern

Santiago Abascal
VOX
(Espanya)
Oposició

Geert Wilders
Partit per la Llibertat
(P. Baixos)
Govern

María Corina Machado
Vente Venezuela
(Veneçuela)
Oposició

Jair Bolsonaro
Partit Liberal
(Brasil)
Retirat

Viktor Orbán
Fidesz
(Hongria)
Govern

Elaboració: CIDOB
Font: Roberto Foa, «L'auge de l'extrema dreta: una amenaça per a la unitat occidental?», *Anuari Internacional CIDOB 2025* (ED. 2024).

L'AUGE DE L'EXTREMA DRETA A ESCALA GLOBAL

EUA
Al capdavant del Partit Republicà, Donald Trump aspira a tornar a la presidència i complir un segon mandat de conseqüències imprevisibles.

ARGENTINA
El president Javier Milei és un dels principals defensors del llibertarisme, que guanya suports entre la població desenganyada per les crisis i el sistema.

BRASIL
Entre 2019 i 2023, Bolsonaro va ocupar la presidència del país i, després de la derrota en les eleccions de 2023, va conspirar per dur a terme un cop d'Estat militar.

ISRAEL
L'extrema dreta israeliana és un soci de l'actual govern i ha arrossegat el Partit Conservador a posicions sionistes radicals i militaristes.

ÍNDIA
Sota la direcció de Narendra Modi, nacionalista hindú, la democràcia índia ha retrocedit, fet que inclou atacs a la premsa i a minories religioses.

REGNE UNIT
El populisme nativista fou un dels motors del Brèxit, que va arrelar en el partit conservador, però que té el seu màxim exponent en l'antic Reform UK.

PAÏSOS BAIXOS
El Partit per la Llibertat, de Geert Wilders, fou el clar vencedor de les eleccions de novembre de 2023 i és el partit amb més força en el nou govern de coalició.

ALEMANYA
Alternativa per Alemanya, liderada per Tino Chrupalla i Alice Weidel, és cada cop més una dreta obertament radical, que juga la carta de la immigració i el nacionalisme.

POLÒNIA
El Partit Llibertat i Justícia, relegat a l'oposició el 2023, encarna la ultradreta polonesa, oposada als drets de la comunitat LGTBIQ+ i a l'eutanàsia.

HONGRIA
El primer ministre des de 2010, Viktor Orbán, ha retallat llibertats al seu país, reformant la constitució i fent bandera del seu antieuropeisme.

ESPANYA
La dret espanyola, emmarcada en el Partit Popular, té un rival a la dreta, VOX, que defensa posicions ultranacionalistes, hostils a les minories i a la immigració.

FRANÇA
Reagrupament Nacional, la dreta radical francesa, liderada per Le Pen, manté la pugna amb la resta dels partits en millorar els seus resultats elecció rere elecció.

ITÀLIA
Germans d'Itàlia, la formació de Giorgia Meloni, governa des de 2022 en coalició amb La Lliga, de Matteo Salvini, i diversos partits de centredreta.

XIPRE
El partit ELAM, que s'oposa a l'arribada d'immigrants i refugiats, va obtenir un dels sis escons en les eleccions europees de juny de 2024.

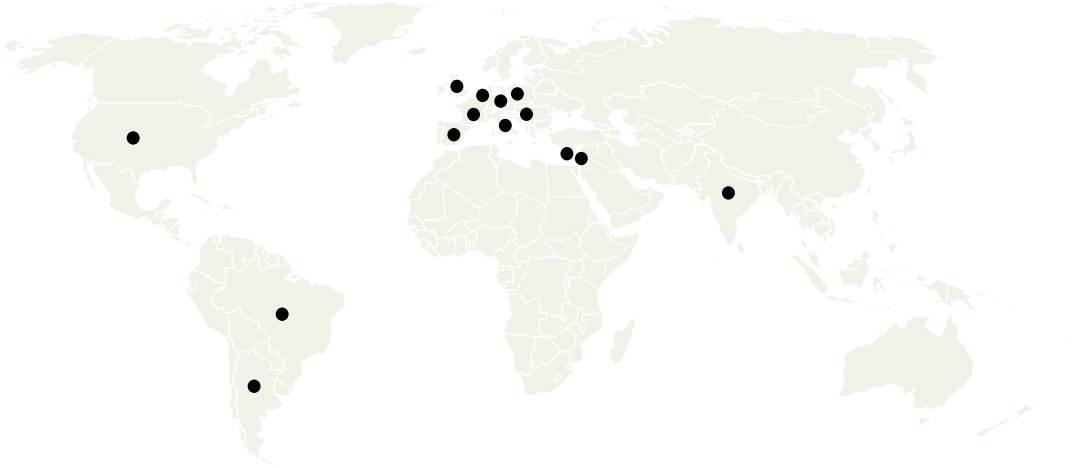

LES DRETES I ELS DRETS: LA QÜESTIÓ LGTBIQ+

Una de les transformacions socials més importants de les darreres dècades ha estat l'avenç en la igualtat de drets de les persones LGTBIQ+ a molts indrets del món. El matrimoni entre persones del mateix sexe ha passat a ser legal a 33 països. No obstant això, l'homosexualitat segueix sent delicte a 69 països, en 11 dels quals està penada amb la mort. És més, a països com Rússia o en algunes parts del Carib la situació és més perillosa avui que fa vint anys. La qüestió dels drets LGTBIQ+ és un dels cavalls de batalla entre progressistes i conservadors, i també de la dreta radical. Tanmateix, la dreta radical no mostra una posició homogènia al respecte, ja que en alguns països s'oposa frontalment a aquest tipus de drets, mentre que en altres els defensa rotundament. És, per tant, una més de les fractures que divideixen Europa i, també, la dreta radical.

PANORAMA DELS DRETS DE LES PERSONES LGTBIQ+ A EUROPA: L'ÍNDEX ARC DE SANT MARTÍ (2024)

El mapa mostra un valor percentual que va de 0 (discriminació i greus violacions de drets humans) a 100 (igualtat i respecte total als drets humans) per a cadascun dels 49 països europeus analitzats. Aquest valor sorgeix de l'anàlisi de l'impacte de les polítiques sobre els drets de la comunitat LGTBIQ+, sobre la base de 7 categories: igualtat i no-discriminació, família, delictes i discursos d'odi, reconeixement del gènere legal, integritat de la intersexualitat corporal, espai en la societat civil i asil. Per a més informació i accés a les dades completes, vegeu https://rainbowmap.ilga-europe.org.

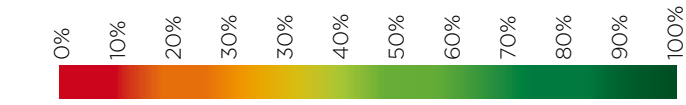

Nota: en aquest cas s'adopta l'acrònim LGTBI ja que és el que contempla la font original.

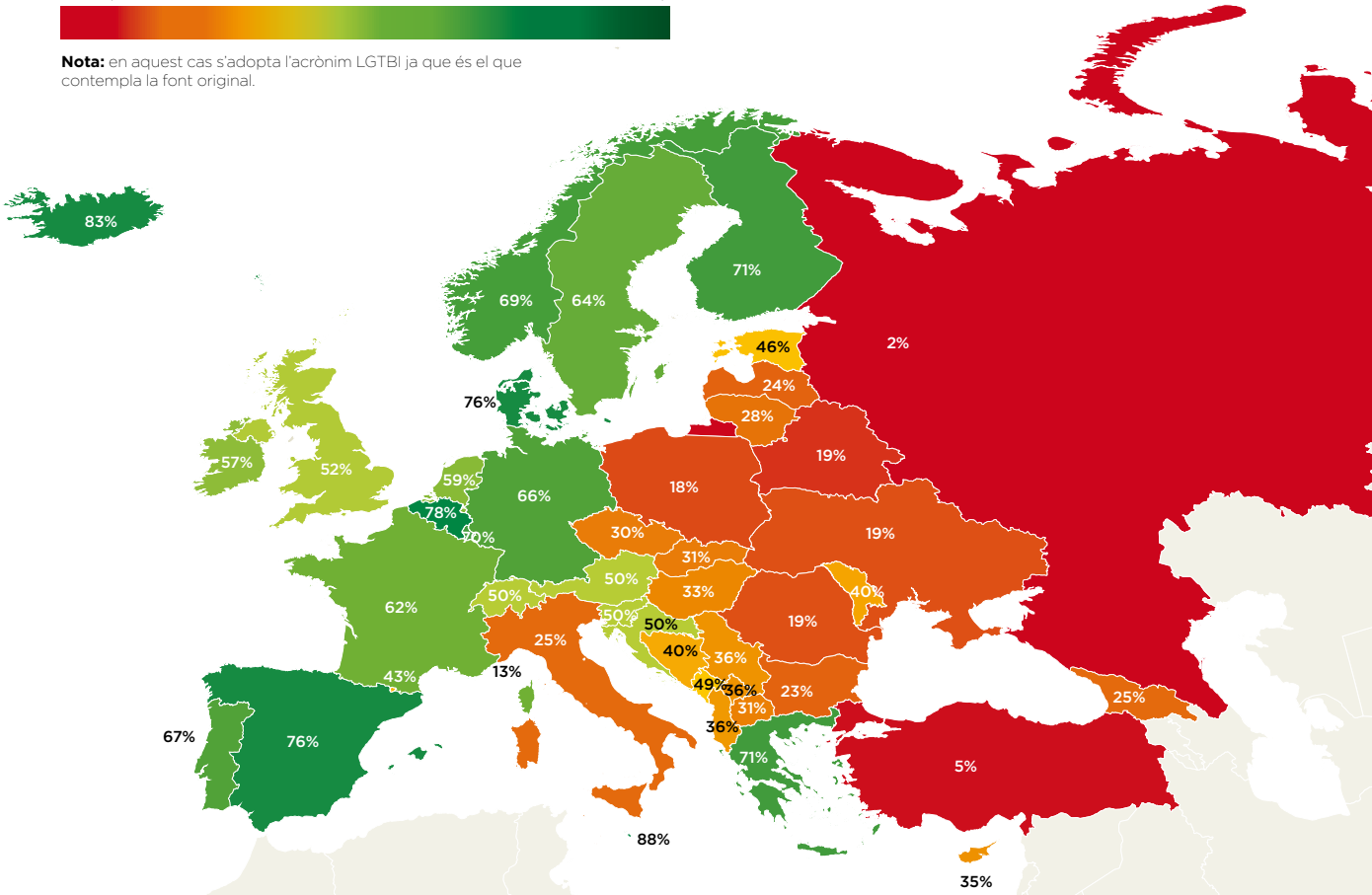

Elaboració: CIDOB
Fonts: ILGA-Europe's Rainbow Map; Pew Research Center, *Global Attitudes Survey* 2019; Magni, G. i Reynolds, A. «Why Europe's Right Embraces Gay Rights», *Journal of Democracy*, Vol. 34, gener de 2023.

EL FACTOR RELIGIÓS COMPTA

En les dues darreres dècades, molts partits de la dreta han variat la seva posició respecte als drets de la comunitat LGTBIQ+. En el cas del centre dreta, aquest fet s'ha degut al procés de relativa laïcització dels seus electors, que han avantposat l'argumentari conservador al religiós. D'aquesta manera, el centre dreta ha buscat presentar-se com a opció política moderna i compromesa amb les llibertats. Aquest fet s'ha traslladat també als seus lideratges i càrrecs electes, amb diversos exemples de líders de la dreta radical que han declarat obertament la seva homosexualitat, com fou el cas de Pym Fortuyn (als Països Baixos) o d'Alice Weidel, actual presidenta d'Alternativa per Alemanya (AfD). En el cas de l'extrema dreta, de nou el factor religiós és clau. Als països on els drets de la comunitat LGTBIQ+ estan consolidats (nòrdics i nord-est d'Europa), el nacionalisme cultural utilitza la defensa d'aquest drets en oposició a valors religiosos percebuts com a forans (en particular, l'islam), que tenen més a veure amb el discurs d'oposició a la immigració. El cas oposat es dona als països on la dreta radical i les autoritats religioses s'alimenten mútuament, com Polònia o Hongria, i on la «ideologia LGTBIQ+» és percebuda com una imposició forana (de la UE), que posa en perill els valors tradicionals de la nació i la família.

EVOLUCIÓ DEL NOMBRE DE PARLAMENTARIS OBERTAMENT HOMOSEXUALS, SEGONS L'OPCIÓ POLÍTICA (1976-2021)

Nota: dades relatives a 33 països de l'OCDE, més Liechtenstein, Malta i el Parlament Europeu.

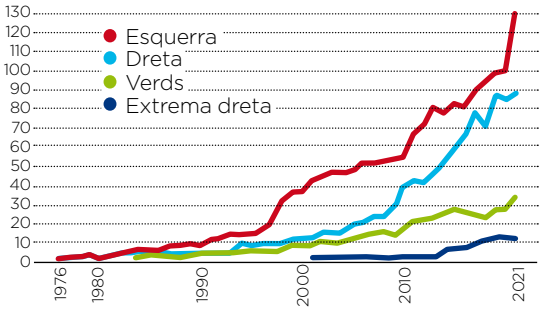

% DE PERSONES QUE AFIRMA QUE L'HOMOSEXUALITAT SÍ QUE HAURIA DE SER ACCEPTADA SOCIALMENT, SEGONS LA PERCEPCIÓ FAVORABLE O DESFAVORABLE DE LA DRETA RADICAL (2019)

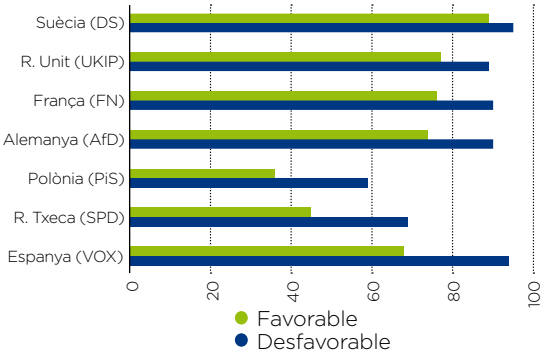

VARIACIÓ DEL VALOR DE L'ÍNDEX ARC DE SANT MARTÍ (2019 i 2024)

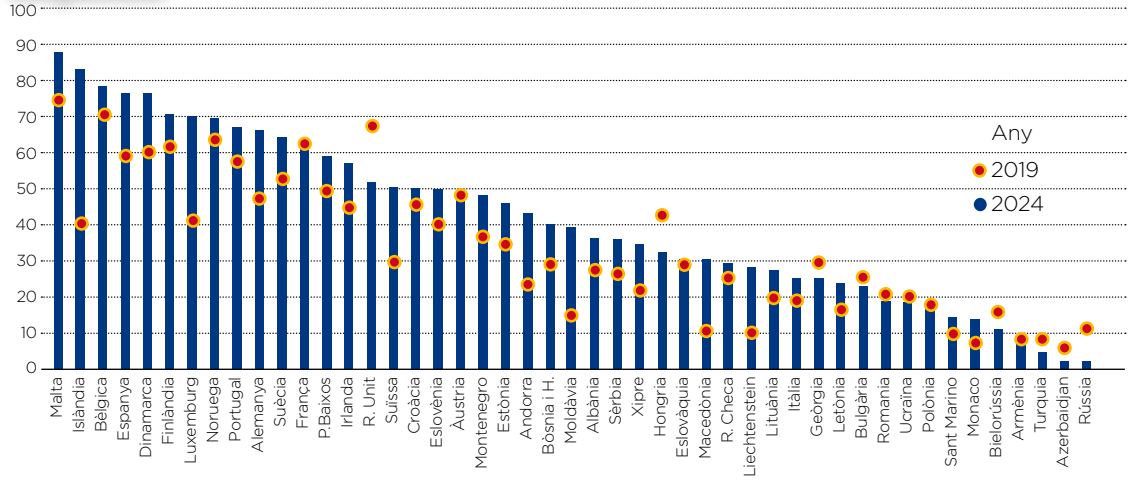

L'ERA DE LA INSEGURETAT

EL REPTE DE CANALITZAR LA INSEGURETAT DE MANERA CONSTRUCTIVA

DE L'AUSTERITAT A LA INSEGURETAT: REPERCUSSIONS POLÍTIQUES I SOCIALS

LES TURBULÈNCIES DE LA INSEGURETAT GLOBAL I EL FUTUR DEL PODER ESTATUNIDENC

EL REPTE DE CANALITZAR LA INSEGURETAT DE MANERA CONSTRUCTIVA

ASTRA TAYLOR
Cineasta, escriptora i activista

Alguna cosa va malament en l'economia global quan un grup reduït de deu homes multimilionaris acumula sis vegades la riquesa que posseeixen els tres mil milions de persones més pobres del planeta; això ens parla d'una desigualtat que és multinivell, ja que travessa contextos internacionals i nacionals, i crea i recrea disparitats entre individus, comunitats i estats. En molts llocs del món, en especial als països més desenvolupats, erosiona la classe mitjana i redueix la mobilitat intergeneracional. Estem davant d'un fenomen que, més enllà de les xifres, se sap que té un impacte directe sobre la salut i la felicitat de les persones, perquè existeix una correlació entre l'augment de la desigualtat i els índexs de malaltia física, depressió, ansietat, abús de drogues i addiccions.

Podem afirmar que existeix una consciència cada vegada més gran en la societat que l'augment de la desigualtat agreuja els desafiaments socials i polítics més urgents. No obstant això, segons la meva opinió, la crisi actual va molt més enllà del que apunten els debats actuals i les estadístiques. A més de la desigualtat –que es pot mesurar mitjançant diversos indicadors– la meva tesi és que hem de prestar més atenció a la inseguretat, entesa com el sentiment, la *vivència* de la desigualtat. Mentre que l'èmfasi en la desigualtat exposa les disparitats materials en un moment concret, la inseguretat descriu allò que s'experimenta en viure en un món profundament desigual. Des del meu punt de vista, les dimensions emocionals de la nostra vida econòmica tenen unes implicacions socials i polítiques profundes. Així doncs, podem afirmar que el problema no és sempre –ni exclusivament– la pobresa en termes absoluts, sinó més aviat la inseguretat derivada de la inestabilitat i l'amenaça de la mobilitat descendent i la pèrdua d'estatus, una amenaça que afecta una part cada vegada més gran de la força laboral. Sense anar massa lluny, diversos estudis demostren que la por a la pèrdua de la feina deteriora la salut i augmenta el risc de mort.

La inseguretat és quelcom tan antic com la nostra pròpia consciència. En tant que criatures vulnerables i mortals, les persones tenim una inclinació natural cap allò que es podria anomenar «inseguretat existencial», que és inherent a la condició humana i que ens fa conscients de les nostres fragilitats i que depenem d'altres persones i estructures per sobreviure.

No obstant això, no tota la inseguretat actual és natural o ineludible; una gran part d'aquesta es produeix deliberadament. Em refereixo en aquest cas a una «inseguretat manufacturada», que segons el meu parer és un atribut fonamental del nostre sistema econòmic competitiu i no un subproducte desafortunat. La inseguretat és essencial per al funcionament del capitalisme. I no només això, sinó que els principals pal·liatius que tenim al nostre abast per guanyar una certa seguretat –com guanyar diners, comprar propietats, obtenir titulacions o estalviar per a la jubilació–, sovint tenen un efecte pervers, ja que ens embullen en sistemes que poques vegades donen l'estabilitat que prometen i fan a les persones més precàries, enverinant, per exemple, el planeta del qual tots depenem, i les fan caure en deutes monumentals o generar una cursa infinita i sense quarter pels guanys. De manera paradoxal, i si s'analitza de manera detallada, s'observa que molts dels mecanismes que avui prometen la seguretat, en realitat i a llarg termini, la soscaven.

Aquesta inseguretat manufacturada és, a més, políticament tòxica i constitueix un brou de cultiu per a l'extrema dreta. La nostra història més recent està farcida d'exemples de com, en moments de crisi o quan s'anticipen temps difícils –quan se sent la inseguretat econòmica, amb independència que aquest temor estigui o no justificat–, es tendeix a un augment del racisme, la xenofòbia i l'autoritarisme.

Avui dia, els moviments i partits reaccionaris guanyen terreny arreu del món; apel·len directament a la por i a l'ansietat de persones que per motius diversos estan cada vegada més atomitzades i aïllades, empenyent-les cap al fals consol de les jerarquies socials de dominació, a la negació de la ciència i a la creença en les teories de la conspiració i a l'acarnissament amb determinats bocs expiatoris.

La bona notícia és que la història també mostra que aquesta no és l'única via possible. La inseguretat també pot ser un incentiu per a la connexió. L'experiència compartida de precarietat, opressió i calamitat ecològica pot brindar a les persones l'oportunitat de trobar un terreny comú i crear nous llaços de solidaritat. Però abans de pensar en el futur, cal entendre com s'ha arribat a aquesta situació.

Història d'una apropiació

L'origen del capitalisme el trobem diversos centenars d'anys enrere. Fa segles, el sistema feudal d'Anglaterra va experimentar una transformació general que després donaria lloc al naixement del món modern. Anteriorment, i durant innombrables generacions, la pagesia havia exercit els drets tradicionals de tinença comunal de la terra; tanmateix, això va començar a canviar en el context de la conquesta normanda (1066), quan aquests drets tradicionals i, el més important, les formes de vida que sustentaven, van ser atacats per deixar espai a l'ordre comercial emergent. El detonant va ser un procés de llarga durada, conegut com a *enclosure* (tancament de terres), que va tenir com a objectiu la privatització dels camps i boscos comunals (que van ser literalment tancats) per ampliar les possessions de la Corona. Al segle XIII, sota el govern de l'infame rei Joan I (1199-1216)[1] i els auspicis de la *Forest Law* (la Llei del Bosc), gairebé un terç d'Anglaterra va ser consignat com a «bosc», terme legal que permetia acaparar els recursos naturals en benefici de la Corona, dificultant així la supervivència de la gent corrent. L'ànsia de poder de les monarquies, unida a la desesperació dels *commoners* (comuners), que depenien dels terrenys comunals per a la seva supervivència, va preparar l'escenari per a una rebel·lió dels barons contra el rei. Aquesta protesta de l'elit va donar lloc a la Carta Magna (1215) original, que va establir límits al poder del rei i va inspirar les constitucions i legislacions democràtiques lliberals futures, inclosa la *Bill of Rights* (Carta de Drets) dels Estats Units.

La Carta Magna és molt coneguda i ha estat infinitament celebrada i homenatjada, emperò, aquest no és el cas del document que la complementava, la *Charter of the Forest* (Carta Forestal, 1227), que tractava explícitament les queixes dels *commoners* i accedia a tornar una quantitat considerable de terra al seu ús tradicional. Això va donar als camperols un cert grau de seguretat material, gràcies a la protecció del seu dret a desenvolupar una agricultura de subsistència i altres formes de supervivència bàsica. Però els drets detallats a la Carta Forestal, i la seguretat que prometia, aviat tornarien a estar amenaçats.

En privatitzar la terra comuna, el moviment dels tancaments va generar una nova forma d'inseguretat capitalista. Si bé va augmentar la seguretat d'una minoria –els terratinents–, la majoria (els *commoners*) es van convertir en intrusos i criminals. Mitjançant l'ús de la força, se'ls va negar la seva forma de vida tradicional i, sense cap altra

1. Quedaria retratat com a pervers en el conegut relat de Robin Hood, el qual viu precisament al bosc i es converteix en un heroi per als pagesos desposseïts, obligats a pagar tributs i multes per caçar o envair els boscos del rei.

alternativa, es van veure forçats a recórrer al mercat per sobreviure, on només podien rendir la seva força de treball. Aquest procés fou especialment colpidor per a les dones, que havien tingut un paper essencial en l'agricultura i havien mostrat una apassionada resistència als tancaments. Això va conduir també a una migració forçada del camp a les ciutats incipients, i a la proliferació dels suburbis i de la misèria, amb centres urbans plens de persones desesperades per trobar feina. Amb l'expansió d'aquesta dinàmica a la resta d'estats europeus, el volum de població en dificultats i disposada a buscar fortuna a l'estranger va augmentar exponencialment. Amb el temps i a cavall d'un notable progrés tècnic de les armes i els transports, es va forjar la coalició de comerciants i soldats que exportaria el procés d'apropiació i tancaments de terres a la resta de continents, amb una expansió a escala global. Durant la colonització europea del planeta, les potències emergents van interpretar que l'absència de tanques dels pobles indígenes era signe d'«incivilització» i, basant-se en això, van justificar la confiscació de recursos per la força i la mercantilització de gairebé tot, inclosos altres éssers humans.

Com ha assenyalat el teòric polític britànic Mark Neocleous[2], la paraula moderna «inseguretat» va entrar al lèxic anglès al segle XVII, just quan apareixia la societat de mercat. De la mà de la revolució industrial, també va avançar la devastació deliberada i metòdica de les antigues formes de vida. El 1647, Thomas Rainsborough, aleshores líder d'una facció política democràtica anomenada Levellers –un moviment polític protodemocràtic que buscava «anivellar» les disparitats i enderrocar les tanques erigides pels terratinents–, va qualificar el procés de tancament de terres com «la tirania més gran que s'ha concebut al món». Durant el final del procés d'*enclosure*, a partir de 1760 i 1870, el Parlament va canviar la propietat d'aproximadament set milions d'acres (una mica més de 2,8 milions d'hectàrees), una sisena part de l'àrea d'Anglaterra. Aquestes modificacions es van realitzar «per augmentar la mà d'obra disponible per a la feina, eliminant els mitjans per subsistir en l'ociositat», com professava en aquell moment un destacat defensor del tancament[3]. Aquest principi s'explica millor amb paraules de Michael Denning, quan afirma que «el capitalisme no comença amb l'oferta de treball, sinó amb l'imperatiu de guanyar-se la vida»[4].

No obstant això, no hem d'idealitzar els *commoners*. Les seves vides eren dures i gairebé no eren lliures, si ho mesurem amb els estàndards contemporanis. Però el tipus d'existència que els esperava a la ciutat, treballant en fàbriques perilloses sota unes condicions molt dures, difícilment es podria veure com una millora. Encara més, la classe obrera va trigar diversos segles a conquerir un mínim de seguretat material; no seria fins a principis del segle XX quan les formes més estables de feina es van convertir en la norma, almenys per a certs col·lectius –la majoria homes blancs–, i com a resultat de dècades de militància sindical, sovint perillosa. Els treballadors vulnerables i explotats van forjar la solidaritat a partir de la inseguretat, reclamant salaris dignes i un tracte millor per part dels patrons, a més de protecció i assistència per part del Govern. El 1935, el president dels Estats Units Franklin Delano Roosevelt va afirmar que «la civilització dels últims segles, amb els seus enlluernadors canvis industrials, ha tendit a fer la vida cada vegada més insegura», fet que el duria a invocar la cerca de la seguretat com a justificació per al *New Deal* (1933-1938). I altres països van seguir un camí similar al d'Anglaterra

2. Vegeu Neocleous (2008).
3. Vegeu Clark (1794).
4. Vegeu Denning (2016).

i els Estats Units, fet que va posar les bases l'Estat del benestar i els sistemes de Seguretat Social en suport a la ciutadania.

No obstant això, la seguretat material que proporcionaven aquestes polítiques es va veure molt aviat com una amenaça per part de les elits que es beneficiaven de l'statu quo generador de la inseguretat, motiu pel qual van intentar retornar la societat a la lògica del *laissez-faire*. Com a resultat, la xarxa de polítiques socials sorgides al segle xx i orientades a proporcionar seguretat als ciutadans han estat atacades des d'aleshores per les corporacions i els seus aliats polítics, que pretenen desmantellar els drets i les garanties que els sindicats van guanyar després de la Gran Depressió i durant la Segona Guerra Mundial. Aquest procés ens recorda la manera que, segles enrere, els defensors del tancament de terres es van deslliurar dels drets consuetudinaris de la pagesia sobre els béns comunals. En certa manera, podem afirmar que el tancament no s'ha aturat mai, sinó que senzillament ha canviat de nom, primer encarnat en la *destrucció creativa* i, més recentment, en la *disrupció*.

Inseguretat existencial vs. inseguretat produïda

Avui assistim a una era d'inseguretat que no deixa ningú indemne. Són milers de milions de persones les que viuen en condicions molt dures, exposades a la violència i a la manca de recursos bàsics, a les deficiències estatals i a l'escalfament climàtic. Forçosament, la seva vivència de la inseguretat és diferent de la d'aquells que viuen en societats més pròsperes, estables i hiperconnectades. I, tanmateix, també en les parts més pròsperes del món s'experimenta la inseguretat de manera generalitzada.

Aquesta inseguretat té relació amb la por a la mobilitat social descendent, la pèrdua d'estatus social i del sentiment comunitari i l'ansietat general sobre allò que depara el futur. Una enquesta publicada recentment per Gallup revelava que un 22% dels treballadors enquestats als Estats Units estaven preocupats per la possibilitat que els avenços tecnològics facin que els seus treballs quedin obsolets en un futur pròxim, una xifra que reflecteix un augment del 7% des del 2021[5]. I no és trivial que aquest augment correspongui sobretot a treballadors en actiu i amb educació universitària, el 20% dels quals van expressar «por a quedar obsolets» (FOBO, per les seves sigles en anglès), davant del 8% registrat en les enquestes anteriors. Paral·lelament, la preocupació dels treballadors sense formació universitària es va mantenir estable en el 24%. Cal assenyalar que en cap de les categories el factor gènere és diferencial, ja que les mateixes preocupacions són compartides per homes i dones.

Cultivar obertament aquesta inseguretat s'ha convertit en part de la lògica que opera l'economia. El 1997, l'aleshores cap de la Reserva federal dels Estats Units, Alan Greenspan, va escriure un article per al *New York Times* en què afirmava que «els treballadors han estat tan preocupats per mantenir els seus llocs de feina que no han tingut temps d'exigir augments salarials, el que en la pràctica ha estat suficient per contenir la inflació sense que fos necessària la restricció addicional d'augmentar els tipus d'interès». I en aquesta interpretació econòmica no estava sol. La secretària actual del Tresor dels Estats Units, Janet Yellen, havia manifestat en una nota interna dirigida al mateix Greenspan, el 1996, que «la inseguretat laboral produeix canvis en el comportament dels treballadors que milloren

5. Vegeu Lydia Saad, «More U.S. Workers Fear Technology Making Their Jobs Obsolete», *Gallup* (11 de setembre de 2023) (en línia) https://news.gallup.com/poll/510551/workers-fear-technology-making-jobs-obsolete.aspx.

la seva productivitat, mitigant així la necessitat de controls addicionals»[6]. En la seva opinió aquest podria ser un factor prou fort per evitar la «reacció violenta dels treballadors» davant el deteriorament de les condicions laborals. En altres paraules, la inseguretat manufacturada ajuda la causa de la patronal, que busca reduir els costos laborals i la mobilitat dels treballadors.

I això es demostra també quan s'inverteix la dinàmica. En moments en què l'ambient és menys repressiu i perjudicial per als treballadors, les seves expectatives augmenten. Un exemple d'això seria l'augment sobtat de l'ajuda federal estatunidenca a la renda en resposta a la pandèmia de la COVID-19. Arran d'aquest fet, milions de persones van aconseguir la seguretat material suficient per tal d'abandonar els seus llocs de treball on havien patit manca de respecte, maltractament, infelicitat, avorriment, mala remuneració o impossibilitat de progressar, fet que va provocar un nivell de renúncia històrica. Només als Estats Units, on es va encunyar el terme «Gran Renúncia», es va establir un rècord històric quan 4,5 milions de treballadors van abandonar la seva feina en només un mes, quantitat equivalent al 3% dels treballadors del país. Durant un curt espai de temps, la inseguretat que genera la por a perdre la feina va disminuir considerablement i, com a resposta, alguns bancs centrals van intervenir i van elevar els tipus d'interès, debilitant la capacitat de negociació dels treballadors (tot i que el pretext era lluitar contra la inflació). En paral·lel, els polítics es van moure ràpidament per tancar els programes d'assistència per la pandèmia, una maniobra àmpliament elogiada pels empresaris.

Aquesta inseguretat manufacturada té com a rerefons una teoria cínica de la motivació humana, segons la qual les persones treballen només sota coacció i no des d'un desig intrínsec de crear, col·laborar i cuidar-se mútuament. «L'estressant problema de la inseguretat», com va explicar fa dècades l'economista John Kenneth Galbraith, és un component fonamental del competitiu sistema econòmic actual, que adopta la forma de «desocupació episòdica per al treballador», d'una banda, i «insolvència ocasional per al terratinent o l'empresari», de l'altra. «La pastanaga de la recompensa pecuniària», va escriure Galbraith, «ha d'anar al costat del pal del desastre econòmic personal»[7].

Aquest pal sempre atia. Fins i tot quan s'assoleixen els rangs professionals més alts i s'acumula una riquesa substancial, no hi pot haver el luxe del descans. Avui als Estats Units, fins i tot els relativament privilegiats temen poder caure en la precarietat o la pobresa: el negoci pot esfondrar-se de sobte, el lloc de treball pot ser automatitzat o deslocalitzar-se, la inversió en un compte de jubilació pot desaparèixer, pot desplomar-se el valor de l'habitatge o a un membre de la família li poden diagnosticar una malaltia greu. Qualsevol d'aquestes circumstàncies aniquila la seguretat econòmica d'una llar estatunidenca de classe mitjana de la nit al dia. I com hem vist recentment, estan també exposades a d'altres imponderables, amb un resultat similar, com una catàstrofe natural devastadora o una nova pandèmia mortal. Com es pot observar en l'apartat següent, avui la inseguretat afecta a tothom, fins i tot els que es troben en la part superior de la piràmide d'ingressos.

6. Per a més informació, vegeu Jon Schwarz, «In Confidential Memo, Treasury Secretary Janet Yellen Celebrated Unemployment as a "Worker-Discipline Device"», on s'informa de l'accés a la citada nota confidencial per part de l'historiador Tim Baker, i en virtut de la Llei de Lliure Accés a la Informació (en línia) https://theintercept.com/2023/01/24/unemployment-inflation-janet-yellen/
7. Vegeu Galbraith (1998).

A diferència de la desigualtat, que ofereix una instantània de la distribució de la riquesa en un moment determinat del temps, la inseguretat abasta el present i el futur

Desigualtat fractal

En aquesta societat d'extrems econòmics i de desigualtats, fins i tot els més pròspers tenen por de perdre rang i valor, tant en termes d'ingressos com d'autoestima. Això és el que l'escriptora Barbara Ehrenreich, en el seu estudi de 1989 sobre la psicologia de la classe mitjana, va descriure com la «por a caure»[8], i que manté a tothom obsessionat en escalar la piràmide laboral.

La disfòria de sentir que no es té allò que és suficient, fins i tot quan objectivament es té molt, no és només una reacció espontània en veure que altres persones tenen més; és també la conseqüència de viure en un món insegur i ple de riscos, en el qual no hi ha límits superiors ni inferiors a la riquesa i la pobresa. Sense control (o més aviat, sense impostos), l'espiral del fractal no acaba mai, com deixa clar l'elenc de multimilionaris de Silicon Valley que rivalitzen per la fama i el poder.

És el que els economistes anomenen «desigualtat fractal». Qui està endeutat mira a qui té zero dòlars, que alhora es fixa en qui té 50.000 dòlars, que alhora mira a qui ha assolit les sis xifres, i qui, alhora, enveja a qui té el doble d'actius. Per a tots aquells que estan atrapats en la vertiginosa espiral del fractal, la sensació és d'una inseguretat aclaparadora.

El filòsof Jeremy Bentham va escriure sobre la «por a perdre» i com la mateixa riquesa esdevé una font de preocupació. Al cap i a la fi, els actius s'han de protegir i augmentar per tal que les fortunes no disminueixin ni es perdin. «Quan la inseguretat arriba a cert punt, tenim tanta por a perdre el que tenim que som incapaços de gaudir-ho. L'obstinació per conservar el que tenim ens condemna a tot tipus de precaucions tristes i doloroses que, malgrat tot, poden ser insuficients»[9]. Bentham es referia als diners i els objectes, que poden ser pastura per als lladres, però podria haver parlat de la mateixa manera de l'estatus que, tot i que és impossible de robar, mai no està assegurat.

Bentham també va escriure sobre la «disposició natural a mirar cap endavant» de l'ésser humà. Aquesta disposició, va dir, és la que permet que la nostra espècie transformi moments discrets de les nostres vides en una narrativa coherent, que connecta el passat, el present i el futur. «La sensibilitat de l'individu es prolonga a través de totes les baules d'aquesta cadena»[10]. Allò que ell va anomenar «principi de seguretat» ajuda a donar coherència a les nostre experiències i que els esdeveniments successius s'ajustin a les nostres expectatives. A manca de seguretat, els fils que connecten allò que ha passat amb allò que passarà, desapareixen. Aquesta és la raó per la qual termes com «inseguretat alimentària» o «inseguretat sanitària» són més abastadors que d'altres, aparentment homònims, com «fam» o «malaltia», atès que incorporen el sentit del temps, en anar més enllà de les necessitats més immediates. La seguretat requereix una promesa d'estabilitat futura i ens permet planificar amb anticipació.

Un altre tret insidiós de la inseguretat és que, a diferència de la desigualtat, la inseguretat és subjectiva. Els sentiments rares vegades s'ajusten racionalment a les estadístiques; no cal tocar fons per sentir-se insegur, ja que la por a la privació és gairebé tan efectiva com la privació en si mateixa. A diferència de la desigualtat, que ofereix una instantània de la distribució de la riquesa en un moment determinat del temps, la inseguretat abasta el present i el futur, anticipant allò que pot venir després.

8. Vegeu Ehrenreich (1989).
9. Vegeu Bentham (1864).
10. Ibid

De la inseguretat a la solidaritat

Acceptem-ho, mai no serem capaços de deslliurar-nos per complet de la inseguretat existencial. El sentiment de vulnerabilitat és intrínsec a allò que significa estar vius. No obstant això, no és aquest el cas de la inseguretat fabricada, que dista molt de ser inevitable i que, malgrat això, augmenta significativament en el món actual.

Els mateixos esdeveniments que han impulsat la desigualtat les darreres dècades –inclosa la desregulació de les finances i les empreses i el declivi de l'Estat de benestar– han augmentat la inseguretat en tots els àmbits. Mentre que els relativament privilegiats busquen formes de protegir-se del risc o fins i tot d'aprofitar les crisis periòdiques en benefici propi, el que és cert és que tampoc ells es troben al marge de l'angoixa general, de la tirania del clima i de l'aire contaminat que respirem tots. Això significa que tots surten guanyant amb una reformulació de les regles i una reflexió profunda sobre possibles formes noves d'assolir la seguretat.

Per a aquesta reformulació, cal un esforç concertat i col·lectiu. En lloc d'estar els uns contra els altres, hauríem d'intentar canalitzar la inseguretat de manera constructiva. La indignació davant d'aquest sistema que crea i explota les nostres pors i ansietats pot enfortir els moviments existents i aglutinar-ne de nous, forjant coalicions poderoses i en expansió que persegueixin formes col·lectives de seguretat basades en la cura i l'atenció, en lloc de la desesperació i l'angoixa.

Més que com a patologia, la meva proposta és que veiem la inseguretat com una oportunitat. La inseguretat és una força que pot empènyer en dos sentits: o bé pot canalitzar l'empatia, la humilitat i la pertinença, o, en sentit contrari, pot esperonar les reaccions defensives i destructives. Es pot trobar solidaritat i resiliència en allò col·lectiu, conreant una «ètica de la inseguretat» que accepti la nostra vulnerabilitat i busqui una protecció de caràcter públic davant dels nostres problemes. O al contrari, retirar-nos a la seguretat del búnquer, protegint les nostres possessions i a nosaltres mateixos darrere de murs i armes.

Tots necessitem protecció contra els perills de la vida, ja siguin naturals o provocats per l'ésser humà. La simple acceptació de la nostra vulnerabilitat mútua –tots necessitem i mereixem atenció al llarg de la vida– té implicacions potencialment transformadores. Recosir la xarxa de seguretat social no contribuiria solament a reduir en gran mesura l'estrès i la tensió que afecten a moltes persones avui dia, sinó que, a més, una línia de base de seguretat material podria permetre'ns encarar la inseguretat existencial amb compassió i fins i tot curiositat.

Reconèixer la nostra inseguretat existencial compartida i comprendre com s'utilitza actualment contra nosaltres pot ser un primer pas per forjar la solidaritat que constitueix, al cap i a la fi, una de les formes més importants de seguretat que podem tenir: la d'afrontar plegats les dificultats compartides com a éssers humans en aquest planeta en crisi.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Bentham, Jeremy. *Principles of the Civil Code, published under the Supervision of His Executor John Bowring.* Edimburg: William Tait, 1838-1843.

Clark, John. *General View of The Agriculture of The County of Hereford: With Observations On The Means Of Its Improvement.* Londres: Colin McRae, 1794.

Denning, Michael. «Wageless Life», en: Eckert, Andreas. *Global Histories of Work*. Berlín: De Gruyter Oldenbourg, 2016.

Ehrenreich, Barbara. *Fear of Falling*. Nova York: Pantheon Books, 1989.

Galbraith, John K. *The Affluent Society.* Boson: Houghton Mifflin Harcourt, 1998.

Neocleous, Mark. *Critique of Security*. Edimburg: Edinburgh University Press, 2008.

DE L'AUSTERITAT A LA INSEGURETAT: REPERCUSSIONS POLÍTIQUES I SOCIALS

CLARA MATTEI
Professora associada de Ciències Polítiques, The New School for Social Research (Nova York)
LAUREN JOHNSTON
Doctoranda en Economia i Economia Política Global, The New School for Social Research (Nova York)

«Austeritat» és una paraula incòmoda que els economistes han evitat utilitzar des de la crisi europea del deute sobirà de la dècada de 2010, però no per això ha deixat d'estar en plena vigència. Forma part de l'ADN del nostre sistema socioeconòmic i es recupera cada vegada que els treballadors tenen al seu abast la possibilitat d'obtenir el més petit avantatge en les negociacions salarials o en les condicions laborals. També es va fer servir amb els primers brots verds després de la pandèmia –amb les víctimes encara recents–, quan des de molts sectors econòmics es van multiplicar les queixes per la inflació i el malbaratament en la despesa pública. En aquell context, entre l'opinió pública dels Estats Units es va estendre l'argument de la «injustícia» que suposava el fet que molts treballadors guanyessin més diners amb les prestacions d'atur que en els seus llocs de treball a temps complet abans de la pandèmia. Des d'aquesta perspectiva, resulta paradoxal que el gruix de les crítiques anés adreçat als treballadors, i no als salaris baixos que pagaven les empreses. Sobretot quan aquestes mateixes empreses estatunidenques obtenien bilions de dòlars de crèdit barat a través d'un paquet per a despeses empresarials de 500 mil milions de dòlars, aprovat pel Congrés el març de 2020; un paquet que, més endavant, la Reserva Federal multiplicaria per deu[1]. Durant la pandèmia, els rics es van fer més rics i els pobres es van empobrir més[2]. Des d'aleshores, els dividends dels accionistes han registrat pics sense precedents, superant els 339 bilions de dòlars en els primers tres mesos de 2024[3].

Les protestes generalitzades contra els ajuts als treballadors durant la pandèmia i el seu període posterior no són anecdòtiques, ni de bon tros excepcionals. Ans al contrari, són una mostra de l'èxit ideològic de l'austeritat i es produeixen perquè l'austeritat és molt més que un conjunt de polítiques dissenyades per reduir els dèficits pressupostaris del Govern; es tracta, certament, d'un conjunt de polítiques econòmiques, però també engloba un ideari econòmic, on la construcció de consens a través de la difusió de la teoria ortodoxa és, de fet, més important per al bon funcionament del capitalisme que l'equilibri en els pressupostos pròpiament dit. El consens inqüestionable al voltant d'una societat intrínsecament desigual i antidemocràtica com la que tenim avui dia contribueix a la inseguretat social i política actuals.

1. Vegeu Brenner (2020).
2. Vegeu Anelli (2024).
3. Vegeu la nota de premsa d'Oxfam «L'1% més ric acumula gairebé el doble de riquesa que la resta de la població mundial en els últims dos anys», Oxfam International (16 de gener de 2023) (en línia) https://www.oxfam.org/es/notas-prensa/el-1-mas-rico-acumula-casi-el-doble-de-riqueza-que-el-resto-de-la-poblacion-mundial-en.

De fet, és important esmentar que el que els crítics assenyalen sovint com a problemes –la inseguretat social, la precarietat, l'aparició de partits ultranacionalistes, les guerres en curs i els atacs als mitjans de subsistència– són, en realitat, «solucions» necessàries per al bon funcionament del nostre sistema econòmic, ja que garanteixen les condicions estables per a l'acumulació de capital.

La tesi que defensem en aquest article és que l'austeritat –entesa com una doble estratègia de coerció i consens– fomenta la inseguretat social, econòmica, ambiental i política de dues maneres: d'una banda, oculta les causes de múltiples crisis; i, de l'altra, evita el treball intel·lectual i pràctic que podria atenuar o resoldre aquestes crisis. El genocidi a Gaza, la creixent desigualtat, l'angoixa ambiental i el gir cap a l'autoritarisme són crisis que requereixen intervencions que contravenen l'actual lògica d'acumulació capitalista. L'aspecte més pervers de l'austeritat és que, en si mateixa, és causa fonamental d'aquestes crisis (a través d'una intervenció política que inclou retallades en els pressupostos i en els programes socials i una pressió a la baixa sobre els salaris), però se'ns presenta com un remei gràcies a la narrativa que l'ideari econòmic implanta en els treballadors: la idea que més austeritat és la solució, i que més capitalisme –i no menys– ho arreglarà tot.

En aquest text analitzem com la teoria econòmica i el disseny de polítiques treballen conjuntament per garantir que l'acumulació privada orientada al benefici i basada en el treball assalariat avanci sense obstacles, especialment perquè soscava la capacitat de la societat per descobrir solucions a llarg termini davant d'una inseguretat creixent. Considerem que les crisis actuals requereixen innovació social, en comptes d'innovació tecnològica, i que aquesta innovació social necessita tornar a pensar i superar de manera crítica la relació capitalista. Una relació que és dèbil i precària, com s'exposa a continuació.

Capitalisme: un sistema intrínsecament inestable

Oculta en la retòrica dels experts econòmics hi ha una veritat que, de tan òbvia, tendeix a passar desapercebuda: el capitalisme és un sistema jeràrquic i classista que requereix l'existència d'una classe de treballadors per explotar. No obstant això, res no garanteix la reproducció d'aquesta jerarquia social en el temps i en l'espai. El capital, entès com una relació social –relació entre treballadors i ocupadors, en la qual als primers se'ls paga un salari i, a canvi, aquests produeixen plusvàlua per als seus caps– s'ha de protegir contínuament contra les amenaces. Atès que és una relació desigual i que els explotats són majoria, sempre hi ha la possibilitat que la relació de capital pugui revertir-se. Com més consens hi hagi entorn del sistema, més estabilitat hi haurà, independentment que el capitalisme, en termes generals, generi inseguretat i inestabilitat en una varietat de dimensions, entre les quals hi ha les econòmiques, les socials, les polítiques i les mediambientals.

L'austeritat –tant les polítiques d'austeritat que transfereixen els recursos dels treballadors cap als estalviadors, com la corresponent teoria econòmica que defensa aquestes polítiques a qualsevol preu– funciona per estabilitzar un sistema intrínsecament inestable. La pandèmia de la COVID-19 va posar de manifest la facilitat amb què el sistema podia perdre la seva aparença «natural». Els governs simplement van intervenir en l'àmbit econòmic polititzant el capital, i els treballadors van poder imaginar un futur sense explotació durant aquest espai de temps. Al rescat de l'ordre capitalista va arribar l'austeritat, per crear de nou les condicions de fragilitat i inseguretat necessàries per al bon funcionament de l'estructura social. La fragilitat és, de fet, un dels pilars que sustenten el capital com a relació social. L'austeritat enfronta uns

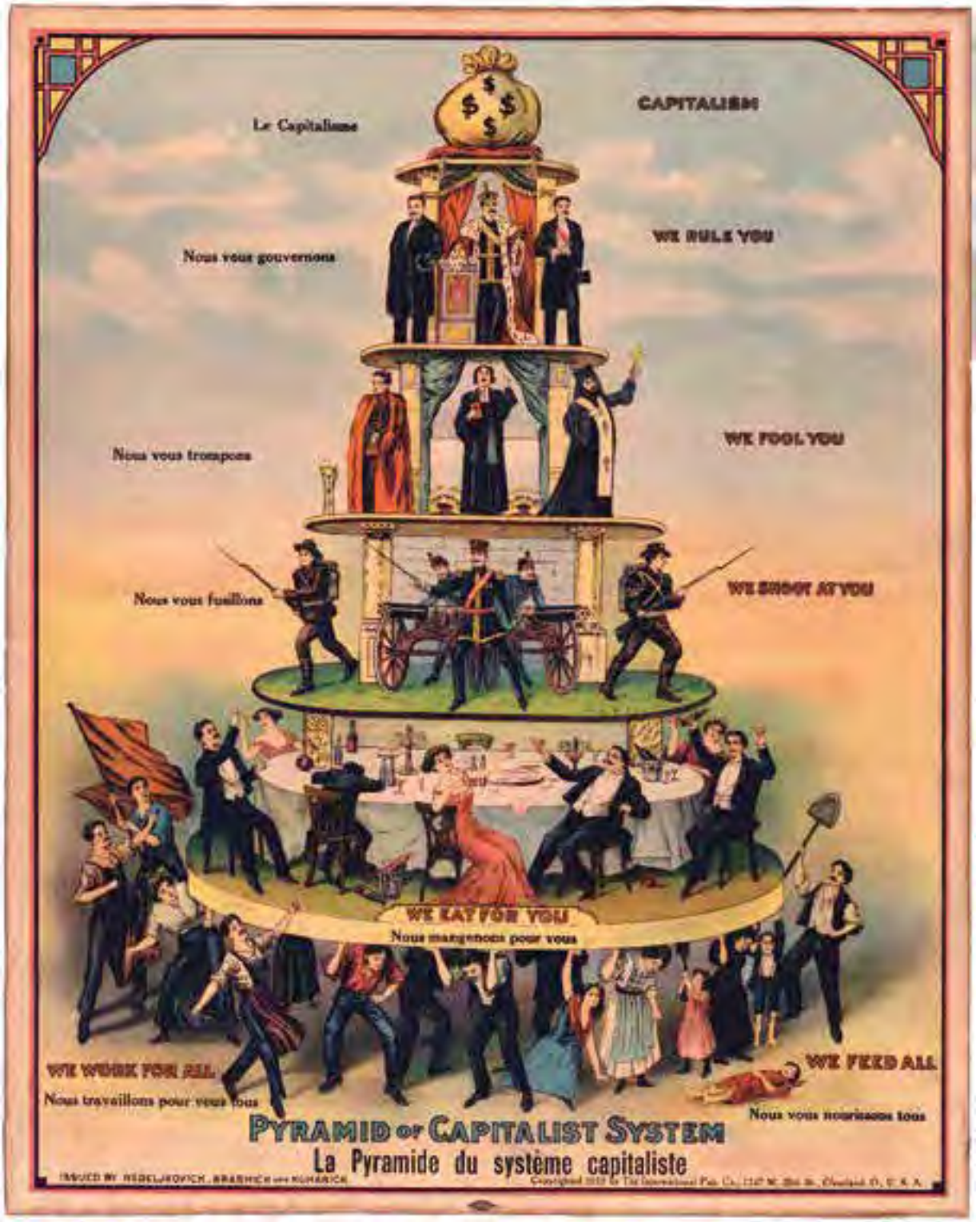
Le Capitalisme
CAPITALISM
Nous vous gouvernons
WE RULE YOU
Nous vous trompons
WE FOOL YOU
Nous vous fusillons
WE SHOOT AT YOU
WE EAT FOR YOU
Nous mangeons pour vous
WE WORK FOR ALL
Nous travaillons pour vous tous
WE FEED ALL
Nous vous nourrissons tous
PYRAMID OF CAPITALIST SYSTEM
La Pyramide du système capitaliste

treballadors en contra d'altres i impedeix la creació d'una organització de masses orientada des de baix cap a dalt que pugui exercir una pressió real i devastadora sobre la relació capitalista.

Incompliment de l'ordre capitalista

La pandèmia de 2020 va desencadenar una onada de pagaments a la classe treballadora mai vista en el capitalisme modern. Per primera vegada a la seva vida, a molts treballadors se'ls va pagar un salari sense que haguessin d'anar a un restaurant, a una fàbrica o a una oficina diàriament per ser explotats. Després del llançament de la vacuna i amb les obertures parcials dels confinaments, els treballadors que es van reincorporar (especialment en sectors com l'hostaleria), es van trobar amb un mercat laboral més equilibrat del que havien conegut mai. El seu poder de negociació s'havia incrementat, ja que podien deixar una feina precària per buscar-ne una de millor, o negociar a l'alça el seu salari amb ocupadors desesperats per contractar. Aquest context de major poder dels treballadors va destacar la importància de reafirmar, per part de les elits, els fonaments sacrosants del sistema vigent: el treball assalariat i la propietat privada dels mitjans de producció.

Però no ens equivoquem: eren necessàries polítiques fiscals expansives per reforçar la demanda agregada i mantenir cert grau de continuïtat en allò que de vegades es percebia com una apocalipsi. Durant aquells primers mesos, quan la devastació causada pel virus era tan gran que la població d'algunes ciutats podia ser multada per sortir més enllà dels seus balcons, resultava crucial proporcionar diners en efectiu als treballadors acomiadats i a les empreses que els mantenien en nòmina, perquè aquestes persones poguessin continuar comprant medicaments i aliments, i pagant els rebuts i el lloguer. D'altra manera, les elits no haurien tingut més remei que assistir a una crisi humanitària de proporcions èpiques, cosa que va passar, per descomptat, en aquelles economies relegades a la perifèria des del colonialisme[4].

Però els pagaments i les transferències als treballadors, per petits que fossin als Estats Units, en comparació amb els préstecs i els subsidis a les empreses, van ser acusats de violar un principi econòmic pervers: el Govern no ha d'interferir en el mercat laboral amb pagaments directes als treballadors, perquè d'aquesta manera distorsiona la recuperació de l'equilibri econòmic. Suposadament, les transferències d'efectiu a la classe treballadora eliminarien el seu incentiu per treballar, inflarien artificialment el salari real per sobre del seu valor de mercat i desencadenarien una espiral inflacionària entre salaris i preus que només podria acabar amb una recessió o amb «dolor econòmic», en paraules de Jerome Powel, president de la Reserva Federal[5].

4. Vegeu els estudis de *The World Quarterly*, (en línia) https://www.tandfonline.com/journals/ctwq20.
5. Vegeu Mattei (2022).

El que els crítics assenyalen sovint com a problemes (...) són, en realitat, «solucions» necessàries per al bon funcionament del nostre sistema econòmic, ja que garanteixen les condicions estables per a l'acumulació de capital

Aquesta qüestió no només va ser objecte de discussió dels economistes i les elits. Col·legues de classe treballadora de les autores d'aquest article parlaven amb condescendència de les persones que corrien als restaurants i bars els estius de 2020 i 2021 a liquidar els diners que «el Govern els havia donat». Un gerent va arribar a queixar-se que «ja ningú no volia treballar les hores que oferia; ningú no es presentava a treballar» des que la pandèmia havia permès a alguns treballadors entendre què era la llibertat econòmica.

Convé assenyalar que als Estats Units només qui tenia la ciutadania tenia dret a rebre prestacions d'atur –malgrat que el 2021 es calculava que a tot el país hi havia uns 7,8 milions de treballadors indocumentats contribuents, és a dir, gairebé el 5% de la mà d'obra[6]–. Això obeïa a la distinció entre treballadors «mereixedors» dels ajuts (els nascuts als Estats Units) i els «no mereixedors», els que havien travessat les fronteres il·legalment. Ningú no va tenir en compte que parlem de milions de treballadors indocumentats als Estats Units que van fugir de la pobresa i de crisis polítiques que, en alguns casos, tenen el seu origen precisament en el saqueig econòmic i la violència militar imposats per aquest país més enllà de les seves fronteres.

6. Vegeu Passel i Krogstad (2023).

Crida a l'austeritat

Quan va repuntar la inflació als Estats Units, en algun moment de 2021, també ho va fer la història sobre el treballador «no mereixedor». La teoria econòmica assumeix d'entrada que la inflació es produeix perquè hi ha massa diners disponibles per adquirir alguns béns. La culpa és, per descomptat, del treballador, que gasta més enllà de les seves possibilitats, que disposa de molts diners gratuïtament o que guanya salaris reals més alts que el seu producte marginal.

Molts economistes, entre ells la mateixa Reserva Federal abans de 2022, van assenyalar que els colls d'ampolla en el subministrament causats per les aturades laborals arreu del món podrien derivar en preus més alts per als consumidors. Però el març de 2022, amb el suport de la Reserva Federal, es va crear un consens general entorn d'un objectiu més senzill: el treballador, beneficiari d'una generositat governamental injustificable, era el causant de la inflació en exercir una excessiva pressió sobre el mercat de béns. Les empreses no podien, segons es deia, seguir el ritme de la demanda, i per això van haver d'apujar preus per garantir una assignació eficient (això en un context en el qual la majoria de les empreses operen amb excés de capacitat)[7].

Encara vivim al món creat per aquesta teoria econòmica reaccionària. La Reserva Federal va elevar els tipus d'interès de referència dels fons federals onze vegades entre març de 2022 i juliol de 2023, i encara avui es manté en aquests nivells històricament alts, sense perspectiva de descens a curt termini.

Els tipus d'interès alts perjudiquen els treballadors. En el nivell més bàsic, aquesta circumstància augmenta el cost dels préstecs, tant per a empreses com per a consumidors.

7. Vegeu Lavoie (2014).

Les empreses, davant d'uns tipus d'interès més alts, deixaran d'invertir per no endeutar-se. Aquesta menor inversió comporta una reducció de la demanda agregada perquè redueix la demanda de béns d'inversió i la demanda de mà d'obra i, per tant, disminueix encara més la demanda agregada, a través de l'increment de l'atur que, al seu torn, implica que els treballadors no gasten els seus salaris comprant, per la seva banda, els béns que les empreses els venen. De fet, no queda clar quantes empreses estatunidenques s'han vist afectades per l'alça dels tipus d'interès. Moltes van poder fixar tipus d'interès més baixos abans de les pujades de la Reserva Federal. Però els compradors potencials d'habitatge s'han enfrontat sens dubte a hipoteques més cares i els estudiants han hagut de bregar amb interessos més alts, tant en préstecs federals com en privats[8].

Mentrestant, l'augment dels preus al consumidor ha afectat més durament els estatunidencs més pobres. El preu dels aliments a la llar, una les categories que mesura el Bureau of Labor Statistics, va augmentar un 13,5% l'agost de 2022 en comparació amb l'any anterior, durant l'apogeu de la inflació posterior a la pandèmia[9]. Evidentment, els treballadors que gasten una proporció més gran dels seus ingressos en aliments es veuen més afectats per l'augment relatiu dels preus d'aquesta categoria. I és poc probable que, un cop hagin pujat, els preus tornin a caure; per tant, l'única manera que tenen els treballadors de recuperar el seu poder adquisitiu és que els seus salaris nominals s'incrementin en una quantitat equivalent. Això, però, si considerem que el pes dels

8. Vegeu Rugaber (2024).
9. Vegeu les dades publicades per l'US Bureau of Labor Statistics «Prices for food at home up 13.5 percent for year ended August 2022», (15 de setembre de 2022) (en línia) https://www.bls.gov/opub/ted/2022/prices-for-food-at-home-up-13-5-percent-for-year-ended-august-2022.htm.

salaris en la renda ha caigut de manera sostinguda en les últimes dècades, no està garantit en absolut.

Així mateix, els governs de nivells estatal, local i federal dels Estats Units han reduït o retallat els programes socials o els han fet més inaccessibles. Per exemple, el *medicaid* (l'assistència sanitària assignada a les llars d'ingressos baixos) va restablir el requisit que obligava els seus usuaris a tornar-se a inscriure cada any, amb el risc de perdre l'assistència si no ho feien[10]. I en paral·lel, els governs d'àmbit federal i local s'enfronten a més costos d'endeutament i a restriccions pressupostàries imposades des de dalt.

Les empreses, d'altra banda, semblen passar desapercebudes en aquest panorama. El fet que aprofitin aquestes condicions permissives per augmentar els seus marges de benefici[11] no provoca cap indignació generalitzada. Es considera que el problema són els treballadors i els consumidors, i també el Govern, amb les seves irresponsables polítiques fiscals expansives. Mai no es va considerar seriosament la possibilitat d'utilitzar controls de preus per gestionar un període de pertorbacions excepcionals en el subministrament, com les que van succeir durant la pandèmia i els primers mesos de recuperació. L'economia es percebia, al contrari, com a quelcom separat de la presa de decisions humanes, que opera en tots nosaltres com una força de la natura, incontestable i immutable. Quan els governs interfereixen donant diners als treballadors, segons el consens ortodox, l'economia aparentment reacciona, i l'única solució és que els individus

10. Vegeu el web del Govern de Nova York, «Health Insurance Renewals Start Again», NYC (sense data) (en línia) https://www.nyc.gov/site/mayorspeu/resources/the-great-health-insurance-renewal.page; i l'informe de John Oliver, «Medicaid», Last Week Tonight (HBO) (18 d'abril de 2024) (en línia) https://www.youtube.com/watch?v=bVIsnOfNfCo.

11. Vegeu Setterfield (2022).

s'ocupin de si mateixos. Per tant, en un moment en què les circumstàncies extraordinàries de la pandèmia podrien haver estat una oportunitat per reconsiderar els fonaments de la relació treball-capital, els beneficis de la redistribució, o assenyalar certs problemes del mecanisme d'establiment de preus, es va imposar l'austeritat per restablir els límits entre economia i política que dicta la teoria ortodoxa.

Com l'austeritat augmenta la inseguretat

Les polítiques d'austeritat transfereixen recursos dels treballadors als estalviadors-inversors a través de tres mecanismes independents: fiscal, monetari i industrial. Les tres formes d'austeritat augmenten la inseguretat econòmica de la majoria, fent que els treballadors siguin més dependents del mercat i del seu ocupador.

L'austeritat fiscal no consisteix, com sovint es pensa, en retallades en el pressupost i augments d'impostos en general. La veritable qüestió és on es retalla i a qui grava l'Estat. En aquest sentit, l'austeritat consisteix a aplicar impostos regressius i retallades en el benestar. De fet, és completament compatible amb els diners que es gasten en el complex industrial militar i en els subsidis als inversors privats. L'austeritat monetària es refereix, per part seva, al conjunt de polítiques que restringeixen l'accés al crèdit, normalment a través d'un augment dels tipus d'interès. Finalment, l'austeritat industrial inclou lleis aprovades per protegir la pau industrial limitant, per exemple, els salaris dels treballadors, criminalitzant o descoratjant la sindicalització o les vagues, acomiadant empleats públics o privatitzant serveis anteriorment gestionats per l'Estat, com l'educació o l'atenció sanitària. Aquesta trinitat de l'austeritat treballa conjuntament per reduir el poder de negociació dels treballadors, augmentar l'atur quan l'activisme laboral és alt, fer els treballadors més dependents del mercat per a les necessitats i els serveis bàsics i, de manera general, disciplinar els treballadors perquè acceptin la jerarquia entre treball i capital. Aquestes polítiques constitueixen l'element coercitiu de l'austeritat, i els seus responsables, tant càrrecs polítics com autoritats monetàries no electes, són qui controlen aquests mecanismes.

Tanmateix, les polítiques d'austeritat no podrien implementar-se sense consens. Per això, la teoria econòmica resulta tan crucial per imposar l'austeritat. Els treballadors, especialment, han d'estar convençuts que les polítiques econòmiques promogudes per l'elit són les correctes. Però com poden els treballadors estar convençuts que les polítiques dissenyades per reduir els salaris i el seu poder de negociació els són beneficioses?

En primer lloc, la teoria econòmica es presenta com a neutral i científica. Suposadament, està lliure de valors, i només els economistes professionals saben com interpretar els indicadors econòmics i reaccionar en conseqüència. El conservadorisme innat de la teoria s'utilitza per aprofitar les fractures dins de la classe obrera.

En segon lloc, la teoria ortodoxa redueix els treballadors a entrades

L'austeritat fiscal no consisteix en retallades en el pressupost i augments d'impostos en general. La veritable qüestió és on es retalla i a qui grava l'Estat.

passives en el procés de producció. La teoria del valor del treball (és a dir, la idea que la riquesa és el resultat del treball i especialment la del no remunerat) és eliminada, no només dels plans d'estudi acadèmics sinó també de la consciència. Els treballadors tenen un explosiu potencial de canvi quan s'organitzen col·lectivament, però l'èmfasi en la individualitat, juntament amb una erosió dels beneficis i l'augment de la precarietat dels treballadors impedeix que les persones tinguin temps per organitzar i articular les demandes col·lectives. Mentrestant, cada empresa es beneficia del foment de solucions individuals a problemes que només poden resoldre's sistèmicament, de manera col·lectiva.

Dues formes de retòrica, ambdues amb acceptació de la inevitabilitat de les forces econòmiques, ajuden a construir un consens per a l'austeritat. La primera suggereix que els treballadors són els amos del seu destí, que poden triar una feina perfecta per a ells i que poden assolir el nivell de riquesa que vulguin treballant de valent, estalviant i amb esperit empresarial. L'altra suggereix que les forces externes –immigrants, l'esquerra, «l'altre», els pobres no mereixedors– són la ruïna del sistema comú. En el primer cas, el treballador és persuadit a mirar únicament dins seu per avançar i aconseguir millors condicions materials. En el segon, s'incita el treballador al reaccionarisme. El primer emfatitza l'autocontrol absolut, el segon emfatitza la victimització, llevat que l'Estat faci alguna cosa per rectificar «el problema» o fins que ho faci.

Totes dues formes de retòrica accepten, *de facto*, que l'economia és apolítica, asocial. L'àmbit d'acció es limita a l'individu solitari. És a dir, la pregunta seria: com pot un individu maximitzar el seu propi benestar dins d'un sistema immutable? Fora d'això, l'individu està indefens i sol, exposat a l'atac de forces incontrolables, a l'espera de polítiques reaccionàries que donin resposta a la crisi de torn.

Mentrestant, la producció continua organitzant-se a favor del benefici privat, malgrat que l'obtenció de beneficis privats gairebé sempre entra en conflicte amb la salut mediambiental i el benestar dels treballadors. No hi pot haver serveis socials que funcionin adequadament si també han de ser rendibles. La motivació per oferir una atenció infantil, una atenció mèdica, una educació i uns serveis a la vellesa de qualitat, xoca amb la lògica de l'acumulació de capital. Aquest conflicte pot mitigar-se amb polítiques redistributives, i així passa en alguns llocs. No obstant això, el conflicte sempre hi és, i una redistribució excessiva sempre té el potencial d'amenaçar la relació capitalista, d'enderrocar la lògica del sistema.

Quan els nivells de vida i les condicions de treball empitjoren per a una majoria de persones en les economies capitalistes, tant del Nord com del Sud globals, la indignació tendeix a canalitzar-se cap a un mateix, o cap a l'enemic i, de resultes d'això, prolifera la inseguretat. Gairebé mai no es qüestionen les forces que eviten la redistribució de la riquesa i de la renda, o s'exigeix una acció climàtica radical i la reducció de la despesa en armament. S'eviten les alternatives, la concepció o el finançament de propostes creatives que puguin posar a prova formes socialitzades de producció. La teoria ortodoxa ridiculitza les intervencions no capitalistes, titllant-les d'idealistes o absurdes; alhora, la desigualtat és cada vegada major i el conservadorisme polític es reforça.

Considerem que les crisis actuals requereixen solucions radicals. La inseguretat social,

política, econòmica i ambiental que impregna el món posterior a la COVID-19 està relacionada amb la lògica antisocial que regeix el nostre sistema de producció. Les solucions a aquests problemes no vindran de la tecnologia, sinó de la innovació social. S'han de fer intents seriosos, tant intel·lectuals com pràctics, per superar la tendència a la crisi que té el capitalisme. Necessitem descobrir la manera de convertir en guanys socials generalitzats els guanys de productivitat aconseguits en pocs segles de capitalisme. Hem de trobar la manera d'aprofitar els nostres marcs institucionals per oferir serveis socials d'alta qualitat. Necessitem escapar-nos del marc d'escassetat connatural a una teoria ortodoxa que aborda innombrables qüestions econòmiques des de la lògica de la suma zero. La teoria econòmica estàndard simplement no està en condicions de considerar solucions creatives. El seu èmfasi en l'individu com a resposta a tots els problemes no permet reconèixer que un canvi profund només pot resultar d'un esforç col·lectiu. La seva dependència servil de les solucions de mercat dirigeix els cervells, els recursos i els fons lluny d'on més es necessiten.

També hem de reconèixer que l'acumulació capitalista finança la guerra, i de manera exponencial. Els sorprenents augments en la productivitat que s'aconsegueixen sota el capitalisme són inherents a la mateixa lògica del sistema, la mateixa que també promou una eficiència cada vegada més gran en la indústria armamentística. El resultat són màquines de matança cada vegada més destructives, amb fabricants que venen les seves armes al millor postor. Lockheed Martin i Boeing, entre molts d'altres, estan guanyant milers de milions de dòlars amb les armes que venen a Israel, Ucraïna i el Sudan; Google i Amazon han firmat contractes amb el Govern israelià per valor de milers de milions de dòlars per al desenvolupament d'una Intel·ligència Artificial que s'està utilitzant per a crims de guerra a Gaza i Cisjordània. Més de 30.000 dones i nens han mort a Palestina a causa de les bombes i la fam. I, mentrestant, als accionistes, globalment, les coses no els havien anat mai tan bé.

La solució ha de ser social. La trampa de l'ordre capitalista ho engoleix tot i és altament destructiva per a la humanitat i el planeta en general. De fet, es nodreix de l'opressió i el sacrifici de la majoria, a tot arreu, des de les dificultats econòmiques fins a la fam i la mort. Si volem apostar per la humanitat, en lloc de limitar-nos a la lògica de l'austeritat i l'obtenció de benefici, l'única solució és, en definitiva, pensar de manera valenta fora de la dinàmica i els límits de la inèrcia impersonal de les nostres economies de mercat. Només una recuperació conscient de la nostra capacitat d'agència social sobre l'esfera econòmica pot subvertir la lògica perversa en la qual només uns quants es beneficien del sacrifici de molts. I no és una tasca impossible. La història demostra que l'ordre capitalista és opressiu però fràgil, i que pot ser subvertit a través de l'acció col·lectiva. És el moment de mirar quines són les pràctiques que, en qualsevol part del món, protegeixen els béns comuns, la sobirania dels productors i el control social conscient. Centrem-nos en elles per aprendre, a partir d'experiments concrets, com avançar.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Anelli, Matteo. «Global dividend growth at record highs, Janus Henderson index reveals». *Trustnet* (23 de maig de 2024) (en línia) https://www.trustnet.com/news/13414958/global-dividend-growth-at-record-highs-janus-henderson-index-reveals.

Brenner, Robert. «Escalating Plunder». *The New Left Review,* núm. 123 (maig/juny de 2020) (en línia) https://newleftreview.org/issues/ii123/articles/robert-brenner-escalating-plunder.

Lavoie, Marc. *Post Keynesian Economics: New Foundations.* Cheltenham: Edward Elgar, 2014 (republicat el 2022).

Mattei, Clara. «Don't be fooled: policymakers are quietly invoking austerity by other names». *The Guardian* (8 d'octubre de 2022) (en línia) https://www.theguardian.com/commentisfree/2022/oct/08/us-policymakers-austerity-by-other-names.

Passel, Jeffrey S. i Krogstad, Jens M. «What we know about unauthorized immigrants living in the US». *Pew Research Center* (16 de novembre de 2016) (en línia) https://www.pewresearch.org/short-reads/2023/11/16/what-we-know-about-unauthorized-immigrants-living-in-the-us/

Rugaber, Christopher. «Are US interest rates high enough to beat inflation? The Fed will take its time to find out». *AP News* (13 de maig de 2024) (en línia) https://apnews.com/article/federal-reserve-interest-rates-inflation-mortgages-52156f98736527a254d5717b83e219f2

Setterfield, Mark. «Inflation and Distribution during the post COVID Recovery: A Kaleckian Approach». *Social Science Research Network* (SSRN) (17 d'octubre de 2022) (en línia), DOI: http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4250496.

LES TURBULÈNCIES DE LA INSEGURETAT GLOBAL I EL FUTUR DEL PODER ESTATUNIDENC

ELLEN LAIPSON
Investigadora distingida i presidenta emèrita de l'Stimson Center

La incertesa que plana en l'entorn internacional i en les eleccions dels Estats Units del pròxim mes de novembre fan del 2024 un any de gran rellevància per a la pau i la seguretat internacionals. Les guerres devastadores a Ucraïna i Gaza han involucrat els Estats Units com a soci generós de seguretat de Kíev i Tel-Aviv, però també han posat de manifest el límit de Washington a l'hora de determinar el resultat d'aquests conflictes. A més, internament, ambdues guerres estan tenint una repercussió política que podria influir electoralment, ja que el suport dels Estats Units a aquests conflictes ha generat turbulències a les files tant del Partit Demòcrata com del Partit Republicà. Les dinàmiques a l'Àsia Oriental també són incertes, obligant Washington a expandir i consolidar la seva xarxa d'aliances tot evitant que es pugui considerar que els seus actes promouen una campanya contra la Xina. La capacitat de gestionar l'ascens de la Xina i els desafiaments que planteja per a la seva pròpia estabilitat interna preocupen la comunitat oficial de la seguretat nacional als Estats Units, i han esdevingut un tema de debat permanent a l'ecosistema més ampli de la política exterior estatunidenca.

Els indicadors del poder estatunidenc

Els Estats Units han estat indiscutiblement l'Estat més poderós del sistema internacional des del final de la Segona Guerra Mundial i, encara que aquest poder pot estar en retrocés, més en termes relatius que absoluts –en un sistema internacional marcat per la competència entre les grans potències, com la Xina i els EUA–, cal tenir en compte els diversos elements que conformen el poder estatunidenc. A partir de la categorització elaborada pel professor Joseph Nye Jr., de la Universitat de Harvard, els Estats Units continuen sent, malgrat els revessos i la nova competència, excepcionalment poderosos dins del sistema internacional. Segons Nye, el *poder dur* –és a dir, la capacitat militar d'un Estat nació–, no és l'única manera de mesurar la capacitat que té un Estat per influir en la política mundial en benefici propi. Existeix també un *poder tou*, terme que Nye va encunyar el 1990 i que més tard desenvoluparia al seu llibre *Soft Power: The Means to Succeed in World Politics*[1], que es pot resumir com la capacitat d'obtenir el que es vol a través de l'atracció, en lloc de fer servir la coerció o el pagament. En aquesta mateixa obra, Nye va assenyalar que el *poder tou* per si sol no és suficient per a una política exterior eficaç, la qual cosa va donar lloc a la noció de *poder intel·ligent*, que implica la integració reeixida d'ambdós tipus de poder.

Poder militar

D'acord amb la majoria de paràmetres, inclosa la despesa en defensa i l'adquisició d'armes, els Estats Units inverteixen més que qualsevol altre país del món en el desenvolupament i el manteniment de les seves forces armades, per a la dissuasió (*deterrence*), el suport a la seguretat (*reassurance*) i la capacitat de combat. Segons l'International Institute for Strategic Studies (IISS), els Estats Units tenen «una capacitat única per projectar el seu poder a escala mundial»[2]. Alguns aspectes clau serien els següents: en primer lloc, la superioritat del pressupost de defensa dels Estats Units és inqüestionable, ja que en els últims anys s'acosta als 900.000 milions de dòlars, el 40% de la despesa militar total a escala global, que segons l'Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI)

1. Vegeu Nye (2003).
2. Vegeu IISS (2024).

va ser de 2,24 bilions de dòlars el 2022. En segon lloc, la seva primacia també al comerç d'armes, on les importacions i exportacions estatunidenques van representar novament el 40% del total mundial, a una distància notable del següent operador més proper, Rússia, amb un 16% del total, segons les dades del SIPRI. I, en tercer lloc, respecte a les armes nuclears, Rússia i els Estats Units disposen *grosso modo* d'inventaris totals i armes desplegables similars, però estan a una gran distància del tercer de la llista, la Xina, que disposa aproximadament del 10% de l'arsenal combinat de Rússia i els EUA. Finalment, podem afirmar també que el debat mediàtic sobre la presumpta capacitat naval superior de la Xina en relació amb les forces marítimes estatunidenques és també enganyós; si bé s'afirma que la Xina té uns 100 vaixells més que els 280 vaixells amb què compten els Estats Units, l'anàlisi detallada de la flota revela que aquesta és tant sols una xifra genèrica, que no contempla factors crítics com el tonatge, la capacitat tècnica o l'experiència de combat, que decanten la balança en favor de Washington.

Arribats en aquest punt podem afirmar que, si bé hi havia esperances que el final de les «guerres eternes» l'any 2021 pogués donar lloc a un dividend de pau, la realitat és que els exercicis pressupostaris federals anuals dels EUA ho desmenteixen; l'exèrcit continua sent un element central i robust del seu poder i la seva influència a escala global. A més, l'estabilitat de les despeses en defensa dels EUA demostra que els dos grans partits comparteixen el suport a una forma muscular i assertiva del lideratge estatunidenc.

Poder polític

Encara que els EUA disposin de l'exèrcit més gran del món, pot ser que aquest no defineixi el poder real estatunidenc si el seu lideratge civil opta per no recórrer-hi. Des del final de les guerres a l'Iraq i l'Afganistan hi ha un consens en tot l'espectre polític dels Estats Units a favor d'un ús més acurat i selectiu de la força militar, a fi d'evitar intervencions costoses que no aconsegueixen els seus objectius polítics i que llasten, en lloc d'augmentar, el poder estatunidenc. Des del final de l'Administració de George W. Bush (2000-2008) fins avui dia, els presidents han estat molt més cautelosos a l'hora de decidir si les forces armades s'han de mobilitzar o no, i com fer-ho per aconseguir els objectius de seguretat desitjats. Concretament, en les guerres d'Ucraïna i Gaza, el president Joe Biden ha articulat sistemàticament una política de suport polític i material a Ucraïna i Israel, però ha evitat qualsevol implicació directa de les forces militars estatunidenques en el camp de batalla.

Així i tot, és indiscutible que l'Administració actual creu fermament que el lideratge dels Estats Units és vital en els afers internacionals, i que l'exèrcit té un paper crític per dissuadir els adversaris i mantenir la pau i la seguretat internacionals. El president Biden representa la continuïtat de l'ordre establert i no sembla plantejar-se –a diferència dels seus dos predecessors, Barack Obama i Donald Trump–, si és el moment de dur a terme alguns reajustaments en les maneres i els mitjans del poder del país. Per al cosmopolita Obama, la transferència gradual de poder a altres estats era natural i desitjable; per al nacionalisme dur de la visió de Trump, la reorientació perseguia tallar de soca-rel amb el parasitisme d'uns aliats desagraïts. I no han estat els únics en fomentar aquest reajustament: figures polítiques i intel·lectuals de l'esfera pública han reflexionat també sobre la qüestió de com recalibrar el lideratge

WASHINGTON
~5:39
LOCAL
~2:39
DESTINATION
~2:39

estatunidenc després de l'Afganistan i davant dels nous desafiaments que s'han plantejat a Europa, l'Orient Mitjà i Àsia Oriental.

Alguns pensadors realistes com John Mearsheimer, de la Universitat de Chicago, afirmen que malgrat les aparences, l'era de la primacia sense restriccions dels Estats Units va durar només una dècada, la que separa el col·lapse de l'URSS, el 1991, de l'atac terrorista del setembre de 2001; només llavors hi va haver una veritable hegemonia estatunidenca inqüestionable. Abans, durant la Guerra Freda, no hi havia un únic ordre internacional, sinó diferents «ordres limitats», i després de l'11-S, la desmesura de l'Administració Bush a l'Iraq, el 2003, va marcar el principi de la fi de la primacia de la superpotència única, tot i que encara n'hi ha que pensen que va ser el 2016 l'any que realment va marcar el final d'aquesta era, quan Trump va ser elegit president i els votants del Regne Unit van decidir abandonar la Unió Europea. Ambdós esdeveniments van marcar un distanciament dramàtic dels EUA vers un món cada vegada més integrat, fent trontollar el front unit de cooperació entre les grans potències, particularment de les democràcies avançades, amb qui Washington comparteix la defensa d'un ordre internacional liberal.

Aquest corrent de pensament està confluint en el que alguns anomenen l'escola de la «restricció». Gràcies al finançament que prové tant d'elements conservadors com de progressistes, diversos *think tanks* i investigadors estatunidencs estan desenvolupant propostes per a un canvi de paradigma en la conceptualització i l'ús del poder dels Estats Units. En general, aquests pensadors defensen una desmilitarització de la política exterior i un enfocament més selectiu a l'hora de determinar quan i com s'ha d'implicar el país en les crisis d'altres parts del món. La majoria d'ells no són aïllacionistes, si bé aposten per una política exterior diplomàtica i humanitària que, amb el temps, porti els Estats Units a comportar-se com un país més «normal», en comptes de ser l'excepcional i indispensable garant de la seguretat o, en termes més durs, l'*hegèmon* mundial.

Els Estats Units continuen sent, malgrat els revessos i la nova competència, excepcionalment poderosos en el sistema internacional

Poder econòmic

L'Administració Biden també veu en el poder econòmic un component clau de la seva autoritat en el sistema internacional. Després d'haver confrontat la crisi financera de 2008 i la més recent crisi de la COVID-19, amb les seves greus dislocacions econòmiques, l'economia dels Estats Units s'ha recuperat més ràpidament que la d'altres grans estats industrialitzats. Les últimes *Perspectives de l'Economia Mundial* de l'FMI xifren el creixement dels Estats Units en un 2,5% per a 2023 i es preveu que creixi un 2,1% el 2024, superant amb escreix la resta d'economies del G7. Part de l'èxit d'aquestes prediccions prové d'una sèrie de paquets legislatius excepcionalment amplis per a la reinversió en l'economia estatunidenca: la Llei d'Inversió en Infraestructura i Ocupació, la Llei de Xips i Ciència, i la Llei de Reducció de la Inflació (IRA). En conjunt, representen més de 2 bilions de dòlars en nous fons governamentals i van ser totes elles dissenyades per acompanyar inversions igualment grans per part del sector privat per a la revitalització i modernització de l'economia dels Estats Units.

Ministry of Foreign Affairs
Republic of Korea

L'assessor de seguretat nacional, Jake Sullivan, va posar èmfasi en els vincles entre l'economia dels Estats Units i la seguretat nacional en un article publicat l'octubre de 2023 a la revista *Foreign Affairs* i titulat «The Sources of American Power»[3]. En paraules de Sullivan, els Estats Units s'enfronten a una nova era i «s'estan adaptant a un nou període de competència en un context d'interdependència i desafiaments transnacionals. Això no significa trencar amb el passat o renunciar als guanys aconseguits, sinó basar la força dels Estats Units en nous fonaments».

Prenent com a referència les idees de la campanya presidencial de Biden de 2020 sobre una «política exterior per a la classe mitjana», Sullivan argumenta que la força militar i el poder polític dels Estats Units s'han de sustentar en una forta economia nacional, que prioritzi la innovació tecnològica, que dugui a terme una adaptació efectiva per a un futur marcat per l'estrès climàtic i que relocalitzi algunes indústries crítiques que serveixen tant per a la infraestructura civil com per a les forces armades. Sullivan també assenyala les noves vulnerabilitats detectades a la base industrial de la defensa nacional, revelades arran del reaprovisionament a gran escala de l'esforç bèl·lic ucraïnès, i que ha posat de manifest deficiències en la producció estatunidenca de sistemes armamentístics clau. Un altre aspecte esmentat a l'article és la preocupació creixent pel control xinès de minerals crítics, així com la dependència excessiva de Taiwan per al subministrament dels semiconductors més avançats, la qual cosa ha fet que Washington fes un gran esforç per relocalitzar la producció de xips als Estats Units.

Estratègicament, l'anàlisi de l'assessor de seguretat nacional caracteritza l'era actual com una tercera fase del lideratge global estatunidenc. A la primera fase, la de l'ordre internacional posterior a la Segona Guerra Mundial creada sobretot per líders estatunidencs visionaris, es van desenvolupar institucions multilaterals per donar suport a la pau, als ideals democràtics i a la contenció del comunisme. La segona fase correspon a l'era posterior a la Guerra Freda, en què els Estats Units gaudien d'una primacia sense límits que va fer que els líders estatunidencs intentessin ampliar l'«ordre basat en normes», amb l'expansió de l'OTAN i el suport a l'admissió de la Xina a l'OMC com a fites importants.

Per primera vegada en cinquanta anys, la majoria dels republicans (53%) pensa que els Estats Units s'haurien de mantenir fora dels assumptes mundials. Per contra, el 70% dels demòcrates són a favor d'un paper actiu.

Poder tou

Amb tota probabilitat, els líders actuals identifiquen el *poder tou* amb la fortalesa econòmica dels Estats Units, ja que l'atractiu del país es basa, almenys en part, en allò que genera la classe creativa estatunidenca, la innovadora i sempre canviant cultura de consum i els seus productes, i els valors i la cultura estatunidencs, transmesos tant per Hollywood i la societat civil com pel Govern. És difícil quantificar o predir com evolucionarà aquest *poder tou* davant dels esforços que han començat a desplegar altres grans potències per exercir el seu propi poder no militar, ja sigui per fer front a la competència de la Xina i la marca de la seva civilització i

3. Vegeu Sullivan (2023).

No US Tax $ for
Israeli Apartheid
END

cultura històriques a través dels seus Centres Confuci, o als esforços maliciosos de Rússia d'utilitzar la seva perícia tecnològica per soscavar l'estabilitat política estatunidenca i agreujar les profundes fissures de la seva societat.

En alguns sectors s'evidencia una reducció del *poder tou* dels Estats Units, per exemple en el nombre decreixent de sol·licituds d'estudiants internacionals per cursar estudis en universitats estatunidenques. La demanda es veu afectada segurament pel cost prohibitiu de l'educació estatunidenca i la dificultat per obtenir un visat, especialment en comparació amb altres països occidentals, fet que té un impacte directe sobre el teixit de relacions interpersonals que tenen una importància cabdal en el cultiu del *poder tou*. Els efectes de la prohibició de visat establerta pel president Trump –que encara perduren–, l'impacte de la COVID-19 o l'esforç de les potències grans i mitjanes per desenvolupar les seves pròpies eines de *poder tou* donen lloc a una reducció sostinguda d'aquesta forma de poder en mans dels EUA.

Els condicionants interns del poder estatunidenc: què en pensen els ciutadans?

Les percepcions sobre el poder estatunidenc no només deriven dels paràmetres indicats anteriorment, sinó també de la qualitat i l'acompliment de les seves institucions democràtiques domèstiques. Durant bona part de l'última dècada, el món ha presenciat un grau de disfuncionalitat interna als EUA sense precedents, amb una marcada polarització política que va tenir el seu moment culminant amb l'episodi violent del 6 de gener de 2021, quan els seguidors del derrotat president Trump van assaltar el Capitoli i van intentar impedir la certificació de la victòria electoral del president Biden. Aquests fets van deixar atònits els estatunidencs i també els ciutadans de desenes de països de tot el món, que van veure com les institucions estatunidenques trontollaven davant de l'augment de l'extremisme i la resposta feble i confusa dels líders polítics. Això ha repercutit negativament en la credibilitat internacional dels Estats Units i pot erosionar la seva capacitat per respondre de manera efectiva als desafiaments de seguretat del futur.

Les enquestes de Gallup Inc. evidencien la disminució, en els últims anys, del nombre d'estatunidencs que tenen una confiança sòlida en les institucions nacionals, comparat amb les mitjanes recopilades des del 1975. Només els militars mantenen nivells de suport alts –arribant al 60% el 2023–. Per la resta, les dades revelen un retrocés important de la popularitat de les institucions en relació amb les altes cotes que, anteriorment, havien assolit. La presidència i el Tribunal Suprem obtenen al voltant del 26% cadascun, mentre que el Congrés està per sota del 10%, i la premsa, per sota del 20%.

No obstant això, si tenim en compte l'índex de participació electoral a les presidencials de 2016 i 2020, aquest sembla indicar que els ciutadans encara es prenen seriosament la seva responsabilitat de participar en la vida democràtica. La participació electoral a les eleccions de 2020, en què el president Biden va obtenir la victòria, va ser del 66,8%, un repunt significatiu comparat amb les de 2016, quan van votar menys del 62% dels censats. L'anàlisi de les dades de l'Oficina del Cens mostra una gran participació dels joves, inclosos els votants asiaticoamericans, llatins i hispans.

Històricament, la política exterior no ha estat un factor clau en l'elecció del partit o del candidat per part dels votants, però aquest any podria ser diferent,

ja que la resposta generalitzada de joves, àrabs i musulmans i progressistes a la guerra d'Israel a Gaza presenta un nivell d'oposició a les polítiques actuals que no es veia des de les protestes contra la guerra del Vietnam. El suport a Israel i a la seva estratègia en la campanya militar contra Hamàs continua sent ferm entre els cercles conservadors, però cada vegada hi ha més evidències que la campanya del Partit Demòcrata haurà de convèncer bona part de l'electorat demòcrata que s'està treballant per frenar Israel i posar fi a la guerra.

A les primàries demòcrates de principis de 2024, una mitjana del 13% dels demòcrates registrats van votar en blanc (*uncommitted*) o a un altre candidat, per protestar contra el suport ferm de Biden al dret d'Israel a lliurar una guerra agressiva contra Hamàs. Segons el *New York Times* (19/3/2024), la mitjana històrica de vots de protesta és del 7%, però a Minnesota va assolir gairebé el 20% i a Michigan vorejava el 13%; ambdós són estats amb comunitats musulmanes i àrabs importants.

El passat mes d'abril, amb sis mesos de retard, el Congrés dels Estats Units va votar a favor d'uns paquets d'ajuda generosos per a Ucraïna (61.000 milions de dòlars), Israel i els palestins (26.000 milions de dòlars) i Taiwan i l'Indopacífic (8.000 milions de dòlars). Aquest retard va ser el resultat d'una lluita dins de les files republicanes en què es debatia si vincular o no aquesta ajuda concedida a estats afins amb les demandes de mesures més contundents a la frontera entre els Estats Units i Mèxic. Inicialment, els càrrecs electes veien una oportunitat d'utilitzar la seva influència sobre l'Administració Biden per aconseguir mesures més estrictes en l'àmbit de la immigració i la seguretat fronterera, però l'esforç va col·lapsar quan Trump va intervenir-hi persuadint els republicans d'abandonar la seva pròpia legislació per poder utilitzar la frontera com a arma llancívola contra l'Administració Biden a la campanya de 2024, en lloc de provar de resoldre la crisi urgent a la frontera. Experts en seguretat nacional, tant de dins del Govern com de fora, van veure en aquest episodi un exemple molt preocupant de com les maniobres partidistes poden *trampejar* –valgui l'homofonia amb *Trump*– l'interès nacional, fins i tot durant una greu crisi a la frontera.

Aquesta epopeia va posar en relleu les divisions dins del Partit Republicà, d'una banda, entre els partidaris tradicionals d'una defensa nacional forta i el suport als aliats, i de l'altra la nova dreta, més radical, que empeny el partit cap a l'aïllacionisme. El compromís que va aconseguir conciliar ambdues parts va ser la prestació d'ajuda a Ucraïna en forma de «préstecs remissibles» en lloc de subvencions. Al seu torn, la concessió d'aquest paquet d'ajuda constitueix un èxit important per a l'Administració Biden, ja que aconsegueix demostrar que encara hi ha qüestions en què es pot trobar un terreny compartit que transcendeix les divisions partidistes i que respon al propòsit més ampli del lideratge estatunidenc en un món incert.

Els estatunidencs estan cansats tant de la guerra a Ucraïna, que no sembla que hagi de tenir un final satisfactori, com de la guerra entre Israel i Gaza, que ha provocat una ansietat encara més profunda a causa del paper dels Estats Units en el conflicte, que evidencia el lamentable fracàs de les anteriors polítiques estatunidenques destinades a trobar una solució justa per a Israel i Palestina. Les dues guerres ressonen de manera diferent a la política polaritzada dels Estats Units. Els republicans estan decididament a favor de donar suport a Israel en la seva guerra contra Hamàs, però el partit del president es troba profundament dividit, i a les seves files hi ha progressistes i alguns moderats que demanen al president que posi

GRÀFIC 1. VISIÓ DEL PAPER DELS EUA AL MÓN SEGONS L'AFILIACIÓ POLÍTICA

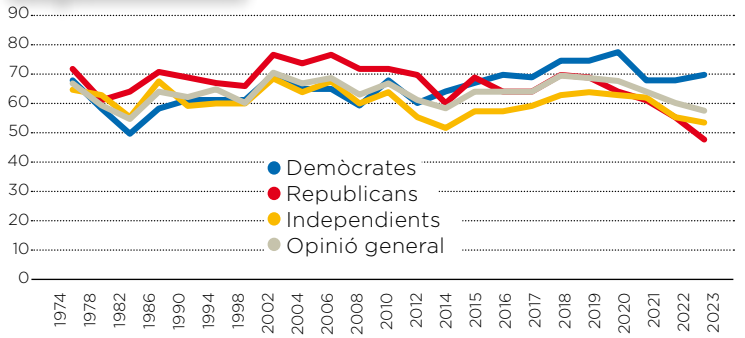

RESPOSTA A LA PREGUNTA: CREU VOSTÈ QUE, PER AL FUTUR DELS EUA, ÉS MILLOR TENIR UN PAPER ACTIU EN ELS AFERS MUNDIALS O MANTENIR-SE'N AL MARGE? (% a favor d'un paper actiu)

Elaboració: CIDOB
Font: Smeltz, D. et al.: 2023 *Survey of Public Opinion on US Foreign Policy, Chicago Council Surveys* (2023).

condicions a l'enviament de més ajuda militar a Israel. Per contra, hi ha pocs republicans que donin suport a continuar ajudant Ucraïna, mentre que els demòcrates veuen Ucraïna i la defensa d'Europa com una prioritat per al lideratge dels Estats Units, l'OTAN i la solidaritat occidental.

L'enquesta anual sobre l'opinió dels estatunidencs sobre la política exterior dels Estats Units que du a terme el *Chicago Council on Global Affairs* troba certa continuïtat en el suport dels ciutadans estatunidencs al compromís dels Estats Units al món, en particular pel que fa al suport polític i material a estats afins, així com el suport a la cooperació internacional en relació amb reptes claus[4]. Però el que més sorprèn de l'enquesta del 2023 és que, per primera vegada en cinquanta anys, la majoria dels republicans (53%) pensa que els Estats Units s'haurien de mantenir fora dels afers mundials. Per contra, el 70% dels demòcrates està a favor d'un paper actiu en aquest àmbit, encara que aquesta xifra s'apropava més al 80% fa menys d'una dècada. Els demòcrates encara creuen fermament que les aliances beneficien els Estats Units, però només la meitat dels republicans comparteixen aquesta opinió. Les enquestes de Chicago indiquen, en canvi, un suport bastant constant, i per part d'ambdós partits, a les aliances amb el Japó i Corea del Sud i a les bases nord-americanes ubicades en ambdós països.

4. Vegeu Smeltz *et al.* (2024).

Propers desafiaments

El resultat de les eleccions presidencials de 2024 serà el factor més important a l'hora de determinar com afrontaran els Estats Units els desafiaments que planteja un panorama internacional incert. És evident que una nova Administració Demòcrata representaria més continuïtat que canvi, encara que el president i el seu equip haurien de bregar amb el desenllaç de dues guerres en regions crítiques i la necessitat de gestionar les relacions amb la Xina. D'altra banda, el retorn de Trump a la Casa Blanca agreujaria les incerteses globals, amb polítiques comercials punitives que podrien exacerbar les relacions amb la Xina i els principals aliats, o fins i tot amb disrupcions estructurals. Si una segona presidència de Trump optés per complir els seus objectius de sortir de l'OTAN i liderar una retirada dels afers mundials, apostant alhora per una reestructuració radical del govern nacional, això erosionaria dècades d'iniciatives en polítiques socials i econòmiques.

Un altre factor que conformarà el futur del lideratge dels Estats Units serà l'estat de les institucions estatunidenques (tribunals, burocràcia, poder legislatiu…). Efectivament, la polarització al cos polític podria empitjorar, i qualsevol signe de violència crònica, crims d'odi i disfunció a la governança estatal i nacional suposaria un llast en la capacitat dels Estats Units per mantenir la seva influència global. Per contrarestar aquest escenari, una bona aposta seria el desenvolupament d'una campanya eficaç per restaurar el civisme, reduir la polarització i els seus costos socials i demostrar més unitat de propòsit pel que fa al paper dels Estats Units a escala global. Alguns líders polítics i figures importants de la societat civil estatunidenca ja estan participant en aquesta iniciativa, que requerirà, sens dubte, temps i sort.

La manera com la resta del món respondrà a aquest possible replantejament tindrà també un impacte significatiu en el lideratge estatunidenc. El més probable és que Europa i els estats clau de l'Orient Mitjà i Àsia Oriental hagin d'assumir més responsabilitat en l'establiment de l'agenda dins de les regions o a escala mundial, ja que els Estats Units deixarà de ser un soci de seguretat garantit. La demanda d'atenció i compromís dels Estats Units continua sent forta en regions clau, més en l'aspecte governamental que social, però a aquells que encara veuen com a inexcusable la tutela dels Estats Units, hauran de replantejar-se seriosament les seves opcions.

El sistema internacional està en transició i estem presenciant una redistribució del poder, amb potències intermèdies que venen a ocupar el seu lloc al costat de les grans potències. No obstant això, els EUA encara tenen un rol vital, que és el manteniment d'un conjunt de valors i normes liberals promoguts per Occident, així com la gestió de les amenaces geopolítiques actuals i la resposta a les noves demandes d'un ordre mundial en transformació.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

IISS. *The Military Balance 2024*. Londres: IISS, 2024, p. 36.

Nye, Joseph. *Soft Power: The Means to Succeed in World Politics*. Nova York: Public Affairs, 2003.

Smeltz, Dina; Friedhoff, Karl; Kafura, Craig; El Baz, Lama i Berry, Libby. «A Cost of Conflict Americans Turn Inward. Results of the 2023 Chicago Council Survey of American Public Opinion and US Foreign Policy». *Chicago Council on Global Affairs* (2024) (en línia) https://globalaffairs.org/sites/default/files/2024-03/Chicago%20Council%20Survey%202023%20Overall%20Report.pdf)

Sullivan, Jake. «The Sources of American Power. A Foreign Policy for a Changed World». *Foreign Affairs* (novembre-desembre de 2023) (en línia) https://www.foreignaffairs.com/united-states/sources-american-power-biden-jake-sullivan

GUERRA, GOVERNANÇA I CRISI DE L'ORDRE LIBERAL

ANTONI SEGURA I MAS
President del CIDOB i catedràtic emèrit d'Història Contemporània de la Universitat de Barcelona

El 7 d'octubre de 2023 Hamàs i la Jihad Islàmica Palestina duien a terme un atac sense precedents contra Israel, amb el resultat d'uns 1.200 morts i la captura de 250 ostatges. Per a Human Rights Watch aquest atac contra població civil i la presa d'ostatges constitueixen crims de guerra d'acord amb el dret internacional humanitari. Paral·lelament, el 10 d'octubre la mateixa organització recordava que «la interrupció del servei elèctric a Gaza per les autoritats israelianes i altres mesures punitives contra la població civil de Gaza, així com l'opressió sistemàtica per part del govern israelià als territoris palestins ocupats, combinada amb actes inhumans comesos contra palestins, equivalen als crims de lesa humanitat, d'apartheid i persecució». El 30 de juny de 2024, després de gairebé nou mesos de bombardeigs massius i indiscriminats a Gaza, el nombre de víctimes civils palestines s'elevava a 38.000. La brutalitat i la desproporció de la resposta del Govern d'Israel són de tal magnitud que el secretari general de l'Organització de les Nacions Unides (ONU), António Guterres, en l'obertura del Consell de Seguretat del 24 d'octubre de 2023, després de condemnar l'atac de Hamàs i recordar els 56 anys d'ocupació que pateixen els palestins, va advertir que «fins i tot les guerres tenen normes», sobretot pel que fa a les vides dels civils, la qual cosa va provocar una irada protesta de l'ambaixador d'Israel a l'ONU.

El conflicte de Gaza posa en relleu la crisi de governança global o, el que és el mateix, la incapacitat de l'ONU per posar fi a un conflicte asimètric o fer-hi de mediadora

El Govern de Benjamin Netanyahu va menysprear les resolucions del Consell de Seguretat de l'ONU (2712 i 2720, de 15 de novembre i 22 de desembre de 2023, respectivament) en què es recordava que Gaza és un territori ocupat des de 1967, s'apostava per la solució dels dos estats i es cridava a respectar el dret internacional humanitari pel que fa a la protecció dels civils —sobretot dels infants— i a establir corredors d'assistència humanitària indispensables per a la supervivència de la població i pauses en les accions militars i els bombardeigs, s'exigia l'alliberament dels ostatges i es deploraven els desplaçaments forçats de la població i la destrucció de béns de caràcter civil, inclosos els refugis en edificis de l'ONU. Israel igualment va ignorar la resolució de 25 de març de 2024, que, per primera vegada comptava amb l'abstenció dels EUA, que exigia un alto el foc immediat durant el mes del Ramadà, l'alliberament dels ostatges i l'accés de l'ajuda humanitària a la Franja. Tant Washington com Tel-Aviv van considerar que la resolució no era vinculant, perquè no esmentava explícitament l'article 7 de la Carta de l'ONU. De la mateixa manera, tampoc no va tenir efecte la resolució del 10 de juny de 2024 que subratllava les gestions diplomàtiques que duien a terme Egipte, els EUA i Qatar, i acollia amb beneplàcit la nova proposta d'alto el foc que havien anunciat el 31 de maig i que, formalment, Israel havia acceptat (resolucions 2728 i 2735).

El govern d'Israel tampoc no havia fet cas de la resolució de l'Assemblea General de l'ONU aprovada el 12 de desembre de 2023 per 153 vots a favor, 10 en contra (entre els quals, els EUA, Israel, Àustria i la República Txeca) i 23 abstencions, que demanava un alto el foc humanitari immediat a Gaza. L'Assemblea havia estat convocada pel secretari general invocant l'article 99 de la Carta de l'ONU arran del fracàs de la reunió del Consell de Seguretat del 8 de desembre en què els EUA havien vetat una resolució que exigia l'alto el foc a Gaza. Poc després, el 29 de desembre de 2023, Sud-àfrica presentava davant la Cort Internacional de Justícia (CIJ) de l'ONU una denúncia contra Israel per genocidi a Gaza. El fet que Sud-àfrica fos la demandant li atorgava una forta credibilitat moral, ja que mig segle abans havia estat acusada per Libèria i Etiòpia davant del mateix tribunal per apartheid (segregació racial) contra la població negra. El 26 de gener de 2024 la CIJ emetia la seva primera decisió en què no es pronunciava sobre el possible genocidi —la sentència pot trigar anys— ni ordenava un alto el foc a Gaza, però exigia que Israel prengués mesures perquè no es cometessin actes de genocidi contra la població palestina en el curs de l'ofensiva militar i que facilités l'entrada a Gaza d'ajuda humanitària.

En suma, nou mesos després de l'atac de Hamàs, la devastació a la Franja era incommensurable i, més enllà de les 38.000 víctimes directes causades pels bombardeigs i les accions de les Forces de Defensa d'Israel (FDI) que comptabilitzava el Ministeri de Salut de Gaza, el 5 de juliol de 2024, una anàlisi de la revista mèdica britànica *The Lancet*, que considerava també les víctimes indirectes de la guerra, estimava que el nombre total de morts causats pel conflicte podia arribar a 186.000 o més, xifra que suposa entre el 7 i el 9% dels habitants de la Franja abans de la guerra. Al mateix temps, a Israel es multiplicaven les manifestacions en contra del govern de Netanyahu que demanaven un acord d'alto el foc amb Hamàs que permetés alliberar els ostatges i convocar noves eleccions.

En conclusió, si anem més lluny del marc regional i les seves implicacions (entre les que destaquen l'obertura d'un front nord de guerra amb Hezbol·là, l'intercanvi puntual de bombardeigs entre Israel i l'Iran i Síria, o els atacs dels houthis en solidaritat amb Gaza contra vaixells occidentals a la mar Roja), el conflicte de Gaza posa en relleu la crisi de governança global o, el que és el mateix, la incapacitat de l'ONU per posar fi a un conflicte asimètric o fer-li de mediadora entre un Estat militarment poderós i una milícia islamista, inclosa en la relació d'organitzacions terroristes dels EUA i de la UE, que manifesta tenir com a objectiu combatre l'ocupació israeliana, cosa que, segons Yossi Klein —columnista del diari *Haaretz*—, la societat israeliana sembla haver oblidat, com si la història comencés el 7 d'octubre de 2023. En aquest context, l'ONU, menystinguda pel govern israelià i sota la capacitat de veto dels EUA, es mostra incapaç de fer complir l'article 1.1 de la Carta fundacional: «Mantenir la pau i la seguretat internacionals, i amb aquest fi: prendre mesures col·lectives eficaces per prevenir i eliminar amenaces a la pau i suprimir tot acte d'agressió o altres ruptures de la pau. I dur a terme, per mitjans pacífics, de conformitat amb els principis de la justícia i del dret internacional, l'ajust o l'arranjament de controvèrsies o situacions de caràcter internacional, susceptibles de conduir a una ruptura de la pau».

Molt més clara encara és la incapacitat de mediació de l'ONU en el cas de la guerra d'Ucraïna, en què l'agressor, la Rússia de Vladímir Putin, és un dels cinc països que té dret a veto en el Consell de Seguretat, la qual cosa fa impossible l'adopció de qualsevol resolució punitiva, malgrat els precedents d'haver alimentat un conflicte híbrid al Donetsk i Lugansk i la invasió de Crimea el 2014.

En no poder adoptar una resolució con-

demnatòria de la invasió del 24 de febrer de 2022, es va convocar una sessió extraordinària d'emergència de l'Assemblea General de l'ONU, que el 2 de març de 2022 aprovava una resolució no vinculant en què exigia a la Federació Russa que retirés «immediatament i sense condicions totes les seves forces militars del territori d'Ucraïna», deplorava la participació de Belarús i reafirmava la sobirania, la independència política i la integritat territorial ucraïneses. També s'exigia a Moscou revertir el reconeixement de la independència del Donetsk i Lugansk. Hi van votar a favor 141 països (de 193 membres), 5 ho feien en contra (Rússia, Bielorússia, Síria, Corea del Nord i Eritrea) i 35 s'hi abstenien (entre els quals la Xina, l'Índia i l'Iran, però cap país de la UE). Un any després, a proposta d'Ucraïna, l'Assemblea General aprovava una nova resolució en què s'instava Rússia a retirar immediatament les forces militars d'Ucraïna i a arribar a «una pau general, justa i duradora». Els resultats de la votació foren molt similars: 141 vots a favor, 7 en contra (ara també amb Nicaragua i Mali, que abans s'hi havien abstingut) i 32 abstencions (entre els quals, de nou, la Xina, l'Índia i l'Iran, però cap país de la UE). Aquestes resolucions plantegen una disjuntiva interessant: una majoria aclaparadora dels països —que inclou gran part d'això que hem convingut a anomenar el Sud Global— condemnem l'agressió russa, però, al mateix temps, desconfien de les solucions o de la mediació d'unes organitzacions sorgides en els acords de Bretton Woods de 1944 i que consideren supeditades als interessos d'Occident, com l'ONU, el Fons Monetari Internacional (FMI) o el Banc Mundial (BM), en què les noves potències econòmiques (la Xina i l'Índia, fonamentalment) es troben poc representades.

La reacció és posar en qüestió l'ordre internacional liberal i l'hegemonia d'Occident, que es corresponen a una realitat i un moment històric que ja no existeixen. En certa mesura, la brutal intervenció d'Israel a Gaza afavoreix aquesta visió de crisi d'un ordre liberal que, a més, usa una doble vara de mesurar segons les circumstàncies i els països o pobles implicats.

De manera més subtil, la Xina —una dictadura de partit únic, que, a través de les seves inversions i la no-exigència de respecte dels drets humans, es va convertint en un model per a molts autòcrates del Sud Global— no perd l'oportunitat d'utilitzar el seu poder econòmic i polític per promoure organismes paral·lels amb la voluntat de competir i substituir-los amb els derivats de l'ordre liberal, com veiem en el cas dels BRICS —que es plantegen noves incorporacions—, el Nou Banc de Desenvolupament, la Iniciativa de la Franja i la Ruta, la proposta d'un pla de pau a Ucraïna i la mediació entre les organitzacions palestines i entre l'Iran i l'Aràbia Saudita, entre d'altres.

LA INTEL·LIGÈNCIA ARTIFICIAL A DEBAT: AMIGA O ENEMIGA?

KARINA GIBERT

Catedràtica i directora del centre de recerca en Ciència Intel·ligent de Dades i Intel·ligència Artificial de la Universitat Politècnica de Catalunya (IDEAI-UPC); degana del Col·legi Oficial d'Enginyeria Informàtica de Catalunya

Vivim un moment de canvi d'era social, anunciat el 2018 per l'Organització de les Nacions Unides com la fi de l'era post revolució industrial i el trànsit cap a la societat digital. La importància d'aquest procés queda reflectida en els vertiginosos avenços tecnològics de les darreres dècades en matèria digital, i que comprenen la Internet de les coses, la proliferació de tot tipus de dispositius mòbils, les telecomunicacions d'última generació (5G, 6G), la computació d'altes prestacions o els avenços en ciberseguretat (cadenes de blocs o *blockchain*), que estableixen les bases per a un canvi d'ordre i estructura social i econòmica que ja ha començat. Entre totes elles, destaca la Intel·ligència Artificial (IA) com a peça clau per extraure valor estratègic de les múltiples i variades dades que avui generem i consumim.

Per tal de posar ordre en aquest mar de dades, les institucions europees van decidir llançar la seva estratègia de protecció de dades l'any 2016, la més estricta del món i que, amb els anys ha evolucionat cap a la proposta de Llei d'Intel·ligència Artificial de la UE (*EU Artificial Intelligence Act*), d'abril de 2021, el famós projecte legislatiu europeu que busca regular el desenvolupament de la Intel·ligència Artificial a Europa i que va derivar en la Regulació Europea d'Intel·ligència Artificial, aprovada el passat juliol i en vigor des del passat 1 d'agost.

L'ambició de la humanitat per fer-se grans preguntes ve d'antic. L'estat de la tecnologia permet ara recollir moltes més dades més ràpidament i processar en temps real demandes molt més complexes que obren la possibilitat de gestionar la complexitat des d'una nova perspectiva. L'escenari tecnològic actual ens permet concebre acrobàcies analítiques com la tarificació dinàmica (o *dinamic pricing*), que determina en temps real com apujar o abaixar el preu dels productes d'un negoci al llarg del dia per maximitzar-ne les vendes, o, en el camp de la salut, les immenses possibilitats que s'obren en el diagnòstic per la imatge, on tenim, per exemple, algorismes de visió per computador capaços de detectar tumors on cap ull humà veu res encara i on els sistemes intel·ligents en general poden multiplicar exponencialment la potència de reconeixement de malalties. Estem, doncs, davant d'uns avenços ambivalents: tothom mira amb desconfiança les utilitats que van en la direcció del primer exemple i diposita la seva esperança en els usos del segon; en aquestes línies es mouen els debats actuals, entre el desafiament i la promesa.

És per això que el repte avui és esbrinar el destí i els usos que es donen a les nostres dades, i determinar els que hi voldrem donar. La UE ha encarat el repte amb la AI Act, que ha seguit un procés legislatiu lent i complex, degut a totes les garanties que ha de complir i ha derivat en la Regulació Europea de la IA, en vigor des de l'1 d'agost i que el 2026 ha d'estar totalment implementada. En aquests moments els debats sobre els usos de la IA es multipliquen.

El primer d'aquests debats gira a l'entorn de si cal que la IA treballi sempre sobre bases de les dades massives (o *big data)*. La resposta és clara: no només hi ha situacions en què no calen les dades massives, sinó que a vegades no és possible obtenir-les (com en el cas dels assajos clínics on es treballa

amb un mínim de participants per qüestions òbvies de bioètica). Cal que ens preguntem si és necessari que el nostre rellotge intel·ligent registri la nostra temperatura corporal cada cinc segons quan els episodis de febre ocupen molt poques mesures al cap de l'any. Registrar i emmagatzemar per defecte totes les mesures de temperatura normal, en realitat no ens aporta cap informació, però consumeix temps de computació, espai al núvol i una energia que no ens podem permetre. Necessitarem aviat replantejar polítiques d'economia de les dades encaminades a trobar noves maneres de representar-les, obviant les no informatives sense perdre la capacitat de modelar.

Un segon debat en curs versa sobre la protecció de les dades personals, i com queden garantits el dret a la intimitat, a la privacitat i a l'oblit. Cal ser conscients que en l'expansió inicial d'aquest sector, i en absència de regulacions, pràcticament tot valia i es recollien indiscriminadament dades personals que s'empraven per fer models i dirigir campanyes de màrqueting personalitzat, molt al límit de la manipulació. I això s'aplica també a dades sensibles de l'entorn empresarial. En l'àmbit estatal, la Llei orgànica 3/2018, de 5 de desembre (LOPDGDD) –que desenvolupa la Regulació Europea de Protecció de Dades (o RGPD) europeu– ja prohibeix el reconeixement facial sense consentiment, l'ús de dades personals i sensibles sense consentiment (encara que siguin públiques) i els *scrappings*, i reconeix el dret a l'oblit, dret que encara és d'implementació. Tampoc no queda ben definida encara la garantia de preservació del secret estadístic o la reidentificació, que perilla quan les dades es creuen amb informacions complementàries –com, per exemple, dades de salut amb dades d'habitatge– i s'acaben revelant les identitats protegides o ocultes.

Un altre debat rellevant versa sobre els biaixos de la IA i els seus efectes. En realitat, són conseqüència d'una mala praxi generalitzada del sector, que és la de no fer un disseny mostral ni un disseny d'experiments per configurar la composició i la distribució de les dades que han d'alimentar una IA, i on és habitual arreplegar el primer joc de dades que es té a l'abast per entrenar-la. En aquest cas, per exemple, si l'empresa que desenvolupa una aplicació només compta amb treballadors homes blancs, el resultat disfuncionarà per altres col·lectius com el de les dones grans i negres, per exemple. La manca d'inversió en les etapes de validació i testeig dels models d'Intel·ligència Artificial un cop entrenats i abans d'entrar en producció tampoc ajuda. És convenient desenvolupar certificacions que garanteixin la composició de les dades d'entrenament d'una IA i n'informin –a l'estil dels ingredients dels aliments processats o la composició dels medicaments–. Aquest certificat ajudaria a saber si les dades utilitzades són representatives de la població sobre la qual opera la IA i si la IA pot funcionar amb un mínim de garanties. També les proves de validació del sistema requereixen un disseny adequat i suficient dedicació per garantir que davant de situacions inesperades, el sistema es manté robust, i ajudaria a reduir desigualtats –i en particular l'escletxa de gènere– en lloc de cronificar i amplificar les que potser ja existeixen.

Un altre debat apel·la a si la introducció d'IA en l'Administració pública pot generar desigualtat social i com evitar-la. Avui, la ciutadania està molt intranquil·la davant d'algunes pràctiques ja en exercici com el sistema de crèdit social vigent a la Xina, o el mercadeig legalitzat de perfils psicològics extrets de la nostra petjada digital, i que el sector privat estatunidenc pot vendre a altres empreses, com per exemple a la nostra companyia d'assegurances de vida. Afortunadament, Europa lidera accions per impedir aquestes pràctiques. Tenim constància també que l'Administració catalana està compromesa a treballar millor i més

eficientment, per exemple, en la gestió de serveis i prestacions socials. Però a banda de la qüestió tecnològica, cal abans canviar la percepció que la ciutadania té del govern i establir noves formes de gestió pública basades en les relacions de confiança entre l'Administració i la ciutadania, fent més visible el paper de l'Administració com a garant del benestar de les persones i no tant la seva funció fiscalitzadora.

Un altre debat analitza si desenvolupar sistemes intel·ligents que segueixin les recomanacions ètiques de la UE priva la nostra indústria de suficient avantatge competitiu en un mercat globalitzat com és el de la IA. Aquest és, de fet, un dels grans reptes que necessitem resoldre per mantenir el nostre lideratge internacional i la solvència de les companyies europees. Calen, doncs, fórmules noves que minimitzin l'impacte de la regulació i de les recomanacions ètiques sobre la competitivitat de les empreses, especialment les petites, que són les que pateixen més les despeses derivades de la implementació d'aquestes directrius. Aquestes mesures incrementen els costos de desenvolupament, retarden la sortida al mercat i, probablement, si només s'han pogut entrenar amb dades consentides, les aplicacions esdevenen menys precises i els processos d'innovació queden molt limitats.

Finalment, el darrer debat versa sobre l'impacte de la IA sobre el mercat de treball. Veurem com la IA passa a desenvolupar feines que fins ara duien a terme les persones? No hauria de ser així. Tots els moments disruptius del passat i de transició cap a un nou ordre social com el que estem vivint van fer emergir tot un seguit de tasques noves, que abans no existien i que han creat la necessitat de formar nou talent per gestionar-les. L'objectiu hauria de ser que algunes tasques feixugues que a partir d'ara podrà fer la IA descarreguin a la persona treballadora. És l'organització que ha de dissenyar polítiques on aquest temps guanyat per a les persones treballadores reverteixi en condicions de treball menys estressants i no en acomiadaments massius, que posarien en perill la dimensió social positiva de la transformació digital. Caldrà, doncs, no només requalificar i acompanyar els treballadors menys preparats pel canvi, sinó que, quan faci falta, s'hauran de preservar espais de col·laboració entre la IA i la persona, d'acord amb el primer eix del model europeu d'ètica de la IA, que demana que la IA no tingui agència i que generem assistents intel·ligents, més que no pas sistemes intel·ligents totalment autònoms. Tindrem un desenllaç o un altre depenent de si optem per substituir les persones per les màquines o, per contra, aprofitem el temps lliure que les màquines ens concediran per enriquir la nostra vida social, millorar el tracte amb els clients o validar millor les eines intel·ligents futures per tal de prevenir disfuncions.

L'espai que concedim a la IA dependrà de nosaltres, i encara s'ha de determinar.

REPRESSIÓ DIGITAL: EL CONTROL ESTATAL DE LA POBLACIÓ AMB MESURES DIGITALS

STEVEN FELDSTEIN
Investigador sènior al Programa de Democràcia, Conflicte i Governança, Carnegie Endowment for International Peace

IRIS FIONA BRAUER
Investigadora James C. Gaither al Programa de Democràcia, Conflicte i Governança, Carnegie Endowment for International Peace

Elena Kostiutxenko sabia que havia de ser prudent. Com a col·laboradora de *Nóvaia Gazeta*, una de les últimes publicacions russes obertament crítiques amb el president Vladímir Putin, estava familiaritzada amb la repressió del Kremlin contra els mitjans de comunicació independents. A causa de la seva cobertura antibèl·lica, la censura russa va obligar aquest diari a abandonar Internet, bloquejant el seu lloc web per als lectors russos habituals i obligant Kostiutxenko a fugir del país. A Alemanya, Kostiutxenko se sentia més segura i amb més llibertat per escriure contra Putin i la guerra. Per això, quan de sobte es va veure greument afectada per una malaltia en aparença impossible de diagnosticar, va tardar diversos mesos a acceptar que probablement havia estat enverinada per agents russos. Havia donat per fet que residir a Berlín li proporcionaria certa protecció, però s'equivocava; les forces de seguretat russes havien arribat fins on era, probablement a través del seu compte de Messenger. La història de Kostiutxenko revela fins a quin punt el Govern rus està disposat a reprimir la dissidència, especialment en el tema de la guerra a Ucraïna.

Les autoritats russes utilitzen diferents eines digitals per intimidar els activistes i estendre la por entre la població. Els agents de seguretat fan servir la tecnologia de reconeixement facial (FRT, per la seva sigla en anglès) per identificar i detenir manifestants (vegeu l'article de Lena Masri, «Facial recognition is helping Putin curb dissent with the aid of U.S. tech», *Reuters*, 2023), i la policia hi recorre per rastrejar i assenyalar els insubmisos. Es tracta d'una tecnologia molt habitual a Moscou –on la trobem present en càmeres, a peu de carrer o en l'escaneig biomètric del metro–, i que s'està estenent ràpidament a altres àrees del país. A més del reconeixement facial, el Kremlin fa servir el Sistema per a Activitats d'Investigació Operativa (SORM, en la seva sigla en rus) per monitorar els dispositius dels ciutadans, un sistema que ha demostrat ser particularment útil per rastrejar la dissidència i que ha permès a les autoritats recopilar gran quantitat de dades sobre els crítics al règim. SORM és només una peça del projecte rus de censura en línia, gran part del qual s'executa a través de Roskomnadzor, l'agència responsable de la supervisió i el control d'Internet. Les tàctiques d'aquesta agència inclouen el bloqueig de llocs web que publiquin contingut contra la guerra i la restricció d'accés a plataformes occidentals com Facebook. Recentment, Roskomnadzor ha començat a bloquejar també els serveis de VPN (xarxa privada virtual), per tallar les últimes vies d'accés a la Internet externa. Aquest recurs de Rússia a les eines digitals per a la vigilància i la censura és un reflex d'una tendència mundial més àmplia. A tot el planeta, els conflictes i la inseguretat política van en augment i cada vegada hi ha més governs que recorren a eines digitals per reforçar la repressió i incrementar la seva seguretat.

Un bon exemple són, en aquest sentit, les mesures implementades per l'Iran. El règim

ha fet ús amb freqüència dels talls i les restriccions d'Internet per limitar l'accés a la Internet global, ha criminalitzat l'ús de les VPN i ha bloquejat l'accés dels usuaris a les botigues d'aplicacions, obligant els seus ciutadans a ingressar a la Xarxa Nacional d'Informació, controlada per l'Estat. Per monitorar la seva població –per exemple, a l'hora de fer que les dones compleixin les lleis del vel obligatori– l'Iran utilitza cada vegada més tant l'FRT com la biometria (vegeu l'article de Mahsa Alimardani, «Aggressive New Digital Repression in Iran in the Era of the Woman, Life, Freedom Uprisings», a *New Digital Dilemmas: Resisting Autocrats, Navigating Geopolitics, Confronting Platforms*, Carnegie 2023), integrats en sistemes de vigilància més amplis. Encara que l'abast i la capacitat de seguiment biomètric del Govern no estan clars, la incertesa i la por creades per l'amenaça d'aquesta tecnologia il·lustren els efectes esgarrifosos de la repressió preventiva; les eines de vigilància digital limiten la dissidència sense necessitat d'arrestar ni castigar la població.

Els conflictes i la inseguretat política van en augment i cada vegada hi ha més governs que utilitzen eines digitals per reforçar la repressió i incrementar la seva seguretat

També Myanmar permet il·lustrar aquesta situació. Arran del cop d'Estat de 2021, la junta militar va bloquejar immediatament l'accés a les xarxes socials, va prohibir les VPN i va autoritzar el tancament complet d'Internet (encara que, ja abans del cop d'Estat, el Govern elegit democràticament també havia tallat Internet en zones en conflicte, demostrant que aquestes tàctiques no només les utilitzen els governs autoritaris). L'exèrcit de Myanmar, que no disposa de l'aparell de vigilància centralitzat que té Rússia, va recórrer al hackeig telefònic d'empreses russes, estatunidenques, europees i xineses per supervisar i castigar els dissidents.

Tant a Myanmar com a Rússia, les empreses de telecomunicacions i proveïdores d'Internet que no s'han doblegat a les demandes de l'Estat, o bé han estat expulsades, o bé han quedat sota control governamental. L'intent d'establir una Internet nacional completament controlada per l'Estat i aïllada de la Internet global és, de fet, una tendència que creix als països autoritaris. En el cas de la Xina, les autoritats van iniciar el control estatal sobre Internet amb el «Gran Tallafoc», un sistema de censura que bloqueja llocs i plataformes internacionals, supervisa i elimina continguts, alhora que difon propaganda (vegeu l'informe «Freedom on the net, China» *Freedom House*, 2023). I són molts els països que proven d'emular el model xinès. Rússia i Xina han demostrat, en successives reunions, l'existència d'una cooperació creixent en tàctiques de repressió digital entre les dues potències; els funcionaris xinesos han compartit recomanacions sobre com impedir l'ús de les VPN, desxifrar el trànsit xifrat i regular les plataformes. En paral·lel, l'esforç rus per crear una Internet pròpia, controlada i aïllada, va donar lloc a una llei que, el 2019, va establir les bases d'una «RuNet» sobirana, amb gestió estatal centralitzada i la instal·lació obligatòria d'equips per al control del trànsit i el servei (vegeu Zak Doffman, «Putin's 'Internet Kill Switch' Suddenly Gets Real», *Forbes*, 2024).

En el seu afany per controlar totalment Internet, els estats no titubegen a l'hora de bloquejar les empreses i plataformes globals. Per exemple, després de la invasió d'Ucraïna, Rússia va bloquejar Facebook i Twitter per considerar-los extremistes. La realitat és que aquests llocs poden oferir un accés crític a notícies i a la comunicació i el seu bloqueig

permet a l'Estat exercir un control més gran. Tanmateix, l'alternativa pot ser fins i tot més preocupant, si les empreses que romanen en entorns en els quals hi ha repressió sobre Internet, i davant de la possibilitat de perdre quota de negoci, es tornen complaents amb les demandes i pressions dels governs. Un exemple d'això va tenir lloc abans de les eleccions turques de 2023, quan Twitter va eliminar publicacions crítiques amb el president Recep Tayyip Erdogan a petició del Govern. I una situació semblant va passar a la Xina, on la funció AirDrop d'Apple es va utilitzar per compartir imatges de protestes i missatges crítics amb Xi Jinping i amb el Partit Comunista Xinès (els activistes a favor de la democràcia a Hong Kong van compartir, per exemple, de forma anònima, lemes de protesta amb turistes de la Xina continental). La funció AirDrop havia eludit amb èxit les eines xineses de censura, motiu pel qual Apple va reduir ràpidament la seva capacitat, probablement a causa de la pressió de les autoritats xineses.

Les mesures digitals coercitives no són exclusives dels països autoritaris, com demostren els exemples d'Israel i l'Índia. Israel ha acaparat l'atenció aquests últims mesos per l'ús que ha fet de la tecnologia de reconeixement facial, que va començar a desplegar abans de l'actual conflicte a Gaza. Durant anys, l'exèrcit israelià ha utilitzat dades biomètriques per identificar els palestins a Gaza i Cisjordània, però, segons alguns informes, disposa d'un programa nou i més ampli que ha permès a les forces de seguretat recollir i catalogar dades de centenars de palestins sense el seu consentiment per a un programa experimental de vigilància massiva a fi de supervisar persones determinades. La recopilació de dades s'ha ampliat encara més a causa de l'ús de càmeres equipades amb FRT per part dels soldats, més enllà dels *checkpoints* i a la mateixa Franja de Gaza. Segons els informes de *+972* i *Local Call*, l'aparell de vigilància d'Israel està alimentant un nou sistema basat en IA que produeix objectius per a atacs militars (vegeu Yuval Abraham, «"Lavender": The AI machine directing Israel's bombing spree in Gaza», *+972 Magazine*, 2024).

A l'Índia, ha crescut l'ús de la vigilància d'alta tecnologia al mateix temps que ho feia la llarga pràctica de talls i restriccions d'Internet. Mitjançant el desplegament de drons i càmeres de vigilància durant les protestes, el Govern indi ha utilitzat l'FRT per identificar i arrestar manifestants i ha instal·lat càmeres permanents per descoratjar la dissidència entre les minories i castigar les protestes quan es produeixen.

Aquests exemples en llocs diferents demostren l'atractiu en augment que té la tecnologia digital per als governs que estan decidits a frenar la dissidència i consolidar el control sobre les seves poblacions. Són mesures que cada vegada són més efectives a l'hora de limitar la dissidència tant en línia com al món físic.

DAVANT DEL REPTE DE LA INSEGURETAT, ÉS POSSIBLE REVOLUCIONAR L'ESTAT DEL BENESTAR?

HILARY COTTAM

Innovadora, emprenedora social i autora de *Radical Help: How we Can Remake the Relationships Between us and Revolutionise the Welfare State* (Little Brown, 2018)

L'Stan viu al centre de Londres, a Westminster. Té uns noranta anys, va servir a la guerra, li agrada la música i és un gran aficionat al futbol. Des de casa seva, amb les finestres obertes, es pot sentir el bullici distant del carrer, però l'Stan està completament sol. Com milions de persones grans a Europa, només parla amb algú una vegada a la setmana. Anhela gaudir d'una bona companyia i necessita una mica d'ajuda.

L'Ellen viu en un barri difícil i degradat. Com moltes de les mares amb qui acostumo a treballar, té dos telèfons mòbils: un per al petit grup de persones en qui confia, i l'altre, per mantenir a ratlla allò que ella anomena «el tema social». Ella i la seva família s'enfronten a un entramat complex de dificultats: sense feina, amb deutes, un historial de violència domèstica i uns fills que han estat expulsats de l'escola. Si utilitza dos telèfons mòbils és per amagar-se, perquè tem que «el tema social» s'emporti els seus fills, i el que vol és que l'Estat del benestar la deixi en pau.

En aquest món hi ha persones increïbles que treballen dins dels nostres sistemes de benestar: professores, infermeres, metgesses, treballadores socials, cuidadores. Els i les professionals amb qui treballo són gent que s'entrega amb cos i ànima a la seva feina, i que massa sovint se senten esgotades per intentar fer la feina en un sistema que té unes regles, uns límits i unes condicions que són completament inadequats per als desafiaments actuals. Els nostres sistemes de benestar, que temps enrere havien estat brillants, han quedat desfasats. Van ser dissenyats en una època diferent de l'actual i ja no ens serveixen per viure bé. Hi ha tres raons que ho expliquen.

Vivim en un context d'incertesa radical en què no poden anticipar-se els resultats i l'èmfasi en el risc esgota l'atenció humana i la confiança

En primer lloc, perquè ens enfrontem a problemes nous, com la solitud de l'Stan, la pobresa complexa de l'Ellen, una epidèmia de malalties cròniques que absorbeix el 70% del pressupost del sistema de salut, els desafiaments que planteja la immigració o la fragilitat del planeta, etc. I no són problemes que puguin encarar-se amb sistemes industrials de comandament i control. Són d'una naturalesa diferent. Exigeixen un nou enfocament basat en la col·laboració oberta i això requereix el disseny de nous sistemes que permetin la participació.

En segon lloc, les nostres societats experimenten canvis socioeconòmics profunds i ràpids, als quals l'actual Estat del benestar, dissenyat per a un món que ja no existeix –el que formaven les famílies nuclears en què les dones eren el puntal no remunerat de la llar i de les comunitats– no pot donar resposta. La qüestió de qui ha d'assumir avui les cures és precisament una de les crisis resultants d'aquesta transformació.

I la tercera raó –i la més profunda– que explica per què el nostre Estat del benestar resulta inoperant és tant la naturalesa de la pobresa moderna com l'augment que experimenta. La pobresa creix i adopta noves formes. L'economia digital eixampla la bretxa econòmica entre nosaltres, i aquesta diferència d'ingressos es tradueix en una fractura tant geogràfica, com en termes de connexió personal. Els rics es concentren en uns quants codis postals. No vivim a prop els uns dels altres. No anem als mateixos llocs. Ja no ens coneixem. Sentim que caminem sobre un terreny inestable i això fa que, uns i altres, ens allunyem encara més.

En l'actualitat, la pobresa té a veure amb els diners i l'augment de la desigualtat, però també és una qüestió de relacions. La investigació social mostra que són, sobretot, les nostres relacions i la nostra xarxa de coneguts el que predirà les nostres oportunitats a la vida: quin tipus de feina podem aconseguir, quina salut tindrem i qui tindrà cura de nosaltres fins al final. Són desafiaments que resulten familiars per a l'Stan i l'Ellen, però no per a la majoria dels responsables polítics.

Els nostres sistemes de benestar, que van ser brillants temps enrere, són avui desfasats

Quan es van concebre els nostres estats del benestar, els seus dissenyadors, davant de la devastació del període de postguerra i els desafiaments que plantejava la transició a una economia industrial, es van fer una gran pregunta: què necessitem per prosperar? La resposta va ser crear sistemes de salut, d'educació i de suport econòmic que van ajudar els ciutadans a articular les seves vides dins de les economies industrials.

Per prosperar en aquest segle, necessitem un nou acord. Un acord que comenci per reconèixer que estem duent a terme la nostra pròpia transició, en el marc d'una revolució tecnològica, de la crisi ecològica i de noves demandes de justícia. Necessitem noves maneres de cuidar-nos, noves maneres de viure bé les nostres vides més llargues, noves maneres de prevenir l'aparició de malalties cròniques, noves formes d'ajudar a prosperar les famílies i els joves.

Durant les últimes dues dècades, a la Gran Bretanya i, més recentment, a Escandinàvia, he treballat en diferents comunitats i governs per dissenyar noves maneres d'entendre el benestar. El meu punt de partida no és intentar entendre com arreglar el que s'ha trencat, sinó aquesta altra pregunta: què necessitem per prosperar avui? Una tasca que comença a casa de l'Stan o a la cuina de l'Ellen.

Com a resultat d'aquest nou enfocament, s'han creat nous serveis que han donat suport a desenes de milers d'individus: les persones grans poden envellir bé dins de les seves comunitats, les famílies amb necessitats complexes ja no depenen dels serveis socials, els joves estan connectats i prosperen, hi ha una previsió i gestió de les malalties cròniques fora del sistema mèdic. El cost de cadascuna d'aquestes solucions és inferior, però crea millors resultats socials. I cada servei permet connectar els ciutadans entre si, perquè està dissenyat perquè sigui així, ja que com més persones recorren a aquests sistemes més forts es fan.

A *Radical Help* descric sis principis que, en cas d'aplicar-se i si se'ls dotés de recursos, ens permetrien transitar dels sistemes de benestar del segle XX –desgastats, transaccionals i disfuncionals– als sistemes de suport del segle XXI –compartits, relacionals i generatius–. Aquests principis ja s'han posat a prova en diferents entorns i han demostrat la seva capacitat de transformació. Podrien utilitzar-se com una fórmula de disseny per afavorir la transició de les antigues cures a les noves. De manera resumida, aquests principis són els següents:

Primer: recuperar el sentit del propòsit, crear una gran visió. Necessitem explicar una història nova que connecti amb el cor i el cap dels ciutadans.

Segon: necessitem incrementar les nostres capacitats. Els sistemes actuals són un intent costós i complex d'administrar-nos i reparar-nos. Necessitem incrementar les capacitats bàsiques necessàries per a tot ciutadà del segle XXI: relacions fortes, salut física i mental, capacitat d'aprendre contínuament i de fer una bona feina, i un sentit del nostre lloc en la comunitat.

Tercer: els sistemes del segle XXI són arreu. El disseny del segle XXI ha d'allunyar-se de la idea industrial que els sistemes socials sorgeixen a partir de drets abstractes o d'una força laboral amb més certificats, i caminar cap a la valorització de la connexió i el suport humans.

Quart: necessitem connectar diferents tipus de recursos. L'economia social és gran, però els recursos són escassos perquè hem establert límits artificials entre diferents pressupostos i els mitjans privats, i hem permès l'extracció il·limitada d'aquests recursos per uns quants inversors globals. Les cures del segle XXI s'han de basar en una nova economia social en què els excedents puguin reinvertir-se.

Cinquè: hem de crear possibilitats. Els nostres dissenys i la nostra manera de pensar s'han vist obstaculitzats per una mentalitat basada en el risc, però la recerca –fins i tot la dels economistes ortodoxos– mostra cada vegada més que els models basats en el risc no són apropiats. Vivim en un context d'incertesa radical en què els resultats no poden anticipar-se i l'èmfasi en el risc esgota l'atenció humana i la confiança i, per tant, amplifica el risc.

Sisè –i més important–: el nostre compromís ha de consistir a tenir cura de tothom, amb independència de l'etapa de la vida en què ens trobem o del nostre lloc dins la societat. Les democràcies depenen d'aquesta sensació de ser atesos i del vincle entre nosaltres.

Com els nostres predecessors del segle XX, una vegada més ens enfrontem a l'agitació i el desordre. Com ells, hem d'atrevir-nos a pensar més enllà i preguntar-nos de nou com podríem iniciar una transformació que arribi a cada ciutadà. *Radical Help* mostra que tenim l'evidència a partir de la qual podem començar a construir.

Les democràcies depenen d'aquesta sensació de ser atesos i del vincle entre nosaltres

LA UNIÓ EUROPEA EN L'ERA DE LA INSEGURETAT ECONÒMICA

VÍCTOR BURGUETE
Investigador sènior, CIDOB

La inseguretat econòmica es pot definir com la incertesa sobre la prevalença de les condicions materials en el futur. Aquest concepte ha estat associat, històricament, a la dimensió humana individual i així es recull en l'article 25 de la Declaració Universal dels Drets Humans de les Nacions Unides: «Tota persona té dret a un nivell de vida adequat [...] i a les assegurances en cas d'atur, malaltia, invalidesa, viudetat, vellesa o altres casos de pèrdua dels seus mitjans de subsistència per circumstàncies independents de la seva voluntat». No obstant això, aquest concepte d'inseguretat econòmica ha mutat la darrera dècada per tal de ser abordat des d'una perspectiva empresarial i de seguretat nacional.

El punt d'inflexió es va produir el 2016, quan l'arribada de Trump a la presidència dels Estats Units i el Brexit al Regne Unit van provocar un trencament del marc internacional en el qual s'estableixen les relacions econòmiques. La crisi financera havia agreujat l'escepticisme sobre els beneficis de la globalització, un fet que unit a l'auge de la Xina va incrementar la sensació d'inseguretat econòmica, especialment als països amb un Estat del benestar de caire lliberal, com els Estats Units i el Regne Unit, on la prestació de serveis és reduïda i les transferències són limitades. La resposta dels populismes en aquests països va ser qüestionar l'ordre lliberal multilateral i rebutjar la globalització. Sense qüestionar, tanmateix, les deficiències internes dels seus propis models socioeconòmics.

La potència hegemònica va passar de proporcionar estabilitat a ser l'origen de bona part de les turbulències econòmiques i geopolítiques. Els Estats Units van incorporar per primera vegada el terme «competència estratègica» a la seva Estratègia de Seguretat Nacional el desembre de 2017 i dos mesos després van iniciar la guerra comercial i tecnològica amb la Xina. Aquesta priorització dels interessos nacionals sobre els béns i regles comuns va tenir com a primeres víctimes el clima, amb la retirada estatunidenca de l'Acord de París de 2015, i el comerç, amb el bloqueig per part de Washington de la renovació de l'òrgan d'apel·lació de l'Organització Mundial del Comerç (OMC). El retorn del nacionalisme econòmic anglosaxó va provocar l'augment de la incertesa en matèria de política econòmica a escala global i l'inici d'una espiral proteccionista que dura fins avui. Lluny de mitigar-se, aquestes polítiques es van reforçar encara més durant l'Administració Biden, amb l'adopció de mesures com endurir els controls d'exportació i imposar restriccions a la inversió estatunidenca a l'exterior per limitar el progrés econòmic de la Xina.

A Europa, el concepte d'autonomia estratègica oberta vinculat a aspectes econòmics va sorgir en plenes negociacions del Brexit i mentre es feia front als aranzels de l'Administració Trump. Si bé en termes comercials la Unió Europea (UE) es considerava estratègicament autònoma, en termes de finançament i inversió presentava carències notables, com va demostrar la incapacitat de la UE de realitzar una política exterior pròpia respecte a Cuba o l'Iran davant l'enduriment de l'embargament estatunidenc sobre l'illa i de les sancions secundàries dels Estats Units al país persa.

En aquest període, l'estratègia de la UE respecte de la Xina va canviar significativament. Si el 2016, l'estratègia europea feia èmfasi en

els beneficis mutus de la cooperació econòmica i la possible firma d'un Acord Integral sobre Inversions, el 2019 la UE va designar la Xina «soci de cooperació, competidor econòmic i rival sistèmic». Entre els factors que van propiciar el canvi hi havia la pressió estatunidenca per restringir el desplegament de la tecnologia xinesa al 5G, l'adquisició de diverses empreses estratègiques europees per part de la Xina i el desig francoalemany d'impulsar una estratègia industrial europea. A tot això es va sumar l'apropament de la Xina a Itàlia, que es va convertir en el primer i únic país del G7 que va participar en la Iniciativa de la Franja i Ruta de la Seda» (*Belt and Road*), una decisió que el país europeu va revertir el 2023.

Poc després, la pandèmia de la COVID-19 i els problemes posteriors a les cadenes de subministrament van evidenciar la greu dependència exterior de la UE respecte d'alguns productes estratègics. En conseqüència, es va iniciar un procés d'identificació dels sectors, productes i tecnologies per millorar la seva resiliència econòmica. La sensació d'inseguretat econòmica es va veure agreujada per la invasió russa d'Ucraïna i la posterior crisi energètica.

Estem davant d'un entorn geopolític assertiu molt diferent del model globalista multilateral en què la UE fou dissenyada

La resposta inicial europea va consistir en un pla de xoc contra la pandèmia, el pla d'estímul industrial NextGeneration EU (NGEU), centrat en la inversió verda i digital, els fons del qual es van redirigir en part a tractar la crisi energètica mitjançant el pla REPowerEU. Paral·lelament, la UE va impulsar mesures com la Llei Europea de Xips per augmentar la producció de semiconductors o la Llei de Matèries Primeres Fonamentals, com també la iniciativa Global Gateway per assegurar el subministrament de matèries primeres i no dependre tant de països com la Xina o Rússia. L'objectiu era i és reduir el risc (*derisking*) en lloc de desacoblar les economies (*decoupling*), tot i que en la pràctica és difícil distingir les diferències entre ambdós conceptes.

Més enllà d'aquestes mesures per promoure la reindustrialització de la UE i reduir les dependències estratègiques, el juny de 2023 la Comissió Europea va proposar portar a terme una Estratègia Europea de Seguretat Econòmica en què s'inclogués com fer front a la militarització de les dependències i la coerció econòmica. Algunes de les mesures proposades, com la supervisió de la inversió sortint i el control de les exportacions, són similars a les adoptades als Estats Units en el marc de la competició estratègica i estan més encaminades a contenir el creixement de la Xina que a protegir la UE.

Europa té por. Els grans plans industrials dels Estats Units i la Xina amenacen la seva base industrial i el seu model econòmic basat en exportacions. La sobrecapacitat de producció xinesa en alguns sectors i la pèrdua de competitivitat europea pels costos econòmics més alts, causats en part per la decisió de deixar d'importar gas natural rus, han aprofundit la seva sensació de vulnerabilitat. La bretxa econòmica amb els Estats Units s'ha engrandit i el dèficit comercial amb la Xina ha augmentat, especialment la importació de vehicles elèctrics. El nerviosisme ha augmentat per l'amenaça de Trump d'imposar aranzels del 10% sobre tots els béns importats, la manca de capacitats i d'empreses europees punteres en Intel·ligència Artificial i altres tecnologies crítiques, com també per la dependència industrial dels Estats Units en l'àmbit militar. En definitiva, un entorn geopolític assertiu molt diferent del model globalista multilateral en el qual la UE va ser dissenyada.

La UE es troba en desavantatge a l'hora de participar en la cursa global de subsidis a la industria, perquè per tal d'evitar fragmentar el mercat únic, la política europea de la competència limita el desplegament d'ajudes estatals. La solució passa per invertir a escala paneuropea, però hi ha poc afany a les capitals tret d'impulsar la indústria militar. Segons les conclusions dels informes encarregats per la Comissió Europea (CE) a dos reputats economistes, Enrico Letta i Mario Draghi, l'única manera de poder competir estratègicament és mitjançant una integració europea més gran. Cal eliminar les nombroses barreres internes que encara existeixen i augmentar dràsticament la inversió, més que no pas posar aranzels. Per a això, caldria crear un veritable mercat de capital únic a Europa que permeti que les empreses es financin, creixin i competeixin millor. Caldria, així mateix, harmonitzar les regulacions nacionals especialment en els àmbits de les telecomunicacions, l'energia, les finances, la defensa o el sector farmacèutic.

Parlar de mercat únic no és atractiu, però és geopolítica. Existeixen fortíssims interessos nacionals dins de la UE per explicar per què no s'ha avançat en aquests dossiers en les darreres dècades, entre els quals hi ha els beneficis fiscals de països relativament petits o el temor que si la política de la competència es suavitza els campions europeus acabin sent exclusivament francesos i alemanys. Aquests interessos són els que limiten la capacitat de la UE per competir amb els Estats Units i la Xina.

Potser per això, de moment, en aquest any electoral, la CE ha optat per centrar-se a obrir investigacions sobre els subsidis xinesos a l'exportació de vehicles elèctrics, energia eòlica, solar i la fabricació de trens. Significativament, la posició de la CE no compta amb el suport de tots els estats membres. Alemanya tem la resposta xinesa als possibles aranzels que puguin derivar-se de la investigació de la UE, i la seva indústria mira amb atenció l'estratègia d'empreses com la estatunidenca Tesla, que han decidit reforçar la seva aliança estratègica amb empreses xineses.

La conseqüència principal d'aquest nou entorn és la fragmentació econòmica, que comporta una inflació més gran i un creixement més baix, especialment per a economies petites, les exportadores com l'europea i la xinesa, i els països menys desenvolupats. No obstant això, no s'està produint una reducció real de les dependències estratègiques perquè un conjunt de països «connectors» no alineats estan servint de pont entre blocs. És probable que l'aparició de connectors hagi aportat resiliència al comerç i l'activitat mundials, però no augmenta necessàriament la diversificació; tampoc enforteix les cadenes de subministrament ni redueix la dependència estratègica. No hi ha, així mateix, evidències que mesures com els controls a l'exportació serveixin per impulsar la reindustrialització ni evitar l'arribada de tecnologia fins i tot a països sota el règim de sancions. Les mesures de seguretat i confrontació econòmica han convertit el comerç internacional en el joc del triler, on tots fan trampa; al principi sembla que guanyes, però al final, te n'adones que estàs pitjor que al principi.

L'ENTRONITZACIÓ DE LA PROPIETAT, L'ALTRA CARA DE LA INSEGURETAT RESIDENCIAL

LORENZO VIDAL
Investigador del Grup d'Estudis Crítics Urbans (GECU) de la Universitat Nacional d'Educació a Distància (UNED)

L'habitatge en propietat s'ha convertit en l'única forma de tinença realment segura i protegida pels estats. En les darreres dècades, els drets de propietat s'han cimentat per sobre de tota la resta de les formes existents de tinença d'habitatge. Les fronteres de la propietat s'han fortificat i els extramurs han quedat desprotegits. Més enllà de la seguretat de tinença dels propietaris, el que s'ha blindat fonamentalment és el valor patrimonial de les seves propietats: l'habitatge com a actiu i inversió rendible, un patrimoni que proporciona resguard tant de l'especulació immobiliària com de la vulnerabilitat econòmica provocada per la precarització laboral i el retrocés dels estats del benestar. D'aquesta manera, l'habitatge ha esdevingut fins i tot moneda de canvi per accedir als geriàtrics privats. I encara més, també s'ha convertit en un espai d'inversió estratègic per als plans de pensions. Però la revaloració d'aquest actiu se sustenta en la inseguretat residencial de la resta de la població que no hi té accés. Aquesta població viu l'increment de preus com una pèrdua de poder adquisitiu i la cerca de rendibilitats més grans com una amenaça de desnonament. En aquest context, la població sense propietats no té ni un habitatge ni una vellesa digna assegurats.

Mentre se sosté la promesa d'accés a la propietat per a tothom, aquests conflictes queden als marges. Però la crisi econòmica de 2008 va fer aflorar totes les seves contradiccions, sobretot als països que més van apostar per promoure l'accés a l'habitatge en propietat. Avui la bretxa social entorn de les relacions de propietat immobiliària s'aprofundeix i la problemàtica de l'habitatge s'aguditza a les principals àrees urbanes del planeta, amb especial virulència en el mercat del lloguer. Aquesta realitat es combina amb la consolidació del que el professor de geografia humana Brett Christophers anomena el «capitalisme rendista», més inclinat cap a l'extracció de rendes que cap a la producció de mercaderies. Aquestes rendes estan assegurades precisament per la propietat privada d'actius amb sòlids bastiments legals de protecció, la qual, d'altra banda, només atorga la institucionalitat estatal moderna, d'arrel europea, com malauradament constaten de nou avui les llars palestines destrossades.

El fracàs d'una promesa

El paisatge residencial actual va sent modelat pel pas de dues onades de diferent abast. D'una banda, un trasbals de capital del circuit de producció de mercaderies al que el teòric social David Harvey considera el «segon circuit del capital»: principalment, l'entorn construït, que constitueix un extens àmbit d'inversió rendible alternatiu al de la producció de béns i serveis, sobretot en les geografies de la desindustrialització. De l'altre, un conjunt de polítiques que han privilegiat l'habitatge en propietat com a principal via d'accés a l'habitatge. Són polítiques que s'engeguen amb un fort component ideològic, amb projectes com el de la «societat de propietaris» franquista i el de la «democràcia de propietaris» *thatcheriana* com a exemples paradigmàtics. Aquesta onada es comença a trencar amb l'enfonsament hipotecari de l'any 2008, mentre que l'anterior continua avançant i engoleix les restes del naufragi. Com a resultat, es produeix un procés de concentració de la propietat i s'amplia el mercat d'habitatge de lloguer.

La promesa de la propietat per a tothom se sustenta sobre unes contradiccions internes que no es poden mitigar indefinidament.

Els recursos que faciliten la compra d'habitatge, les subvencions públiques i el deute hipotecari contribueixen alhora a inflar els preus d'aquest actiu. S'engega així una dinàmica que exclou una part de la població, mentre que l'altra ha de costejar deutes hipotecaris creixents. L'increment de preus atrau també inversions especulatives. Així doncs, es comença a inflar desorbitadament una bombolla fins que la distància entre els salaris i les quotes hipotecàries esdevé insostenible. Una allau de desnonaments n'és el tràgic desenllaç. La infiltració de les finances en l'habitatge acaba portant la inestabilitat pròpia de l'esfera financera a les portes de casa. Els exclosos de la propietat no tenen més remei que recórrer a alternatives d'habitatge que queden fora del focus de les polítiques de promoció de la propietat. Són espais sovint precaris i desregulats que s'han convertit en l'escenari principal de la conflictivitat urbana actual. Aquí el capital financer també ha pres posicions, en forma de terratinents i arrendadors corporatius que operen segons les dinàmiques de curt termini dels mercats financers.

Població excedentària, població desplaçable

Tal com argumenta l'arquitecta i urbanista Raquel Rolnik en el llibre *La guerra de los lugares* (Descontrol, 2018), la funcionalitat econòmica de les ciutats com a llocs de residència de la població treballadora i, en termes marxistes, de l'«exèrcit industrial de reserva», va perdent centralitat enfront de la seva funció com a reserves de sòl per a les finances. En els processos d'acumulació del capitalisme rendista, la reproducció social de la força de treball esdevé menys important que la seva condició de desplaçabilitat per donar pas a les revaloracions de l'entorn urbà. El desplegament de macroprojectes urbanístics i programes de regeneració urbana, així com d'inversions immobiliàries de múltiples tipologies, sovint requereixen el desplaçament de la població local. En pocs anys, el vocable *gentrificació* ha saltat de les pàgines de les revistes acadèmiques al centre del debat públic per assenyalar la dimensió de classe d'aquests desplaçaments forçats. Són moviments acompanyats per transformacions del paisatge urbà cap a usos més rendibles i usuaris de major capacitat adquisitiva.

Les que són desplaçades són principalment les poblacions excedentàries relatives a les necessitats canviants del teixit empresarial. Es tracta de poblacions proletaritzades que no han sigut absorbides per l'aparell productiu o que són incorporades i expulsades indistintament segons el cicle econòmic, és a dir, és una força de treball desqualificada i fàcilment substituïble en les estructures econòmiques d'un sector terciari en augment o dels nous pols industrials. Els massius processos d'urbanització i de migració del camp a la ciutat de les darreres dècades, sobretot en l'anomenat Sud Global, han generat grans aglomeracions urbanes amb milions d'habitants que resideixen en diferents graus d'informalitat. Aquestes són les primeres víctimes del que la sociòloga Saskia Sassen identifica com la «lògica de l'expulsió» que s'ha incrustat en el funcionament de l'economia mundial. Es pot constatar com es replica aquesta lògica arreu, seguint l'impacte que tenen els macroesdeveniments esportius internacionals en cada ciutat que els acull.

Domicidi

L'any 2001, Douglas Porteous i Sandra Smith van publicar un llibre titulat *Domicide*, (Domicidi), (McGill-Queen's University Press), en el qual proposen aquest neologisme per remarcar el caràcter deliberat dels processos de destrucció de les llars, en què «gent poderosa destrossa la llar de gent menys poderosa». La llar no es limita a l'estructura física de l'habitatge, sinó que inclou tot l'espai relacional i simbòlic que l'engloba. En el llibre, es fa la distinció entre el *domicidi* quotidià i l'extrem. El primer és producte del funcionament normal i mundà de l'economia política mundial, en el marc d'un nou desenvolupament urbà o de la construcció d'una gran infraestructura.

El segon és una versió més agressiva del *domicidi*, implementada amb la violència directa, sovint en contextos de guerra, geopirateria colonial i projectes de reassentament. Aquesta tipologia dicotòmica, però, no exclou que ambdues formes de *domicidi* es complementin. Amb la destrucció massiva de l'entorn construït de Gaza, perpetrada per l'exèrcit israelià enguany, aquest neologisme ha adquirit una rellevància renovada i convida a reflexionar sobre les condicions que possibiliten aquest grau de destrossa deliberada de l'hàbitat i el seu entorn social.

A *Colonial Lives of Property,* (Vides colonials de la propietat), (Duke University Press, 2018), Brenna Bhandar argumenta que les lleis de la propietat modernes d'arrel europea van sorgir juntament amb formes d'apropiació colonials i a través d'aquestes. Ambdues parteixen del no-reconeixement i l'anul·lació dels interessos i les reclamacions anteriors sobre la terra, ja siguin els drets consuetudinaris constituïts sobre els béns comunals o els diversos sistemes de tinença col·lectiva dels pobles indígenes. Fins i tot la propietat autòctona que compleix els estàndards moderns de garantia, com és el cas dels registres de propietat otomans a Palestina, és violada per la força bruta del colonialisme. Els desposseïts pels sistemes de propietat moderns corren el risc d'esdevenir aleshores poblacions excedentàries que constitueixen un problema que l'Estat ha de gestionar. La població palestina feta excedentària per l'Estat israelià ha estat gestionada mitjançant l'exili forçat i el confinament en reserves i, en el cas de la Gaza actual, pel genocidi. El domicidi és un component central de totes aquestes estratègies.

Desentronitzar la propietat

Començar a revertir la condició actual d'inseguretat residencial implica desentronitzar la propietat. La seguretat de tinença no hauria de derivar-se exclusivament d'un títol de propietat, sinó del fet propi d'habitar un espai. La propietat privada moderna es fonamenta principalment en el dret d'exclusió, però aquest dret s'ha de poder limitar si el propietari no n'és el resident. Per generar un règim residencial inclusiu cal protegir els drets dels llogaters i de tota la resta dels habitants sense un títol formal de propietat; aquest és un primer pas fonamental. El següent pas és reforçar i ampliar el patrimoni col·lectiu –el de les diverses institucions públiques, comunals i cooperatives– que sí que té el potencial de garantir la seguretat per a tothom.

LA RESILIÈNCIA URBANA EN L'ERA DE LA INSEGURETAT

RICARDO MARTINEZ
Investigador sènior, Programa Ciutats Globals, CIDOB

La recurrència de la idea de l'«era de la incertesa» en àmbits diversos de les nostres vides ens recorda que, en el solapament de crisis que sembla ser la tònica dels nostres temps, les seguretats que es donaven per adquirides en amplis sectors de les economies més avançades s'esquerden progressivament, abocant-nos a un futur que, en aparença, és marcadament més incert que el nostre present. En tractar-se d'una mirada cap a una realitat profundament complexa, dues perspectives convergents poden ajudar-nos a delimitar-ne la comprensió; tot indica que es tracta de dues forces estructurals que han modelat el nostre món en els últims cent anys.

D'una banda, vivim en un món globalitzat, malgrat les agendes polítiques que s'hi oposen i les diferents velocitats que el configuren. Entre molts d'altres exemples, l'impacte de dinàmiques transnacionals, com el canvi climàtic i les migracions, ens recorda en el nostre dia a dia com l'escala global també té una dimensió local intrínseca. D'altra banda, si el 1950 la població urbana representava el 30% de la població mundial, el 2050 arribarà al 68%. El nostre món globalitzat és cada vegada més urbà.

Des de moltes instàncies s'assenyala el caire eminentment urbà de l'era de la inseguretat. Per exemple, les ciutats són els principals pols d'atracció per a migrants i refugiats. Les àrees urbanes, principals productores de gasos amb efecte d'hivernacle del món, són també les que més han de desenvolupar la seva capacitat d'adaptació per protegir les seves poblacions, infraestructures i ecosistemes dels efectes del canvi climàtic. D'altra banda, fa tan sols uns anys la densitat poblacional de les ciutats va ser assenyalada com el factor crític central en la propagació de la COVID-19. Finalment, i sense cap mena de dubte, la densitat en vides humanes, béns i infraestructures és el que converteix les urbs en el principal punt de mira de les guerres que assolen el món.

La rellevància creixent de les inseguretats en un món globalitzat fa que la noció de la resiliència urbana assumeixi cada vegada més protagonisme. Objecte de múltiples definicions, de forma succinta s'entén per resiliència urbana la capacitat d'una ciutat en el seu conjunt d'anticipar els impactes, absorbir-los i recuperar-se. La tendència a patir de manera progressiva els efectes de l'escalfament global fa que l'accepció més comuna de resiliència urbana posi èmfasi en l'adaptació als impactes creixents del canvi climàtic.

És en la comprensió de les dinàmiques del nostre món urbà globalitzat que podem apreciar les oportunitats, però sobretot les dificultats que comporta la idea de la resiliència. L'actual segona onada d'urbanització és principalment un fenomen del Sud Global. S'estima que entre 2018 i 2050 la població urbana mundial s'incrementarà en 2.500 milions d'habitants i que el 90% d'aquest increment tindrà lloc a les ciutats localitzades a l'Àfrica i Àsia. De la reducció de les desigualtats i la prestació universal de serveis bàsics a la construcció d'economies baixes en carboni, les dinàmiques d'aglomeració subjacents als processos d'urbanització poden augmentar significativament la contribució de les ciutats del Sud Global al desenvolupament sostenible. Un desenvolupament, és clar, que ha de ser resilient al clima. Tal com descriu el Grup Intergovernamental d'Experts sobre el Canvi Climàtic (IPCC, per la seva sigla en anglès) al

seu Sisè Informe d'Avaluació (*Canvi Climàtic 2022: Impactes, adaptació i vulnerabilitat*), el desenvolupament resilient al clima busca conjugar les mesures urgents de mitigació i adaptació al canvi climàtic amb les necessitats de desenvolupament sostenible.

Tanmateix, la materialització de la resiliència climàtica urbana està lluny de ser una realitat. Els obstacles que troba són indicadors de les múltiples inseguretats dels nostres temps. Aquestes inseguretats emanen de la distància entre el repte a què ens enfrontem i la correlació de forces actual.

Per exemple, si dels impactes del canvi climàtic ens fixem en la pujada del nivell del mar, 896 milions de persones –és a dir, gairebé l'11% de la població mundial–, viu en zones costaneres baixes exposades a múltiples riscos. És molt probable que, si no s'adopten mesures d'adaptació, els riscos per al sòl i la població a les ciutats costaneres derivats de les inundacions pluvials i costaneres augmentin considerablement el 2100. La responsabilitat de protegir les seves comunitats i els seus béns és un imperatiu inabastable per a moltes ciutats del Sud Global. Els seus minvats pressupostos s'enfronten a la tasca impossible d'invertir recursos ingents per adaptar-se als impactes creixents del canvi climàtic i solucionar, simultàniament, el dèficit d'infraestructures i serveis present i futur.

És només des de la solidaritat i des d'una visió de política pública ambiciosa i centrada en el bé comú que es podran abordar les inseguretats de la nostra era

La mirada a la resiliència climàtica urbana del Sud Global posa més al descobert les inseguretats de la nostra època quan analitzem la realitat dels assentaments informals. En estar fora de la regulació en matèria de tinença de terres, ús del sòl i edificació, els assentaments informals són habitualment considerats il·legals pels governs. Això dificulta significativament la disponibilitat de voluntat política, finançament, mecanismes institucionals i dades per fer front als greus dèficits en infraestructures i serveis clau per a la resiliència, com per exemple, drenatges pluvials, sanejament i assistència sanitària. És en els assentaments informals on s'escenifica la més gran concentració de riscos i vulnerabilitats. D'una banda, per esquivar la possibilitat de desallotjament, aquests assentaments acostumen a establir-se en terrenys poc atractius per a inversors immobiliaris, és a dir amb risc d'inundació o d'ensorrament. D'altra banda, des de la construcció d'habitatges de baixa qualitat fins a la debilitat de les xarxes de seguretat social, aquests riscos s'amplifiquen per la vulnerabilitat que produeix la marginalització socioeconòmica dels habitants d'aquests assentaments. El context d'inseguretats, que deriva de la intersecció de riscos i vulnerabilitats, està destinat a augmentar per la intensificació dels impactes del canvi climàtic, així com per l'increment futur de la població en els assentaments informals del Sud Global. Es calcula que més de 1.000 milions de persones viuen avui en assentaments informals, i que a l'Àfrica Subsahariana, més de la meitat de la seva població urbana s'allotja en aquest tipus d'assentaments.

Davant del repte a què ens enfrontem hi ha moltes transformacions necessàries per materialitzar la resiliència climàtica urbana. I d'aquestes transformacions, la més destacada en termes de distància entre les necessitats i la realitat és, sens dubte, el finançament. En un context en què cada increment de la temperatura mitjana –i sobretot quan és per sobre dels 1,5 ºC d'escalfament global– limita les opcions de desenvolupament resilient al clima, la necessitat de finançament és

enorme i urgent. L'estat actual dels recursos financers per a l'acció climàtica ens proporciona una idea clara de l'encara menor suma amb què compten les ciutats en aquest àmbit.

Segons l'estudi de la Iniciativa de Política Climàtica (CPI, per la seva sigla en anglès), el finançament climàtic anual entre 2021 i 2022 va arribar als gairebé 1,3 bilions de dòlars, amb previsions que estimen en més de 10 bilions de dòlars el finançament climàtic necessari anualment a partir de la pròxima dècada. A aquest escenari ja advers, s'afegeixen dues consideracions de pes addicionals que emergeixen de l'estudi dels fluxos rastrejats. D'una banda, les accions de mitigació acaparen el 91% de la suma total, deixant un dèficit de finançament encara més gran per a l'adaptació, que depèn gairebé integralment dels fons mobilitzats pel sector públic. D'altra banda, el 84% del finançament climàtic s'ha recaptat i invertit a nivell domèstic, deixant per tant el grup dels Països Menys Desenvolupats (LDC, per la seva sigla en anglès), profundament necessitats d'ajuda internacional, amb només el 3% del conjunt de fluxos financers. Per pal·liar parcialment aquesta situació, els països més desenvolupats es van comprometre a la COP26 de 2021 a redoblar el nivell anual de finançament estipulat el 2019 per a l'adaptació dels països en vies de desenvolupament per a l'any 2025, la qual cosa no sembla que pugui aconseguir-se si continua la tendència actual.

El dèficit de serveis i infraestructures dels assentaments informals a les ciutats del Sud Global –destinat a augmentar considerablement davant dels impactes creixents del canvi climàtic– i la dotació insuficient de recursos per fer front a aquest repte –tal com demostra l'estat global del finançament climàtic– dibuixen un context marcat per les inseguretats en el nostre present, i més encara de cara al futur. Així mateix, la intensificació dels efectes de l'escalfament global, l'augment de les desigualtats i l'impacte de dinàmiques transnacionals com els processos migratoris, també a les ciutats de les regions econòmiques més avançades, ens recorda que el desenvolupament resilient al clima és un imperatiu d'escala global.

Les inseguretats es generen i distribueixen de manera desigual al nostre món pel pes d'alguns països que històricament han contribuït a l'escalfament global, i pel domini de determinats actors econòmics amb un impacte tangible en el nostre dia a dia, com la indústria dels combustibles fòssils o de les tecnologies punta. I d'aquí el caràcter global que ha de tenir la resiliència. Conseqüentment, si la resiliència ha de centrar-se en la reducció dels processos que augmenten les vulnerabilitats a la nostra societat, és només des de la solidaritat i des d'una visió de política pública ambiciosa i centrada en el bé comú que es podran abordar les inseguretats de la nostra era.

SEGURETAT I CONVIVÈNCIA A LA METRÒPOLIS DEL SEGLE XXI

RAMON TORRA I XICOY
Gerent de l'Àrea Metropolitana de Barcelona (AMB)

Garantir la seguretat sempre ha estat un propòsit present en les organitzacions socials al llarg de la història de la humanitat. De fet, en aquest principi del segle XXI, la seguretat continua formant part de les principals preocupacions de la ciutadania, per l'efecte que té en la qualitat de vida i en la convivència diària.

Diferents organitzacions internacionals, centres de recerca i *think tanks* coincideixen a dir que actualment hi ha dos fenòmens que condicionen la sensació d'inseguretat present a la ciutadania. D'una banda, les diferents crisis que hem patit de manera encadenada, com la crisi financera de 2008-2014, la crisi climàtica i la crisi sanitària provocada per la pandèmia de la COVID-19. De l'altra, la revifada de conflictes armats i guerres regionals, com ara l'atac de Rússia a Ucraïna o el conflicte armat entre Hamàs i Israel, i el risc d'una escalada global que comporten ambdós conflictes.

Avancem cap a un món cada cop més urbanitzat. L'any 2008 va ser un punt d'inflexió en la història de la humanitat: per primera vegada, més de la meitat de la població mundial es concentrava a les ciutats. El 2016 s'estimava que el 54% de la població mundial ja vivia en ciutats, i aquest percentatge pot arribar fins al 66% el 2050, segons la previsió de Nacions Unides.

A escala mundial, el fenomen metropolità anirà guanyant progressivament més i més pes. ONU-Hàbitat calculava el 2020 que 2.600 milions de persones vivien en 1.934 metròpolis, i la projecció per a 2035 és que aquestes xifres s'incrementin fins a 3.470 milions de persones i 2.363 metròpolis. És a les metròpolis, cadascuna amb la seva realitat, on les polítiques de seguretat i convivència requereixen solucions àmplies inclusives i innovadores.

El repte de la seguretat i la convivència

Per poder donar resposta a la ciutadania respecte a la seva sensació d'inseguretat i a les diverses problemàtiques de convivència, cal innovar en polítiques públiques de seguretat personal i prevenció i, especialment, incrementar les accions de cohesió social. També cal apostar per incentivar i potenciar el paper de la ciutadania, en el sentit que sigui un actor actiu, i no passiu com fins ara.

Davant la constatació que el fenomen de la inseguretat depassava els límits municipals, l'any 1990 l'Àrea Metropolitana de Barcelona (AMB) i l'Institut Metròpoli van començar a elaborar anualment l'Enquesta de victimització de l'Àrea Metropolitana de Barcelona (EVAMB).[1] Avui en dia, l'EVAMB constitueix una base de dades d'informació i anàlisi sobre el nivell de seguretat dels barris i les ciutats dels 36 municipis metropolitans i també sobre les experiències de victimització viscudes. Es tracta d'una font d'informació molt útil per a la presa de decisions de seguretat i convivència a escala local.

Hi ha molts factors diferents que configuren la percepció d'inseguretat, els quals són complexos i en molts casos estan interrelacionats: factors socials i individuals, que influeixen en la predisposició a sentir-se més o menys segurs davant de situacions concretes de la vida, o també factors com el disseny

1. Podeu trobar tota la informació relativa a l'Enquesta a l'enllaç següent: https://www.amb.cat/ca/web/amb/govern-metropolita/planificacio-estrategica/dades-estadistiques/evamb

dels espais on vivim i per on ens movem. En aquests espais —el transport públic, l'espai públic, les zones d'oci nocturn, etc.— és on es percep el risc quotidià i és on es pot patir un incident negatiu.

També cal incloure-hi el que podríem anomenar factors estructurals, com la manera d'informar que tenen els mitjans de comunicació, la creació de valors com l'empatia, l'autoestima, el respecte cap als altres, l'estigmatització i els prejudicis, que s'adquireixen tant a l'escola com a la família i a la comunitat, i molt especialment la configuració i el planejament de la ciutat, els nivells de renda o l'accés a l'habitatge, que, molt sovint, acaben conformant barris i àrees urbanes desestructurats.

Per tant, cal actuar en diferents fronts i oferir respostes que no passen només per l'increment de dotacions policials, sinó que requereixen la cooperació dels diferents actors implicats en les polítiques de convivència i prevenció, sense descuidar la creació i la dinamització del teixit associatiu, l'existència del qual afavoreix la cohesió social i, per tant, la millora de la convivència.

Així doncs, en el disseny de les polítiques públiques de seguretat cal incorporar, com a mínim, les tres dimensions següents: la cooperació multinivell i multifactorial, en funció del marc competencial; els serveis tangibles, com ara mesures i instruments concrets, a curt i a mitjà terminis i en constant evolució, i la inversió social i comunitària, per millorar la convivència i la cohesió social.

El repte d'innovar en la provisió de serveis vinculats a la seguretat i la convivència

La metròpolis de Barcelona és una realitat territorial, social, demogràfica, econòmica i cultural que articula un espai de relacions funcionals i d'ús comú dels serveis. Hi trobem tant espais urbans com grans espais naturals i fluvials en els quals es desplaça un elevat nombre de persones, residents i no residents, ja que és un pol d'atracció laboral, turística, esportiva i d'oci nocturn i cultural. En aquest espai metropolità es genera molta informació i cal reforçar-hi la col·laboració i la cooperació interadministratives.

La societat actual és cada cop més digital, un procés empès per l'aparició dels telèfons intel·ligents i les noves tecnologies, que afegeix, al component analògic actual, una capa, una interfície que ens permet interaccionar amb el món i amb el que ens envolta. Per fer front a aquests reptes de la nova societat digital, les administracions públiques han de canviar la manera de dissenyar i oferir serveis públics, han d'innovar per poder donar resposta a les necessitats creixents i canviants de la societat en un context complex, i ho han de fer amb col·laboració publicoprivada. Les ciutats intel·ligents i la innovació tecnològica aplicada en àmbits com la cohesió social i la convivència han d'incorporar les noves oportunitats que ofereix el desplegament de les TIC i de les tecnologies digitals avançades (Intel·ligència Artificial, Internet de les coses, cadenes de blocs o *blockchains*, drons, 5G, etc.).

Per donar resposta a la necessitat d'impulsar noves polítiques i serveis públics a favor de la seguretat i la convivència, l'AMB ha incorporat en el Pla d'actuació metropolità 2024-2027 la proposta de crear, juntament amb els 36 ajuntaments, un sistema metropolità integral de seguretat que permeti incidir en la percepció d'inseguretat relacionada amb la convivència, la cohesió social, el civisme, la prevenció, les emergències i la comunicació. Un dels principals projectes d'aquesta estratègia serà el desplegament, en règim de col·laboració publicoprivada, d'un sistema tecnològic social de prevenció i seguretat personal d'abast metropolità.

L'establiment d'aquest nou sistema tecnològic a l'AMB persegueix la creació d'un canal de comunicació bidireccional, de cooperació i alertes, que millori la percepció de seguretat, benestar i la qualitat de vida de la població

a partir de les diferents funcionalitats que els usuaris registrats podran utilitzar.

L'existència d'una comunicació bidireccional entre els actors públics i la ciutadania és de gran transcendència. Avui en dia, la difusió d'informació de qualsevol índole està marcada per la immediatesa, la viralitat, la dificultat per contrastar rumors i notícies falses i la multiplicitat de veus. Cal, doncs, una comunicació transparent, àgil i directa per part de l'Administració que proporciona la informació per tal de fer desaparèixer la incertesa i fer palès que les institucions treballen per a la ciutadania. Una bona comunicació incrementa els nivells de seguretat i de confiança i també millora la corresponsabilitat ciutadana i comunitària. A més, aquest sistema tecnològic permetrà implementar funcionalitats d'alertes que puguin ser ateses ràpidament, cosa que sens dubte millorarà la sensació de seguretat.

Els nous reptes de l'Administració pública davant la societat digital

En la societat digital actual les dades esdevenen un element clau per al disseny i l'avaluació de solucions i respostes que demana la ciutadania. Les polítiques públiques són una eina fonamental dels governs per intervenir en les societats i són cabdals en la gestió dels estats del benestar actuals, especialment per generar coneixement útil per a la presa de decisions. A més del govern de les dades, les administracions públiques han de gestionar dos elements clau més: l'ús de models predictius mitjançant algoritmes i la interoperabilitat.

Actualment, per garantir els drets dels ciutadans en l'era digital van apareixent diverses iniciatives legislatives d'alguns governs estatals, regionals i europeus que promouen un nou marc regulador democràtic per a l'ús de la Intel·ligència Artificial, l'automatització de serveis i els biaixos dels algoritmes, l'Administració multicanal per accedir als serveis públics, la interoperabilitat, la inclusió digital, etc.

A Catalunya, el Govern va publicar el 2020 la Carta catalana per als drets i les responsabilitats digitals. El 2021 el Govern espanyol va aprovar la Carta de drets digitals. Ambdós instruments tenen l'objectiu de protegir els drets dels ciutadans en la nova era d'Internet i la Intel·ligència Artificial.

Els governs locals amb responsabilitats sobre grans ciutats i àrees urbanes volem fer front als grans reptes de la concentració urbana i a les problemàtiques que posen en risc la seguretat personal i la convivència. La millor resposta són les oportunitats que ofereix la tecnologia; ara bé, sabem que aquestes oportunitats no es podran materialitzar si les diferents administracions no operen de manera col·laborativa i si no s'aprofita el potencial de la cooperació publicoprivada i la rapidesa de resposta que el mercat pot oferir.

LA NOVA ERA D'INSEGURETAT GLOBAL: UNA OPORTUNITAT PER AL CANVI SOCIAL

WALDO SWART
Estudiant del Màster en Relacions Internacionals, Seguretat i Desenvolupament, Universitat Autònoma de Barcelona

Aquest 2024 l'OTAN commemora setanta-cinc anys de defensa col·lectiva enmig de diversos conflictes actius. La guerra d'Ucraïna, que persisteix dos anys després del seu inici, i el risc imminent d'escalada a l'Orient Mitjà cap a una guerra global, impulsen Europa a rearmar-se, posant fi a una era sense precedents de pau i prosperitat al continent. Aquests conflictes s'afegeixen a una sensació generalitzada d'inseguretat com a resultat d'una triple crisi planetària –el canvi climàtic, la contaminació i la pèrdua de biodiversitat–, d'una pandèmia i de les desigualtats en augment. I, mentrestant, generacions de joves d'arreu del món expressen la seva incertesa pel futur. En aquest article, afirmem que, malgrat els desafiaments, no cal que aquesta nova era d'inseguretat global culmini en tragèdia, sinó que és una oportunitat si aconseguim impulsar la nostra capacitat compartida d'encarar el futur i redefinir la noció de seguretat.

La recerca eterna de la seguretat

La inseguretat no és només un fenomen objectiu, també es manifesta emocionalment i psicològicament. El 1931, l'autor jueu Franz Kafka va escriure un conte titulat *Der Bau* ('La construcció'), possiblement amb la intenció de criticar l'obsessió per la seguretat que hi havia al principi del moviment sionista. En aquest conte, Kafka dibuixa la imatge vívida d'una criatura immersa en la psicosi: un talp que evita la realitat descoratjadora de la seva existència i opta per buscar refugi al seu cau per protegir-se de les amenaces que percep. Com el talp, la nostra consciència global tendeix a amagar-se davant una realitat que trontolla perillosament mentre avança cap a un estat col·lectiu de caos. Aquesta situació precària està marcada per una gran inèrcia institucional, derivada de la sobirania atrinxerada dels estats nació moderns sobre el monopoli de la seguretat.

A mesura que totes aquestes crisis impacten de manera desigual en les nostres societats, generen també una peculiar distorsió en la nostra consciència global. Els nostres temors, catalitzats per crisis ambientals antropogèniques i pandèmies, són manipulats per generar adhesió al voltant d'estructures que perpetuen els mateixos problemes que pretenen abordar. La lluita global incessant pel poder engendra una dinàmica que proporciona seguretat a uns quants mentre exacerba la inseguretat d'altres, tot això disfressat de recerca de la seguretat universal. El paper que tenen les institucions en aquesta dinàmica és molt ambigu. Els estudis que es fan habitualment sobre seguretat, per exemple, perpetuen una espiral negativa de conflicte, sense donar cabuda a perspectives crítiques. A la inversa, els drets humans i els principis universals poden servir tant per justificar la intervenció de l'Estat com per generar marcs emancipadors que obliguen els actors a retre comptes.

Parafrasejant Antonio Gramsci, mentre el vell món s'apropa al crepuscle del seu deliri, un nou món lluita per néixer. Les idees transformadores que recreen societats més justes i pacífiques necessiten tornar a imaginar de manera radical conceptes i estructures que han quedat anquilosats, com el paper de l'Estat nació com a àrbitre de la seguretat o l'autoritat del Consell de Seguretat de l'ONU en l'arquitectura de la seguretat global.

Mentrestant, l'espectre de la cursa armamentista mundial i de les aliances de seguretat es manté a l'aguait, projectant ombres sobre les aspiracions d'un món més harmoniós i solidari. Psicològicament, la recerca de la seguretat es manifesta com una psicosi social. Com que fer front a la incertesa fonamental intrínseca del futur i a la nostra responsabilitat actual ens incomoda, tendim a passar per alt els nostres prejudicis i errors històrics.

Una nova consciència global

Tanmateix, a mesura que els conflictes s'internacionalitzen, també ho fan les protestes socials que reclamen justícia ambiental i social, mostrant el camí cap al despertar d'una consciència global. Tot i que els nostres trajectes i les nostres realitats són diferents, percebem l'augment d'una consciència global de vulnerabilitats compartides i interdependències ecològiques enrevessades, que reclamen una solidaritat internacional. Paral·lelament, els discursos estatocèntrics tradicionals sobre la seguretat continuen dominant els debats clàssics de seguretat, com el futur de l'OTAN i el paper de la UE com a actor geopolític al món. El discurs de la seguretat d'alguns a compte de la seguretat d'altres es perpetua per la cruel indiferència d'aquells les vides dels quals tenen més valor, blindats gràcies a promeses estatals que asseguren la seva protecció.

Els experts en relacions internacionals demanen a Europa que desperti de la política moral i evolucioni cap a una nova dimensió geopolítica. Els enfocaments carregats de consideracions normatives són qualificats com cosa de postmoderns i idealistes, resultat d'haver viscut massa temps en una mena de bombolla de pau i seguretat, i d'haver obviat el fet que aquest és un món de poder i força, en el qual tots els actors actuen segons els seus propis interessos. Des d'aquest punt de vista, les crisis emergents fan urgent la necessitat de reforçar l'arquitectura de seguretat mundial i protegir-la d'una crítica creixent. Aquestes crides no reconeixen que aquesta arquitectura és part de la recerca contraproduent de la seguretat, i que no fa sinó aprofundir l'actual espiral negativa d'inseguretat creixent.

No hem de veure la nova era de la inseguretat global únicament en termes negatius, sinó com un moment crucial per redefinir amb humilitat les nocions de seguretat i de marcs de seguretat

Seguretat global

Mentre avancem cap a una nova era caracteritzada per la inseguretat global, sorgeix la pregunta: continua sent factible la recerca de la seguretat global? En les crítiques realistes de l'idealisme utòpic, la seguretat global sol entendre's com una realitat paral·lela, en què s'ignora la prioritat de cada Estat nació per salvaguardar els seus propis valors i interessos. Aquesta visió, que funciona com una profecia autocomplerta, és difícil d'esquivar. Tanmateix, cal avançar cap a un enfocament més crític i, per a fer-ho, cal dur a terme un examen minuciós que determini qui defineix les amenaces mundials i de qui són els drets i la seguretat a què acordem donar prioritat. El concepte de seguretat humana ofereix vies possibles per abordar les qüestions plantejades pels estudis crítics de seguretat. En comptes de concebre un camí lineal cap a la realització plena dels drets humans universals (amb el seu caire sovint imperialista), semblaria molt més assenyat adoptar una visió cíclica de la història. Aquesta concepció reconeix la naturalesa subjectiva de la justícia i advoca per diàlegs inclusius que puguin acollir veus i perspectives diverses.

Correspon als investigadors proposar enfocaments innovadors sobre la seguretat global. En comptes de perpetuar un discurs de seguretat que, disfressat de seguretat universal només beneficia alguns a compte d'altres, podem replantejar la inseguretat com un catalitzador que ajudi a fomentar la consciència global de preocupacions compartides. Aquest concepte serveix com a antítesi de la despreocupació, en la línia de la noció heideggeriana de *sorge* ('la cura'), com a essència de l'existència humana. Reconèixer la incertesa constant del futur subratlla la urgència de comprometre's amb el present. Per tal de convertir els nostres temors sobre qüestions socials, ambientals i econòmiques en idees transformadores per a la creació de societats més justes, sostenibles i pacífiques, no hem de veure la nova era de la inseguretat global únicament en termes negatius, sinó com un moment crucial per redefinir amb humilitat les nocions de seguretat i de marcs de seguretat. Com a individus que ocupem diversos rols socials, disposem de capacitat d'acció i d'influència per treballar en una veritable *cura*, per amplificar les veus marginades i per impulsar processos participatius de presa de decisions.

Reconèixer la incertesa permanent del futur subratlla la urgència de comprometre's amb el present

Conclusió

L'aparició d'una nova consciència global marcada per la inseguretat té el potencial de transformar-se en una veritable cura per al nostre món, la terra i els seus habitants. Els acadèmics tenen la responsabilitat d'impulsar aquests canvis de paradigma i il·lustrar com, enmig de l'agitació pròpia d'aquesta nova era d'inseguretat global, es pot trobar una oportunitat per reconèixer la nostra humanitat compartida. I a partir d'aquest reconeixement, participar en un diàleg significatiu que obri nous espais on treballar les nostres preocupacions globals, a través de la reforma democràtica d'institucions com les Nacions Unides. Una democràcia deliberativa a escala mundial continua sent un escenari essencial per a la presa de decisions globals.

Les eleccions tendeixen a perpetuar aristocràcies, cleptocràcies i oligarquies; és per això que resulta imperatiu empoderar les veus marginades i defensar els principis de la justícia intergeneracional. Això implica trencar cicles d'injustícia i preservar els drets de les generacions que habitaran en el futur aquest planeta. Mentre es respecta l'autodeterminació de tots els pobles, es fa imperatiu el desmantellament gradual de l'excessiu poder que tenen els estats nació i les empreses transnacionals. Des d'aquesta perspectiva, el sentit global d'inseguretat serveix com un gresol no només per afrontar els capítols més foscos de la humanitat, sinó també per combatre fermament les ombres i els desafiaments que amenacen el nostre futur col·lectiu.

LA PROBRESA MUNDIAL COM A INSTRUMENT DE TRANSFORMACIÓ DE LA POLICRISI GLOBAL

ANDREA PAGANINI
Analista en pràctiques, Centre Comú d'Investigació, Comissió Europea

La dècada de 2020 hauria d'haver marcat el tret de sortida que permetés a la humanitat assolir els objectius de l'Agenda 2030 de Nacions Unides, però, malgrat les perspectives optimistes del futur immediat, el món s'ha vist sorprès per uns nivells de desestabilització sense precedents. Tal com s'expressa en l'informe 2020 del Deutsche Bank Research, l'època actual ha quedat batejada com «l'era del desordre», caracteritzada per un nou supercicle estructural definit per una complexitat mal gestionada, per vulnerabilitats sistèmiques i crisis interconnectades que tenen lloc en totes les dimensions. I tot i que els desordres sempre han estat presents al llarg de la història de la humanitat (fins al punt que podem parlar de diferents «eres del desordre»), el desordre actual marca una clara línia divisòria amb el passat: com a col·lectiu, en aquesta dècada podríem haver entrat de manera imprevista, en una zona grisa que podria qualificar-se com a *l'era de la inseguretat*.

Una policrisi globalitzada

La naturalesa peculiar del desordre global ha donat forma a aquest escenari tan hostil. De fet, encara que el desordre ha estat sempre un component fisiològic dels cicles d'auge i caiguda de les civilitzacions, és la primera vegada en la història de la humanitat que suposa una amenaça per a la civilització humana en conjunt, és a dir, la hipòtesi de la «frontissa de la història» que va proposar per primera vegada Derek Parfit el 2011. Més concretament, una plètora de factors d'estrès heterogenis (mediambientals, econòmics, socials, polítics, legals, tecnològics i ètics) s'estan sincronitzant conjuntament a un ritme cada vegada més ràpid. Aquesta dinàmica amplifica mútuament la magnitud de les crisis en curs d'una manera no lineal, exercint d'aquesta manera una pressió insuportable sobre els individus i les institucions socials.

La síntesi és que, en plena era de la inseguretat, els efectes del desordre mundial en el mateix sistema global han generat una policrisi, en què la imbricació causal entre crisis desencadenades en diferents (sub) sistemes globals estan afectant greument la capacitat d'evolució de l'espècie humana, fins al punt que el Centre de Resiliència d'Estocolm ja ha identificat les «trampes evolutives de l'antropocè». Resumint, la noció de policrisi global suggereix la idea que, a mesura que creix el nombre total de crisis que tenen lloc simultàniament a escala planetària, cal resoldre les crisis de manera menys aïllada i amb una més interdependència entre elles. Quan interactuen entre si i es reforcen mútuament, incrementen la probabilitat que hi hagi més crisis posteriors, i, al mateix temps, que els seus efectes globals s'intensifiquin recíprocament. Per tant, les crisis s'acaben entrellaçant i entreteixint formant un patró únic, cohesiu i «orgànic» a través de tots els subsistemes globals.

I mentre fem malabarismes d'una crisi a l'altra, centrant-nos en els seus impactes, no s'aborden les vulnerabilitats sistèmiques i, en conseqüència, les causes profundes romanen latents. De fet, l'*Informe sobre els Objectius de Desenvolupament Sostenible 2022* del Departament d'Afers Econòmics i Socials de Na-

cions Unides –l'únic instrument de seguiment de l'agenda mundial de l'ONU– posa especial èmfasi a alertar que aquestes crisis en cascada i interrelacionades suposen un greu perill per a l'Agenda 2030 per al Desenvolupament Sostenible i també per a la supervivència de la humanitat. Paral·lelament, l'*Informe sobre Desenvolupament Humà 2021-2022* del PNUD va revelar que l'índex de desenvolupament humà (IDH) havia disminuït mundialment per primera vegada des que es va calcular originalment, trenta-dos anys abans, enregistrant un deteriorament en les condicions de vida en el 90% dels països del món.

Per avançar cap a un món menys insegur, és de vital importància fer un esforç significatiu en el procés d'elaboració de polítiques de lluita contra la pobresa

La pobresa mundial com a palanca per al canvi sistèmic

De tot plegat es dedueix que l'aspecte més important per mitigar el risc i prevenir les catàstrofes és dissenyar un sistema menys vulnerable –és a dir, que eviti el xoc– en lloc de fer-lo més resistent a un impacte determinat. Si tenim en compte que el nostre món globalitzat està mal dissenyat i gestionat, però que també està profundament interconnectat i és interdependent, és de crucial importància identificar els «punts de palanca». A *Thinking In Systems* (2008), Donella Meadows els defineix com a «llocs del sistema on un petit canvi pot provocar un gran canvi en el comportament». Com que el sistema global és complex, no es pot controlar de manera determinista, però sí que és possible gestionar-lo o reformar-lo mitjançant un redisseny constant, i aquest és el propòsit últim de manipular un punt de palanca.

Mentre operativitzem l'era de la inseguretat amb la policrisi global, cada vegada és més evident que el punt de palanca més rellevant sobre el que cal intervenir és la «pobresa global», ja que integra tres característiques clares: és *persistent*, *massiva* i *sistèmica*. «Persistent», perquè sigui quin sigui el teixit social al qual s'adhereixi, hi queda profundament arrelada, i no pot ignorar-se com si fos un estat volàtil de manca de benestar. Amb «massiva», em refereixo al fet que la pobresa global té un abast extremadament gran (es ramifica en multitud de dimensions i sectors diferents) i la seva rellevància es fa molt feixuga (és a dir, és molt perniciosa i té un impacte determinant en la vida de les persones i també en la trajectòria dels països). Finalment, per «sistèmica» entenc que, independentment de les especificitats d'algunes avaluacions de situació, la pobresa global és un fet social directament atribuïble al funcionament del sistema i no a dinàmiques contingents, locals o transitòries.

En realitat, la pobresa global s'ha convertit més que mai en un terme paraigües sota el qual s'apleguen injustícies i patiment. Com que no té una causa lineal i inequívoca, la pobresa es concep ara com un problema multidimensional amb conseqüències duradores d'efecte dominó. Tot i ser la prioritat principal dels ODS de l'ONU, l'estat mundial de policrisi ha arribat a un punt que l'índex de pobresa global extrema s'apropa al 7%, frustrant encara més l'objectiu del Banc Mundial de menys del 3%. Per tot això, la pobresa global emergeix clarament com una immensa vulnerabilitat del sistema global en si mateix: fa que els subsistemes siguin més propensos a patir fallades en cascada que acabin alimentant l'estat de policrisi, inflant el desordre global i augmentant la probabilitat d'interacció entre crisis en reduir la resiliència general del sistema. Això passa a tots nivells, des de l'anàlisi del sistema fins a escala individual: els individus queden subjectes

als mateixos patrons en cascada i són incapaços d'esdevenir agents de resiliència, fent-se vulnerables amb les seves accions i eleccions.

Conclusions

Fins ara la pobresa global no havia estat el centre d'atenció quan s'abordaven els reptes mundials més urgents, eclipsada per qüestions més rellevants, en aparença. La manca de consideració que se li atorga, derivada del marc institucional mundial, és la que provoca aquesta visió poc encertada. I encara que la pobresa global es relaciona cada cop més amb la justícia i l'equitat (gràcies a l'enfocament basat en les capacitats d'Amartya Sen), de fet continua relegada a l'àmbit assistencial o de la caritat. No s'avalua *per se* des d'una posició de gestió de crisis o de dinàmica de sistemes.

De tot això es desprèn que, per avançar cap a un món menys insegur, és de vital importància fer un esforç significatiu en el procés d'elaboració de polítiques de lluita contra la pobresa. Potser la menys convencional sigui la renda bàsica universal (RBU), una transferència incondicional de diners en efectiu per a tots els membres de la societat independentment de qualsevol paràmetre, com la riquesa o el treball. Encara que eliminaria la trampa del benestar amb el disseny, no queda clar si els beneficis compensarien les despeses, ja que el seu finançament exigiria el desmantellament total de l'assistència social de l'Estat.

No obstant això, com que la dimensió ètica proporciona una justificació de com pot i com ha d'abordar-se la pobresa global, s'espera que el debat sobre la justícia distributiva global esdevingui un tema cada cop més rellevant, com demostra la política de redistribució global mitjançant els tipus impositius progressius que proposa el *World Inequality Report 2022*.

«CAL COMBATRE EL PESSIMISME I L'ANGOIXA ENTENENT QUE EL FUTUR ESTÀ PER FER I QUE ÉS LA CONSEQÜÈNCIA DE COM VIVIM EL PRESENT»

Pol Bargués, Investigador sènior, CIDOB

EN CONVERSA AMB
Marina Garcés, filòsofa i activista.
Directora del Màster de Filosofia
per als Reptes Contemporanis de la UOC

Marina Garcés
Filòsofa, activista i docent, actualment és directora i professora del Màster de Filosofia per als Reptes Contemporanis de la Universitat Oberta de Catalunya (UOC). El seu treball se centra en l'àmbit de la política i el pensament crític. És autora de diversos llibres d'assaig, entre els quals destaquen *Filosofía inacabada* (Galaxia Gutenberg, 2015), *Nova il·lustració radical* (Anagrama, 2017) o *El temps de la promesa* (Anagrama, 2023).

Pol Bargués: Benvinguda, Marina Garcés, a una nova edició de les *Converses amb CIDOB*, en aquest cas per tractar d'un tema transversal al qual hem donat una rellevància important en aquesta edició de l'*Anuari Internacional CIDOB*, com és el de la inseguretat omnipresent, i sobre el que heu reflexionat abastament en els vostres llibres, com ara *Nova il·lustració radical.* Precisament en aquest llibre, comenceu afirmant que, com a societat, ens trobem immersos en una condició pòstuma, després del pas de la postmodernitat. Una postmodernitat que podem interpretar com un moment d'obertura, d'esperança, de llibertat, de cultiu de la diferència, i que sembla haver donat pas a un nou context on tot esdevé insegur, on sembla que tot s'acabi, que tot és precari. Al vostre llibre, parleu de «la destrucció irreversible de les nostres condicions de vida». Què ens ha passat per arribar a aquest punt?

Marina Garcés: Moltes gràcies al CIDOB per la invitació. Penso que heu encertat molt a dedicar un espai de la vostra publicació a la qüestió de la inseguretat, ja que coincideixo amb vosaltres que és una de les característiques del nostre temps. Aquesta inseguretat incorpora moltes dimensions i sentits i bàsicament ens parla d'una manera d'experimentar el present en termes d'amenaça; identifiquem la incertesa amb el perill i, fins i tot, amb una pèrdua. Però aquesta no és l'única relació possible. La incertesa ha existit sempre –el fet de no saber del cert què ens espera l'endemà, per exemple–, i això és natural, és part de la nostra realitat. El canvi és que avui aquesta incertesa ha esdevingut un element central dels discursos públics, i fins i tot de les nostres converses quotidianes, que no paren d'insistir en el fet que «tot s'ha tornat incert» o que «vivim en temps més incerts que mai». Aquesta incertesa ha existit sempre, existeix i existirà. El fet és que avui aquesta incertesa ha esdevingut sinònim d'inseguretat, la vivim com un fet inquietant i amenaçador per a nosaltres. Aquesta és la realitat en la qual ens trobem avui. És important que analitzem els motius pels quals això ha succeït i què ens ha conduit a aquest sentit tan unívoc i tan negatiu de la incertesa. Perquè no oblidem que la incertesa també pot ser

una invitació a l'obertura, a la possibilitat, a inventar, a transformar o a lluitar de manera activa; en canvi, aquesta dimensió de la incertesa avui no la tenim present. Vivim envoltats d'una desconfiança que al meu llibre *Nova il·lustració radical* vinculo a aquesta idea de condició pòstuma, entenent que tot allò que ens havia servit per donar forma i sentit al que consideràvem el *futur* sembla que ha quedat enrere, que està desfasat. D'alguna manera, el nostre futur ha esdevingut passat: la creença que podíem canviar el món, que el progrés ens havia de conduir a una societat més justa, més igualitària, més digna, de tot això en solem parlar en passat. I què succeeix quan relatem el futur en passat? Aleshores ens trobem en un buit, a mig camí d'enlloc i davant d'un futur confús, fosc, on tot allò que desconeixem o no sabem del cert ho vivim amb un sentiment d'amenaça.

PB: En aquest present fosc del qual ens parleu, pren importància aquesta paraula que ha fet fortuna, la «policrisi», que ens ve a dir que en el moment actual les crisis se succeeixen i conflueixen en un estat de crisi permanent. És una crisi alimentada pels efectes irreversibles del canvi climàtic, la pandèmia, les crisis energètiques, la inflació, la crisi de l'habitatge o les guerres entre Rússia i Ucraïna, i entre Israel i Hamàs. Tot això és símptoma d'aquesta condició pòstuma en la qual es confonen futur i passat?

MG: Efectivament, aquest «estat de crisi» permanent perpetua la indecisió, ja que no sabem mai veure el final de les crisis, perquè es multipliquen i s'alimenten les unes de les altres. Malgrat tot, no sé si parlaria de policrisi, ja que certament les crisis conflueixen, s'acumulen i s'alimenten, però tenen elements específics i els seus propis matisos. Ho veiem en aquests exemples que esmentàveu: el de la crisi ambiental, l'econòmica, de representació política, els conflictes armats, la crisi de salut mental, etc. El que és innegable és que la crisi ha esdevingut la nostra normalitat, és a dir, l'hem normalitzada, quan, de fet, el concepte de normalitat i el concepte de crisi són antagònics. On ens trobem quan la crisi és la nostra normalitat? Com podem recuperar el relat del que podia ser i que en dèiem una vida normal? És evident que la normalitat sempre és una construcció, però podem definir la nostra vida en termes d'estabilitat, de durabilitat? Reflexionar cap a on ens dirigim? Perquè, en cas contrari, ens veurem confinats en aquest estat d'excepció permanent. Aquesta és una realitat que, des de la filosofia, fa temps que s'analitza; per exemple, el filòsof italià Giorgio Agamben fa anys que elabora la idea que la democràcia s'ha transformat, i que fa temps que funciona sota el paradigma de l'estat d'excepció fet permanent. I el mateix succeeix des del punt de vista polític, amb la gestió de les crisis com a estats d'emergència i d'excepció, que impliquen interrupcions de tota mena de legislacions i de regulacions. Tenim l'exemple ben recent de la pandèmia, però no és pas l'únic. Ho veiem també amb la gestió de la crisi climàtica, amb aquesta mena de guerra híbrida, que hi és i no hi és alhora, que es manifesta molt clarament en uns territoris concrets, però que soscava la resta i crea una atmosfera de conflicte generalitzat, que impregna una sensació d'excepció a tot arreu. M'agradaria recordar que la paraula *crisi* ve d'una paraula grega homònima –*krisi*–, que s'aplicava a l'àmbit de la medicina i que significava un estat d'interrupció del funcionament de, per exemple, un cos. Quan diem que algú ha tingut una crisi mental o una crisi de salut, volem dir que no sabem si es guarirà o si les seves conseqüències seran irreversibles. Actualment estem vivint així de manera permanent. Per tant, la qüestió no és tant si podem o no suportar-ho, sinó com podem deflectir-ho, de quina manera podem desfer-nos d'aquesta pressió tan angoixant.

PB: Com a resposta a aquesta condició pòstuma, de normalització del que defuig la normalitat, la crisi, en el vostre darrer llibre, *El temps de la promesa,* ens parleu de la necessitat de posar de nou en valor la promesa. Com enteneu aquest terme, i quin paper té la promesa en aquesta realitat que ens heu descrit?

MG: «Promesa» és una paraula que potser avui ens remet a imaginaris una mica antics: a les promeses d'amor, les promeses de joventut, a la idea que estudiar o anar a l'escola incorporava una promesa de millorar la nostra vida, ja fos des del punt de vista personal o col·lectiu, amb un poder de transformació, d'emancipació o de dignitat. La nostra vida inclou promeses constantment, i el fet de fer-nos-les recíprocament ens permet anar construint una vida en comú, compartida amb els altres. Potser això ens sona també una mica caduc, com si fos d'una vida passada, però a mesura que reflexionava sobre aquesta qüestió em vaig anar adonant que, més que d'una vida passada, aquesta promesa ens parla d'una vida decebuda. El que entenem

avui com a crisis són el fruit de la decepció i la frustració de promeses que no han estat complertes: les promeses de futur, les promeses personals, les col·lectives, les promeses revolucionàries o d'alliberament, i les de molts altres tipus. De totes elles, avui n'experimentem la vessant negativa: res no ha estat com havia de ser, no hem arribat on havíem d'arribar, els nostres fills no viuran millor que els seus pares, el futur pel qual tanta gent s'havia esforçat i lluitat no ha arribat. Fins i tot promeses molt més concretes que se'ns fan des de la política, i que cada dia veiem com són tergiversades o decebudes; aquesta decepció de les promeses incomplertes és un element d'aquest estat de crisis. Això genera una frustració que és el substrat del ressentiment, personal i polític, i de moltes percepcions que exalten el suport a l'extrema dreta, a les posicions bel·licistes. La radicalització política o fins i tot l'antipolítica del ressentiment estan relacionades amb aquesta frustració. Per tant, més que veure les promeses com quelcom del passat, penso que hem d'esforçar-nos per reflexionar sobre com i per què han estat tan maltractades, què se n'ha fet de les promeses i de tot allò que no ha estat. Arribats a aquest punt, hem de reelaborar aquesta conducta, no des del ressentiment, sinó des d'una nova potència, des d'una altra manera de comprometre'ns amb alguna cosa. Les promeses no són publicitat barata sobre una vida feliç; això seria una banalització de la promesa. La promesa és la capacitat que tenim els humans de, a través de la paraula, comprometre'ns en el temps i vincular-nos amb algú, fins i tot amb una mateixa, però com una altra: prometem a algú alguna cosa o algun desig i ens comprometem a fer que succeeixi. És evident que no podem assegurar que passarà, però sí comprometre'ns a lluitar perquè aquesta promesa es converteixi en realitat, i això té un gran potencial. Em pregunto per què hem banalitzat tant les promeses...

PB: En el llibre mencioneu el fet que les promeses sovint tenien l'origen en el poder: els senyors feien promeses, es feien promeses prenent la paraula de Déu; l'Estat o el sistema capitalista han fet promeses; són, de fet, una màquina de fer promeses. Per què, malgrat el desencís de les promeses incompletes, seguim confiant que potser demà es compliran i tot ens anirà millor?

MG: Perquè la possibilitat de fer promeses –encara que ens sembli tan fràgil–, és a dir, la paraula, té una gran potencialitat. Al llibre em queixo precisament que la promesa ens la van robar els senyors, i jugo amb la idea que potser nosaltres els humans vam robar el foc als déus, però els déus ens van robar la promesa als humans. Però sí, en el marc de la cultura occidental, la promesa ha estat clarament la paraula dels senyors, i en tenim molts exemples: Déu promet la salvació del seu poble si aquest es manté fidel. Es tracta d'una promesa gairebé sempre condicionada, sobre la qual plana l'ombra de l'amenaça: si el poble no és fidel a Déu, s'imposa un càstig. En el cas dels senyors, dels sobirans, dels estats, s'estableix un pacte de sobirania des d'una promesa de la protecció: l'Estat bàsicament és en si mateix una promesa de protecció, però també exigeix unes condicions a canvi, que modernament hem definit com les normes de ciutadania, però que en realitat vol dir de subordinació respecte al pacte de protecció dels senyors. En tots aquests casos, però, parlem d'una promesa que no es construeix entre iguals, sinó que implica algun tipus de servitud. Podem dir que avui el capitalisme segueix el mateix patró, és a dir, funciona també des d'una lògica constant de la promesa, en què el senyor –la seva abstracció– és el sistema que ens bombardeja amb promeses il·limitades i gairebé mai complertes, de riquesa, de creixement, fins i tot de prosperitat, que avui veiem que ha topat amb límits pertot arreu. Part de les nostres decepcions contemporànies és que aquestes tres grans promeses –la salvació, la protecció i la riquesa– han quedat al descobert. Davant d'aquesta realitat hi ha dues respostes possibles: o enfadar-nos amb aquests senyors i substituir-los, perquè siguin uns altres els que ens salvin, ens protegeixin i ens facin enriquir, i que possiblement ens facin les mateixes promeses incomplertes, malgrat que en un to diferent –això és el que està succeint avui en la recerca de lideratges forts–, o bé interrogarnos sobre per què han de ser els senyors els que ens facin aquestes promeses. És que no tenim la capacitat nosaltres, entre iguals i de manera recíproca, de donar-nos aquesta paraula que crea vincle i compromís? Crec que un dels símbols de l'emancipació seria precisament recuperar la promesa entre iguals, poder temptar aquest lloc on la paraula –entesa com la manera de conviure en el món els uns amb els altres– vincula i compromet i, des d'aquí, teixir una altra experiència del temps.

PB: Ens parleu d'una promesa que és veritablement transformadora, però –i no sé si hi estareu d'acord– la meva impressió és

que la crítica a aquest model, a aquest sistema econòmic que no deixa d'incomplir les seves promeses, és menys ambiciosa, més conformista, en certa manera només proposa cures pal·liatives, ja que se centra en aspectes concrets i parcials, com si no fos possible canviar el cicle... Per què la crítica no és més transformadora?

MG: Hi estic totalment d'acord. De fet, crec que un dels elements característics d'aquesta condició pòstuma és l'acceptació d'una irreversibilitat, i en alguns aspectes de la vida és cert que no podem desfer el que ja és un fet, per exemple, la pujada de la temperatura del planeta o una mort. Però no és el mateix creure en la irreversibilitat com a fet, que com a destí, és a dir, la idea que estem en una mena de tren desbocat que no pot aturar-se, com és el cas del capitalisme, que se'ns diu que no té aturador i que adopta relats que són perillosos, perquè activen imaginaris gairebé religiosos, de destí, de càstig o d'apocalipsi. Avui ens trobem ja en aquest dogma apocalíptic, del col·lapse, que és molt llaminer per al sector cultural i audiovisual –només cal veure el seguit de sèries i pel·lícules sobre escenaris de destrucció massiva–, del caos global irreversible, al qual només sobreviuran uns quants afortunats que podran tornar a començar, potser fins i tot en un altre planeta. Aquest relat s'ha imposat de manera constant en l'àmbit de la fantasia –que també construeix sentit i sensibilitat–, però també impregna la realitat i la nostra vida de manera perillosa: constantment volem fer taula rasa i començar de nou la nostra vida laboral, personal, psíquica. Sovint ens referim a fer un *reset,* que pot sonar bé, però que és molt perillós. El que ens hem de preguntar és: per què hem acceptat aquest relat apocalíptic sobre el nostre present i el nostre futur? Per què és tan atractiu creure que tot s'acaba? Penso que això succeeix perquè en el fons ens descansa, ens permet desentendre'ns de la impotència que sentim davant del món, i que val a dir que és força sensata si no ens enganyem i veiem la gran distància que hi ha entre el que voldríem fer i el que podem efectivament canviar. Això és una cosa i l'altra és que per suportar aquesta impotència sembla que ens diguem que com que no podem canviar determinades realitats que ens angoixen, ningú no pot fer-hi res, i ens abandonem en la creença que tot està escrit i que el destí se'ns emporta. Ho veiem en la proliferació de relats de tipus astrològic, cosmològic, espiritualista, que vol donar sentit a aquesta experiència d'estar en mans d'una força major i obscura contra la qual no podem resistir-nos. Davant d'això, val a dir que la crítica està en un lloc molt fràgil perquè avui es percep la crítica de manera molt negativa, ja que es confon el fet de ser crític amb ser criticaire: algú que ho troba tot malament, que només dona missatges pessimistes i es lamenta dels mals del grup. Aquesta mirada no té en compte la potència de la crítica, que segons el meu punt de vista és proposar maneres alternatives de mirar el món; no és jutjar negativament, sinó generar nous interrogants, maneres de

pensar i d'actuar. Avui, aquesta visió de la crítica ocupa un lloc gairebé testimonial, de bones intencions, però amb molt pocs resultats. Com podem sortir d'aquesta disjuntiva, entre la crítica negativa i la que és purament testimonial? Jo defenso el paper fonamental de l'educació, com a tasca conjunta de la societat, perquè som el que aprenem amb els altres. Aquesta tasca ha recaigut tradicionalment en l'escola, en el nostre sistema educatiu, però reitero que també és una tasca del conjunt de la societat. I aquí és important pensar en el missatge que enviem als joves quan ens basem en els discursos apocalíptics i els diem que estan condemnats a no tenir futur. Aquesta és una manera d'educar els nostres joves en l'apatia i el desencís, i això ho estem fent avui, fet que em sembla profundament alarmant. És per aquest motiu que vaig escriure *Escola d'aprenents*, un llibre en el qual defenso la idea que si hi ha crisis educatives és perquè la societat mateixa està en crisi, i no ens estem prenent l'educació com el que és: un assumpte col·lectiu, del conjunt de la societat.

PB: Dins d'aquest món apocalíptic darrerament es planteja una solució –que no compartiu com a tal–, com és la Intel·ligència Artificial, que, de fet, és també una promesa de progrés, de saber resoldre les incerteses i les angoixes del moment. Hi veieu una distòpia o una degradació d'allò que som, i cito el llibre: «humans estúpids en un món intel·ligent». Quin creieu que és el paper que pot tenir la Intel·ligència Artificial en el nostre temps?

MG: Certament, la Intel·ligència Artificial no és una solució. Permeteu-me fer dos apunts sobre aquesta qüestió. En primer lloc, sobre la noció mateixa de *solució*, que per a mi no s'allunya gaire del concepte de catàstrofe o del d'irreversibilitat. Evidentment, necessitem solucions concretes per a problemes concrets en qualsevol àmbit de la vida, i tenim recursos, tècniques i professionals que ofereixen solucions per a problemes concrets del nostre dia a dia. El problema arriba quan convertim el concepte de solució en una categoria política principal, de manera que tot el que podem pensar només és justificable en termes de solució, perquè aleshores caurem en la ideologia del *solucionisme*, sobre el qual tant jo com altres teòrics hem tractat als nostres llibres, i que afirma que només tenen condició de veritat aquelles teories o aquelles anàlisis de la realitat que ja continguin, en elles mateixes, la seva pròpia solució. Això ens endinsa en un món tecnocràtic, d'experts que ja tenen solucions per a problemes que ja estan fets a la mesura d'aquella solució, o fins i tot en una raó instrumental, que és aquella que només s'aplica a allò que instrumentalment podem canviar. Si això succeeix, i només té la paraula el qui ja té la solució, l'espai de la crítica queda totalment anul·lat i ens posem en mans d'intel·ligències sovint força limitades. Com vinculem tota aquesta realitat amb la Intel·ligència Artificial? Doncs bé, tothom ha reconegut –fins i tot els mateixos creadors del concepte– que ni és intel·ligència, ni és artificial; és un procediment o un conjunt d'algoritmes que processen quantitats massives de dades en un temps impensable per a una ment humana. Això, en principi, està molt bé; pot resultar molt útil per al que pugui servir, sobretot si podem qüestionar qui la fa servir, com i des de quines arquitectures empresarials, econòmiques i legals; no perdem de vista que estem davant d'assumptes humans, socials i polítics. Si aconseguim que la Intel·ligència Artificial sigui vista críticament com un assumpte cultural, social i polític, només com un instrument, crec que aleshores sí que hi podrem donar moltes utilitats vàlides. Ara bé, no l'hem de personalitzar, no l'hem d'antropomorfitzar; la IA és un repertori de càlculs que poden tenir moltes utilitats, i que com a tecnologia és eminentment política, no dels polítics, sinó de la vida col·lectiva i de les maneres com ens volem pensar a través d'aquestes noves maneres de gestionar la nostra realitat. En segon lloc, què hem projectat a la Intel·ligència Artificial? Com dèiem, li hem penjat l'etiqueta de ser la gran solució i l'equivalent actual als déus que ens han de venir a salvar, avui en forma tecnològica. També l'hem despersonalitzat, quan és ben evident que al seu darrere hi ha moltes persones, des dels empresaris que se'n beneficien fins als milers de treballadors a l'ombra que l'entrenen i que són els nous esclaus d'aquestes tecnologies; ells són els veritables artífexs que fan que aquestes dades no embogeixin, que no actuïn per si mateixes, aquests treballadors són els esclaus o, si em permeteu, els remers de les galeres de la Intel·ligència Artificial. Per acabar, tenim la qüestió ambiental. Tots estem molt preocupats amb les qüestions energètiques, ambientals, de contaminació, etc., i ens imaginem la Intel·ligència Artificial com a quelcom pulcre, gairebé intangible, ja que no veiem la materialitat d'aquesta intel·ligència, perquè venim d'aquesta cultura dualista en què la ment és immaterial i el cos és orgànic, és físic, es degrada i està totalment separat d'ella. Si integrem aquestes tres dimensions, és lògic que ens mirem

la IA amb desconfiança. Ara bé, penso que cal evitar les actituds tecnòfobes –jo no en soc gens–, o la projecció de les nostres pors envers les innovacions i els canvis que provenen de l'àmbit tecnològic. Un fet és evident: ens hem de prendre molt seriosament aquestes tres dimensions si volem controlar la IA.

PB: Si m'ho permeteu, i per concloure aquesta conversa que ha transitat per una realitat força pessimista o angoixant, voldria incidir en com en els vostres llibres es confronten aquests discursos apocalíptics i la idea que no hi ha futur, i quan parleu del present, parleu d'oportunitats, de redefinir els sentits de l'emancipació. A què us referiu amb aquesta afirmació?

MG: Gràcies per fer-ne menció. Jo no em considero en absolut una persona pessimista; em puc angoixar, com tothom, però crec que no es pot viure des de l'angoixa. Caure en el parany de l'estat de crisi implica contagiar-se de la patologia de l'ansietat constant com una forma d'estar en el món avui. Cal combatre el pessimisme i l'angoixa, precisament en la línia que heu comentat, entenent que el futur per ell mateix no existeix, que està per fer i construir, i que és l'efecte i la conseqüència de com vivim el present i com elaborem els sentits, l'experiència, els llegats, les tradicions o les frustracions dels nostres diversos passats. Seguint el corrent materialista, amb el qual m'identifico, les catàstrofes del nostre temps són conseqüència de les accions de la història. És imperant reivindicar la possibilitat d'analitzar, i en centres com el CIDOB ho feu de moltes maneres possibles. Ho hem de fer també a través de l'educació, amb el pensament, amb la cultura, però també amb la conversa, aturant-nos i observant, però no lligats de mans i peus, ni embadalits per la projecció de les nostres ombres, tal com ho descrivia Plató tan encertadament amb el mite de la caverna. Hem de reflexionar sobre el moment que estem vivint, sobre els nostres desitjos i promeses, reconeixent obertament que hi ha coses que no sabem, per tal que no se'ns endugui la sensació d'incertesa i de por. Ho hem mencionat abans, la por és avui el principal motor del pessimisme i de l'angoixa i ens empeny cap a respostes polítiques perilloses i terribles, a través de les quals s'organitza el nostre present. Insisteixo: el futur és la conseqüència del nostre present i, per tant, cal reaprendre a viure en el present. El present no és un producte que podem consumir, aquí i ara, ni ens el dona la immediatesa de plataformes com Instagram, que ens fa esclatar la vida en un conjunt d'instants, de retalls impossibles d'escenes desconnectades del present i, per tant, també del futur. Cada cop vivim més així, treballem així, estimem així. L'aprenentatge del present és una de les claus per contrarestar aquestes temptacions.

PB: I quin paper tenen aquí, de nou, les promeses entre iguals a les quals abans fèiem referència?

MG: Com hem dit, hem de reivindicar la promesa pel seu gran potencial, allò tan simple i alhora tan complicat com és crear vincle i compromís a partir del que fem, diem o compartim. No cal que estiguem tot el dia declarant promeses, però sí que reivindicaria una certa valentia, que podem aplicar als nostres contextos d'experiència, de professió, de pensament. No em refereixo a una valentia èpica –no cal tornar a buscar herois o relats grandiloqüents–, em refereixo a la valentia de desitjar, i de dir que allò que desitgem pot convertir-se en realitat, i si no acaba succeint, hem de ser capaços de respondre a aquesta impossibilitat. Aquesta actitud també ens porta a poder pensar que la lluita no és una història del passat, i que les lluites socials personals i les col·lectives no són allò que altres van fer, i que nosaltres avui ens limitem a administrar l'herència d'una derrota. Les lluites són permanents, les revolucions es tornen a fer, i la vida es torna a construir. En aquest punt hi veig també una actitud de justícia, perquè qui som nosaltres per dir que avui el món s'ha acabat i que no hi ha futur? Què en sabem nosaltres? Hem de ser valents per acceptar el nostre desconeixement i, si cal, deixar pas a les noves generacions perquè emprenguin millor la lluita; el temps no és nostre, no ha estat de ningú que hagi viscut mai en el món. En el passat, hem vist generacions messiàniques que potser han viscut moments històrics de transició o de ruptura, obertes als grans canvis, però també hem assistit a la dinàmica contrària, a una mena de *messianisme invers* del qual s'han servit els discursos públics del moment per proclamar la fi del món i la derrota de tots els somnis i esperances. Qui som nosaltres per adoptar una actitud com aquesta? Fer justícia al món és també deixar pas perquè altres el canviïn, el refacin i el combatin en direccions que evidentment no necessàriament hem de saber ni controlar avui. El que sí que podem fer és acompanyar, aprendre i escoltar, actituds que des dels espais de la crítica avui fan molta falta.

PB: Per acabar, voldria referir-me a una metàfora amb la qual tanqueu *Nova il·lustració radical,* quan afirmeu que «hem de ser com unes teixidores insubmises, que són incrèdules i confiades alhora». Què vol dir aquesta metàfora? I per on comencem?

MG: Aquesta és una paradoxa sobre la relació entre la incredulitat i la confiança, però penso que és important fer-la possible. Parlo de la incredulitat, precisament enfront d'aquest dogmatisme de l'apocalipsi i del pessimisme que ens envolta, que políticament s'acaba traduint en solucions fàcils, ja siguin tecnològiques o polítiques. La incredulitat ha de ser el nostre antídot davant d'aquestes solucions, que val a dir que es venen molt bé. Proposo, doncs, reivindicar la incredulitat per desaprovar i desmuntar tots aquests règims de discurs i d'acció. En paral·lel, apel·lo també a la confiança per expressar obertament allò que no sabem com resoldre, allò que potser no és fàcil de fer, i que cal tornar a aprendre, des del punt de vista col·lectiu. Penso que tenim a les nostres mans poder reaprendre, tornar-ho a fer i tornar a crear. Precisament confiar és un verb molt bonic, perquè implica saber i no saber alhora. Ens remet al que comentàvem abans: tenim la capacitat de saber, analitzar i aprendre i al mateix temps hem de ser capaços de reconèixer que no sabem tot el que passarà ni tampoc totes les seves conseqüències. La confiança és l'espai on la relació entre el saber i el no saber esdevé possible. Quan diem que confiem en algú és perquè no necessitem saber-ho tot d'aquella persona. Quan confiem en les institucions polítiques –cosa que no passa en aquests moments– és perquè, malgrat no saber tot el que està passant, considerem que estem en bones mans. Per tant, confiar és poder conviure amb el que no sabem dels altres i el que no sabem del context. Clarament avui això és difícil, perquè el desconeixement és sinònim d'algun perill, d'algun engany o d'alguna amenaça. Siguem valents i reflexionem des d'aquesta ombra i atrevim-nos a fer que tot allò que no sabem dels altres sigui un espai de confiança, i no d'amenaça.

PB: Moltes gràcies, Marina Garcés, per acceptar la nostra invitació.

MG: Gràcies a vosaltres.

Aquesta entrevista és una síntesi editada d'una conversa més extensa que es pot consultar en format vídeo al canal YouTube de CIDOB, i a la qual es pot accedir a través del codi QR següent:

PANORAMA DE LA DESIGUALTAT GLOBAL

En les darreres dècades la desigualtat econòmica s'ha incrementat de manera constant arreu del món. Segons el darrer informe del World Inequality Lab (2022), el 10% més ric de la població mundial (517 milions de persones) percep actualment el 52% dels ingressos mundials, mentre que la meitat més pobra de la població guanya tan sols el 8,5% (2.500 milions de persones). Això significa que, de mitjana, una persona del 10% més ric ingressa de mitjana 87.200 €/any, mentre que una altra del 50% més pobre ingressa de mitjana tan sols 2.800 €/any. La desigualtat més gran es troba a l'Àfrica, l'Amèrica Llatina i Àsia. Pel que fa a la concentració de la riquesa, a Espanya és fins i tot més gran que la dels ingressos: el 10% més ric té el 57,6% de tot el patrimoni (i un 25% dels superrics que conformen l'1% major). Els experts adverteixen que això posa en risc la capacitat redistributiva dels estats i la salut del sector públic.

10% MÉS RIC

INGRESSOS ANUALS (MITJANA)

87.200 euros

% DE LA RIQUESA MUNDIAL

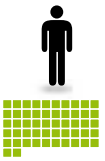

52% del total

50% MÉS POBRE

INGRESSOS ANUALS (MITJANA)

2.800 euros

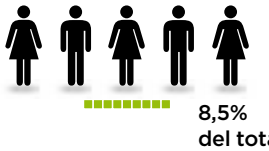

8,5% del total

PARTICIPACIÓ EN LA RIQUESA DEL 10% MÉS RIC (2022)

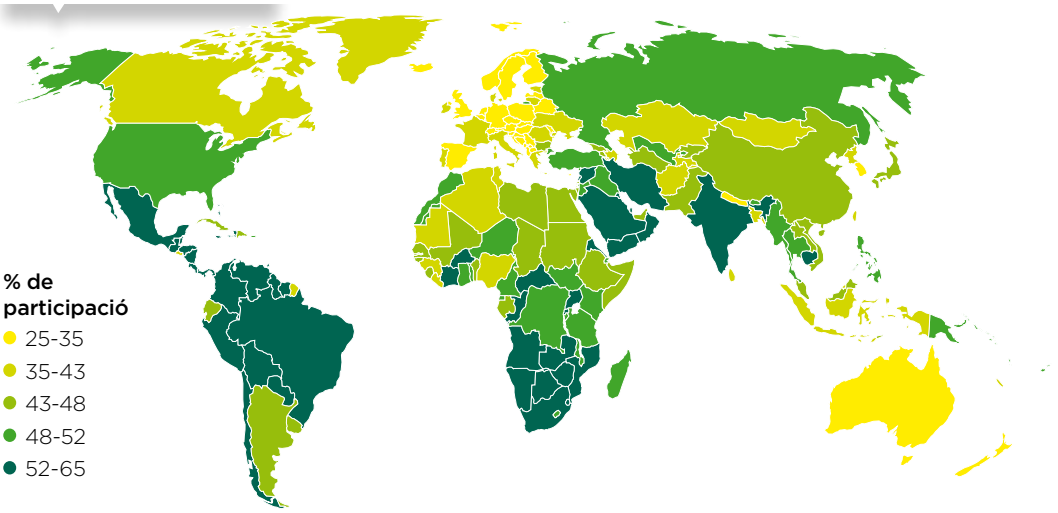

CONCENTRACIÓ DE LA PROPIETAT PRIVADA A EUROPA I ALS EUA (% 2018)

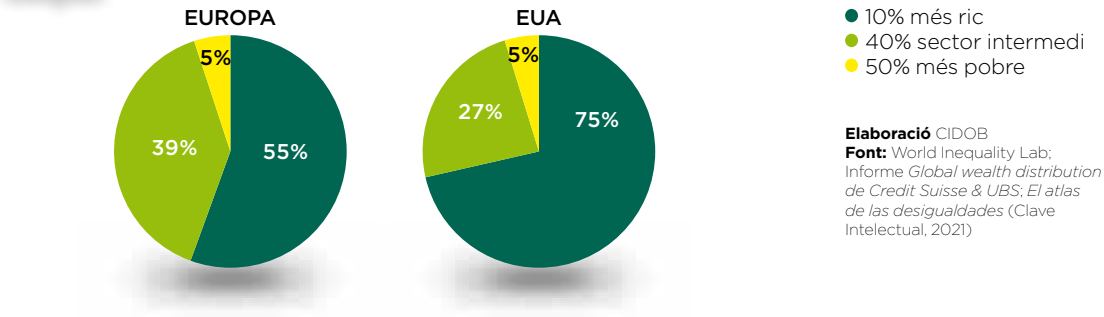

Elaboració CIDOB
Font: World Inequality Lab; Informe *Global wealth distribution de Credit Suisse & UBS*; *El atlas de las desigualdades* (Clave Intelectual, 2021)

LA RIQUESA TAMBÉ ES CONCENTRA A EUROPA

En els darrers 42 anys (1980-2022) la riquesa del 10% de la població més rica a la Unió Europea s'ha incrementat notablement, des d'una mitjana del 27,6% el 1980 fins a un 34,6% total el 2022. D'acord amb els càlculs més recents del World Inequality Survey, els països europeus on la riquesa està més concentrada són Bulgària, Irlanda, Dinamarca i Itàlia. Si ens fixem en l'evolució en el període esmentat, els països en què el 10% més ric ha augmentat proporcionalment més la riquesa són Bulgària, Hongria, Lituània i Dinamarca, que gairebé han doblat els valors.

EVOLUCIÓ DELS INGRESSOS PERCEBUTS PEL 10% MÉS RIC A EUROPA (COM A PERCENTATGE DEL TOTAL, 1980 i 2022)

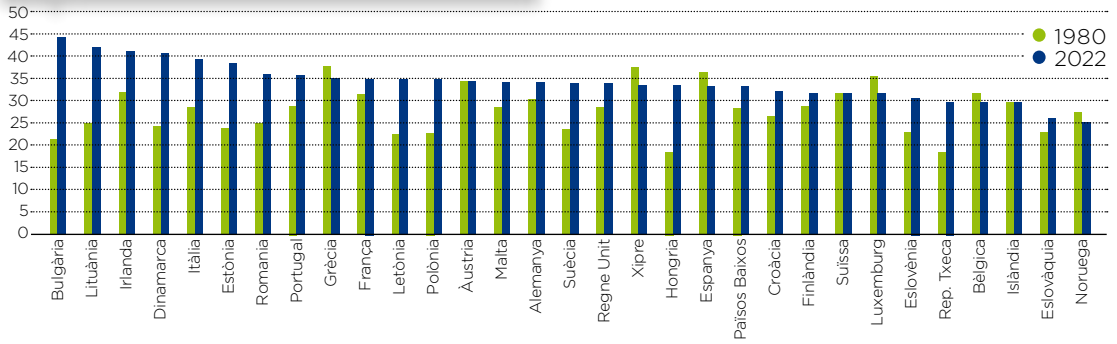

PERSONES MÉS RIQUES, GOVERNS MÉS POBRES

La bretxa entre la riquesa pública i la privada –expressada com a percentatge de la riquesa nacional– s'ha accentuat en les darreres dècades als països de rendes altes, de manera que la riquesa pública ha disminuït de manera constant. En conseqüència, el pes de la riquesa privada és cada cop més gran. A Espanya, per exemple, la riquesa del sector públic va arribar a ser del 88% de la renda nacional el 2008. No obstant això, aquesta xifra ha baixat fins a arribar a un valor negatiu (-16%) el 2020, en bona part pel deute contret durant la pandèmia. Com veiem en els gràfics següents, aquesta tendència es reprodueix també en altres economies desenvolupades, amb l'excepció de Noruega, on els dos índexs van a l'una en els darrers anys.

EVOLUCIÓ DE LA RIQUESA PÚBLICA I PRIVADA EXPRESSADA COM A PERCENTATGE DE LA RIQUESA NACIONAL EN UNA SELECCIÓ D'ECONOMIES DESENVOLUPADES (1970-2020)

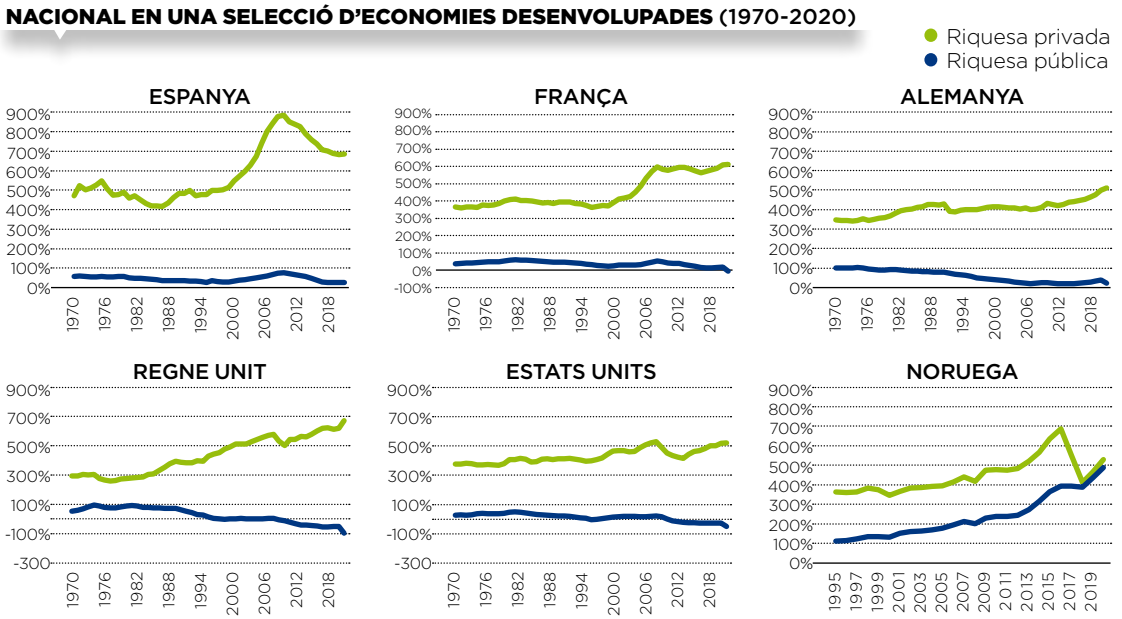

CANVI CLIMÀTIC: MOTOR D'INSEGURETAT I MÉS DESIGUALTATS

Un dels factors que contribueixen cada cop més a la sensació mundial de creixent inseguretat és l'evidència del canvi climàtic, que ha percebut en primera persona més de la meitat dels habitants del planeta (vegeu el mapa adjunt). El canvi climàtic també és un dels factors que agreuja les desigualtats arreu del món, almenys en les cinc dimensions que exposem a continuació:

1. DESIGUALTAT ECONÒMICA

Els més pobres disposen de menys recursos per adaptar-se als impactes ambientals i mitigar-los. Estudis recents revelen que a la superpoblada regió de Hong Kong, el 50% dels dormitoris als barris més pobres superen a l'estiu 30 ºC de temperatura mitjana. Tanmateix, a l'Índia el 2024, en l'estiu més càlid des que es tenen registres, la capital, Nova Delhi, va superar 52,9 ºC, la qual cosa té implicacions evidents per als que treballen a la intempèrie, com els agricultors, els taxistes o els venedors ambulants.

2. DESIGUALTAT HUMANITÀRIA

A la desproporció quant a la relació entre emissions i impactes de les emissions a escala global, a la qual apel·la la justícia climàtica, se suma la capacitat desigual de mitigar-ne els efectes i adaptar-s'hi i de recuperar-se de les catàstrofes naturals, com els ciclons a les Filipines o les inundacions al Pakistan.

3. DESIGUALTAT RACIAL

El canvi climàtic actua com a potenciador de la discriminació de determinades comunitats racialitzades. Als Estats Units, segons càlculs de l'Acadèmia Nacional de Ciències, les comunitats hispanes i afroamericanes respiren un aire que està entre un 63 i un 56% més contaminat que el que els correspondria d'acord amb el seu volum mitjà d'emissions (determinat pel seu nivell de consum, transport i hàbits de vida). La comunitat afroamericana té un 79% més de probabilitats de viure en zones exposades a una elevada contaminació industrial que la població blanca.

4. DESIGUALTAT GENERACIONAL

La població més jove haurà de fer front més temps a les conseqüències climàtiques de les nostres accions i les dels nostres antecessors en l'antropocè. Molts països de rendes baixes, que tendeixen a tenir població més jove i més dependent de l'agricultura (i del clima), notaran més l'impacte poblacional del canvi climàtic. Sabem també que són els més joves els que pateixen més ecoansietat, la qual cosa té efectes sobre el seu benestar i la seva salut mental, tant des del punt de vista individual com col·lectiu.

5. DESIGUALTAT DE GÈNERE

En la línia del feminisme interseccional, el canvi climàtic exacerba les desigualtats que pateixen las dones arreu del món. Especialment als països que depenen més dels recursos naturals, les dones tenen menys accés a l'educació i a la salut (que pot veure's agreujada per una pitjor assistència durant l'embaràs i el part). Les dones migren més que els homes per raons climàtiques i moren en una proporció més alta en les catàstrofes naturals. Segons càlculs d'UNWoman, per cada metre cúbic de dèficit de pluja, augmenten de mitjana un 32% la violència domèstica, un 15% els delictes contra les dones i un 37% els assassinats per dot. La mateixa font revela que a l'Àfrica subsahariana després d'una sequera extrema augmenta un 3% el matrimoni infantil i entre un 3 i 4% la taxa de fecunditat adolescent.

Elaboració: CIDOB
Fuentes: Borenstein, S.: «Blacks, Hispanics breathe more pollution than they make», *Associated Press*, març de 2019; Igini, A.: «New Delhi Swelters in Record 52.9º as electricity Demand Peaks and Schools Shut», Earth.org, maig de 2024; Ipsos: «Global Views on Climate Change: A Global Advisor survey», novembre de 2023; Rodón, T. i Guinjoan, M.: «¿Las actitudes frente al cambio climático en España varían con la edad?», Observatorio Social de la Fundación La Caixa, març de 2024; *UNWoman: Explainer: How gender inequality and climate change are interconnected*, febrer de 2022; Yip, L.: «How Marginalized Groups Are Disproportionately Affected by Climate Change», Earth.org, novembre de 2022.

PERCENTATGE DE POBLACIÓ QUE EXPERIMENTA L'IMPACTE INTENS DEL CANVI CLIMÀTIC AL SEU LLOC DE RESIDÈNCIA
(25 PAÏSOS MÉS POBLATS, MIDA EQUIVALENT A LA POBLACIÓ EL 2023)

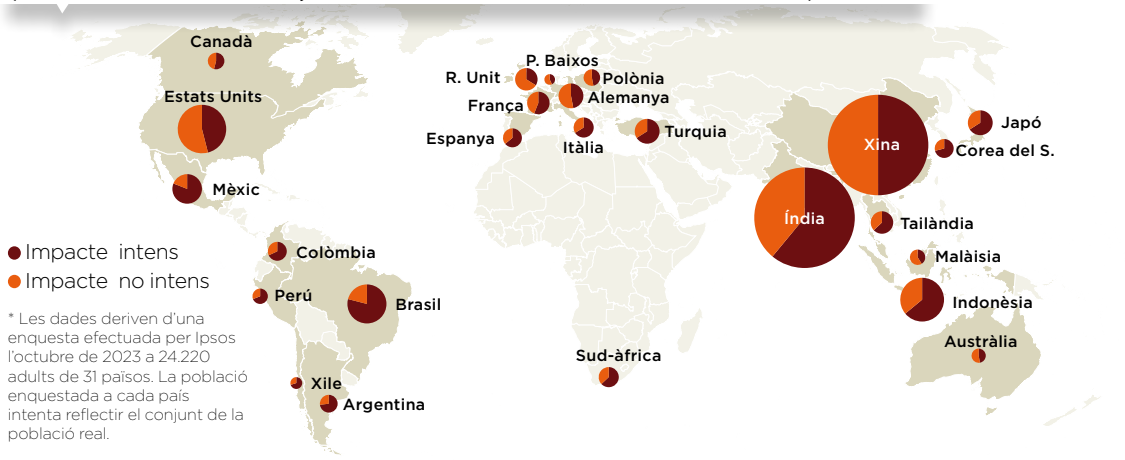

* Les dades deriven d'una enquesta efectuada per Ipsos l'octubre de 2023 a 24.220 adults de 31 països. La població enquestada a cada país intenta reflectir el conjunt de la població real.

RESPONSABILITAT PRINCIPAL PER SEXES DE LA RECOLLIDA D'AIGUA EN PAÏSOS ON ALMENYS 1 DE CADA 10 LLARS RURALS HA DE DESPLAÇAR-SE A UN ALTRE LLOC PER PROVEIR-SE D'AIGUA (%)

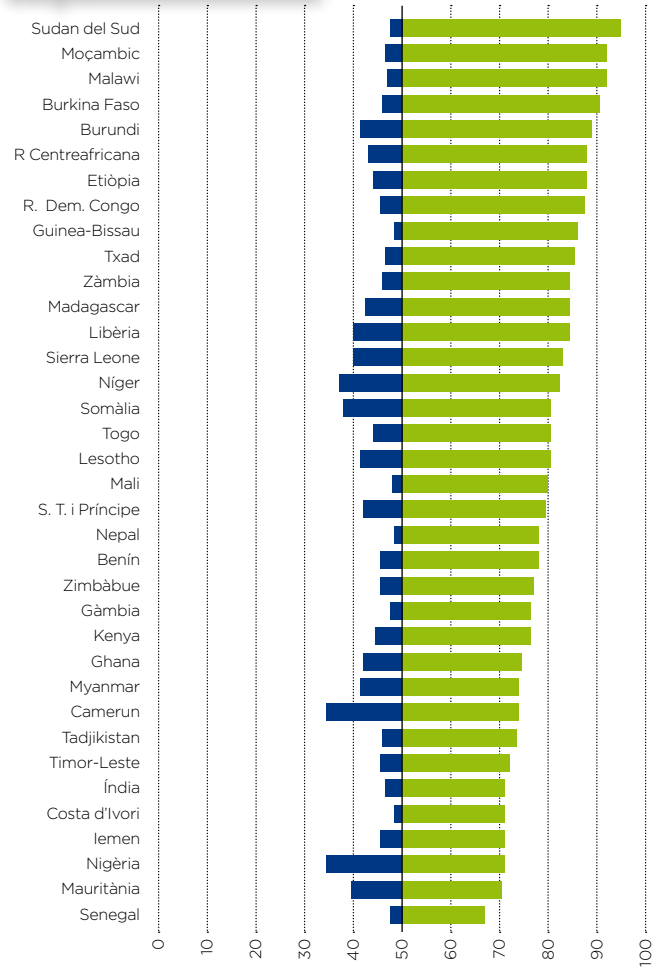

ECOANSIETAT: UN PROBLEMA EN AUGMENT

La intensitat i l'abast del canvi climàtic aguditzen la denominada ecoansietat o estrès climàtic. Segons l'Associació Americana de Psicologia, l'ecoansietat es defineix com « la por crònica a un cataclisme ambiental que es deriva de la constatació d'un aparent canvi climàtic irrevocable i de la preocupació que aquest canvi climàtic genera sobre el propi futur i el de les properes generacions». Els seus símptomes més freqüents són estrès i ansietat moderats, problemes per dormir i nerviosisme. En els casos més greus, pot provocar ansietat intensa i depressió. La fórmula actual, definida per una percepció que el canvi climàtic és una realitat i que tindrà greus conseqüències per a la vida a la Terra i alhora la creença estesa entre els ciutadans que estan mal informats i governats per autoritats que no fan el que és necessari, porta a la desesperança i al reforçament de la inseguretat general, i en particular dels col·lectius i els països més vulnerables o pitjor equipats per fer-hi front.

LA PARADOXA DE LA SEGURETAT: MÉS CONFLICTES QUE MAI

El 2024 hi ha un total de 56 guerres actives a tot el món, amb 92 països implicats en conflictes internacionals més enllà de les seves fronteres. Aquest fet ens situa en el període amb més conflictes actius des del final de la II Guerra Mundial. Segons l'estudi sobre la pau global elaborat per l'Institute for Economics and Peace (IEP), ara per ara 97 països han empitjorat la seva situació respecte de 2023, precisament l'any en què els conflictes van provocar 62.000 morts, la segona xifra més alta dels últims 30 anys. S'hi sumen 95 milions de persones en condició de refugiats o desplaçats interns a causa d'enfrontaments violents. Paradoxalment, la cerca de seguretat en un entorn de desconfiança pot conduir a una mentalitat més conflictiva i a la inseguretat generalitzada.

EVOLUCIÓ DELS CONFLICTES ARMATS EN EL MÓN (1989-2022)

- Conflictes interestatals
- Conflictes interestatals
- Conflictes no interestatals
- Violència unilateral

Nota: Conflictes interestatals: conflictes entre estats; conflictes intraestatals: conflictes entre un Estat i un grup armat no estatal dins del territori d'un Estat. Si hi està implicat un Estat estranger, de vegades se l'anomena "internacionalitzat" i, en cas contrari, "no internacionalitzat"; conflictes no estatals: conflictes entre grups armats no estatals; violència unilateral: ús de la força armada per part d'un grup armat estatal o no estatal contra civils.

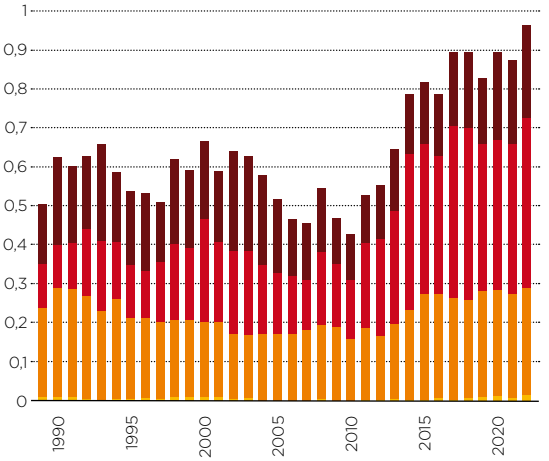

PERSONES DESPLAÇADES PER LA FORÇA AL MÓN (MILIONS DE PERSONES, 2014–2023)

- Desplaçats interns
- Refugiats sota mandat ACNUR
- Sol·licitants d'asil
- Refugiats sota mandat de la UNRWA
- Persones necessitades de protecció internacional

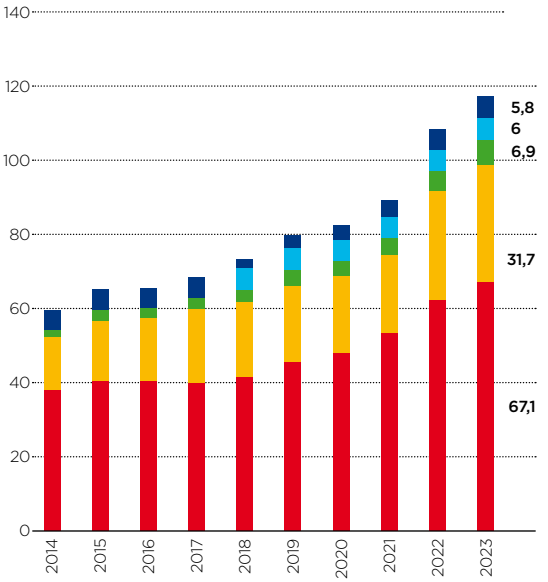

EVOLUCIÓ DE LA DESPESA MILITAR (20 PRINCIPALS PAÏSOS, 1994-2023)

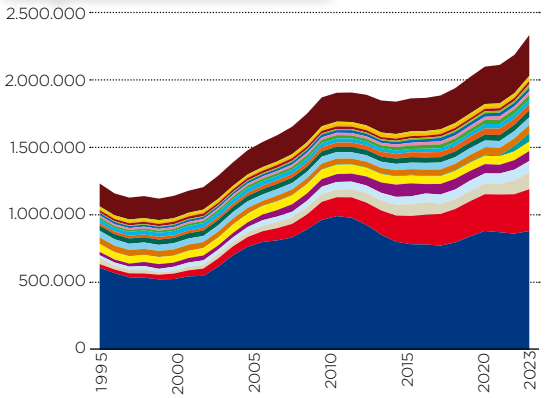

COMPOSICIÓ DE LA DESPESA MILITAR (2024, 20 PRINCIPALS I RESTA DEL MÓN)

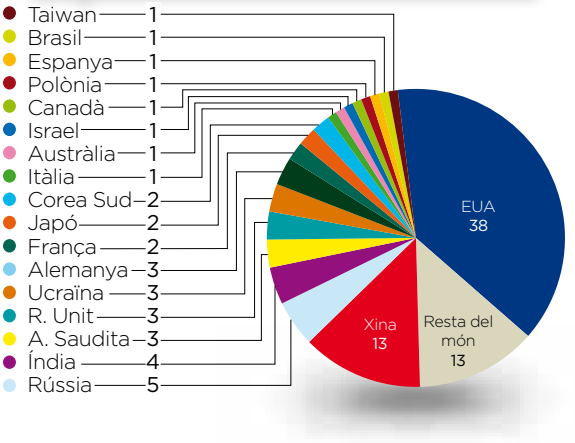

MAPA DELS 10 PRINCIPALS CONFLICTES ARMATS EN ACTIU (2024)

1. UCRAÏNA
La invasió russa d'Ucraïna, iniciada el febrer de 2022, ja ha provocat més de 200.000 víctimes mortals i ha empès 10 milions d'ucraïnesos a abandonar la seva llar, dels quals 6,4 milions s'han vist forçats a buscar refugi a l'estranger.

2. SÍRIA
Des de 2011, el conflicte a Síria ha provocat 300.000 morts i més de 6 milions de persones desplaçades internes, a les quals se sumen 5 milions de refugiats que viuen en països veïns. Actualment, la guerra civil sembla estancada i sense perspectives de canvi, tot i que els diàlegs entre Govern i oposició es mantenen.

3. GAZA
El juny de 2024, la invasió d'Israel sobre la Franja de Gaza s'havia cobrat ja 38.000 víctimes mortals, tot i que el balanç de víctimes podria ser molt superior a causa del col·lapse de les infraestructures bàsiques i la malnutrició. El conflicte va esclatar per l'atac de Hamàs sobre Israel el 7 d'octubre de 2023, fet que va provocar la mort de 1.200 israelians. Es calcula que el 75 % dels 2 milions d'habitants de Gaza han estat desplaçats per la força.

4. SUDAN
La guerra civil començada el març de 2023 entre l'exèrcit i el grup paramilitar Forces de Suport Ràpid ha provocat una de les pitjors catàstrofes humanitàries de l'actualitat. Es calcula que el 95% dels sudanesos no pot permetre's un àpat complet al dia. Els morts ascendeixen a 16.000 i més de 8 milions de persones s'han vist forçades a abandonar la seva llar.

5. SUDAN DEL SUD
El 2013, dos anys després de la independència de Sudan del Sud, es va iniciar una guerra pel poder entre les dues ètnies principals, la dinka i la nuer, que va desencadenar en una guerra civil a finals del mateix any. Després de la signatura de l'Acord de pau de 2018, el país va recuperar una certa estabilitat, tan sols alterada per enfrontaments puntuals. No obstant això, no s'han resolt l'emergència humanitària ni la situació dels 2 milions de refugiats.

6. REPÚBLICA CENTRE-AFRICANA
La República Centreafricana és un dels països més pobres del continent, tot i les abundants reserves de recursos naturals que té. Des que es va independitzar, el 1960, el país viu immers en la inestabilitat i la violència entre grups rebels i el govern que va forçar la intervenció de tropes internacionals el 2014. El 2019, es va signar un acord de pau entre el govern i 14 grups rebels, que no ha aconseguit posar fi a la violència.

7. ETIÒPIA
Des del 2020, el país es troba immers en un conflicte entre el govern federal i el Front d'Alliberament del Poble de Tigre. També hi participen milícies amhares i l'exèrcit eritreu en suport de les forces armades etíops. Algunes estimacions compten fins a 600.000 morts tan sols a la regió del nord de Tigre.

8. NIGÈRIA-TXAD-CAMERÚN
L'exèrcit nigerià i Boko Haram mantenen un conflicte al nord-est del país des de fa més d'una dècada, amb un balanç d'uns 40.000 morts i 2 milions de desplaçats. La frontera entre Nigèria, Camerun i el Txad també és escenari d'enfrontaments entre Boko Haram i l'Estat Islàmic, a la Província d'Àfrica Occidental (ISWAP).

9. HAITÍ
El buit de poder creat després de l'assassinat del president Jovenel Moïse el 2021 ha abocat el país més pobre d'Amèrica a una greu crisi política, econòmica, sanitària i de seguretat. El país està immers en el caos, i les bandes armades adquireixen cada cop més territori i influència sense cap autoritat pública que pugui mantenir l'ordre.

10. REPÚBLICA DEMOCRÀTICA DEL CONGO
El conflicte enfronta des de 2011 l'Exèrcit i diversos grups armats, entre els quals els rebels de l'M23, que tenen el suport de Ruanda. Els atacs persisteixen especialment a l'est del país (Ituri i Kivu Septentrional i Meridional) i han ocasionat una crisi humanitària cada cop més greu, amb 6,3 milions de desplaçats.

CRÈDITS FOTOGRÀFICS

Les imatges que no apareixen en aquesta llista de crèdits –i que majoritàriament corresponen a fotografies d'autors/es de l'*Anuari*– han estat cedides per ells/es mateixos o pertanyen al fons del CIDOB.

Pàgina 20
Dominic Alves, «Global Air and Sea Routes», maig de 2015.
https://www.flickr.com/photos/dominicspics/17623764646/

Pàgina 23
Smithsonian Institution, «Carte-de-visite of Henry M. Stanley Kelly Sikkema», desembre de 2008.
https://www.flickr.com/photos/smithsonian/3095474622

Harald Hoffmann, «München, SPD-Parteitag, Willy Brandt», abril de 1982.
https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Willy_Brandt_in_1982#/media/File:Bundesarchiv_B_145_Bild-F062766-0016,_M%C3%BCnchen,_SPD-Parteitag,_Willy_Brandt.jpg

G20 Brasil, «Brasil ready to receive delegates from G20», gener de 2024.
https://www.flickr.com/photos/g20brasil24/53472216453

Pàgina 25
Palácio do Planalto, «Foto Oficial dos Líderes do BRICS», agost de 2023.
https://www.flickr.com/photos/palaciodoplanalto/53136003112

U.S. Secretary of Defense, «Secretary of Defense Lloyd J. Austin III meets with Indonesian Minister of Defense Prabowo Subianto at IISS (230602-D-TT977-0219)», juny de 2023.
https://www.flickr.com/photos/secdef/52945220315/

Number 10, «The Prime Minister leaving after the G20 finishes», setembre de 2023.
https://www.flickr.com/photos/number10gov/53176157482

Pàgina 27
Atmis Somalia, «ATMIS Hands over Maslah FOB to Somali National Army-20», gener de 2023.
https://www.flickr.com/photos/195242906@N08/52628759844

Pàgina 32
Loco Steve, «What did you do it for?», març de 2023.
https://www.flickr.com/photos/locosteve/52752127442

Pàgina 33
IDF Spokesperson's Unit photographer, «Iron Swords-sayeret givati», març de 2024.
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Iron_Swords-sayeret_givati_(3).jpg#

Pàgina 34
UNAMID, «Tukumare», febrer de 2011.
https://www.flickr.com/photos/unamid-photo/5436598312/

Pàgina 35
UNAMID, «Humanitarian crisis in El Sereif», maig de 2013.
https://www.flickr.com/photos/unamid-photo/8743341573/

Pàgina 37
Wang Yu Ching (Office of the President), «Cerimònia de nomenament i llançament del prototip de submarí de fabricació nacional», setembre de 2023.
https://www.flickr.com/photos/presidentialoffice/53219135483/

Pàgina 39
Lee Chan (Instituto Kyujanggak de Estudios Coreanos), «Mapa de carreteres nacionals de l'estació Honil Gangni (còpia de Gyujanggak)», març de 2021.
https://commons.wikimedia.org

Pàgina 43
QuantFoto, «Fight the covid-19», gener de 2022. https://www.flickr.com/photos/thomasyung_cn/51806302552

Pàgina 45
U.S. Department of State, «Secretary Blinken Poses With Chinese Foreign Minister Qin», juny de 2023. https://www.flickr.com/photos/statephotos/53000587363

Palácio do Planalto, «Audiência concedida ao Ministro dos Negócios Estrangeiros da República Popular da China, Wang Yi», gener de 2024. https://www.flickr.com/photos/palaciodoplanalto/53475064645

Pàgina 46
MONUSCO Photos/Michael Ali, «Handing over ceremony of Base and equipment donated by Chinese Contingent in South Kivu to Congolese authorities (A07I4821)», abril de 2024. https://www.flickr.com/photos/monusco/53688037102

Pàgina 51
U. A. Saarinen, «Indian Prime Minister Nehru and Finnish Foreign Minister Virolainen meeting in 1957», 1957. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Indian_Prime_Minister_Nehru_and_Finnish_Foreign_Minister_Virolainen_meeting_in_1957_(JOKAUAS2_3961-3).tif#

Pàgina 53
UNMISS, «Women in Peacekeeping», maig de 2023. https://www.flickr.com/photos/unmissmultimedia/52916875537

Pàgina 57
Number 10, «The Prime Minister has a bilat with the Prime Minister of India», setembre de 2023. https://www.flickr.com/photos/number10gov/53174637301

Pàgina 85
MSC/Kuhlmann, «MSC Chairman Christoph Heusgen at the 59th MSC», febrer de 2023. https://en.wikipedia.org/wiki/Christoph_Heusgen

Pàgina 96
Alexander James Wright (thenounproject), «Fascism, Image# 59303», juliol de 2014. https://thenounproject.com/icon/fascism-59303/

Pàgina 98
Pedro Ribeiro Simões, «L'arbre en prison (1932) - Vieira da Silva (1908-1992)», juny de 2017. https://www.flickr.com/photos/pedrosimoes7/34321042004/in

Pàgina 105
Conceptphoto.info, «Landesverräter/Traitors to the country», abril de 2024. https://www.flickr.com/photos/7c0/53687467493

President of Russia, «State visit to China», maig de 2024. http://en.kremlin.ru/events/president/trips/74066/photos

NATO, «Meeting with Türkiye and Sweden», juliol de 2023. https://www.flickr.com/photos/nato/53037854146

Pàgina 106
Tim Reckmann, «Putin», desembre de 2023. https://www.flickr.com/photos/foto_db/53405492309

Pàgina 109
Composició original creada
per Joan Antoni Balcells
a partir de la fotografia de Pink Sherbet
Photography «Blue Cotton Fabric Texture»,
desembre de 2011.
https://commons.wikimedia.org/wiki/
File:Blue_Cotton_Fabric_Texture_Free_
Creative_Commons_%286962342861%29.jpg

Pàgina 113
Vox España, «Acto con Santiago Abascal y
Jorge Buxadé en Valencia»,
maig de 2024.
https://www.flickr.com/photos/
voxespana/53746962867

News Oresund, «Politics».
https://www.flickr.com/photos/newsoresund/
albums/72157631990356855/

Blandine Le Cain, «Meeting 1er Mai 2012
Front National», juny de 2012.
https://www.flickr.com/photos/
blandinelc/7421305232

Douglas Sprott, «FPÖ-5»,
setembre de 2008.
https://www.flickr.com/photos/
dugspr/2856333282

Matthias Berg, «Our country first!», octubre
de 2022.
https://www.flickr.com/photos/
matthiasberg/52425133201

Piotr Drabik, «Podczas marszu»,
maig de 2012.
https://www.flickr.com/photos/
drabikpany/7134785207

Pàgina 115
Elvis Bekmanis, «Hombre sosteniendo un
periódico», abril de 2019.
https://unsplash.com/photos/man-holding-
newspaper-HORKkCWWBsM

Pàgina 118
Composició original creada
per Joan Antoni Balcells a partir de les
fotografies següents:
Paolo Porsia, «Die_neuordnung_europas»,
juny de 2013.
https://www.flickr.com/photos/14591607@
N05/8950652781

Freepik, «Old Paper Images». https://www.
freepik.com/free-photos-vectors/old-paper
NsMn, «Partei- und Reichsadler des
Nationalsozialismus», maig de 2011.
https://ia.m.wikipedia.org/wiki/File:Partei-_
und_Reichsadler_des_Nationalsozialismus.svg

Pàgina 121
Tweede-kamerfractie, «Geert Wilders».
https://www.pvv.nl/tweede-kamerfractie/
geert-wilders.html

European People's Party, «EPP Helsinki
Congress in Finland, 7-8 November 2018»,
novembre de 2018.
https://www.flickr.com/photos/
eppofficial/45053728794

Lauri Heikkinen, «Minister Riikka Purra»,
desembre de 2023.
https://commons.wikimedia.org/wiki/
Category:Riikka_Purra_in_2023#/media/
File:Riikka_Purra_(Riikka-Purra-02).jpg

Vox España, «Santiago Abascal con André
Ventura, campaña CHEGA», gener de 2022.
https://www.flickr.com/photos/
voxespana/51814205056

Vox España, «Noche electoral elecciones
vascas», abril de 2024.
https://www.flickr.com/photos/
voxespana/53673543880
News Oresund, «Almedalsveckan SD Jimmie
Akesson», juliol de 2017.
https://www.flickr.com/photos/
newsoresund/34943326844

European Union, «Giorgia Meloni at the Special European Council, exit doorsteps», abril de 2024.
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Giorgia_Meloni_at_the_Special_European_Council_-_2024.jpg#/media/File:Giorgia_Meloni_at_the_Special_European_Council_-_2024.jpg

Vox España, «Marine Le Pen in May 2024», maig de 2024.
https://commons.m.wikimedia.org/wiki/File:Marine_Le_Pen_VIVA_24_%28cropped%29.jpg

Pàgina 125
European Parliament, «EE24-Election night-Sunday 09 June», juny de 2024.
https://www.flickr.com/photos/european_parliament/53780672638

Pàgina 127
Jeanne Menjoulet, «Je dis NON. Pas d'extrême-droite chez moi», juny de 2024.
https://www.flickr.com/photos/jmenj/53793461873

Pàgina 160
Central European University, «Cas Mudde-The Far Right Today: Austria in Comparative Perspective», juny de 2023.
https://www.flickr.com/photos/weareceu/52970885422

Pàgina 176
Adrien Coquet (thenounproject), «Security, Image# 2631109», maig de 2019.
https://thenounproject.com/icon/security-2631109/

Pàgina 178
Ali Eminov, «Insecurity, Cardboard sculpture», desembre de 2022.
https://www.flickr.com/photos/aliarda/52540084122

Pàgina 182
Anònim, «Medieval illustration of men harvesting wheat with reaping-hooks or sickles, on a calendar page for August. Queen Mary's Psalter», *ca*. 1310.
https://en.wikipedia.org/wiki/Enclosure#/media/File:Reeve_and_Serfs.jpg

British School, «King John», ca. 1626.
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:British_School_-_King_John_-_Google_Art_Project.jpg#/

Autor desconegut, «Cleric-Knight», segle XIII.
https://en.wikipedia.org/wiki/Commoner#/media/File:Cleric-Knight-Workman.jpg

Pàgina 185
Arno Senoner, «Mujer con chaqueta negra y pantalones negros acostada en escaleras de cemento gris», juliol de 2020.
https://unsplash.com/photos/woman-in-black-jacket-and-black-pants-lying-on-gray-concrete-stairs-OsKtCkfV8zw

Pàgina 188
Ethan Rougon, «Caja de madera marrón sobre superficie blanca», juliol de 2021.
https://unsplash.com/photos/brown-wooden-box-on-white-surface-oIlix2slmsI

Pàgina 191
IWW, «Pyramid of Capitalist System», juny de 2017.
https://en.wikipedia.org/wiki/Pyramid_of_Capitalist_System#/media/File:Anti-capitalism_color%E2%80%94_Restored.png

Pàgina 194
Jenny Mealing, «Potosi Mines», novembre de 2005.
https://www.flickr.com/photos/jennifrog/71626332

Pàgina 195
Yamanaka Tamaki, «Monopoly», octubre de 2004. https://www.flickr.com/photos/tamaki/1009645

Pàgina 200
Luke Michael, «Bandera azul, blanca y roja», juliol de 2017. https://unsplash.com/es/fotos/bandera-azul-blanca-y-roja-Tdwu35bCUj0

Pàgina 203
The White House. «President Joe Biden's flight jacket (P20240221AS-1083)», febrer de 2024. https://www.flickr.com/photos/whitehouse/53556240665

Pàgina 205
The White House, «President Joe Biden greets President of the People's Republic of China Xi Jinping (P20231115CF-0092)», novembre de 2023. https://www.flickr.com/photos/whitehouse/53398065348

The White House, «President Joe Biden and Ukrainian President Volodymyr Zelenskyy (P20230921CS-0126)», octubre de 2023. https://www.flickr.com/photos/whitehouse/53235188560

U.S. Department of State, «Secretary Blinken Meets With South Korean Foreign Minister Park Jin», novembre de 2023. https://www.flickr.com/photos/statephotos/53329596955
U.S. Embassy Jerusalem, «Secretary of State Antony Blinken Visits Israel (DAZ_4118PS)», març de 2024. https://www.flickr.com/photos/usembassyjlm/53609863733

Pàgina 207
Ted Eytan, «Pro-Palestinian Rally, Washington, DC. USA», octubre de 2023. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:2023.10.08_Pro-Palestinian_Rally,_Washington,_DC_USA_281_20109_%2853246433281%29.jpg
Pàgina 217
Imatge cedida per l'autora. Fotògraf: Oriol del Rosario.

Pàgina 217
Imatge cedida per l'autora. Fotògraf: Oriol del Rosario.

Pàgina 244
Miquel Taverna, «Marina Garcés al CCCB, 2018», 2018. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/71/Marina_Garc%C3%A9s_al_CCCB_2018.jpg

Coordinació
Francesc Fàbregues
Oriol Farrés

Consell de Redacció
Pol Morillas
Anna Busquets
Carme Colomina
Blanca Garcés Mascareñas
Elisabet Mañé
Cristina Serrano

Investigadors participants
Inés Arco
Anna Ayuso
Pol Bargués
Víctor Burguete
Agustí Fernández de Losada
Marta Galceran-Vercher
Ricardo Martínez
Francesco Pasetti
Héctor Sánchez Margalef

Documentació
Sílvia Serrano

Col·laboració amb els annexos
Arianna Valentino

Traduccions
Maria Gené
Isabel Hortal
Yago Mellado
Marta Roigé

Disseny i maquetació
Joan Antoni Balcells

Correcció
David Noguera

Comunicació i difusió
Esther Masclans
Cristina Serrano

Impressió
qpprint.es

Distribució
Edicions Bellaterra

ISSN: 2938-5466 (edició impresa)
E-ISSN: 2938-5474
ISBN: 978-84-18977-25-1
Dipòsit legal: B 21036-2023

Edició: octubre de 2024

Les opinions expressades a l'*Anuari Internacional CIDOB* són de responsabilitat exclusiva dels autors/res i poden no coincidir amb les del CIDOB.

CIDOB

BARCELONA
CENTRE FOR
INTERNATIONAL
AFFAIRS

CIDOB és un centre d'investigació en relacions internacionals que, partint de criteris d'excel·lència i rellevància, té com a objectiu l'anàlisi de les qüestions globals que afecten les dinàmiques polítiques i socials i la governança, des de l'àmbit internacional fins al local.

Web de l'Anuari
www.anuariocidob.org
www.cidobyearbook.org

Web del CIDOB
www.cidob.org

Facebook
CIDOB Barcelona

Twitter
@CidobBarcelona

CIDOB
Barcelona Centre for
International Affairs
Elisabets 12, 08001
Barcelona
(34) 93-3026495
cidob@cidob.org

ORGANITZACIÓ

Línies temàtiques i geogràfiques
Geopolítica global i seguretat
Migracions
Ciutats i metròpolis globals
Desenvolupament sostenible
Europa
La gran Mediterrània
Amèrica Llatina i l'espai atlàntic
Altres regions d'interès

Publicacions
Revista CIDOB d'Afers Internacionals
Anuari Internacional CIDOB
Notes internacionals CIDOB
Opinión CIDOB
Monografies
CIDOB Briefings
CIDOB Report
Documents CIDOB

President Antoni Segura i Mas
Director Pol Morillas Bassedas
Presidente d'honor Javier Solana Madariaga

Patrons
Generalitat de Catalunya
Ajuntament de Barcelona
Diputació Barcelona
AMB Àrea Metropolitana de Barcelona
Generalitat de Catalunya Consell Interuniversitari de Catalunya
Ministerio de Asuntos Exteriores, Unión Europea y Cooperación — Secretaría de Estado de Asuntos Exteriores

Roger Albinyana
Jordi Bacaria
Aurora Catà
Alejandro Colldefors
Gabriel Colomé
Mercè Conesa
Antón Costas
Xavier Ferrer
Dolors Folch
Jacint Jordana
Marta Lacambra
Pastora Martínez
Albert Roca
Felip Roca
Anna Terrón
Lluís Torner
Joan Manuel Tresserras

Aquesta revista és membre de:
arcel Asociación de Revistas Culturales de España

Aquesta revista ha rebut un ajut a l'edició del Ministerio de Cultura
Gobierno de España — Ministerio de Cultura — Dirección General del Libro, del Cómic y de la Lectura
Lectura infinita #pactopolalectura

CIDOB

BARCELONA
CENTRE FOR
INTERNATIONAL
AFFAIRS

CONSULTA L'ANUARI CIDOB ONLINE

www.anuariocidob.org
www.cidob.org

ISSN 2938-5466 02
9 771133 546622

978-84-18977-25-1
9 788418 977251

«A diferència d'èpoques passades, avui el Sud no és només *objecte* de la tensió entre les grans potències, sinó que també n'és *subjecte*»

Shivshankar Menon

«Des de la perspectiva xinesa, l'emergència del Sud Global s'haurà d'institucionalitzar en algun moment per demostrar la seva capacitat i eficàcia»

Yun Sun

«Des d'Europa hem de renunciar a certs privilegis per poder donar més veu i drets al Sud Global, i que les institucions internacionals esdevinguin més representatives i legítimes»

Christoph Heusgen

«A Europa occidental, no hi ha dubte que la immigració ha estat i continua sent el nucli essencial del discurs d'extrema dreta»

Cas Mudde

«L'extrema dreta sol aparèixer quan el centredreta comença a competir amb ella, quan es desplaça cap a la dreta i imita les seves consignes extremistes»

Caroline de Gruyter

«Les estratègiques i les tàctiques de mobilització populista es poden copiar fàcilment d'un país a un altre a través de les fronteres. (...) Però aquestes dinàmiques transnacionals no equivalen a una onada»

Jan-Werner Müller

«Reconèixer la nostra inseguretat existencial compartida i comprendre com s'utilitza actualment contra nosaltres pot ser un primer pas per forjar la solidaritat que constitueix, al cap i a la fi, una de les formes més importants de seguretat que podem tenir»

Astra Taylor

«Les crisis actuals requereixen innovació social, en comptes d'innovació tecnològica, i aquesta innovació social necessita tornar a pensar i superar de manera crítica la relació capitalista»

Clara Mattei

«Cal combatre el pessimisme i l'angoixa entenent que el futur és la conseqüència de com vivim el present»

Marina Garcés